

PASŪTĪTĀJS
VALSTS REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS AĢENTŪRA
Reģ. nr. 90001733697
Pasta indekss: LV 1010
Adrese: Elizabetes iela 19, Rīga
KONTA NR.: LV12TREL258002K220100

IZPILDĪTĀJS
LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Reģ. Nr.3341000218
Pasta indekss: LV-1586
Adrese: Raiņa bulvāris 19, Rīga
KONTA NR.: LV33TREL9150101000000

PROJEKTA NR. 2008/2517

“Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei”
Gala ziņojums

Projekta vadītāja:
Aija Zobena, prof., dr.soc.

Rīgā, 2009

SATURS

Ievads.....	3
1. PĀRSKATS PAR PILSĒTU ATTĪSTĪBU UN PILSĒTU PĒTĪJUMIEM (VĒSTURISKI – LĪDZ 20.GS. DEVIŅDESMITAJIEM).....	4
2. PILSĒTU ATTĪSTĪBAS TENDENCES	7
2.1. Pārskats par nozīmīgākajiem mūsdienu pilsētu pētījumiem	7
2.2. Administratīvi teritoriālās reformas ietekme	15
2.3. Pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību	16
2.4. Pilsētu ietekme uz reģionālās attīstības un valsts attīstības tendencēm (NAP un Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģijas kontekstā).....	18
3. PĀRSKATS PAR PILSĒTU JAUTĀJUMUS REGULĒJOŠO NORMATĪVO UN INSTITUCIONĀLO BĀZI	20
4. PĀRSKATS PAR LATVIJAS PILSĒTU IZAUGSMI EIROPAS SAVIENĪBAS PILSĒTU POLITIKAS ATTĪSTĪBAS KONTEKSTĀ (ESDP).....	24
4.1. Eiropas telpiskās attīstības perspektīvas konteksts.....	24
4.2. Leipcigas hartas konteksts	25
4.3. ES Kopienas kohēzijas stratēģijas pamatnostādņu konteksts.....	27
5. PILSĒTU POLITIKAS ĪSTENOŠANAS PAMATPRINCIPI.....	29
6. PROBLĒMAS, KURAS NEPIECIEŠAMS RISINĀT PILSĒTU POLITIKAS IETVAROS	36
6.1. Pētījums par dažādu pilsētu attīstības modeļu atbilstību Latvijas situācijai.....	36
6.1.1. Pilsētu tipoloģija Latvijā.....	36
6.1.2. Gadījumu izvēles pamatojums	41
6.1.3. Lauka darba raksturojums	43
6.1.4. Pētījuma datu apkopojums un analīze	43
6.1.4.1. Rīga – Latvijas galvaspilsēta	44
6.1.4.2. Republikas pilsētas: Daugavpils.....	48
6.1.4.3. Republikas pilsēta: Jēkabpils.....	58
6.1.4.4. Republikas pilsēta: Liepāja.....	66
6.1.4.5. Novada centrs-bijušais rajona centrs: Alūksne.....	75
6.1.4.6. Novada centrs: Dagda.....	79
6.1.4.7. Novada centrs: Cesvaine	80
6.1.4.8. Novada centrs: Viesīte.....	80
6.1.4.9. Kopsavilkums par situācijas analīzi novadu centros Viesītē, Cesvainē un Dagdā.....	86
2.2.4.10. Novada centrs: Smiltene.....	86
2.2.4.11. Novada centrs: Sigulda.....	89
6.1.5. Pētījuma secinājumi.....	92
7. PILSĒTU POLITIKAS MĒRĶTERITORIJAS	94
8. PILSĒTU POLITIKAS MĒRĶI UN PRIORITĀTES	97
9. RĪCĪBAS VIRZIENI IZVIRZĪTO MĒRĶU UN PRIORITĀŠU ĪSTENOŠANAI.....	100
9.1. Sasniedzamie rezultāti un rezultatīvie rādītāji.....	103
9.1.1. ANO programma UN-HABITAT United Nations Human Settlement Programme	103
9.1.2. Pilsētu attīstības indekss (PAI).....	104
9.2. Atbildīgās institūcijas	105
10. PRIEKŠLIKUMI PAR NEPIECIEŠAMAJIEM ATBALSTA INSTRUMENTIEM PILSĒTU POLITIKAS MĒRĶU, PRIORITĀŠU UN RĪCĪBAS VIRZIENU ĪSTENOŠANAI.....	107
11. NOVĒRTĒJUMS PAR PILSĒTU POLITIKAS IETEKMI UZ VALSTS UN PAŠVALDĪBU BUDŽETIEM.....	129

NOSLĒGUMS.....	132
Kopsavilkums.....	134
Pārskats par pilsētu attīstību Latvijā.....	134
Pilsētu politikas īstenošanas pamatprincipi.....	135
Pētījums par dažādu pilsētu attīstības modeļu atbilstību Latvijas situācijai.....	135
Problēmas, kuras nepieciešams risināt pilsētu politikas ietvaros	136
Pilsētu sistēmas attīstības moduļi, to realizēšanas nosacījumi un iespējamie attīstības scenāriji	139
Pilsētu politikas mērķteritorijas	141
Pilsētu politikas mērķi un prioritātes	142
Rīcības virzieni izvirzīto mērķu un prioritāšu īstenošanai	143
Sasniedzamie rezultāti un rezultatīvie rādītāji.....	144
Atbildīgās institūcijas	145
Priekšlikumi par nepieciešamajiem atbalsta instrumentiem pilsētu politikas mērķu, prioritāšu un rīcības virzienu īstenošanai	145
Novērtējums par pilsētu politikas ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem	147
Novērtējums par pilsētu politikas ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem	147
Informācija par tehniskajā aprakstā minētajiem jautājumiem i.....	150
Izmantotie avoti.....	152
Pielikums. Interviju un fokusgrupu diskusiju transkripti.....	155
Intervija ar Jēkabpils mēru Leonīdu Salceviču.....	156
Fokusgrupas diskusija ar Jēkabpils iedzīvotājiem.....	168
Jēkabpils Sociālā pārvalde.....	173
Intervija ar Jēkabpils Attīstības un investīciju nodaļas vadītāju Līgu Kļaviņu.....	177
Intervija ar Liepājas Universitātes rektoru Oskaru Zīdu.....	187
Intervija ar Liepājas Universitātes Vadībzinātņu katedras vadītāju Inesi Leitāni.....	202
Intervija ar Radio LNR programmu direktoru un Liepājas NVO valdes locekli, Verneru Bokumu.....	208
Liepāja Attīstības pārvalde.....	215
Liepājas Sociālā dienesta direktore.....	220
Fokusgrupas diskusija ar Liepājas iedzīvotājiem.....	225
Fokusgrupas diskusija ar Liepājas uzņēmējiem.....	234
Intervija ar Viesītes mēru Jāni Dimitrijevu.....	241
Intervija ar Viesītes Teritorijas attīstības plānošanas speciālisti, tūrisma informācijas punkta vadītāju, NVO biedrības valdes priekšsēdētāju Guntu Dimitrijevu.....	243
Viesītes Sociālais dienests.....	250
Fokusgrupas diskusija ar Viesītes iedzīvotājiem.....	254
Fokusgrupas diskusija ar Viesītes uzņēmējiem.....	258
Intervija ar Talsu mēru Aivaru Lācaru.....	267
Talsu Sociālais dienests.....	270
Intervija ar Talsu pilsētas domes Attīstības plānošanas nodaļas vadītāju Marutu Blūmu.....	274
Fokusgrupas diskusija ar Valdemārpils Uzņēmējiem un mēru Andri Grīnbergu.....	285
Fokusgrupas diskusija ar Valdemārpils iedzīvotājiem.....	292
Intervija ar Valdemārpils uzņēmēju.....	301
Intervija ar Valdemārpils uzņēmēju, ēku inženiertīklu montāžas uzņēmuma vadītāju.....	304

Ievads

Šajā ziņojumā ir veikts pārskats par pilsētu attīstību un pilsētu pētījumiem (vēsturiski – līdz 20.g.s. deviņdesmitajiem gadiem); apkopoti svarīgākie pētījumi, kas tika veikti kopš 1999. gada Latvijā pilsētu attīstības jomā; sniegts pārskats par administratīvi teritoriālās reformas ietekmi uz pilsētu attīstību, ka arī, vadoties no pētījumiem un politikas dokumentiem, analizēta pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju un valsts attīstību. Nākamās nodaļas ir veltītas pilsētu jautājumus regulējošajai normatīvajai bāzei Latvijā un pilsētu attīstībai Eiropas Savienības teritoriālās politikas kontekstā.

Ziņojuma pamatā ir **policentriskās attīstības** koncepcija. Policentriskums reģionālajā plānošanā un attīstībā ietver šādus pamataspektus:

- ✓ Pilsētu kā valsts **attīstības centru** stiprināšana;
- ✓ Pilsētu **tīklu** veidošana;
- ✓ Pilsētu un lauku teritoriju **sadarbība**.

Policentriskajai attīstībai trūkst skaidras definīcijas tajā dokumentā, kurā tā pirmo reizi tika ievietota plašā diskursā – Eiropas telpiskās attīstības stratēģijā. Tomēr, pamatojoties uz šīs stratēģijas, kā arī analizējot pārējos ES un dalībvalstu politikas dokumentus attiecīgajā jomā, var secināt, ka ar policentrisko attīstību visbiežāk saprot **ekonomisko un/vai ekonomiski svarīgu funkciju sadalīšanu pa valsts pilsētu sistēmu tādā veidā, lai pilsētu hierarhija un nevienlīdzība tika izlīdzināta teritoriāli sabalansētā veidā**¹. Kā tieši šis komplekss jēdziens tiek saprasts, ieviests un pielietots Latvijas apstākļos, ir arī šī ziņojuma pamattēma.

Pētījumu izstrādāja darba grupa:

Darba grupas vadītāja - Aija Zobena, LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļas profesore, socioloģijas doktore;

Pētnieki:

Tālis Tisenkopfs, LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļas profesors, socioloģijas doktors;

Anita Kalniņa, LU Sociālo un politisko pētījumu institūta pētniece, socioloģijas doktore;

Līga Rasnača, LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļas lektore, socioloģijas maģistre;

Dina Bite, LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļas doktorante, socioloģijas maģistre;

Jurijs Ņikišins, LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļas maģistrants;

Pētnieciskie asistenti:

Evija Zača, LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļas maģistrante;

Karīna Piese, LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļas bakalaura studiju programmas studente.

¹ Meijers, E.J., Waterhout, B., Zonneveld, W.A.M. *Closing the GAP: Territorial Cohesion through Polycentric Development*. Refereed Articles, Oct 2007, no 24, European Journal of Spatial Development. Sk. internetā 30.10.2008: <http://www.nordregio.se/EJSD/refereed24.pdf>

1. PĀRSKATS PAR PILSĒTU ATTĪSTĪBU UN PILSĒTU PĒTĪJUMIEM (VĒSTURISKI – LĪDZ 20.GS. DEVIŅDESMITAJIEM)

Vēsturisks atskats uz Latvijas pilsētu veidošanos un izcelsmi palīdz gūt objektīvu priekšstatu par pilsētu pašreizējo situāciju.

Latvijā ir viena izteikta lielpilsēta – Rīga, kuras izcelsme meklējama 13.gs. sākumā un kurai vēsturiski bijusi būtiska nozīme Baltijas jūras piekrastes pilsētu vidū. Arī mūsdienās Rīga un tās aglomerācija koncentrē ievērojamu daļu valsts resursu (finansu, cilvēku resursu). Pašlaik Rīgas plānošanas reģions koncentrē 47% Latvijas iedzīvotāju.² Uz šī fona citas Latvijas pilsētas nav tik nozīmīgas un tām nepiemīt ar Rīgu salīdzināma attīstības kapacitāte.

Pirmās pilsētas tipa apmetnes Latvijā veidojās pie senlatviešu valdnieku nocietinātajām pilīm. Lielākās pilsētas atradās pie zemgaļu pilīm (Dobele, Koknese). Viduslaikos lielākā daļa pilsētu veidojās pie Livonijas ordeņa vai bīskapa pilīm kā amatnieku un tirgotāju apmetnes (Aizpute, Kuldīga, Limbaži, Cēsis, Valmiera, Ventspils, Bauska). Ļoti strauja pilsētu izaugsme tika vērojama 19. gadsimtā, ko sekmēja dzimtbūšanas atcelšana un tai sekojoša zemnieku pārcelšanās uz pilsētām. Tā rezultātā Latvijas pilsētās strauji attīstījās rūpniecība, transports u.c. pilsētai raksturīga infrastruktūra³. Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā pagājušā gadsimta 20.–30. gados mazpilsētu attīstību īpaši veicināja lauksaimniecības attīstība (Rūjiena, Smiltene, Auce)⁴. Pilsētas statusu vairums pilsētu ieguva Latvijas brīvvalsts laikā; 1933. gadā Latvijā bija jau 60 pilsētas. Padomju laikā situācija būtiski izmainījās – pilsētas tiesības tika piešķirtas Viļakai, Olainei un Aizkrauklei, taču vairākas pilsētas tika pievienotas citām (piemēram, Krustpils – Jēkabpilij). Neatņemama padomju laika iezīme bija t.s. pilsētciemati (37), kas līdzās 56 pilsētām tika pieskaitīti pie pilsētas tipa apdzīvotām vietām. Pilsētciematus savukārt pēc to izcelsmes bija iespējams sadalīt divās daļās: bijušie miestī (tirgotāju un amatnieku apmetnes) un padomju laikā uzbūvētie ciemati (Baloži, Seda, Vangaži, Brocēni). Pēc neatkarības atjaunošanas 20 pilsētciemati izvēlējās pilsētas statusu, bet 17 – pagasta centra statusu. Notikušajās statusa izmaiņās nav redzama loģika, jo vairāki ievērojami centri pašlaik ir pagasti, kas pēc iedzīvotāju skaita un pārējām pazīmēm atbilstu pilsētām (Iecava, Ērgļi, Skrīveri, Roja).⁵

Funkcionāli Latvijas pilsētas līdz 20. gs. 90. gadiem varēja iedalīt vairākās grupās, kur par galveno kritēriju kalpoja rūpniecības attīstības pakāpe:

- 1) valsts nozīmes rūpnieciski centri;
- 2) attīstīta vietējā ražošana;
- 3) vietēji lauku pakalpojumu centri;
- 4) kūrortpilsētas.⁶

Pēc ražošanas pagrimuma 90. gados Latvijas pilsētu, un jo īpaši mazo pilsētu ekonomiskā dzīve attīstījās divos virzienos. Tie bija – lauksaimniecības produkcijas apstrāde un pakalpojumu sniegšana apkārtējām lauku teritorijām. Vēlākajos gados šiem virzieniem pievienojās arī tūrisms.

² Par Rīgas plānošanas reģiona teritoriju. Skat.internetā 30.10.2008.

www.rpr.gov.lv/pub/index.php?id=6&PHPSESSID=96e45995172428e12baab2504294fd56

³ Milliņš G., Turlajs J. *Latvijas apdzīvotās vietas: klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Apgāds Jāņa sēta, 1998.

⁴ Rozīte, M. The Role of Industry in the Development of Small Towns in Latvia. In: *Development Problems of the Small Towns in the Baltic States*. Rīga: University of Latvia, 1993.

⁵ Milliņš G., Turlajs J. *Latvijas apdzīvotās vietas: klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Apgāds Jāņa sēta, 1998.

⁶ Rozīte, M. The Role of Industry in the Development of Small Towns in Latvia. In: *Development Problems of the Small Towns in the Baltic States*. Rīga: University of Latvia, 1993.

Pilsētu klasifikācijas izveidi Latvijā apgrūtina apdzīvotu vietu daudzveidība, kam dažkārt grūti piemērot pasaulē atzītu klasifikācijas praksi. Tomēr 1998. gadā izdotajā grāmatā Latvijas pilsētas tiek klasificētas pēc iedzīvotāju skaita un funkcionālā tipa:

- 1) lielpilsēta Rīga;
- 2) novadu lielpilsētas (Daugavpils, Jēkabpils, Liepāja, Jelgava, Ventspils, Rēzekne, Jūrmala, Valmiera);
- 3) vidēji lielās pilsētas – plašas apkārtnes sociāli ekonomiskie un kultūras centri, ar vairāk kā 10000 iedzīvotājiem;
- 4) mazpilsētas – apkārtnes iedzīvotāju aprūpes centri.⁷

Kā liecina pieejamā informācija par mazpilsētu izcelsmi un veidošanos, pilsētu statusa izmaiņām, tad šinī procesā grūti ieraudzīt sistēmisku un ilglaicīgu pilsētu attīstības plānošanu. To ir noteikusi attiecīgā valsts iekārta vai nejauši apstākļi, kā rezultātā pašlaik ir sarežģīti izveidot Latvijas pilsētu tipoloģiju, kur tiktu ņemta vērā katras pilsētas specifika un nozīme teritorijas attīstībā.

Pilsētu pētniecība Latvijā līdz šim veikta pārsvarā no ģeogrāfiskās un demogrāfiskās perspektīvas. Tikai pēdējos gados pilsētām tiek pievērsta arī sociologu uzmanība, lai akcentētu pilsētu sociālos aspektus.

Padomju laikā, 70.-80. gados nostiprinājās t.s. resoriskais ražotņu sadalījuma princips. Tas nozīmēja, ka katrā administratīvajā rajonā bija jābūt noteiktām ražotnēm, kas parasti izvietojās rajona centrā vai tā tuvumā. Šāda politika noteica to, ka visas apdzīvotās vietas attīstījās relatīvi homogēni, jo paralēli ražotņu izveidei tika domāts arī par visiem iedzīvotājiem pieejamiem pakalpojumiem (izglītība, veselība, kultūra).

No socioloģiskā viedokļa pilsētas padomju laikā tika pētītas pastarpināti, priekšplānā izvirzot ar sociālo struktūru saistītus jautājumus un salīdzinot situāciju dažādās apdzīvotās vietās. Kā spilgtu piemēru var minēt pētījumus par stratifikācijas sistēmas pārmaiņām, šķirisko struktūru dažādās apdzīvotās vietās. Pētījumu mērķis bija diagnosticēt iespējamās ekonomiskās un sociālās disproporcijas, kas varētu rasties starp dažāda mēroga apdzīvotām vietām. Būtībā šie pētījumi bija instruments plānveida reģionālās politikas un ekonomikas rezultātu mērīšanai.

Viens no demogrāfus interesējošiem jautājumiem bija migrācijas procesi starp apdzīvotām vietām. Pilsētas šajos pētījumos tika uztvertas kā migrācijas un sociālo procesu stabilizatori.⁸ Lai izpētītu atšķirības starp pilsētu tiem, apdzīvotības struktūra tika sadalīta šādās grupās:

- 1) mazas pilsētas (līdz 50 tūkst. iedzīvotāju);
- 2) vidējas (50–100 tūkst.);
- 3) lielas (100–150 tūkst.);
- 4) ļoti lielas (150 tūkst. – 1 milj.);
- 5) miljonu pilsētas.

Dati liecināja, ka iedzīvotāju samazinājums migrācijas procesu rezultātā skāra mazās un vidējās pilsētas, jo iedzīvotāji pārcēlās uz lielajām pilsētām. Jo īpaši šo gadu laikā pieauga miljonu pilsētu iedzīvotāju īpatsvars. Tāpat starp dažādiem pilsētu tiem tika konstatēti arī atšķirīgi stratifikācijas sistēmu mērogi.⁹

⁷ Milliņš G., Turlajs J. *Latvijas apdzīvotās vietas: klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Apgāds Jāņa sēta, 1998.

⁸ *Социологические исследования в Прибалтийских Советских республиках. Часть I*. Вильнюс, 1986.

⁹ *Социологические исследования в Прибалтийских Советских республиках. Часть I*. Вильнюс, 1986.

Padomju laikā pētnieciskā interese tika vērsta arī uz jaunatnes mobilitātes procesiem, proti, kādā veidā dažādu tipu pilsētas piesaista jaunatni. Tāpat arī demogrāfiskie pētījumi tika veltīti dažādu pilsētu tipu demogrāfiskās struktūras novērtēšanai un salīdzināšanai. Piemēram, tika novērots, ka mazās pilsētās laulību noslēdz agrāk nekā citur, arī bērni dzimst agrāk.¹⁰ Būtisks secinājums šāda tipa pētījumos bija par to, ka pakāpeniski visās apdzīvotās vietās izlīdzinājās atšķirības starp sociālām grupām, kas atbilda tālaika politikas mērķiem.

Būtiska padomju laika iezīme ir tā, ka pētījumi tika veikti visā PSRS vai arī Baltijas valstīs, taču atsevišķa uzmanība Latvijas pilsētām pievērsta netika, kas skaidrojams ar PSRS reģionālās politikas specifiku.

Pēc neatkarības atjaunošanas būtiskāko ieguldījumu pilsētu pētniecībā ir devuši ģeogrāfi, pievēršoties mazajām Latvijas pilsētām, Latgales reģiona pilsētām, veidojot pilsētu tipoloģiju pēc to funkcijām u.c. kritērijiem.

Pašlaik pilsētām pievērsta arī sociologu uzmanība, kad dažādu pētniecības projektu ietvaros tiek analizēti iedzīvotāju piesaistes mehānismi pilsētām, pilsētu attīstības stratēģijas u.tml. Sabiedrībā un politikas veidotāju vidū savukārt aktualizējusies nepieciešamība ieviest skaidrību par dažādu pilsētu tipu funkcijām un nozīmi teritorijas ilgtspējīgā attīstībā.

¹⁰ *Социологические исследования в Прибалтийских Советских республиках. Часть II.* Вильнюс, 1986.

2. PILSĒTU ATTĪSTĪBAS TENDENCES

2.1. Pārskats par nozīmīgākajiem mūsdienu pilsētu pētījumiem

Šajā nodaļā ir aplūkoti svarīgākie pētījumi, kas tika veikti kopš 1999. gada Latvijā pilsētu attīstības jomā, izklāstīti un, kur iespējams, salīdzināti to galvenās atziņas, secinājumi, kā arī no pētījumiem izrietošās rekomendācijas pilsētpolitikas veidošanai. Sākumā tiek aplūkoti jaunākie pētījumi, bet tuvāk nobeigumam – senākie, jo pētījuma mūsdienīgums, aktualitāte un datu „svaigums” lielā mērā ietekmē šo pētījumu praktisko pielietojamību pilsētpolitikas veidošanai.

Visi materiāli, uz kuru pamata sastādīts pārskats, bija pieejami Valsts reģionālās attīstības aģentūrā – drukātā formā vai arī no VRAA mājas lapas.

Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences.

Pētījuma pasūtītājs: Valsts reģionālās attīstības aģentūra

Pētījuma veicējs: SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”

Veikšanas laiks: 2007.– 2008.

Pētījuma mērķis: izstrādāt pētījumu par Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskām attīstības tendencēm, izvērtējot Latvijas pilsētu izaugsmes, konkurētspējas un valsts policentriskās attīstības veicināšanas potenciālu; sagatavot ieteikumus Latvijas pilsētu politikas izstrādei.

Pētījuma galvenās atziņas:

1. Iedzīvotāju apmierinātība ar pilsētu ir ievērojami augstāka nekā apmierinātība ar dzīves kvalitāti.
2. Pilsētu iedzīvotāji ir ierobežoti pieejamās darba iespējās un iespējās ietekmēt pilsētai aktuālu jautājumu risināšanā, tāpat arī brīvā laika pavadīšanā un papildus zināšanu un prasmju apgūšanā.
3. Pilsētu iedzīvotāji nevērtē savu veselību kā labu, pie tam uzsver tās nepietiekami pieejamību. Galvenie šķēršļi rūpēm par veselību ir līdzekļu trūkums.
4. Pilsētu iedzīvotājiem raksturīgs augsts neiecietības līmenis pret tādām grupām, kā čigāni, homoseksuāļi un musulmaņi, tāpat arī pret viesstrādniekiem un citas rases cilvēkiem.
5. Kopumā ap 2% pilsētu iedzīvotāju darba tirgū izjutuši diskrimināciju pret sevi, parasti saistībā ar vecumu un veselības stāvokli.
6. Radošuma indekss ir krietni augstāks Rīgas aglomerācijai nekā pārējiem Latvijas reģioniem, arī radošās šķiras koncentrācija galvaspilsētā sastāda gandrīz trīs piektdaļas (58,1%).
7. Rīgā koncentrējas arī lielākas ekonomiskās izaugsmes potenciāls; tās īpatsvars Latvijas IKP pārsniedz 50%. Rīga ietekmē arī citu pilsētu tirgus potenciālu – jo tālāk pilsēta no Rīgas, jo mazāks tās TP.
8. Apmierinātība ar pašvaldību darbu ir zema, īpaši lielajās pilsētās. Pašvaldības vāji komunicē ar sabiedrību, ierobežojoties galvenokārt ar masu medijiem, toties atklātās diskusijas vai sabiedriskās domas aptaujas tiek rīkotas reti.

9. Pilsētu attīstības plāni ir nekonkrēti, tiek sastādīti bez iedzīvotāju un citu ieinteresēto pušu viedokļu apzināšanas, nekoordinē savus plānus ar blakus teritorijām un kaimiņpilsētām, un ne visur ir veikta SVID analīze.

Policentriskās pilsētpolitikas attīstības scenāriji.

Pētījums noskaidro un konkretizē policentriskās attīstības koncepciju, identificējot divus alternatīvus modeļus, kas balstās un dažādiem pieņēmumiem un paredz dažādas attīstības stratēģijas. Tie ir:

1. **Vairāku attīstības centru modelis** – balstās uz resursu koncentrācijas, pilsētu specializācijas kādā no ekonomikas jomām un savstarpējo konkurenci.
2. **Pilsētu sadarbības tīklu modelis** – balstās uz sadarbību starp pilsētām, vienas otras papildināšanu, resursu savienošanu ar transporta infrastruktūru.

Abu šo modeļu pielietojamību Latvijas apstākļos ietekmē Rīgas īpašais stāvoklis. No vienas puses, tā ir absolūtais līderis Latvijas ekonomikas struktūrā un tai lielā mērā pakārtota valsts ekonomika. Toties Rīgai vēl trūkst kritiskās radošu cilvēku un investīciju masas, lai kļūtu par Eiropas nozīmes centru. Pārējo lielāko pilsētu ietekme nesniedzas pāri to robežām, un resursu koncentrācijas ziņā tās būtiski atpaliek no Rīgas.

Izvēloties **vairāku attīstības centru modeli**, attīstības centros jāveido pievilcīgā dzīves vide un resursu koncentrācija, turklāt absolūti nepieciešama būs resursu koncentrācija kritiskās masas sasniegšanai. Nepieciešama būs arī efektīva transporta sistēma, lai savienotu attīstības centru ar to perifērijā esošām pilsētām.

Izvēloties **pilsētu sadarbības tīklu modeli**, pilsētām jābūt arī uz āru vērstām, sadarbojoties ar tām tuvākām kaimiņvalstu pilsētām, bet Rīgai stiprināt saiknes ar Baltijas jūras un Eiropas pentagona pilsētām. Latvijas pilsētām ir jāsadarbības savā starpā, bet tai pat laikā nedublēt viena otras funkcijas. Ir vērts satīklot tieši pilsētas ar augstākiem ekonomiskās izaugsmes potenciāla rādītājiem. Tāpat kā vairāku centru modelī, nepieciešama transporta infrastruktūras uzlabošana, bet orientēt to uz tīklveida struktūrām.

Pētījums par dažāda veida infrastruktūru un publiskā un privātā sektora pakalpojuma klāstu un tā pieejamību Latvijas apdzīvotajās vietās ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000.

Pētījuma pasūtītājs: LR Reģionālo un pašvaldību lietu ministrija

Pētījuma veicējs: SIA Konsorts

Veikšanas laiks: 2008. g. aprīlis

Pētījuma mērķis: veikt nelielo apdzīvoto vietu ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000 pieejamo pakalpojumu un infrastruktūras novērtējumu un analīzi.

Pētījuma galvenās atziņas:

1. Pamatfaktors, kas nosaka infrastruktūras un pakalpojumu pieejamību, parasti ir apdzīvotās vietas lielums.
2. Pētījumā nav konstatēta pakalpojuma pieejamība atkarībā no apdzīvotās vietas attāluma no republikas pilsētas, turklāt lielāka atkarība ir no apdzīvotas vietas attāluma no rajona centra.
3. Atšķirība infrastruktūras un pakalpojumu pieejamībā ir lielāka starp mazajām un vidējām apdzīvotām vietām, nekā starp vidējām un lielām. Vairākums komunālo pakalpojumu nodrošināti visos apsekotajos administratīvajos centros; tomēr centralizētā siltumapgāde ir tikai aptuveni pusē no apsekotajiem adm. centriem.

4. Tipiskākie publiskie pakalpojumi, kas pieejami praktiski visur, ir bibliotēkas, vispārējā izglītība, ambulatorā medicīniskā palīdzība, pasta pakalpojumi; pašvaldība funkcijas; tiesību aizsardzība (vietējā bāriņtiesa).
5. Vislabākais nodrošinājums ar atsevišķiem publiskajiem pakalpojumiem (ambulatora medicīniska aprūpe, izglītība un pašvaldību pakalpojumi) ir Kurzemes reģionā, bet Rīgas rajonā tie paši nodrošināti vissliktāk, kas varētu būt izskaidrojams ar Rīgas tuvumu, kurā šie pakalpojumi koncentrējas.
6. No drošības viedokļa (policijas pieejamība) situācija vissliktākā ir Latgalē, bet vislabākā Zemgalē.

Ir jāatzīmē, ka pētījuma kvantitatīvā bāze ir pamatīga un tiešām sniedz priekšstatu par pakalpojumu izvietojumu un pieejamību apdzīvotajās vietās. Tomēr šādas pētnieciskās pieejas trūkums ir tas, ka tā nesniedz priekšstatu par šo pakalpojumu kvalitatīvo stāvokli. No pētījuma datiem un secinājumiem nevar salīdzināt, piemēram, aptieku vai veikalu nodrošinājumu ar medikamentiem vai produktiem, kas neapšaubāmi jāņem vērā, analizējot teritoriju reālo attīstību. Šis pētījums būtībā ir teritoriju kapacitāšu apsekojums, bet no tā nevar izdarīt secinājums par to, ar kādu atdevi jeb efektivitāti šīs kapacitātes tiek izmantotas.

Nacionālās un reģionālās nozīmes daudzfunkcionālo centru izveides sociāli ekonomiskais pamatojums.

Pētījuma veicējs: Baltic Institute of Social Sciences (Baltijas sociālo zinātņu institūts)

Veikšanas laiks: 2008. g. maijs - jūnijs

Pētījuma mērķis: raksturot nacionālās un reģionālās nozīmes daudzfunkcionālo centru izveidošanas ieguvumus un iespējamos riskus/nosacījumus, kuru risināšanai būs nepieciešams īpašs atbalsts.

Pētījuma galvenās atziņas:

1. Daudzfunkcionālo centru izveidošanas mērķis – paaugstināt kultūras pieejamību un paplašināt kultūras piedāvājumu reģionos. Galvenie kritēriji DC izveidošanai ir reģionālais pārklājums (t.sk. DC sasniedzamība) un kultūras infrastruktūras tehniskais stāvoklis izvēlētajā pašvaldībā.
2. Iesakāms DC būvniecību veikt pakāpeniski, lai varētu laicīgi novērst radošos riskus un trūkumus ar mazākām izmaksām. Liepāja un Rēzekne ir divas vispiemērotākās pilsētas DC būvniecības uzsākšanai un izmēģinājumam.
3. DC jānodrošina patiesa daudzfunkcionalitāte, lai varētu tos izmantot dažāda veida kultūras un sabiedriskajiem pasākumiem. Atbilstošam jābūt ēku un telpu aprīkojumam.
4. Lai centri funkcionētu veiksmīgi un aktīvi, pašvaldībām būs jānodrošina raita un efektīva informācijas aprīte par kultūras pasākumiem. Tā patlaban vērtējama kā nepietiekama. Pašvaldībām būs jāveido jaunā tipa daudzfunkcionālo centru mārketinga stratēģijas un pāriet no īstermiņa (1 gads) uz vidējā termiņa (3 – 5 gadi) pasākumu plānošanu. Savukārt centru vadībai jau šobrīd ir jāveido kultūras pieprasījuma un kultūrizglītības veicināšanas programmas (balstoties t.sk. uz Liepājas un Ventspils pieredzes).

Pētījumu sērija „Reģionālā attīstība Latvijā”.

Pētījuma veicējs: Valsts reģionālās attīstības aģentūra sadarbībā ar Latvijas Universitāti

Veikšanas laiks: 2008., 2007., 2006., 2005., 2004. (kā norādīts VRAA mājas lapā)

Pētījuma mērķis: „sniegt lasītājiem objektīvu un ticamu dažāda līmeņa teritoriālo vienību attīstību raksturojošo informāciju un uz to bāzes aprēķināto rezultātu analīzi.”

Pētījuma galvenās atziņas:

1. Pētījums „Reģionālā attīstība Latvijā” ir Valsts reģionālās attīstības aģentūras gadskārtējs izdevums, kurā tiek apkopoti dati par Latvijas teritoriālajām vienībām – plānošanas reģioniem, rajoniem, pilsētām, pagastiem un novadiem, un veikta analīze par teritoriju attīstības dinamiku un tendencēm.
2. Pētījums satur pārskatu par reģionālo attīstību raksturojošiem rādītājiem un to pielietošanu, analizējamo pašvaldību klasifikāciju, kā arī reālā stāvokļa analīzi Latvijas plānošanas reģionos. Pārskatā arī ir apzināti RAPLM un VRAA rīcībā esošie atbalsta instrumenti reģioniem – mērķdotācijas, to dalījums pa pašvaldībām un konkrētiem mērķiem (datorizācija, atbalsts izglītībai, sociālajai aprūpei utt.) kā arī pašvaldības finanšu izlīdzināšanas principi un attīstība.
3. 2008. g. pētījums konstatēja, ka iepriekšējo piecu gadu laikā ir palielinājušās jau bez tam lielas atšķirības starp dažādu pašvaldību un reģionu sociāli ekonomisko stāvokli, līdz ar to var runāt par ģeogrāfiski determinēto plaisu starp dažādiem reģioniem. To pašu konstatēja arī agrīnākie pārskati. Attīstītākie apgabali, pirmām kārtām Rīga un republikas pilsētas, piesaista arvien vairāk resursu, cilvēkkapitālu utt. un rezultātā attīstās vēl straujāk, bet nomaļākās teritorijas joprojām cieš no ekonomiskās atpalicības un pieaugošajām sociālajām pretrunām. Līdz ar iedzīvotāju koncentrēšanos dažās vietās pieaug infrastruktūras noslogojums un tās ātrākā nolietojšanās. Šādas tendences ir pretrunā ar valsts līdzsvarotās attīstības mērķi un kavē tās panākšanu. **Reģionālās attīstības tendences, kādas tās ir uz doto brīdi, ir jāizlīdzina, aktīvi iesaistoties notiekošajos procesos.**
4. Tālākais uzdevums, ko reģionālās attīstības plānošanai izvirza pētījums, ir „pilnveidot teritoriju attīstības novērtēšanas metodiku un veikt regulārus problēmorientētus teritoriju attīstības pētījumus, izveidot un ieviest reģionālās politikas ieviešanas uzraudzības un novērtēšanas sistēmu.”

Kultūras pieejamība novados: aptauja un ekspertu intervijas.

Pētījuma pasūtītājs: LR Kultūras ministrija

Pētījuma veicējs: Baltic Institute of Social Sciences (Baltijas sociālo zinātņu institūts)

Veikšanas laiks: 2007. g. augusts

Pētījuma mērķis: noskaidrot, kāda ir kultūras pieejamība Latvijas reģionos un kādas tendences vērojamas kultūras jomā, salīdzinot ar 2001. g. veikto pētījumu.

Pētījuma galvenās atziņas:

1. Kopš 2001. g. vērojams apmeklētības pieaugums attiecībā uz atsevišķiem kultūras pasākumu veidiem, tomēr galvenās tendences ir saglabājušās.
2. Aktīvāki kultūras un izklaides pasākumu apmeklētāji ir rīdzinieki, kas saistās gan ar piedāvājumu, gan ar pieprasījumu un maksātspēju, gan arī ar lielāku to cilvēku īpatsvaru, kuriem ir augstākā izglītība.
3. Salīdzinot ar 2001. g., ir samazinājies to cilvēku skaits, kas sūdzas uz kādiem kultūras pasākumu apmeklēšanas kavējumiem, tomēr tas joprojām paliek augsts – 61%. Visbiežāk minēts laika trūkums, naudas trūkums un pasākumu norises vietu ģeogrāfiskais attālums.

4. Pašdarbības kolektīvos (deju, koros u.c.) vērojama dalībnieku skaita samazināšanās dēļ migrācijas pilsētu virzienā. Kultūras darbinieku atalgojums ir zems, līdz ar to par darba vadmotīvu paliek vienīgi aizrautība un entuziasms. Tai pat laikā tiek atzīts, ka Kultūras koledžā vai Latvijas Kultūras akadēmijā pieejamās izglītības līmenis ir zems, tādēļ beidzēji, ekspertuprāt, nav labi sagatavoti darbam kultūras jomā reģionos.
5. Joprojām konstatējama ļoti lielas atšķirības un nevienlīdzība starp dažādām pilsētām un reģioniem un atkarība no konkrētās pašvaldības spējām un iespējām. Daudzviet Latvijā kultūras infrastruktūra ir nožēlojamā stāvoklī un prasa ieguldījumus renovēšanai.

Jauniešu viedokļu izzināšana par reģionu attīstības un novadu veidošanas jautājumiem Latvijas mazpilsētās un ciemos.

Pētījuma veicējs: Baltijas studiju centrs

Veikšanas laiks: 2007.

Pētījuma mērķis: noskaidrot jauniešu viedokļus par mazpilsētu un novadu attīstību savu dzīves plānu kontekstā. Uzsvars tika likts uz šādiem jautājumiem: jauniešu izglītības un darba plāni; mobilitātes ieceres; dzīvesvietas pievilcību noteicošie faktori jauniešu skatījumā; jauniešu apmierinātība ar konkrētiem dzīves vides aspektiem un resursiem; viedokļi par lielāku novadu veidošanu; ieteikumi teritoriju un novadu attīstībai.

Pētījuma galvenās atziņas:

1. Faktoranalīzes gaitā tika identificētas piecas jauniešu dzīves stratēģijas vietas attīstības kontekstā:
 - 1) *Uzņēmējdarbība un infrastruktūra* – vide, kas ir labvēlīga uzņēmējdarbībai, ir ekonomiski attīstīta, ar labu infrastruktūru;
 - 2) *Nodarbinātība un ikdienas pakalpojumi* – iespēja atrast labi atalgotu darbu, piekļuve pakalpojumiem (veselības aprūpe, izglītība; transports, bankas, iepirkšanās vietas, frizētavas), ģimenes draudzīgās vides esamība;
 - 3) *Kultūras un sociālā dzīve un līdzdalība* – kultūras resursu koncentrēšanas vietu un pasākumu pieejamība; iespēja piedalīties pilsētas/novada attīstības plānošanā;
 - 4) *Sportošanas iespējas, sporta infrastruktūras pieejamība;*
 - 5) *Jaunie laucinieki* – iespēja nodarboties ar lauksaimniecību, tūrisma attīstība novadā, kā arī iespēja dzīvot laukos, bet strādāt pilsētā.
2. Jaunieši ir neapmierināti galvenokārt ar nepietiekamām nodarbinātības iespējām, vietas ekonomisko attīstības līmeni, jauniem produktiem un pakalpojumiem un uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni. Vēlme doties prom izglītības un/vai darba iegūšanas nolūkā ir augsta, turklāt vairākuma jauniešu dzīves stratēģijas ir vērstas prom no pašreizējās dzīves vietas. Ekonomikas stāvoklis jauniešiem ir svarīgāks nekā izklaide un kultūra. Tāpēc, lai panāktu ilgtspējīgu teritorijas apdzīvotību, ir jā rūpējas par vietējās ekonomikas attīstību, veicināt uzņēmējdarbību, kā arī nodrošināt jauniešu aktīvu līdzdalību vietas attīstības potenciāla plānošanā un realizācijā.

Pilsētas un reģioni – reģionālās un nacionālās izaugsmes virzītāji: dokuments diskusijai.

Šis dokuments būtībā atrodas uz pētījuma un politiskā vai priekšlikumu rakstura dokumenta robežas. Tomēr, par cik tas balstās uz nopietnas un daudzveidīgas faktoloģiskas bāzes un tam

piemīt analītisks raksturs, to var pieskaitīt pie pētījumiem. Tas pamatojas uz 8 Latvijas pilsētu vairāk nekā 2 gadu pieredzi Pasaules Banka projektā Cities Alliance, kas atbalstīja pilsētu vietējās ekonomiskās attīstības stratēģiju izstrādi.

Pētījuma veicējs: SIA Konsultanti

Veikšanas/sastādīšanas laiks: 2005. g. augusts

Dokumenta mērķis: apskatīt un piedāvāt veidus, kā stiprināt pilsētu un pilsētregionu lomu valsts un tās reģionu attīstībā, lai celtu valsts un tās reģionu konkurentsipēju un sekmētu pakalpojumu pieejamību visā valsts teritorijā.

Ar **pilsētregioni** (arī – funkcionālie pilsētregioni, *functional urban areas* jeb FUA) tiek saprasta pilsēta un ar to saistītā lauku teritorija (parasti pilsētas apkārtnē). To iespējams aplūkot kā policentriskās attīstības vienību.

Dokumenta galvenās atziņas:

1. Uz pētījuma veikšanas brīdi Latvijas valdība vēl nebija pozicionējusi pilsētas/pilsētregionus kā attīstības virzītājspēkus un to lomu valsts attīstībā. Konstatēta nepieciešamība pēc nacionālās atbalsta programmas Rīgas aglomerācijas attīstībai, lai paaugstinātu tās starptautisko konkurentsipēju. Pilsētām un lauku reģioniem ir noteikts hierarhisks sadalījums (vadoties no statistikas un teritorijas plānošanas vajadzībām), bet nav horizontālu programmu to attīstības sekmēšanai.
2. Teritoriju līdzsvarotās attīstības nolūkiem tiek ierosināts:
 - a) Attīstīt pilsētu un lauku centru hierarhijas pieeju;
 - b) Izstrādāt horizontālās attīstības programmas katram līmenim;
 - c) Izstrādāt finanšu mehānismu programmas ieviešanai;
 - d) Atbalstīt pilsētu kopīgās attīstības intereses, tai skaitā neefektīvi izmantoto teritoriju attīstību, infrastruktūras, energoefektivitātes, riska vadības un darba resursu efektīvākās pārvaldīšanas jomās.
3. Piedāvātie hierarhiskie līmeņi ir šādi:
 1. **Rīga** – Baltijas jūras reģiona pilsēta;
 2. **Nacionālās nozīmes pilsētas un to pilsētregioni** – republikas pilsētas plus Valmiera un Jēkabpils;
 3. **Reģiona nozīmes pilsētas** – rajona pilsētas;
 4. **Vietējie centri** – mazpilsētas un ciemi.
4. Atziņas par pilsētu lomu mūsdienu ekonomiskajos apstākļos:
 - 1) Pilsētas kā valsts, reģionālās un vietējās nozīmes administratīvie centri;
 - 2) Ekonomisko aktivitāšu centri;
 - 3) Transporta un komunikāciju tīklu mezglu punkti;
 - 4) Inovāciju un jauno zināšanu centri;
 - 5) Reģionāli kultūras centri.
5. Ko pilsētas un lauki dod viena otra attīstībai:

Pilsētu un lauku teritoriju savstarpējais ieguldījums attīstībā

<i>Pilsētas -> apkārtējo lauku teritorijām</i>	<i>Apkārtējās lauku teritorijas -> pilsētām</i>
Transporta mezglus un sasaisti	Teritorijas uzņēmējdarbībai un infrastruktūras projektiem
Darba vietas	Mājvietu izvēles iespējas
Zinātņu un izglītības institūcijas	Darbaspēku
Rezonējošu vidi zināšanu radīšanai un nodošanai	Atpūtu laukos, dabā
Uzņēmējdarbības atbalstu	
Kultūras, atpūtas un sporta iespēju koncentrāciju	

6. Atbilstoši piedāvātajiem apdzīvoto vietu hierarhijas līmeņiem dokuments piedāvā noteikt šādu pakalpojumu pieejamību pilsētās/ciemos (veikts pēc Īrijas telpiskās attīstības stratēģijas 2002-2020 piemēra):

Hierarhijas līmeņi un paredzamo pakalpojumu pieejamība

<i>Līmenis</i>	<i>Pakalpojumu pieejamība</i>
Vietējie centri	Skolas, pasts, primārā veselības aprūpe, ātrā medicīniskā palīdzība un ugunsdzēsēji, veikali, sabiedriskais transports, vietējie ceļi, kopienas centrs, bibliotēka, konsultatīvie pakalpojumi, informācijas pieejamība, bankomāti u.c.
Reģiona pilsētas	Iepriekš minētais + sekundārā veselības aprūpe, juridiskie, finanšu pakalpojumi, uzņēmējdarbības atbalsta pakalpojumi, kultūras un sporta centri, u.c.
Nacionālās pilsētas	Iepriekš minētais + augstākā līmeņa sekundārā veselības aprūpe, augstākās mācību iestādes, tehnoloģiskie parki – ražošanas un zinātnes sasaiste, transporta sistēmas un loģistika, teātri un sporta halles, iepirkšanās centri, u.c.
Rīga	Iepriekš minētais + terciārā veselības aprūpe, nacionālā lidosta, Nacionālā opera, Nacionālā bibliotēka, u.c.

7. Dokuments izcel šādus būtiskākās kopīgās vajadzības nacionālās nozīmes pilsētām un to pilsētreģioniem (plānošanas reģioniem):

- a) Transporta infrastruktūras un satiksmes drošības attīstība;

- b) Izglītības infrastruktūras attīstība;
 - c) Energoefektivitāte.
8. Dokuments ierosina konkrētus attīstības virzienus Latvijas lielākajām pilsētām, ņemot vērā to teritoriālo, infrastruktūras un cita veida potenciālu. Konkrēti:
- ✓ **Rīga** – Baltijas jūras reģiona pilsēta (ārējās attiecības, tranzīts, eksports, zinātnes un inovāciju centrs);
 - ✓ **Daugavpils** – ekonomiskās attiecības centrs pie ES austrumu robežām (tuvums Krievijas un Baltkrievijas tirgiem; ražošana, loģistika, starpniecība);
 - ✓ **Jelgava** – ražošana (metālapstrāde, kokapstrāde, pārtikas ražošana), loģistika, izglītība (LLU) un kultūra;
 - ✓ **Jūrmala** – kūrortpilsēta, konferenču tūrisma un rekreācijas centrs;
 - ✓ **Liepāja** – ražošana un osta, kultūra un tūrisms;
 - ✓ **Rēzekne** – ražošana un loģistika.

Kopumā šāda virzienu noteikšana atbilst policentriskās attīstības vairāku attīstības centru modelim (sk. pētījumu *Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences*), paredzot specializāciju, resursu koncentrāciju un zināmu konkurenci starp pilsētām, īpaši tajos virzienos, kas noteikti vairākām pilsētām (loģistika; starpniecība; tūrisms).

Pilsētu sistēmas un sadarbība: Latvijas līdzdalība INTERREG IIC Baltijas jūras reģionālās programmas īstenošanā (pielikums: projekta starpziņojums angļu valodā).

Pētījuma izpildītājs: SIA CTB

Veikšanas laiks: 1999.

Pētījuma mērķis: sniegt pārskatu par pilsētu sistēmu Latvijā kā Baltijas reģiona valstī.

Pētījuma galvenās atziņas: Pētījums satur ar statistiskiem datiem bagātu un izsmeļošu pārskatu par Latvijas pilsētu sistēmu, pilsētu hierarhiju (administratīvā nozīmē), iedzīvotāju sadalījumu un Latvijas teritoriālās attīstības vēsturi. Tomēr novērtēt tā atziņu praktisko pielietojamību ir grūti, jo dokumentam, kuram ir starpziņojuma statuss, piemīt aprakstošs raksturs un tas nesatur skaidrus ieteikumus politikas veidošanai, turklāt dati varēja pamatīgi novecot deviņu gadu laikā, kopš starpziņojums tika sagatavots. Tomēr atzinīgi un kā joprojām aktuāla vērtējama tā autoru sastādītā korelāciju tabula, kas nosaka pilsētas ģeogrāfiskās atrašanās sakarību ar tādiem rādītājiem, kā bezdarba līmenis un ienākumu nodokļa apmēru uz 1 iedz. Zemāk dota šī tabula un tās interpretācija.

3. tabula.

Sakarība starp ģeogrāfisko attālumu un sociāli ekonomiskiem rādītājiem

<i>Mainīgais</i>	<i>Attālums no galvaspilsētas</i>	<i>Bezdarba līmenis</i>	<i>Ienākumu nodokļa apmērs uz 1 iedz.</i>	<i>Attālums no rajona centra</i>
Attālums no galvaspilsētas	1,000	0,507	-0,447	0,240
Bezdarba līmenis	0,507	1,000	-0,525	0,132

Ienākumu nodokļa apmērs uz 1 iedz.	-0,447	-0,525	1,000	-0,144
Attālums no rajona centra	0,240	0,132	-0,144	1,000

Šie dati interpretējami šādi. Pastāv noturīga un vidēji augsta (0,507) korelācija starp bezdarba līmeni un apdzīvotās vietas attālumu no galvaspilsētas. Proti, ar attāluma palielināšanos no Rīgas pieaug varbūtība, ka apdzīvotajā vietā būs arī augstāks bezdarbs. Attiecīga ir negatīva sakarība (-0,447) starp attālumu un ienākuma nodokļa (absolūto) apmēru: jo mazāki ienākumi, jo mazāk naudas indivīds iekasē nodokļu veidā. Tāpat augstāks bezdarba līmenis nozīmē mazākā apjoma nodokļu iekasēšanu izvēlētajā reģionā (absolūtos skaitļos, bet ne procentos). Toties sakarības starp attālumu no rajona centra un bezdarba līmeni, kā arī starp attālumu no rajona centra un ienākuma nodokļa absolūto apmēru uz 1 personu ir zemas (resp. 0,132 un -0,144). Kaut pirmā ir pozitīva, bet otrā negatīva.

Turpmākos pētījumos ieteicams lielāku uzmanību pievērst līdzīgā veida sakarību noteikšanai starp dažādiem apstākļiem, kas ietekmē pilsētu un teritoriju attīstības atsevišķus aspektus, jo tas atvieglo:

- ✓ sociāli ekonomisko tendenču savstarpējās ietekmes prognozēšanu;
- ✓ problēmu sakarības un to mēroga precīzāku apzināšanu;
- ✓ rīcības priekšlikumu sagatavošanu.

2.2. Administratīvi teritoriālās reformas ietekme

2009. gadā tiek plānots pabeigt vairāk kā 10 gadus ilgušo administratīvi teritoriālo reformu. Pēc LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas informācijas pilsētas pašlaik tiek klasificētas kā republikas pilsētas, rajona pilsētas un novadu pilsētas.¹¹ Šāda klasifikācija radusies tādēļ, ka paralēli līdzšinējam administratīvi teritoriālajam iedalījumam sāka veidoties atsevišķi novadi. Perspektīvā tiek plānoti novadi un republikas pilsētas, kas pildīs vienādas funkcijas.

Pēc pašlaik spēkā esošā iedalījuma (29.02.2008.) var izšķirt vairākas pilsētu grupas, kas izveidosies pēc ATR realizēšanas:

- 1) republikas nozīmes pilsētas (9) – jau esošajām republikas nozīmes pilsētām (Rīga, Daugavpils, Jelgava, Rēzekne, Liepāja, Jūrmala, Ventspils) pievienosies līdzšinējie rajona centri Valmiera un Jēkabpils;
- 2) novadu centri, kuri līdz šim bijuši rajonu centri (18) – nereti ap bijušiem rajonu centriem novadu veidos gandrīz visi bijušie rajona pagasti, piemēram, Alūksnes vai Kuldīgas gadījumā;
- 3) novadu centri, kas līdz šim bijuši vietēja līmeņa centri (34) – šīs pilsētas veido nozīmīgu grupu, jo līdz ATR tām ir bijusi pakārtota loma, taču tagad tās būs vienādā statusā ar bijušiem rajonu centriem. Grūtības šeit var sagādāt pilnvērtīga formāli paredzēto funkciju izpilde, jo bijušajiem rajonu centriem ir labāk attīstīta infrastruktūra nekā vietējiem centriem;

¹¹ LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Pašvaldības Latvijā*. Sk. internetā 14.03.2008: www.rapl.m.gov.lv/lat/pasvaldibas/

- 4) vietējie centri (11) – šīs pilsētas formāli iekļausies kādā no novadiem, taču nebūs novada centrs. Pagaidām nav zināmas šo pilsētu funkcijas;
- 5) pilsēta kā atsevišķa vienība (5) – šo grupu veido tās pilsētas, kuras neapvienosies ar kādu citu teritoriju, bet paliks līdzšinējās robežās (piemēram, Saulkrastu pilsēta ar lauku teritoriju, Cēsaine). Teorētiski šīm pilsētām vajadzētu pildīt tādas pašas funkcijas kā novadu centriem.

Analizējot pilsētu statusa izmaiņas pēc ATR realizēšanas, ir grūti gūt vienotu pārskatu par to, kādēļ konkrēta pilsēta paliek par vietējo centru vai kļūst par novada centru u.tml. Līdzīgi kā vēsturiski jau piedzīvotajās pilsētu statusa izmaiņās, arī tagad nevar saskatīt vienojošu motīvu tieši šādam novadu dalījumam. Līdz ar to pagaidām neatbildēts paliek jautājums, vai ATR ieviesīs skaidrību dažādu tipu apdzīvotu vietu funkcijās.

2.3. Pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību

No aplūkotajiem pētījumiem ir iespējams izveidot integrētu un kompleksu ainu par to, kā pilsētas ietekmē apkārtējo teritoriju attīstību.

Pilsētās, pirmkārt Rīgā, koncentrējas lielākais ekonomiskās izaugsmes potenciāls. Pilsētām raksturīga aktīvākā ekonomiskā dzīve, salīdzinoši augsts sociālo pakalpojumu infrastruktūras attīstības līmenis, īpaši salīdzinot ar lauku teritorijām un mazākām pilsētām. Konkrētāk tas izpaužas kā parādīts, piemēram, zemāk:

- ✓ visu līmeņu izglītības iestāžu pieejamība un daudzveidība, izvēles iespējas;
- ✓ lielākas un daudzveidīgākas iespējas saņemt kvalitatīvākus veselības aprūpes pakalpojumus;
- ✓ lielākās un daudzveidīgākās iespējas atrast darbu;
- ✓ augstākais darba atalgojums;
- ✓ labākais nodrošinājums ar praktiski visu veidu precēm un pakalpojumiem (lielveikali, specializētie veikali, sabiedriskās ēdināšanas vietas, frizētavas u.tml.
- ✓ aktīvāka kultūras dzīve; salīdzinoši attīstīta brīvā laika pavadīšanas infrastruktūra u.c.

Būtībā tas sakrīt ar pētnieciskā dokumenta “Pilsētas un reģioni – reģionālās un nacionālās izaugsmes virzītāji: dokuments diskusijai” pamatatziņām par to, ko pilsētas un lauki var dots viens otram. Izpētot 1. tabulu, kļūst acīmredzams, no vienas puses, ka

- ✓ lauki nav pašpietiekami un tās attīstībā pilsētām ir noteicoša loma,
- ✓ lauki kalpo kā dažu “primāro resursu” avots pilsētām (nodrošinājums ar darbaspēku, teritorijām u.tml.)

Mazākās pilsētās un lauku teritorijās (dokumentā “Pilsētas un reģioni – reģionālās un nacionālās izaugsmes virzītāji: dokuments diskusijai” – vietējos centros un reģiona nozīmes pilsētās) lielākajām pilsētām raksturīgo iespēju pieejamība bieži ir pieticīgāka, daudzas iespējas vienkārši trūkst. Cilvēki, kas nesaskata iespēju realizēt savus plānus attiecībā uz dzīvi un tās kvalitāti, pēc iespējas centīsies pārvākties uz tām vietām, kur šīs iespējas ir pieejamākas; ja nav iespējas dzīvot pašās pilsētās, cilvēki centīsies dzīvot to apkaimēs. Savukārt turīgākie pilsētnieki, kas var atļauties privātmāju klusā un mazāk piesārņotā vidē, arī pārvāksies no pilsētām uz tuvākajām piepilsētu (lauku) teritorijām – tendences, kas samērā ilgu laiku vērojamas arī Eiropas Savienībā. Latvijā šāds iedzīvotāju skaita pieaugums piepilsētu apvidos vērojams Pierīgā, kā arī rajonos ap Ventspili, Jūrmalu, Jelgavu, Valmieru, Rēzekni.

Kā liecina 2007. g. pētījums “Reģionu attīstība Latvijā”, Rīgas piemērs parāda, ka piepilsētu lauku teritorijas mēdz strauji attīstīties – pieaug gan iedzīvotāju mobilitātes iespējas, gan darba atrašanās iespējas, gan labāks atalgojums, un arī kopējais labklājības līmenis mēdz tuvuoties Rīgas līmenim. Tai pat laikā jāpatur prātā Rīgas unikālais stāvoklis Latvijas teritorijas un tautsaimniecības sistēmā un tā izšķiroša loma, kuru tā spēlē. Republikas pilsētām, un jo vairāk rajonu centriem ir ievērojami mazāks potenciāls attiecībā uz sev tuvāko lauku teritorijas līmeņa “pacelšanu”.

Pēc augstāk minētā pētījuma atziņām, “Pilsētas savai attīstībai izmanto arvien vairāk lauku pamatresursu, vispirms zemi un cilvēkus. Aug atšķirīgu izaugsmes priekšnosacījumu radītā plaisa starp pilsētu un lauku, Rīgas un mazpilsētu, Rīgai tuvo un attālināto pagastu ekonomiskās un sociālās attīstības tempiem. Pilsētās līdz ar apbūves struktūru izplēšanos un laukos, trūkstot teritoriju apsaimniekošanas līdzekļiem, notiek kultūrainavas kā veselīgas dzīves vides vērtību samazināšanās.”

Kamēr pastāvēs iespēju nevienlīdzība starp dažādu hierarhijas līmeņu apdzīvotajām vietām, cilvēku migrācija no lauku un mazpilsētu apgabaliem turpināsies, un tas neizbēgami ienesīs korektīvus gan plānoto reģionālās attīstības pasākumu realizācijā, gan arī turpmākajā plānošanā.

Lai mazinātu cilvēkresursu aizplūdi no laukiem un mazpilsētām, būtu ieteicams veidot pilsētu un apkārtējo lauku teritoriju sadarbības projektus, kuri būtu gan abpusēji izdevīgi, gan mazinātu sociāli ekonomisko plaisu starp pilsētām un laukiem. Ņemot vērā vispārējo iedzīvotāju sastāva novecošanos un arvien pieaugošu atbildību, kas gulstas uz jauniešu pleciem, ir jāpievērš uzmanība jauniešu vērtējumiem attiecībā uz teritoriju attīstību, tās prioritātēm viņu skatījumā un viņu dzīves iecerēm.

Lauku teritorijām ir labāk jāapzinās jau izmantojamais un vēl neizmantojamais potenciāls (nozīmīgie kultūras objekti, tūrismam/atpūtai pievilcīgā daba, bioloģisko pārtikas produktu ražošanas iespējas u.tml.). Savukārt vietējām pašvaldībām, reģionālā un nacionālā līmeņa plānošanas iestādēm būtu kopīgi jāattīsta finansējuma piesaistes mehānismi un jānodrošina gan finansiālais, gan organizatorisks atbalsts konkrētām iniciatīvām. Pamatvilcienos šis atbalsts varētu izpausties daudzējādi:

- ✓ transporta infrastruktūras un piekļuves iespēju uzlabošana;
- ✓ kultūras objektu uzturēšana un restaurācija;
- ✓ viesnīcu, sporta, atpūtas kompleksu un rekreācijas infrastruktūras veidošana kopumā;
- ✓ atbalsts lauku uzņēmējiem; kā variants – subsīdijas uzņēmējdarbības uzsākšanas perioda, nodokļu atvieglojumi u.tml.

No iepriekš izklāstītā izriet, ka, par reģionālās attīstības vadlīniju izvēloties nevienlīdzības mazināšanu reģionu starpā, būtu piemērotāka policentriskās sadarbības tīklu modelis, jo tas ir vairāk vērsts uz iekšēju, samērā līdzsvarotu un viendabīgāku reģionu attīstību. Savukārt vairāku attīstības centru modelis paredz resursu koncentrēšanos dažos attīstības centros, konkurenci (sadarbības un savstarpējās atbalstīšanas vietā) un vairāk vērsts uz Latvijas konkurentspējas paaugstināšanu starptautiskajā līmenī.

Kā redzams no citiem pētījumiem, rekomendācijas pilsētu attīstībai kopumā sasaucas ar vairāku centru modeli, īpaši ņemot vērā apdzīvoto vietu stratificēšanos un potenciālo attīstības virzienu sakritību, kas arī sekmē konkurenci.

Var prognozēt, ka vairāku centru modelis turpinās dominēt sabiedriskajā diskursā par pilsētpolitikas problemātiku arī tāpēc, ka no resursu izlietojuma viedokļa raugoties, ir izdevīgāk ieguldīt tur, kur jau ir izaugsmes potenciāls, nevis radīt potenciālu no jaunā tur, kur tas agrāk nebija. Tomēr, ņemot vērā Reģionālās attīstības likumā noteikto ilgtspējības

principu, ir rūpīgi jāizvērtē pēc iespējas visas iespējamās tā vai cita policentriskās attīstības modeļa pielietošanas sekas, jo tās noteiks visu turpmāko reģionālās attīstības gaitu.

2.4. Pilsētu ietekme uz reģionālās attīstības un valsts attīstības tendencēm (NAP un Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģijas kontekstā)

Nacionālajā attīstības plānā tieši ar pilsētpolitiku saistītiem jautājumiem veltīta 5.1. apakšnodaļa. NAP atzīst, ka Latviju raksturo monocentriskais apdzīvojums ar spēcīgā centra – Rīgas pilsētas – īpatsvaru tautsaimniecībā, pie tam pastāv arī blīvs pilsētu tīkls. Pārējās pilsētas ievērojami atpaliek no Rīgas gan attīstības, gan dzīves kvalitātes ziņā. Rīgā dzīvo 31% Latvijas iedzīvotāju, tajā darbojas 37% Latvijas aktīvo uzņēmējdarbības, tai skaitā vairāk pusi no mazajiem (55%), vidējiem (54%) un lielajiem (63%) uzņēmumiem¹².

Galvenie sasniedzamie mērķi:

1. pārējo pilsētu attīstība, lai tās kļūtu par savu reģionu virzītājspēkiem un veicinātu to izaugsmi;
2. pilsētu tīkla veidošana un sadarbības veicināšana starp tām.

Šo mērķu sasniegšanai risināmie uzdevumi ir:

1. Vienotās plānošanas sistēmas veidošana Latvijā, lai panāktu līdzsvarotu reģionu attīstību;
2. Nodrošināt atbalsta instrumentu izstrādi un pielietošanu tautsaimniecības attīstībai (t.sk. infrastruktūras sakārtošana, uzņēmējdarbības veicināšana);
3. Nodrošināt reģioniem materiāli tehnisko bāzi un cilvēkresursus attīstībai;
4. Sekmēt pilsētu un lauku sadarbību;
5. Sekmēt reģionu kultūrkapitāla ietekmi uz to attīstību.

Reģionālās attīstības likums paredz, ka NAP nosaka arī avotus NAP izvirzīto mērķu panākšanai un risināmo uzdevumu izpildei. Ir jākonstatē, ka finansējuma avoti dokumentā norādīti diezgan vispārīgi, nesniedzot priekšstatu par to, kuri no tiem būs pamatavoti, kuri – sekundārie, kā arī finansējuma sadalījums pa NAP noteiktajiem stratēģijas virzieniem. NAP kā rīcībpolitikas dokuments nav pietiekoši detalizēts. Sakarā ar to rodas vajadzība pēc papildus normatīvo aktu izstrādes un izdošanas, kas dabiski aizkavē Nacionālajā attīstības plānā noteikto prioritāšu realizāciju.

Par cik NAP tika veidots un apstiprināts pirms pētījuma “Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences” veikšanas, tas vēl neakcentē policentriskās attīstības modeļu daudzveidību (un zināmos aspektos pat pretrunīgumu). Arī reģionālās attīstības jautājumiem veltītā apakšnodaļa nav atsevišķi izcelta (vēl mazāk runājot konkrēti par pilsētpolitiku), bet iekļauta sadaļā “Sakārtota uzņēmējdarbības un dzīves telpa”, kas būtiski sašaurina telpiskās attīstības un pilsētpolitikas problemātiku.

Izejot no pieņēmuma par telpiskās attīstības jautājuma aktualitāti Latvijā valstij (par ko liecina tas, ka nacionālie plānošanas dokumenti tiek izstrādāti koordinācijā ar nozaru iestādēm, ministrijām utt.), turpmāk būtu ieteicams Nacionālajā attīstības plānā veltīt tai telpiskai attīstībai izvērstāku aprakstu, ietverot problēmu un to risinājumu, kā arī risinājuma nodrošināšanas resursu un procedūru izklāstu.

Latvijas ilgtermiņīgās attīstības stratēģija, tāpat kā NAP un virkne pilsētu attīstībai veltīto pētījumu, konstatē, ka Latvijai piemīt izteikti monocentriska apdzīvotības, satiksmes un

¹² Centrālā statistikas pārvalde. *Latvijas statistikas gadagrāmata 2005*. Rīga: Centrālā statistikas pārvalde, 2006.

ekonomiskās izaugsmes struktūra. Kā visur Eiropā, Latvijā notiek urbanizācija, lielo cilvēku masu pārvākšanās no lauku rajoniem uz (parasti) attīstītākām pilsētām, pirmām kārtām uz galvaspilsētu. Rīgas īpatsvars Latvijas IKP ir 57%, bet eksportā – 60%. Latvijas lielāko pilsētu – Daugavpils, Liepājas, Jelgavas, Ventspils, Rēzeknes, Valmieras IKP arī ir audzis pēdējos gados, bet īpatsvars Latvijas ekonomikā palieka praktiski nemainīgs. Saglabājoties šādām tendencēm arī nākotnē, Rīga arī turpmāk dominēs Latvijas telpiskajā struktūrā un tās īpatsvars apdzīvotībā un ekonomikā pieaugs. Cilvēka, pievilcīgās vides attīstībai nepieciešama Baltijas jūras reģiona pilsētu sadarbība tīklos, kas ļaus sasniegt kritisko masu un padarīs reģionu konkurentspējīgāku, salīdzinot ar Eiropas pentagonu (Londona – Parīze – Milāna – Minhene – Hamburga).

Latvijas efektīvai telpiskajai attīstībai LIAS piedāvā šādus rīcības virzienus:

1. Pilsētu piesaistes spēju sekmēšana šādās jomās: transports, piekļuves spējas un mobilitāte; pakalpojumu pieejamība; dabiskā un fiziskā vide; kultūras nozare. Uzsvārs ir likts arī uz kompaktāku pilsētu veidošanos, nekaitīgo dabai transporta veidu attīstību un daudzfunkcionālās publiskās telpas izveidi un tās pieejamības nodrošināšanu apkārtējo lauku iedzīvotājiem.
2. Telpiskās identitātes veidošana – tā ietver vides, bioloģiskās daudzveidības un kultūras mantojuma aizsardzību.
3. Pilsētu sadarbības tīklu veidošana. Pilsētām jāpapildina viena otru ar savām dažāda veida kapacitātēm. Tas paredz pilsētu specializāciju kādā no tautsaimniecības un infrastruktūras jomām, to sadarbību kopīgo projektu realizēšanā un mērķu panākšanā, kā arī decentralizāciju un lielāku pilsētu atbildību par savu attīstību.
4. Efektīvās transporta un mūsdienīgo komunikāciju (t.s. e-pakalpojumu jomā) tīklu attīstīšana, lai nodrošinātu tīklu pilsētu funkcionēšanu un koordināciju.
5. Pilsētu un lauku partnerības un sadarbība.

LIAS noteikto rīcības virzienu 3. punkts parāda, ka tiek izmantots pilsētas sadarbības tīkla modeļa diskurss, uzsverot sadarbību, pilsētu savstarpējo papildināšanu un specializāciju kā priekšnosacījumu šādai papildināšanai. Šajā aspektā LIAS, būdams hronoloģiski jaunāks dokuments, šķiet konkrētāka attiecībā uz policentriskās pilsētpolitikas attīstības veidu. Ir būtiski, ka tieši tīklveida sadarbības potenciāls uzsvērts gan nacionālajā (Latvijas), gan starptautiskajā (Baltijas jūras reģiona) līmenī. Tomēr pastāv risks, ka stratēģija var šādi nonākt pretrunā ar citiem telpiskās plānošanas attīstības dokumentiem, kas tieši vai netieši vadās no vairāku attīstības centru modeļa, paredz to vai atstāj policentriskās attīstības modeļa izvēles dilemmu neatrisinātu.

3. PĀRSKATS PAR PILSĒTU JAUTĀJUMUS REGULĒJOŠO NORMATĪVO UN INSTITUCIONĀLO BĀZI

Pilsētu jautājumus regulējošo normatīvo un institucionālo bāzi pamatā nosaka **Reģionālās attīstības likums**, būdams arī šīs bāzes galvenais elements.

Likuma mērķis tiek definēts šādi: veicināt un nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību, ievērojot visas valsts teritorijas un atsevišķu tās daļu īpatnības un iespējas, samazināt nelabvēlīgās atšķirības starp tām, kā arī saglabāt un attīstīt katras teritorijas dabai un kultūrvidei raksturīgās iezīmes un attīstības potenciālu. Attīstība, savukārt, tiek definēta kā labvēlīgās pārmaiņas sociālā un ekonomiskā situācijā.

Likums nosaka:

- ✓ reģionālās (tas ir, arī pilsētu) plānošanas dokumentu veidus;
- ✓ laika posmus, kuriem tajos ietvertie plānojumi ir paredzēti;
- ✓ dokumentu savstarpējo hierarhiju (kurš dokuments tiek izstrādāts saskaņā ar kuru).

Analīzes ērtībām to vērts savilkt kopā vienā tabulā:

4. tabula.

Reģionālās plānošanas dokumentu veidi (pēc RAL)

<i>Dokuments, dokumenta veids</i>	<i>Plānošanas termiņš (gados)</i>	<i>Dokumenti, saskaņā ar kuriem tiek izstrādāts</i>
Nacionālais attīstības plāns	7 (vidējā termiņa)	Reģionālās politikas pamatnostādnes Nacionālais plānojums Plānošanas reģionu attīstības programmas (ievēro)
Nacionālais plānojums		= Teritorijas plānošanas likums
Reģionālās politikas pamatnostādnes	10+ (ilgtermiņa)	
Nozaru attīstības programmas	7 (vidējā termiņa)	Reģionālās politikas pamatnostādnes Nacionālais plānojums Nacionālais attīstības plāns
Plānošanas reģionu attīstības programma	7 (vidējā termiņa)	Reģionālās politikas pamatnostādnes Nacionālais plānojums Nacionālais attīstības plāns Plānošanas reģiona teritorijas plānojums Vietējo pašvaldību attīstības programmas un plānojumi
Rajonu pašvaldību attīstības programma	12 (ilgtermiņa)	Rajona pašvaldības teritorijas plānojums Plānošanas reģiona attīstības programmu

		un teritorijas plānojums Vietējo pašvaldību attīstības programmas un plānojumi
Vietējo pašvaldību attīstības programma	12 (ilgtermiņa)	Vietējās pašvaldības teritorijas plānojums Rajona pašvaldības attīstības programma un teritorijas plānojums

Kā var spriest no šī kopsavilkuma, nacionālā līmeņa plānošanas dokumenti (Nacionālais attīstības plāns, Nozaru attīstības programmas) ir paredzēti septiņiem gadiem, toties Reģionālās politikas pamatnostādņu darbības termiņš definēts neprecīzi – tas var būt gan 10, gan 15 un pat vairāk gadu. Pašvaldību līmeņa attīstības programmām ir ilgtermiņa raksturs – 12 gadi, kaut tām zināmā mērā jābalstās uz plānošanas reģionu līmeņa programmām un līdz ar to (netieši) uz nacionālā līmeņa politiskajiem plānošanas dokumentiem, kuriem darbības termiņš ir īsāks. Līdz ar to nav skaidrs, vai un cik lielā mērā pašvaldības var plānot vietējo telpisko attīstību uz ilgāku laiku, nekā augstāko līmeņu (plānošanas reģionu un nacionālā līmeņa) plānošanas iestādes. Šai sakarā būtu ieteicams apsvērt ideju – pārskatīt dažāda līmeņa plānošanas termiņus.

Teritorijas plānošanas likums ir “ilgtermiņa teritorijas plānošanas dokuments vai plānošanas dokumentu kopums, kurš izstrādāts un stājies spēkā normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un kurā atbilstoši plānošanas līmenim un plānojuma veidam rakstveidā un grafiski attēlota teritorijas pašreizējā un noteikta plānotā (atļautā) izmantošana un šīs teritorijas izmantošanas aprobežojumi” (TPL 1. pants).

Teritorijas plānošanas likums nosaka četrpakāpju teritorijas plānošanas līmeņus, kuros tiek pieņemti attiecīgie plānošanas dokumenti (plānojumi):

- 1) nacionālajā līmenī — nacionālā līmeņa teritorijas plānojums;
- 2) plānošanas reģiona līmenī — plānošanas reģiona teritorijas plānojums;
- 3) rajona pašvaldības līmenī — rajona pašvaldības teritorijas plānojums;
- 4) vietējās pašvaldības līmenī — vietējās pašvaldības teritorijas plānojums.

Rajona un vietējās pašvaldības teritoriju plānojumiem jāietver pašvaldības teritorijas attīstības iespēju, virzienu un aprobežojumu apraksts, jābūt grafiski attēlota pašvaldības teritorijas pašreizējā un noteikta plānotā (atļautā) izmantošana, kā arī detalizētas augstāka līmeņa teritorijas plānojumos noteiktās prasības, teritorijas un objekti. Nacionālajā plānojumā un plānošanas reģiona plānojumā ir jānosaka, respektīvi, valsts intereses un prasības valsts teritorijas izmantošanā un attīstībā un plānošanas reģiona teritorijas attīstības iespējas, virzieni un aprobežojumi.

Likums pasludina interešu saskaņotības principu, kas nosaka, ka teritorijas plānojumu izstrādā saskaņā ar citiem teritorijas plānojumiem un šajā plānojumā saskaņo valsts, plānošanas reģionu, pašvaldību un privātās intereses.

Reģionālās politikas pamatnostādnes, kurus sagatavo Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija un apstiprina Ministru kabinets, nosaka valsts reģionālās politikas saturu un virzienus turpmākajiem 10 gadiem.

Reģionālās politikas pamatnostādņu aktualitāti un nepieciešamību nosaka “situācija, ka neskatoties uz valsts attīstības līmeņa pieaugumu, ir vērojama atsevišķu reģionu attīstības līmeņu atšķirību palielināšanās tendence.”

RPP šādi definē reģionālās politikas mērķi:

1. Latvijas un tās reģionu attīstības līmeņa tuvināšana Eiropas valstu līmenim. Latvijas un tās reģionu konkurētspējas pieaugums pārējo ES reģionu vidū.
2. Līdzvērtīgu dzīves, darba un vides apstākļu nodrošināšana valsts iedzīvotājiem visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību.
3. Līdzvērtīgu uzņēmējdarbības priekšnoteikumu radīšana visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību.
4. Rīgas, kā galvaspilsētas, starptautiskās konkurētspējas palielināšana.

RPP identificē šādas reģionālās problēmas:

1. Latvijas un tās reģionu zema konkurētspēja pārējo ES reģionu vidū;
2. Būtiskas sociālekonomiskās attīstības līmeņa atšķirības un šo atšķirību palielināšanās tendence starp plānošanas reģioniem;
3. Būtiskas sociālekonomiskās attīstības līmeņa atšķirības un šo atšķirību palielināšanās tendence atsevišķu plānošanas reģionu ietvaros.
4. Vāji attīstīta un nekvalitatīva infrastruktūra, t.sk. vāja uzņēmējdarbību veicinoša un pievilcīgu dzīves vidi veicinoša infrastruktūra teritoriālās vienībās.
5. Rīgas, kā galvaspilsētas, zema konkurētspēja salīdzinājumā ar citām Eiropas galvaspilsētām.

Kopumā ņemot, RPP definē reģionālās politikas mērķus, lietojot praktiski to pašu terminoloģiju un atslēgvārdus, kā Nacionālais attīstības plāns. Analizējot reģionālās attīstības problēmas, uzsvars tiek likts uz atšķirībām jeb nevienlīdzīgu attīstību, kā arī infrastruktūras vājumu. Iemeslus šīm problēmām RPP saskata administratīvi politiskā rakstura nepilnībās – galvenokārt koordinācijas trūkums starp nozarēm, novadu veidošanās procesa aizkavēšanās, atbalsta instrumentu nepietiekamība un vāja koordinācija.

Likums “Par pašvaldībām” nosaka pilsētu un lauku pašvaldības funkcijas un uzdevumus, kas ietver pašvaldības sociāli ekonomiskās attīstības plānu un teritorijas apbūves ģenerālplānu izstrādi un realizāciju, veicinot teritorijas sociāli ekonomisko attīstību un iedzīvotājiem nepieciešamo pakalpojumu pieejamību.

Nacionālais attīstības plāns ir vidēja termiņa (septiņi gadi) stratēģiskās plānošanas dokuments, kurā tiek savstarpēji koordinētas nozaru un reģionālās attīstības prioritātes un paredzēti finansējuma avoti to īstenošanai. Nacionālā attīstības plāna mērķis ir sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas palielināšanos Eiropas Savienībā. To izstrādā saskaņā ar reģionālās politikas pamatnostādnes un nacionālajā plānojumā noteiktajiem mērķiem un prioritātēm, ievērojot plānošanas reģionu attīstības programmu un teritorijas plānojumu noteiktās attīstības prioritātes.

Secinājums. Esošie reģionālās attīstības politikas dokumenti pagaidām neizcel pilsētregionu kā attīstības centru izaugsmi; pilsētpolitikas kā sevišķs plānošanas pasākumu kopums patlaban atrodas veidošanās stadijā. Šī darba turpināšana un realizēšana ir svarīgs posms reģionālajā attīstībā Eiropas Savienības telpiskās attīstības kontekstā, jo citas ES valstis jau ir izstrādājušas pilsētpolitiku un pilsētu attīstību reglamentējošus dokumentus.

Izvērtējot stratēģiskās plānošanas sistēmu Latvijā, ārvalstu pētnieki pārskatā *A Strategic Monitoring and Evaluation Framework for Regional and Local Development in Latvia* brīdina, ka **esošā plānošanas sistēma ir pārāk sarežģīta**, un tās potenciāls integrēt ES līdzfinansētos instrumentus ar nacionālā līmeņa instrumentiem nav skaidrs. Viņuprāt,

Latvijas plānošanas sistēmas kompleksitāte apgrūtina tās izprašanu un realizāciju; tiek identificēts funkciju dublēšanas risks.

Nākotnē Nacionālās attīstības plānam ir jāveido “stratēģisks jumts” (*strategic umbrella*), kurš noteiktu galveno reģionālās politikas aktivitāšu norisi. Nozaru politikām (tas ir, ekonomikas, izglītības utt.) jāvadās no NAP noteiktajām prioritātēm, no tām ir jāvadās arī reģionālām un vietējām publiskajām iestādēm.

Par šādu “stratēģisko jumtu” varētu kļūt Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģija. Līdz ar tās stāšanos spēkā rodas iespēja atvieglot pārāk sarežģītu plānošanas dokumentu hierarhijas un koordinācijas nepieciešamības sekas. Tas var padarīt ērtāku arī plānošanas procesu monitoringu un to pielietojšanas rezultātus. Viens no grūtākajiem un atbildīgākajiem uzdevumiem ir vienotās vērtēšanas kritēriju un indikatoru sistēmas izveide, kas ļautu noteikt un mērīt rezultātu sasniegšanas pakāpi.

4. PĀRSKATS PAR LATVIJAS PILSĒTU IZAUGSMI EIROPAS SAVIENĪBAS PILSĒTU POLITIKAS ATTĪSTĪBAS KONTEKSTĀ (ESDP)

4.1. Eiropas telpiskās attīstības perspektīvas konteksts

Eiropas Savienības pilsētas politika pamatā vadās no Eiropas telpiskās (jeb teritoriālās) attīstības stratēģijas (*European Spatial Development Perspective*), kas tika pieņemta par vides un reģionālo attīstību Es ministru sanāsmē 1999. g. maijā. ESDP mērķis ir kalpot par vadlīnijām sektorālām (par konkrētām valsts attīstības nozarēm atbildīgām) ES un dalībvalstu iestādēm, kā arī reģionālās un vietējās pašvaldības orgāniem, lai sasniegtu sabalansētu un ilgtspējīgu valsts teritorijas attīstību. Tomēr šī dokumenta īpašība ir tas, ka tas nav juridiski saistošs, bet drīzāk iezīmē teritoriālās plānošanas optimālākus un ilgtspējīgākus virzienus.

Galvenie ESDP mērķi ir šādi:

- ✓ Sabalansētās un policentriskās pilsētu sistēmas un jaunu pilsētu – lauku attiecību veidošana;
- ✓ Vienlīdzīgās pieejas infrastruktūrai un zināšanām nodrošināšana;
- ✓ Ilgtspējīgā attīstība, taupīga un apdomīga pārvaldība un dabas un kultūras mantojuma aizsardzība.

Būtībā ESDP ir tas dokuments, kura atziņas lika pamatu turpmākajam darbam pie reģionālās un pilsētu politikas attīstīšanas un pielietošanas, kas tika īstenots vairāk vai mazāk veiksmīgi.

Apkopojot ESDP ietverto informāciju, var secināt, ka **policentriskās attīstības koncepcija ir domāta vairākiem līmeņiem**. Nosacīti tos var apzīmēt kā, respektīvi, Eiropas Savienības, Eiropas reģionu un nacionālo līmeni.

Sākotnēji policentriskās attīstības koncepciju vairāk orientēja uz **Eiropas Savienības kopējām vajadzībām** – stiprināt savu kapacitāti un potenciālu, līdz ar to arī konkurentsipēju, salīdzinot ar citām starpvalstu savienībām pasaulē. Eiropas attīstītākajiem reģioniem, pirmām kārtām pilsētām, būtu jāklūst par Eiropas Savienības potenciāla kāpināšanas virzītājspēkiem, noteikt un koordinēt ES attīstību un izaugsmi, balstoties uz sava potenciāla.

Turpmāk, policentriskuma koncepcijai paplašinoties, tā tika attiecināta uz **starpvalstu pilsētu un reģionu pārrobežu sadarbību** kopīgo interešu jomā. Šādai sadarbībai vairāk piemīt reģionāls raksturs – piemēram, varētu veidoties Baltijas jūras reģiona pilsētu tīkls, kurā kopīgiem spēkiem tiktu sekmēta konkrētā reģiona izaugsme. Līdzīgās iespējas apsver, piemēram, Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģija.

Visbeidzot, var runāt par policentrisko attīstību nacionālā līmenī – apzinot **konkrētās valsts teritoriālo struktūru**, tās stipras un vājas puses, iespējas un draudus, un mēģinot radīt apstākļus pilsētu sadarbībai. Tai savukārt būtu jāveicina valsts reģionu izaugsmi un arī valsts izaugsmi un konkurentsipējas palielināšanos kopumā.

ESDP politikas mērķu un iespēju pārskats (ESDP 3. nodaļa) veidots, balstoties uz vairākiem telpiskās attīstības jautājumiem, problēmām, izaicinājumiem. Jāpatur prātā, ka pilsētpolitika reģionālās attīstības politikas neatņemama daļa, tāpēc pie pilsētpolitikas izstrādes ir nepieciešama vienota, kompleksa vīzija par kopējo reģionālās attīstības kontekstu, kā arī laba pilsētpolitikas izstrādes un īstenošanas koordinācija ar pārējiem telpiskās attīstības virzieniem. Tai pat laikā no ESDP iespējams “izvilkt” vairākas visai konkrētas vadlīnijas, kas skar tieši pilsētu attīstību. Šīs vadlīnijas tiek analītiski apkopotas zemāk.

Pie policentriskās pilsētpolitikas izstrādes, ESDP iesaka:

- ✓ Stiprināt galvaspilsētu reģionu, pilsētu saišķu (*city clusters*) un pilsētu tīklu sabalansētu un policentrisku attīstību, uzlabojot saiknes starp starptautiskiem/nacionāliem un reģionāliem/vietējiem transporta tīkliem;
- ✓ Attīstīt integrētās attīstības stratēģijas pilsētu saišķiem (arī pārobežu sadarbības ietvaros), iekļaujot tajos apkārtējos lauku apgabalus un mazās pilsētas;
- ✓ Uzlabot ekonomisko bāzi, vidi un pakalpojumu infrastruktūru pilsētās, īpaši nelabvēlīgākajos reģionos, lai paaugstinātu to pievilcību investīcijām;
- ✓ Attīstīt ekonomiskās diversifikācijas stratēģijas, lai pilsētu ekonomikas nebūtu atkarīgas no tikai vienas vai nedaudzām tautsaimniecības nozarēm;
- ✓ Rast veidus, kā efektīvāk apkarot sociālo atstumtību pilsētās;
- ✓ Panākt pilsētu teritoriju efektīvāku izmantošanu, īpašu uzmanību pievēršot pamesto, neizmantoto platību kapacitātes atjaunošanai;
- ✓ Atbalstīt efektīvo metožu izstrādi, kas nepieļautu nekontrolētu pilsētu teritoriju paplašināšanos;
- ✓ Sniegt atbalstu lauku teritorijām izglītības jomā, jauno nelauksaimniecisko profesiju veidošanā;
- ✓ Atbalstīt mazā un vidējā izmēra pilsētas lauku novados un to tīklošanos;
- ✓ Veicināt sadarbību starp pilsētām un laukiem t.s. funkcionālo reģionu stiprināšanai;
- ✓ Integrēt lauku teritorijas lielpilsētu tuvumā šo pilsētu telpiskajā attīstībā, īpašu vērību veltot efektīvākai zemes izmantošanai un dzīves kvalitātei priekšpilsētās;
- ✓ Veicināt partnerības tipa sadarbību starp mazām un vidējām pilsētām uz kopīgo projektu un savstarpējās pieredzes apmaiņas pamata;
- ✓ Veicināt sadarbības tīklu veidošanos mazo un vidējo uzņēmumu starpā pilsētās un laukos;
- ✓ Uzlabot sabiedriskā transporta pakalpojumu kvalitāti un nodrošināt nepieciešamo pakalpojumu minimumu mazās un vidējās pilsētās;
- ✓ Atbalstīt videi draudzīgākus transporta veidus, samazināt transporta radīto negatīvo ietekmi uz vidi, apzinot ceļa nodokļu mehānismus;
- ✓ Atbalstīt kompaktākas apdzīvotības struktūras, kas ļautu taupīt enerģiju un izvairītos no transporta izplēšanās;
- ✓ Nodrošināt efektīvāku un taupīgāku ūdens resursu izlietošanu;
- ✓ Uzturēt, saudzēt un radoši pārprojektēt arhitektoniskus ansambļus, kuriem ir kultūras nozīme.

Šīs vadlīnijas iespējams aplūkot kā konkrētākus un uz praktisko īstenošanu virzītus uzdevumus, kas balstās uz ESDP galvenajiem mērķiem (sk. augstāk). **Šo uzskaitījumu var izmantot kā kontrolsarakstu** (angļu val. *checklist*) **pilsētpolitikas veidošanā un īstenošanā.** Katram uzdevumam būtu jāizstrādā detalizētākās izpildes procedūras, īpaši ņemot vērā finansējuma aspektus.

4.2. Leipcigas hartas konteksts

Leipcigas hartas par ilgtspējīgām Eiropas pilsētām gala redakcija tika pieņemta 2007. g. 2. maijā. Tā ietver ilgtspējīgās pilsētu attīstības principus, par kuriem ir vienojušies par telpisko attīstību atbildīgie ES dalībvalstu ministri. Lielā mērā tās nostādnes pārklājas ar ESDP

noteiktajiem darbības virzieniem, bet īpaši izceļot pilsētu attīstību kā policentriskās attīstības aspektu. Leipcigas hartai, tāpat kā ESDP, ir rekomendējošs raksturs.

Leipcigas hartas galvenie ieteikumi:

1. Vairāk izmantot integrētās pilsētu attīstības pieejas.

Konkrētāk: integrēto attīstības programmu sastādīšana katrai pilsētai Eiropas Savienībā. To plānošanas mehānismiem jāietver:

- ✓ Pilsētu un to apkārtnu stipru un vāju pušu aprakstu uz esošās situācijas analīzes pamata;
- ✓ Attīstības mērķu un vīziju noteikšanu pilsētām;
- ✓ Dažādu attīstības plānu (teritoriālu, sektorālu, tehnisku) koordināciju un investīciju (kā arī publisko un privāto fondu līdzekļu) pārvaldību, lai nodrošinātu sabalansētu pilsētas attīstību;
- ✓ Aktīvās sabiedriskās līdzdalības nodrošināšanu.

2. Radīt un nodrošināt augstās kvalitātes publiskās telpas.

Konkrētāk: radīt un nodrošināt funkcionālas un labi saplānotas pilsētu telpas (*urban spaces*), ieskaitot infrastruktūru un pakalpojumus. Šo uzdevumu kopīgi jāuzņemas valstij, reģionu un vietējo pašvaldību iestādēm, iesaistot iedzīvotājus un uzņēmumus.

3. Modernizēt infrastruktūru tīklus un uzlabot energoefektivitāti.

Konkrētāk: īpaša vērība jāpievērš tādiem aspektiem kā

- ✓ Ūdensapgāde un citi komunālie pakalpojumi;
- ✓ Atkritumu utilizācija;
- ✓ Ēku energoefektivitātes paaugstināšana;
- ✓ Kompaktākās apdzīvotības struktūras veidošana;
- ✓ Transports (īpaši radot riteņbraucējiem un gājējiem labvēlīgus apstākļus, nodrošinot viņus ar attiecīgo infrastruktūru – veloceliņi, gājēju celiņi utt.)

4. Proaktīvā inovācijas un izglītības politika.

Konkrētie uzdevumi:

- ✓ Izglītības iestāžu optimālāka izvietošana;
- ✓ Dialoga veicināšana starp ieinteresētām pusēm (stakeholders) – piemēram, bērnu vecākiem, skolotājiem un izglītības pārvaldīšanas iestādēm; studentiem, augstskolu vadību/mācībspēkiem un darba devējiem utt.

5. Pievērst lielāku uzmanību atpalikušajām teritorijām, lai panāktu sociālo kohēziju.

Konkrētie uzdevumi:

- ✓ Uzlabot mājokļu stāvokli, veikt nepieciešamos renovācijas darbus; paaugstināt mājokļa būvniecības kvalitātes standartus;
- ✓ Stiprināt un atbalstīt vietējo ekonomiku un vietējo darba tirgus;
- ✓ Nodrošināt bērnus un jauniešus no atpalikušajiem reģioniem ar izglītības iespējām;
- ✓ Attīstīt efektīvu un **pieejamu** pilsētas sabiedrisko transportu.

4.3. ES Kopienas kohēzijas stratēģijas pamatnostādņu konteksts

Kohēzija (angliski *cohesion*) ir daudzpusīgs un komplekss jēdziens. To var tulkot kā sakaru, saliedēšanos, tuvināšanos, vienotību. Tomēr attiecībā uz Eiropas Savienības sociāli ekonomisko attīstību kohēzijas jēdziena pamatā ir attīstības līdzsvarotība un savstarpējā solidaritāte.

ES Kopienas kohēzijas stratēģijas pamatnostādnes satur vadlīnijas šādai līdzsvarotai, plašu interešu loku vērā ņemšanai ES attīstībai, turklāt teritoriālā un pilsētu attīstība tiek izdalīti sevišķi.

ES Kopienas kohēzijas stratēģijas pamatnostādnes balstās uz konstatāciju, ka pilsētām pieder vadoša loma teritoriālajai attīstībai. Vairāk nekā 60% Eiropas Savienības iedzīvotāju dzīvo pilsētās ar iedzīvotāju skaitu > 50 tūkstošiem. Pilsētās un pilsētu teritorijās kopumā ir vairums uzņēmumu, darbavietu un augstākās izglītības iestāžu, kas ir būtiski sociālās kohēzijas īstenošanai. **Latvijā, kā varēja secināt no pārskatā minētajiem pētījumiem, pilsētu vadošā loma parādās īpaši spilgti, ņemot vērā arī kontrastu starp pilsētu un lauku teritoriju sociāli ekonomisko stāvokli.**

Pilsētas un pilsētu teritorijas ietver arī izaicinājumus un problēmas, kas ir raksturīgas urbānai videi, tostarp bezdarbu, sociālo atstumtību, pieaugošo noziedzības līmeni, transporta sastrēgumus un pamestu rajonu esamība pilsētu robežās.

ES Kopienas kohēzijas stratēģijas pamatnostādnes nosaka vairākus darbības virzienus pilsētu attīstībai un izaugsmei policentriskās un līdzsvarotās attīstības kontekstā.

Pirmo virzienu var nosacīti apzīmēt ar atslēgvārdiem „Pilsētu ekonomiskā izaugsme”. Tā pasākumi vērsti uz pilsētu kā valsts/reģiona izaugsmes virzītājspēka potenciāla uzlabošanu un ietver:

- ✓ Atbalstu uzņēmējdarbībai, inovāciju un jauno pakalpojumu radīšanai un veicināšanai;
- ✓ Augsti kvalificētā darbaspēka piesaisti un paturēšanu.

Īstenojot b) punktā noteikto mērķi, **jāatceras, ka pilsētās mēdz pastāvēt paradoksāla situācija: tajās var būt daudz darba vietu, bet tai pat laikā augsts bezdarba līmenis.** Pilsētās koncentrējas gan attīstības vajadzības, gan attīstības iespējas. Iespējams risinājums varētu būt darbaspēka izvietojuma optimizācija, mudinot cilvēkus būt mobilākiem un pārceltos tur, kur ir viņu kvalifikācijai un spējām atbilstošs darbs. Tai pat laikā valstij un pašvaldībām pašām jānāk pretī, veidojot jaunās darba vietas un iespējas, kā arī sniedzot atbalstu tiem, kas vēlas pārkvalificēties vai paaugstināt jau esošo kvalifikāciju.

Otrais virziens – „Sociālā un telpiskā kohēzija”, kas ir vērsta uz līdzsvarotāku attīstību un situācijas uzlabošanu krīzes reģionos:

- ✓ Pilsētu, pirmām kārtām veco rūpniecisko pilsētu, fiziskās vides atjaunošana;
- ✓ Esošo sabiedrisko un ražotņu (tai skaitā pamesto un neizmantojamo) atjaunošana, lai izvairītos no pilsētu izplēšanās;
- ✓ Uzlabot sabiedrisko vietu (ielu, parku, atklāto vietu) plānošanu un uzturēšanu, padarot vidi drošāku un tādējādi samazinot noziedzības riskus.

Trešais virziens – „Policentriskums”:

- ✓ Tīklu veidošana gan starptautiskā, gan nacionālā un reģionu līmenī starp dažāda mēroga un potenciāla pilsētām;

- ✓ Veidojot tīklus, paredzēt, ka tiem ir jāsaista apdzīvotās vietas gan no fiziskā aspekta (infrastruktūra, komunikācijas, informācijas tehnoloģijas), gan no cilvēciskā aspekta (pasākumi sadarbības veicināšanai);
- ✓ Veicināt sadarbību starp pilsētām un apkārtējām lauku teritorijām.

5. PILSĒTU POLITIKAS ĪSTENOŠANAS PAMATPRINCIPI

Divdesmit septiņas ES 27 valstis vienojušās īstenot pilsētu politiku atbilstoši **Leipcigas Hartas** principiem. Tie ietver principus, kuru īstenošana veicina pilsētu ilgtspējīgu un integrētu attīstību, pievēršot uzmanību gan ekoloģiskajai, gan ekonomiskajai un sociālajai ilgtspējībai, ietverot „sociālās pilsētas” jēdzienā arī iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti kā vienu no sociālas rīcības veidiem. LU pētījums diagnosticē problēmas pilsētpolitikā, kas ir pirmais etaps jebkurai jaunai iniciatīvai politikas veidošanā un īstenošanā. Leipcigas harta paredz īstenot ilgtspējīgas un integrētas pilsētu politikas principus gan nacionālajā (valsts), gan reģiona (apriņķa?) un arī vietējā līmenī. ES valstu pilsētpolitiku var vērtēt kā atbilstošu trīs līmeņiem atkarībā no tā, cik lielu uzmanību valsts piešķir pilsētpolitikai.

Pirmajā grupā ietilpst valstis, kurās pilsētu attīstības stratēģija iestrādāta nacionālā līmeņa programmās (piemēram, Šveice, Dānija, Nīderlande, Beļģija, Vācija).

Otrajā grupā valstis, kurās pilsētpolitika ietverta reģionālajā politikā un tiek realizēta reģionālās attīstības stratēģiju ietvaros (Austrija, Īrija, Lietuva, Čehija, Portugāle, Spānija).

Trešajā grupā ietilpst valstis, kurās pilsētpolitikas stratēģijas tiek realizētas tikai atsevišķu projektu līmenī un netiek nodrošinātas līdzvērtīgas attīstības iespējas un iesaiste projektos visām pilsētām reģiona vai valsts līmenī. (Bulgārija, Igaunija, Somija, Grieķija, Malta, Polija, Slovākija, Rumānija). Šai grupā ietilpst arī Latvija¹³.

Leipcigas Hartas galvenie principi, to problemātika ietverta pētījuma rezultātu izklāstā un secinājumos.

- ✓ Integrētas politikas pieejas plašāka izmantošana (koordinācija valsts, reģiona, pilsētu grupas līmenī; kā arī starp pilsētas iestādēm un organizācijām; valsts un pašvaldības, NVO sektoru un iedzīvotājiem). LU pētniecības projekta ietvaros šīs problēmas risinājums tiek izcelts kā viens no būtiskākajām priekšnosacījumiem veiksmīgai pilsētu attīstībai).
- ✓ Augstas kvalitātes publiskās elpas nodrošināšana attiecas gan uz sabiedrībai pieejamu apbūvi un telpu gan uz informatīvo telpu un diskusiju nodrošināšanu. (Ietverts projekta rezultātos.)
- ✓ Infrastruktūras tīklu un energoefektivitātes modernizācija (pilsētu realizētie projekti, iespējas tajos līdzdarboties un dažādie starta nosacījumi dažādām pilsētām).
- ✓ Proaktīva inovāciju un izglītības politika (projektā īpaša uzmanība izglītības iestāžu (augstskolu, koledžu, profesionālo skolu vadītāju, darba devēju viedoklim).
- ✓ Īpaša uzmanība deprivētiem apgabaliem un pilsētām. (intervijas ar SD pārstāvjiem, norādīts uz nepieciešamību skaidri iezīmēt atsevišķas apkaimes un paredzēt tām īpašas programmas).
- ✓ Stiprināt vietējo ekonomiku un vietējā darba tirgus politiku (intervijas ar vietējiem darba devējiem, nepieciešamība atbalstīt mazos un mikro uzņēmumus).
- ✓ Nodrošināt efektīvu un sasniedzamu pilsētu transporta sistēmu. (Novadu problēmas pēc ATR).

Reģionālās politikas pamatnostādnes (RPP)¹⁴, kuras sagatavo Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija un apstiprina Ministru kabinets, nosaka valsts reģionālās politikas saturu un virzienus turpmākajiem 10 gadiem.

¹³ Wolf-Christian Strauss, German Institute of Urban Affairs, Berlin, Germany, 4 th June 2009, <http://www.hochschulkontor.lv>

¹⁴ LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Reģionālās politikas pamatnostādnes*. Sk. internetā 13.11.2008: http://www.raplm.gov.lv/lat/regionala_attistiba/politikas_dokumenti/?doc=256

Reģionālās politikas pamatnostādņu aktualitāti un nepieciešamību nosaka “situācija, ka, neskatoties uz valsts attīstības līmeņa pieaugumu, ir vērojama atsevišķu reģionu attīstības līmeņu atšķirību palielināšanās tendence.”¹⁵

RPP šādi definē reģionālās politikas mērķus:

- ✓ Latvijas un tās reģionu attīstības līmeņa tuvināšana Eiropas valstu līmenim. Latvijas un tās reģionu konkurētspējas pieaugums pārējo ES reģionu vidū.
- ✓ Līdzvērtīgu dzīves, darba un vides apstākļu nodrošināšana valsts iedzīvotājiem visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību.
- ✓ Līdzvērtīgu uzņēmējdarbības priekšnoteikumu radīšana visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību.
- ✓ Rīgas, kā galvaspilsētas, starptautiskās konkurētspējas palielināšana.

Kopumā ņemot, RPP definē reģionālās politikas mērķus, lietojot praktiski to pašu terminoloģiju un atslēgvārdus kā Nacionālais attīstības plāns. Analizējot reģionālās attīstības problēmas, uzsvars tiek likts uz atšķirībām jeb nevienlīdzīgu attīstību, kā arī infrastruktūras vājumu. Iemeslus šīm problēmām RPP saskata administratīvi politiskā rakstura nepilnībās – galvenokārt koordinācijas trūkumā starp nozarēm, novadu veidošanās procesa aizkavēšanās, atbalsta instrumentu nepietiekamība un vāja koordinācija.

Likums “Par pašvaldībām” nosaka pilsētu un lauku pašvaldības funkcijas un uzdevumus, kas ietver pašvaldības sociāli ekonomiskās attīstības plānu un teritorijas apbūves ģenerālplānu izstrādi un realizāciju, veicinot teritorijas sociāli ekonomisko attīstību un iedzīvotājiem nepieciešamo pakalpojumu pieejamību.

Nacionālais attīstības plāns¹⁶ ir vidēja termiņa (septiņi gadi) stratēģiskās plānošanas dokuments, kurā tiek savstarpēji koordinētas nozaru un reģionālās attīstības prioritātes un paredzēti finansējuma avoti to īstenošanai. Nacionālā attīstības plāna mērķis ir sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas palielināšanos Eiropas Savienībā. To izstrādā saskaņā ar reģionālās politikas pamatnostādnes un nacionālajā plānojumā noteiktajiem mērķiem un prioritātēm, ievērojot plānošanas reģionu attīstības programmu un teritorijas plānojumu noteiktās attīstības prioritātes.

No policentriskās attīstības pamatmodeļiem **Latvijas Ilgtspējīgas Attīstības Stratēģija**¹⁷ drīzāk izšķiras par labu sadarbības tīklu modelim, kas paredz lielāku atšķirību izlīdzināšanu un pilsētu specializāciju tautsaimniecības nozarēs. Tā ir uz kooperāciju, nevis uz konkurenci vērsta pieeja. LIAS, tāpat kā Eiropas telpiskās attīstības perspektīva, var tikt izmantotas kā kontrolosaraksti (angļu val. *checklist*) pilsētpolitikas veidošanā un īstenošanā. Katram uzdevumam būtu jāizstrādā detalizētākās izpildes procedūras, īpaši ņemot vērā finansējuma aspektus.

Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas noteiktā pilsētvides prioritāte „Policentriska attīstība”¹⁸ definē pasākumus, kas ir vērsti uz atsevišķu pilsētu konkurētspējai izšķirošu priekšnosacījumu veidošanu. Par vienu no instrumentiem policentriskas attīstības sekmēšanai tiek uzskatīta 2007.gadā pēc Eiropas Komisijas iniciatīvas izstrādātā Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzfinansēta pilsētvides prioritāte „Policentriska attīstība”, kas ir tieši vērsta uz to, lai sekmētu pilsētu konkurētspēju, atbalstot tādus ieguldījumus pilsētās:

- ✓ kas izvēršas inovatīvos attīstības problēmu risinājumos,

¹⁵ Turpat.

¹⁶ *Nacionālais attīstības plāns 2007. – 2013. gadam*. Sk. internetā 13.11.2008. <http://www.nap.lv/lat/>

¹⁷ *Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģija*. Sk. internetā 13.11.2008. <http://www.latvija2030.lv/page/238>

¹⁸ LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Pilsētvides prioritāte „Policentriska attīstība”*. Sk. Internetā 24.11.2008:

<http://www.rapl.gov.lv/pub/print.php?id=1527&PHPSESSID=4977...%3Fref%3DGuzels.TV>

- ✓ kas ļauj pilsētai izcelt un nostiprināt savu specifisko attīstības potenciālu, ar ko tā papildina citu pilsētu izvēlētos darbības profilus,
- ✓ kas atstāj pozitīvu ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību.

Prioritātes ietvaros plānots sniegt atbalstu **Rīgas pilsētai**, nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centriem (**Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Liepāja, Rēzekne, Valmiera, Ventspils, Aizkraukle, Cēsis, Gulbene, Kuldīga, Līvāni, Madona, Saldus, Smiltene, Talsi**), kas reģionu telpiskās plānošanas procesā ir noteikti kā spēcīgākie attīstības centri, kas spēj būtiski sekmēt reģionu un visas valsts konkurētspējas celšanos, atstājot labvēlīgu ietekmi uz apkārtējām teritorijām. Papildus atbalsta saņēmēju noteikšanā tika ņemti vērā pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības rādītāji, izvērtējot maksimālai investīciju atdevei nepieciešamo resursu koncentrāciju un investīciju apjomu, kas pilsētām būs pieejams citās Eiropas Savienības fondu 2007.-2013.gadam atbalsta aktivitātēs.

Kā priekšnosacījums investīciju apguvei prioritātes ietvaros pilsētām, kas identificētas kā potenciālās finansējuma saņēmējas, izvirzīta prasība izstrādāt kvalitatīvu pašvaldības attīstības programmu kā reāli pielietojamu instrumentu mērķtiecīgai pašvaldības izaugsmes plānošanai, balstoties uz pašvaldībā esošajiem izaugsmes resursiem un aktuālajām vajadzībām, un investīciju piesaistei.

Pašvaldības attīstības programma izstrādājama, ievērojot integrētu pieeju teritoriju attīstībai, kas paredz:

- ✓ dažādu nozaru vajadzību koordinēšanu,
- ✓ plānoto investīciju savstarpējo papildinātību,
- ✓ sadarbību ar apkārtējām teritorijām.

Esošie reģionālās attīstības politikas dokumenti pagaidām neizceļ pilsētreģionu kā attīstības centru izaugsmi; pilsētpolitikas kā atsevišķs plānošanas pasākumu kopums patlaban atrodas veidošanās stadijā. Šī darba turpināšana un realizēšana ir svarīgs posms reģionālajā attīstībā Eiropas Savienības telpiskās attīstības kontekstā, jo citas ES valstis jau ir izstrādājušas pilsētpolitiku un pilsētu attīstību reglamentējošus dokumentus.

Veidojot Latvijas pilsētu policentriskas attīstības modeli, jāņem vērā, ka:

- ✓ līdzšinējai Latvijas attīstībai piemīt izteikti monocentrisks raksturs;
- ✓ pārējās pilsētas un reģioni būtiski atpaliek no Rīgas praktiski pēc visiem sociāli ekonomiskās attīstības rādītājiem;
- ✓ policentriskas attīstības veicināšanas pasākumi Latvijā ir tikai iesākti, tāpēc vēl iespējams izvērtēt dažādus tās variantus un izvēlēties Latvijai optimālāko un atbilstošāko.

Līdzšinējie pilsētu politikas veidošanas principi neņem vērā virkni pilsētu un reģionālās attīstības procesu Latvijā īpatnību – valstī reāli pastāv hierarhiska pilsētu sistēma (pēc pilsētu administratīvā statusa, pakalpojumu piedāvājuma utt.) un reģionu attīstības nevienmērības rezultātā iedzīvotāju izvietojuma un pilsētu tīkla blīvums ir nevienmērīgs.

Balstoties uz RPP un ņemot vērā nozīmīgas Latvijas reģionālās un pilsētu attīstības īpatnības, tālākai pilsētu politikas izstrādei nepieciešams:

Nosakot attīstības centrus, ir jāņem vērā Latvijas pilsētu sistēmas hierarhiskā struktūra. Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas pilsētvides prioritātes „Policentriska attīstība” noteikto nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centru izvēles kritēriji nav pietiekami skaidri. Par nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centriem, kas reģionu

telpiskās plānošanas procesā ir noteikti kā spēcīgākie attīstības centri, kas spēj būtiski sekmēt reģionu un visas valsts konkurētspējas celšanos, atstājot labvēlīgu ietekmi uz apkārtējām teritorijām, noteiktas pilsētas ar atšķirīgu attīstības potenciālu un administratīvo statusu, to iespējas iespaidot apkārtējo teritoriju attīstību nav līdzvērtīgas. Šajā kategorijā ietilpst gan republikas pilsētas (Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Liepāja, Rēzekne, Valmiera, Ventspils), gan jauno novadu centri – bijušie rajonu centri (Aizkraukle, Cēsis, Gulbene, Kuldīga, Madona, Saldus, Talsi), gan jauno novadu centri – bijušie rajona līmeņa centri (Līvāni, Smiltene). Šīs pilsētas ievērojami atšķiras gan pēc iedzīvotāju skaita, gan pēc ekonomiskā un sociālā potenciāla. Republikas pilsētu ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību nav salīdzināma ar bijušo rajonu centru, tagad – novadu centru iespējām, no kurām, savukārt, ievērojami atpaliek jauno novadu centru – bijušo rajona līmeņa centru iespējas. Piemēram, pēc to ietekmes uz apkārtējo teritoriju attīstību nav salīdzināmas tādas pilsētas kā Daugavpils un Līvāni, Smiltene un Valmiera utml. Šo pilsētu tīkls valsts teritoriju klāj nevienmērīgi

Latvijas kontekstā skaidri definēt, kas ir pilsēta, kas – lauki. SIA "Konsorts" pēc VRAA pasūtījuma veiktajā pētījumā „Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums”¹⁹ ir izveidota Latvijas lauku teritoriju tipoloģija, balstoties uz būtiskām sociāli ekonomiskām, apdzīvotības un kultūrvēsturiskām iezīmēm. Katram no šiem lauku teritoriju tipiem - piepilsētas lauku teritorijas, pievilcīgie lauki, lauksaimniecības uz mežsaimniecības teritorijas, derīgo izrakteņu ieguves teritoriju lauki, pierobežu lauku teritorijas, transporta plūsmu koridori un „vārtu” lauki, aizsargājamo dabas teritoriju lauki, poligonu lauki, „mītiskie lauki”, iekšējās perifērijas lauki, „lauki pilsētā”, mazo ostu teritorijas - ir specifisks funkcionālais izmantojums, attīstības problēmas un resursi. Veidojot pilsētas un lauku mijiedarbības modeļus, jāņem vērā gan pilsētu hierarhijas līmenis (kas raksturo tajā pieejamo pakalpojumu klāstu), gan arī tām piegulošo lauku teritoriju vajadzības un piedāvātie resursi (kas dažādiem lauku teritoriju tipiem būtiski atšķirīgi). Tajā pašā laikā jāņem vērā arī tas, ka Latvijā ir nozīmīgas reģionālās atšķirības un no Rīgas attālākos reģionos gan laukiem, gan pilsētām ir kopīgas un vienlīdz aktuālas daudzas problēmas – iedzīvotāji aizplūst uz ārzemēm vai Rīgu kā no laukiem, tā no pilsētām, nelabvēlīgs demogrāfiskais fons (iedzīvotāju novecošana, dzimstības kritums), augsti kvalificētu speciālistu un vienkārši uzņēmīgu cilvēku trūkums, nesakārtota transporta un sakaru infrastruktūra u.c.

Pilsētu un lauku mijiedarbību var uzskatīt par pamatu jeb priekšnoteikumu teritorijas līdzsvarotai un ilgtspējīgai attīstībai. Tas ir kā pirmais līmenis, kur vajadzīgi efektīvi kooperācijas mehānismi.

Pirmās ar lauku teritorijām parasti saskaras mazās pilsētas. Lauku teritorijas un nelieli urbāni centri ir savstarpēji atkarīgi, galvenokārt ekonomiskā ziņā. Mazās pilsētas nereti tiek dēvētas par vietējiem jeb zemākas pakāpes centriem (*lower-order centres*). Zinātniskajās aprindās tiek uzskatīts, ka mazajām un vidējām pilsētām ir potenciāls ieguldījums modernizācijā (atteikšanās no tradicionālā lauku dzīvesveida, pilsētas dzīvesvides apgūšana), ietekmē uz lauku attīstību tās darbojas kā pakalpojumu centri un nobloķē masveida migrāciju no laukiem. Migrācijas procesos bieži vien pirmais solis ir pārceļšanās uz dzīvi tuvākajā mazpilsētā. Ja dzīves apstākļi „jaunos pilsētniekus” apmierina, tālākie migrācijas plāni vairs nav aktuāli. Lai gan ir sarautas saites ar tradicionālo lauku dzīvesveidu, šie cilvēki saglabā piesaisti savam novadam, savam reģionam.

Mazajām pilsētām ir būtiska nozīme arī kā reģionāliem centriem. Tās sekmē lauku (hinterlands) attīstību, lai lauki kļūtu par integrētu teritorijas elementu. Par to, ka lauki ir integrēti teritorijas elements, savukārt, liecina lauksaimniecības komercializācija, pilsētas – lauku mijiedarbība, nacionāli virzīta reģionālā un sektoru politika.

¹⁹ Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums. Rīga: SIA „Konsorts”, 2009.

Ekonomiskā ziņā lauku un lielo pilsētu vai starptautisko tirgu apvienošanās var notikt arī bez mazo pilsētu starpniecības (piemēram, lauku iedzīvotāji brauc strādāt uz lielpilsētām). Tādēļ, lai mazās un vidējās pilsētas varētu veikt iepriekš minētās funkcijas, tām ir jābūt pietiekošiem resursiem, ar ko nodrošināt nepieciešamos pakalpojumus. Respektīvi, lai iedzīvotāji no laukiem neizplūstu uz lielajām pilsētām (ārvalstīm), mazajām un vidējām pilsētām ir jāpiedāvā pietiekoši plašas darba un sociālo pakalpojumu iespējas.

Dažkārt mazpilsētu funkcijas nav piemērotas lauku iedzīvotāju vajadzībām - mazpilsētās darbavietu kvalitatīvais piedāvājums ir visai ierobežots, vietējais tirgus ir par šauru plašāka mēroga preču un pakalpojumu realizācijai, izglītības un brīvā laika pavadīšanas iespējas neatbilst pieprasījumam utt. Lauka darba iegūtā informācija liecina, ka daudzi mazo pilsētu iedzīvotāji, īpaši tur, kur ir salīdzinoši labi attīstīts sabiedriskais transports, lielu daļu savu ikdienas vajadzību apmierina tuvākajā lielākajā pilsētā (preces lētākas un plašākā sortimentā, labākas skolas, lielākas iespējas brīvā laika nodarbībām utt. Līdz ar to lauku attīstība tikai daļēji var būt saistāma ar mazo un vidējo pilsētu attīstību. Līdz zināmai robežai tās var kalpot par atbalstu lauku teritorijām, lai tās sāktu attīstīties, bet ņemot vērā nacionālos un globālos faktorus, šī loma mūsdienās samazinās.

Arī Latvijas situācijā mazajām pilsētām bieži vien šādu lauku atbalsta resursu trūkst. Par to liecina migrācijas procesi, nodarbinātības problēmas mazajās pilsētās. Kā liecina zinātniski pētījumi, mazo pilsētu attīstība un loma teritorijas attīstībā tomēr vairāk ir atkarīga no makropolitikas un makroekonomikas, mazāk no vietējiem impulsiem un iniciatīvām. Tas nozīmē, ka ne vienmēr valdības realizētā politika mazās pilsētas ietekmē pozitīvi, ilgtermiņā ierobežojot arī reģionu un valsts attīstību.

No otras puses, vietējo pakalpojumu centru attīstība ir iespējama tikai tad, ja laukos rodas pārpalikumi no saražotās produkcijas. Komercializējoties lauksaimnieciskajai ražošanai, parādās mazo pilsētu nozīme, jo palielinās pieprasījums pēc pilsētas pakalpojumiem (kredīti, remonts u.c.). Tai pašā laikā citi autori uzsver lauku atkarību no mazpilsētām, piemēram, tuvākajā pilsētā fermeri var pārdot savu produkciju.

Lielās pilsētas ar lauku teritorijām sastopas ne tik tieši kā mazās pilsētas, un arī to atkarība no lauku teritorijām nav būtiska.

No minētā izriet divas paradigmas attiecībā uz lauku un mazo pilsētu mijiedarbību: vai nu attiecības ir stimulējošas un inovatīvas, vai nu tās ir ekspluatējošas un parazītiskas.

Mazās un vidējās pilsētas var būt kā mediatori interešu konfliktā starp lokālo, reģionālo un nacionālo līmeni. Atsevišķos gadījumos mazpilsētām ir priekšrocības, salīdzinot ar lielākiem centriem, darbojoties apkārtējo teritoriju interesēs. Jebkurā gadījumā tās nedrīkst ignorēt apkārtējās teritorijas, ja vien negrasās kļūt par lielu urbānu centru.

Apkopojot iepriekš teikto, var apgalvot, ka lauku un pilsētu mijiedarbība ir priekšnoteikums teritorijas ilgtspējīgai attīstībai. Jautājums, vai pilsētas laukiem ir vairāk vajadzīgas vai otrādi, pēc būtības ir retorisks, jo abas vienības nevar pastāvēt absolūti atrauti viena no otras. Politisku, ekonomisku un sociālu pārmaiņu ietekmē šī mijiedarbība mainās, taču nepieciešamība sadarboties saglabājas.

Jānosaka otrā līmeņa pašvaldību robežas un funkcijas. Pašlaik nav skaidri iezīmētas otrā līmeņa pašvaldību aprises – kādas būs to robežas un funkcijas? Latvijā līdz šim ir vāji attīstīti horizontālie sakari reģionos – sadarbība starp pilsētām un apdzīvotajām vietām konkrētu vietējās attīstības jautājumu risināšanā, piemēram, tūrisma attīstības plānošanā. Apskates objektu izvietojums un naktsmītņu pieejamība iet pāri nelielu novadu robežām, mārketinga pasākumi šajā jomā prasa nopietnus kapitālieguldījumus, kas nav pa spēkam nelielai novada pašvaldība utt. Horizontālo sakaru attīstība sasaucas ar horizontālās integrācijas principu reģionālajā attīstībā.

Līdz ar rajonu likvidēšanu situācija transporta, izglītības un veselības aprūpes iestāžu tīkla izvietojuma ziņā var pasliktināties. Šo iestāžu optimāls tīklojums ir plānojams plašākā mērogā.

Kamēr nav skaidras otrā līmeņa pašvaldību aprises, neskaidri ir jautājumi par to funkcijām un finansiālajām iespējām. Novada līmenī, īpaši mazajos novados (piem., Viesīte, Tērvete) daudzi iedzīvotājiem svarīgi jautājumi nav atrisināmi, to risinājums iespējams tikai plašākās teritorijās ar lielāku iedzīvotāju skaitu.

Latvijā ir nepieciešams turpināt administratīvi teritoriālā reforma, izveidojot otrā līmeņa pašvaldības. Uz to norāda arī SIA „Konsorts” pēc VRAA pasūtījuma veiktā pētījuma „Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums”²⁰ autori, atzīmējot virkni ieguvumu no otrā līmeņa pašvaldību – apriņķu izveidošanas:

- ✓ lielā mērā tiek samazināta Rīgas kā metropoles un aglomerācijas nospiedošā dominance pār pārējo Latvijas teritoriju, jo apriņķi pēc sava mēroga un potenciāla pietuvotos galvaspilsētai, lai arī nekļūtu līdzvērtīgi tai;
- ✓ apriņķos būtu daudz lielākas iespējas koncentrēt vietējos finanšu un citus resursus, tai skaitā arī apriņķa iedzīvotāju intelektuālo potenciālu savas stratēģijas izstrādāšanai un īstenošanai;
- ✓ rastos iespēja daudzas centrālās valdības veicamās funkcijas decentralizēt, deleģējot tās apriņķu vadībai, kā galveno minot apriņķa teritorijas ilgtermiņa attīstību un tā iedzīvotāju dzīves kvalitātes nodrošināšanu;
- ✓ apriņķiem būtu daudz lielākas iespējas objektīvāk izvērtēt katram savu iekšējo teritoriālo struktūru – pagastu, novadu un pilsētu robežas, to savstarpējo mijiedarbības modeli, nekā tas iespējams centrālās valdības līmenī.

Rajonu centriem, kas kļūs par novadu centriem, jau iepriekš ir izveidota infrastruktūra kā rajona centra pilsētai, kas ļaus bez īpašām grūtībām pārņemt novada funkcijas. Tomēr jāņem vērā, ka jaunizveidotie novadi savā starpā atšķirsies ar teritorijas lielumu. Citviet ap bijušo rajona centru paliek gandrīz visi pagasti (piemēram, Alūksne, Gulbene, Kuldīga, Madona), bet citviet ap bijušo rajona centru būs salīdzinoši nelielas teritorijas. Atšķirīga ir situācija t.s. mazpilsētām, kas līdz šim bija pakārtotas rajona pilsētām. Kļūstot par jaunizveidoto novadu centriem, formāli tām jābūt līdzvērtīgām pilsētām, kuras iepriekš bijušas rajona centri, tām jāspēj nodrošināt novada iedzīvotājiem nepieciešamos pakalpojumus. Otrā līmeņa pašvaldību veidošana būtiski ietekmētu horizontālo sakaru veidošanu un nostiprināšanu reģionos starp jaunizveidotajiem novadiem, attīstības centriem utt.

Pilsētpolitikā jānodrošina teritoriāla un multisektorāla pieeja. Eiropas Savienības telpiskās attīstības plānošanā ir notikusi akcentu maiņa no sektorālās uz teritoriālo pieeju, līdz ar to jāapzinās, ka pilsētu politika ir multisektorāla politika, kuras veidošanā un īstenošanā jāpiedalās visām iesaistītajām pārvaldes institūcijām. Sektorālā pieeja balstīta uz priekšstatu, ka ir jānodrošina attīstība šaurās jomās vai tautsaimniecības sektoros un ka progress tajos veicinās visas valsts sekmīgu attīstību. Teritoriālā pieeja nozīmē pastāvīgas sadarbības procesu, iesaistot visas teritoriālajā attīstībā ieinteresētās puses, veicinot teritoriju ilgtspējīgu kultūras, sociālo, vides un ekonomikas attīstību. Pilsētpolitikas aspektā tas nozīmē, ka pilsētām, kuras būtībā ir reģionālie centri, būtu jāsadarbojas policentriskas sistēmas ietvaros, lai tādējādi tās nodrošinātu savas pievienotās vērtības pieejamību arī citās pilsētās, lauku un nomaļos apgabalos. Privātajam sektoram (īpaši attiecīgajā apdzīvotajā vietā un reģionā izvietotajiem uzņēmumiem), zinātnes aprindām, publiskajam sektoram (īpaši vietējām un reģionālajām pašvaldībām), nevalstiskajām organizācijām un dažādām nozarēm ir jāsadarbojas, lai nodrošinātu pilsētas un apkārtējo teritoriju ilgtspējīgu attīstību.

²⁰ Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums. Rīga: SIA „Konsorts”, 2009.

Veidojot pilsētpolitiku, ir jānosaka gan reģionālie centri, gan potenciālās īpaši atbalstāmās teritorijas. Ņemot vērā Latvijas nevienmērīgo apdzīvotības blīvumu (atsevišķās teritorijās iedzīvotāju blīvums samazinās līdz robežai, kad vairs nav iespējams nodrošināt minimālo pakalpojumu klāstu²¹), var veidoties teritorijas, kas prasa īpašus atbalsta pasākumus.

Noslēdzot Latvijas pilsētu politikas īstenošanas pamatprincipu analīzi, jāsecina, ka, balstoties uz ES Kopienas kohēzijas stratēģijas, Latvijas Ilgtspējīgas Attīstības Stratēģijas pamatnostādņēm, ņemot vērā pilsētu un reģionālās attīstības procesu Latvijā īpatnības, var tikt formulēti sekojoši pilsētu politikas īstenošanas pamatprincipi:

- ✓ pilsētu vadošā loma teritoriālajā attīstībā;
- ✓ pilsētu konkurētspēja reģionālā, nacionālā un ES mērogā;
- ✓ pilsētas kā valsts/reģiona izaugsmes virzītājspēks;
- ✓ līdzsvarotāka attīstība un situācijas uzlabošana teritorijās ar zemu iedzīvotāju blīvumu;
- ✓ tīklu veidošana gan starptautiskā, gan nacionālā un reģionu līmenī starp dažāda mēroga un potenciāla pilsētām;
- ✓ inovācijām un radošumam atvērta ekonomiskā un sociālā vide;
- ✓ diferencēta pieeja mērķteritorijām;
- ✓ vietējā potenciāla integrācija reģionāla un vietēja līmeņa attīstības stratēģijās;
- ✓ pašvaldības kā attīstības pasākumu iniciatori (proaktīva pilsētas attīstība);
- ✓ nepieciešamība raudzīties pāri teritoriju administratīvajām robežām;
- ✓ integrētas pieejas ieviešana (multidisciplināra, multisektorāla, daudzlīmeņa);
- ✓ kultūras atšķirību un identitātes veicināšana;
- ✓ ilgtspējīgas ilgtermiņa perspektīvas veidošana;
- ✓ transporta, darba vietu, mājokļu, izglītības un sociālo pakalpojumu pieejamības nodrošināšana.

²¹ Ir nepieciešamas turpmākos pētījumos precizēt gan to, kādi pakalpojumi varētu ietilpt šajā minimālajā pakalpojumu klāstā, gan Latvijas apstākļos reālās pakalpojumu pieejamība, ko nosaka gan sabiedriskā transporta un ceļu infrastruktūras attīstība, gan iedzīvotāju iespējas izmantot individuālos transporta līdzekļus, attālināto pakalpojumu pieejamība u.c.

6. PROBLĒMAS, KURAS NEPIECIEŠAMS RISINĀT PILSĒTU POLITIKAS IETVAROS

Izvērtējot līdzšinējo pilsētu attīstību un reģionālās politikas pamatnostādnes, varam konstatēt, ka pašlaik RPP identificē šādas reģionālās problēmas:

- ✓ Latvijas un tās reģionu zema konkurētspēja pārējo ES reģionu vidū;
- ✓ Būtiskas sociālekonomiskās attīstības līmeņa atšķirības un šo atšķirību palielināšanās tendence starp plānošanas reģioniem;
- ✓ Būtiskas sociālekonomiskās attīstības līmeņa atšķirības un šo atšķirību palielināšanās tendence atsevišķu plānošanas reģionu ietvaros.
- ✓ Vāji attīstīta un nekvalitatīva infrastruktūra, t.sk. vāja uzņēmējdarbību veicinoša un pievilcīgu dzīves vidi veicinoša infrastruktūra teritoriālās vienībās.
- ✓ Rīgas, kā galvaspilsētas, zema konkurētspēja salīdzinājumā ar citām Eiropas galvaspilsētām.

Šis problēmu uzskaitījums ir visai vispārīgs un neatklāj dažādām mērķteritorijām raksturīgās specifiskās problēmas. Lai tās atklātu, pilsētu politikas ieteikumu izstrādes gaitā tika veikts pētījums ar mērķi atklāt dažādām Latvijas pilsētu grupām aktuālās problēmas. Šī pētījuma ietvaros tika izveidota Latvijas pilsētu tipoloģija un veikts lauka darbs.

6.1. Pētījums par dažādu pilsētu attīstības modeļu atbilstību Latvijas situācijai

Lai noskaidrotu dažādu mērķgrupu intereses un vajadzības pilsētu attīstības procesos, tika plānots veikt intervijas (valsts un pašvaldību iestāžu darbinieku, augstākās izglītības un zinātnisko institūciju pārstāvju) un fokusgrupu diskusijas (komersantu, lauku un pilsētu iedzīvotāju). Pētījumā tika ietverti visi Latvijas reģioni un dažādi pilsētu tipi. Šajā sadaļā tiks analizēts, kā šīs metodes nodrošināja izvirzīto mērķu sasniegšanu.

6.1.1. Pilsētu tipoloģija Latvijā

Latvijā pēdējo gadu desmitu laikā ir pastāvējušas vairākas pilsētu tipoloģijas, taču par reāli funkcionējošu var uzskatīt tikai to, kas bija izstrādāta padomju laika teritorijas plānošanas mērķiem.

1975.gadā izdotajā grāmatā „Latvijas PSR ģeogrāfija” minēts, ka pilsētu tipoloģijas izveidei tika izmantotas 5 dažādas pazīmes – divas kvantitatīva, trīs – kvalitatīva rakstura:

- ✓ pilsētas lielums (pēc iedzīvotāju skaita);
- ✓ iedzīvotāju skaita pieauguma temps;
- ✓ hierarhijas rangs;
- ✓ funkcionālais profils;
- ✓ juridiskais statuss (pilsēta vai pilsētciemats)²².

²² Pūriņš V. (galv.red.), 1975. Latvijas PSR ģeogrāfija: otrs, papildināts izdevums. Rīga: „Zinātne”.

Visas šīs pazīmes minētā secībā tika apzīmētas ar skaitļu šifru, kas ļāva īsi raksturot katru pilsētas tipa apdzīvoto vietas tipu un apakštipu un izmantot šādu tipoloģijas shēmu statistiskā izpētē.

Atbilstoši šīm pazīmēm tika izveidotas tabulas, kurās tika minētas visas pilsētas tipa apdzīvotas vietas un to funkcionālais raksturojums. Jāpiebilst, ka šādas tabulas tika izmantotas ne vien statistiskiem mērķiem, bet arī pilsētu un tām apkārtējo teritoriju attīstības plānošanai (skat.1.starpziņojumu par pilsētu izpēti 70.-80.gados).

1998. gadā izdotajā grāmatā Latvijas pilsētas tika klasificētas pēc iedzīvotāju skaita un funkcionālā tipa:

- ✓ lielpilsēta Rīga;
- ✓ novadu lielpilsētas (Daugavpils, Jēkabpils, Liepāja, Jelgava, Ventspils, Rēzekne, Jūrmala, Valmiera);
- ✓ vidēji lielās pilsētas – plašas apkārtnes sociāli ekonomiskie un kultūras centri, ar vairāk kā 10000 iedzīvotājiem;
- ✓ mazpilsētas – apkārtnes iedzīvotāju aprūpes centri.²³

Neraugoties uz šādas tipoloģijas esamību, tā kalpoja galvenokārt zinātniskiem mērķiem, nevis pilsētu plānošanas politikai. Par to liecina fakts, ka mūsdienās vēl joprojām nav skaidrības par to, kādus pakalpojumus iedzīvotāji var sagaidīt no attiecīgās apdzīvotās vietas un kādas ir pilsētu turpmākās perspektīvas.

2006./2007. gada Pārskatā par tautas attīstību minēts, ka patlaban Latvijas apdzīvotības struktūrā var izšķirt četrus dzīvesvietu tipus ar atšķirīgu urbanizācijas pakāpi:

- ✓ lielpilsēta Rīga;
- ✓ citas Latvijas „lielās pilsētas” jeb republikas pilsētas, kas ES skatījumā drīzāk vērtējamas kā vidēji lielas (Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Ventspils, Rēzekne, Jūrmala);
- ✓ pārējās pilsētas, arī tie rajonu centri, kuri nav pieskaitāmi pie lielajām pilsētām;
- ✓ lauki²⁴.

Līdzīgi kā iepriekšējās tipoloģijas gadījumā, arī šī apdzīvotu vietu tipoloģija pagaidām vērtējama kā teorētiska. Pilsētu politikas veidošanā būtu jāizraugās veiksmīgākie (situācijai atbilstošākie, informatīvi bagātākie) kritēriji no minētajām tipoloģijām, lai veidotu pārskatāmu un ilgtspējīgu teritorijas attīstību. Tāpat vajadzētu ņemt vērā dažādu pilsētu funkcionālo specifiku un dažāda veida esošos un potenciālos resursus.

Atbilstoši CSP mājas lapā pieejamajai informācijai par iedzīvotāju skaitu Latvijas administratīvajās teritorijās pilsētas var iedalīt šādi:

- ✓ 2 pilsētas ar iedzīvotāju skaitu pāri 100 000;
- ✓ 3 pilsētas ar iedzīvotāju skaitu pāri 50 000;
- ✓ 7 pilsētas ar iedzīvotāju skaitu pāri 20 000;
- ✓ 12 pilsētas ar iedzīvotāju skaitu pāri 10 000;
- ✓ 41 pilsēta ar iedzīvotāju skaitu pāri 2000;

²³ Milliņš G., Turlajs J. *Latvijas apdzīvotās vietas: klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Apgāds Jāņa sēta, 1998.

²⁴ Zobena, A. (Galv. red.). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2006/2007. Cilvēkkapitāls: mans zelts ir mana tauta?* Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2007.

✓ 12 pilsētas zem 2000.²⁵

Šis sadalījums veidots pēc Čehijas pieredzes pilsētu attīstībā, ņemot vērā Latvijas specifiku, kur ir liels īpatsvars mazo pilsētu (līdz 20 000 iedzīvotāju). Čehijā par pilsētu izaugsmes virzītājām tiek uzskatītas pilsētas ar vismaz 50 000 iedzīvotāju. Latvijas gadījumā tās varētu būt 9 republikas pilsētas, lai arī Ventspils un Rēzekne un jo sevišķi Valmiera un Jēkabpils nesasniedz šādu iedzīvotāju skaita robežu. Minētās pilsētas varētu būt reģionālie attīstības centri, paredzot tām attiecīgu finansējumu, lai tās varētu saliedēt ap sevi mazās pilsētas un lauku teritorijas.

Rumānijā aptuveni 90% pilsētu ir mazas vai vidējas (pāri par 10 000 iedzīvotāju), kur tas tiek uzskatīts par pilsētu attīstības vājo pusi. Latvijā pēc iepriekš minētajiem datiem tikai trešdaļa pilsētu pārsniedz 10 000 iedzīvotāju atzīmi; pārējās pilsētas ir grūti uzskatīt par urbāniem centriem. Tas nozīmē, ka lielākajai daļai Latvijas pilsētu ir zināmas grūtības veikt pilsētu funkcijas un tajās ir nepietiekama infrastruktūra. Principā šīs pilsētas ir līdzīgā situācijā kā apkārtējie lauku pagasti, atšķiras tikai statuss. Līdz ar to šīs pilsētas principā nevar sniegt apkārtējām teritorijām būtisku atbalstu; tās var darboties tikai kā vietēji pakalpojumu centri. Šādu centru turpmākā attīstība galvenokārt tiek saistīta ar vietējās uzņēmējdarbības veicināšanu, jo īpaši netradicionālās nozarēs (mazpilsētu specializācija).

Atbilstoši ES nostādnēm ir būtiski neuzsvērt vienas pilsētas (Rīgas) nozīmīgumu teritorijas attīstībā, bet veidot līdzsvarotu attīstību starp dažādām pilsētām un starp pilsētām un laukiem.

Principā ideja par t.s. degradēto teritoriju atbalstīšanu vērtējama pozitīvi. Latvijā šim nosaukumam atbilst īpaši atbalstāmās teritorijas (ĪAT), kuras teorētiski paredzēts atbalstīt ar īpašu kredītpolitiku, nodokļu atvieglojumiem un Reģionālā fonda līdzekļiem, kas nodrošina papildu iespējas finansēt projektus, kuru īstenošana attiecīgajā teritorijā veicina saimniecisko darbību, rada jaunas un saglabā esošās darba vietas un sekmē šīs teritorijas iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanos.²⁶ Pagaidām nav informācijas par ĪAT pēc 2009.gada 31.decembra, kad beigsies ĪAT statuss. Pilsētu un reģionālās politikas kontekstā ir jāizvērtē ĪAT piešķiršanas metodikas kritēriji, pēc tam tajās īstenojot dažādus projektus (mājokļu problēmas, atbalsts vietējai uzņēmējdarbībai, postindustriālo un militāro teritoriju izmantošana u.c.). Laba ideja ir vienlaikus ņemt vērā nepieciešamību samazināt teritoriālās un dažādu sociālu grupu atšķirības.

Mūsu projekta kompetencē nav sniegt priekšlikumus, kādas darbības programmas vai atbalstāmās nozares no ES fondiem ir attiecināmas uz lielām un mazām pilsētām, taču diferencēta pieeja principā ir atbalstāma. Uz lielajām pilsētām var attiecināt t.s. zonu jeb zonējuma pieeju. ES valstu pieredzē parādās arī atšķirīgi nosacījumi projektu atbalstīšanā, piemēram, Ungārijā mazpilsētām nav nepieciešams izstrādāt integrēto pilsētas attīstības plānu. Tas atbalsta ideju par dažādu birokrātisku šķēršļu samazināšanu piekļuvei ES finansējumam. Jāliek uzsvars uz spēcīgu partnerattiecību nodibināšanu starp pašvaldībām pilsētām savā starpā un pilsētām ar laukiem.

Projekta ietvaros plānotajam pētījumam empīriskās informācijas iegūšanai nepieciešams izveidot aktuālu un uz reālo situāciju balstītu pilsētu tipoloģiju. Līdz ar to turpmāk aprakstīti iespējamie kritēriji, pēc kuriem tiek salīdzināta visu 77 Latvijas pilsētu situācija. Izvēloties precīzākos kritērijus un atbilstoši tiem salīdzinot pilsētas, iezīmēsies vairāki pilsētu tipi, kas dos iespēju starp tām izveidot pētījumam atbilstošu izlasi.

²⁵ Iedzīvotāju skaits Latvijas administratīvajās teritorijās (01.01.2008.). Sk. internetā 13.11.2008.:

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=04-46&ti=4%2D46%2E+IEDZ%CEVOT%C2JU+SKAITS+LATVIJAS+ADMINISTRAT%CEVAJ%C2S+TERITORIJ%C2S+GADA+S%C2KUM%C2+UN+VID%C7JI+GAD%C2&path=../DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Iedz%EEvot%E2ji/&lang=16>

²⁶ LR Reģionālās attīstības likums. Sk. internetā 13.11.2008: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=61002>

Dažādās valstīs un zinātniskajos diskursos kā būtiskākais apdzīvotu vietu tipoloģijas kritērijs tiek minēts **iedzīvotāju blīvums**. Atbilstoši tam tiek nošķirtas pilsētas no laukiem, un atbilstoši tam var iedalīt arī pilsētas. Tomēr iedzīvotāju blīvums nav absolūts un visos gadījumos vienādi piemērojams mērīšanas kritērijs. Apkopojot dažādos literatūras avotos minētos datus, teorētiski par pilsētu var saukt apdzīvotu vietu, kurā ir 150-500 iedz./km², taču šis lielums ir jāpiemēro konkrētas valsts/teritorijas situācijai. Tādēļ iedzīvotāju blīvums, tāpat kā citi iespējamie apdzīvotu vietu tipoloģijas kritēriji, ir jālieto kā relatīvi, mainīgi lielumi.

Latvijā iedzīvotāju blīvuma noteikšanu apgrūtina atbilstošu statistikas datu trūkums. Piemēram, par novadiem vai pilsētām ar lauku teritoriju ir pieejami dati kopumā, kā par administratīvu vienību, taču šeit netiek nošķirtas urbānas teritorijas no lauku teritorijām.

Literatūrā bieži minēti kritēriji ir **iedzīvotāju skaits** un apdzīvotas vietas **administratīvais statuss**. Atbilstoši pastāvošajai likumdošanai Latvijā par pilsētu var saukt apdzīvotu vietu ar vismaz 2000 iedzīvotājiem, taču faktiski Latvijā ir vairākas pilsētas, kurās šāds iedzīvotāju skaits nav sasniegts. Skaitliski mazākā pilsēta Latvijā ir Durbe ar apmēram 600 iedzīvotājiem, taču šinī gadījumā pilsētas statuss nav piešķirts iedzīvotāju skaita, bet kultūrvēsturisku apstākļu dēļ. 2007. gadā 16 Latvijas pilsētās iedzīvotāju skaits bija zemāks par 2000. Pēdējos gados iedzīvotāju skaits kā iespējamās tipoloģijas kritērijs ir kļuvis maznozīmīgāks arī tādēļ, ka faktiskais iedzīvotāju skaits pašvaldībās atšķiras no formāli dzīvesvietu deklarējošo iedzīvotāju skaita. Kā būtiskāko iemeslu tam jāmin migrācijas procesi, kā arī trūkumi dzīvesvietas deklarēšanas sistēmā.

Administratīvais statuss, savukārt, pašreizējā Latvijas situācijā ir viens no nenozīmīgākajiem kritērijiem, jo īpaši ATR radīto pārmaiņu kontekstā. Līdz šim starp pilsētām atsevišķi tika izšķirtas republikas nozīmes pilsētas, rajona centri un pārējās pilsētas, taču pašlaik, veidojoties novadiem, šāds dalījums pakāpeniski mainās uz citu. Kā iepriekš minēts, pilsētu statusa piešķiršana padomju laikos un sevišķi pēc neatkarības atjaunošanas notika diezgan stihiski, galvenokārt balstoties uz konkrētas pašvaldības lēmumu. Tādēļ pašlaik ir vairākas administratīvas vienības, kuras iedzīvotāju skaita, teritorijas lieluma u.c. parametru ziņā ir līdzvērtīgas pilsētām, bet pašlaik tām ir pagasta statuss (Iecava, Ķekava u.c.).

Viens no būtiskiem pilsētu dalījuma parametriem ir t.s. **pilsētas profils jeb specializācija**. Tikai dažās pilsētās Latvijā ir attīstījušās vairākas tautsaimniecības nozares. Parasti pilsētām (jo īpaši mazām pilsētām) raksturīga specializācija noteiktā tautsaimniecības nozarē. Šo specializāciju raksturo nodarbinātības struktūra pilsētā. Piemēram, ļoti bieži padomju laikā izveidotajās pilsētās lielākā daļa iedzīvotāju strādāja attiecīgajā ražošanas uzņēmumā, un pārējā infrastruktūra tika veidota atbilstoši šai specializācijai. Mūsdienās var izšķirt šādus būtiskākos specializācijas tipus:

- ✓ ražošana;
- ✓ tūrisms;
- ✓ pakalpojumi;
- ✓ kūrortpilsēta.

Minētie virzieni parasti ir saistīti ar apkārtējām teritorijām. Piemēram, pilsēta sniedz dažādus pakalpojumus lauku teritorijām, tajā var tikt izvietoti lauksaimnieciskās produkcijas pārstrādes uzņēmumi utt. Taču kopumā pilsētām ir raksturīga ne-lauksaimnieciskās nodarbošanās dominēšana.

Pilsētu tipoloģiju iespējams veidot arī pēc **infrastruktūras** rādītājiem. Starp tiem jāizceļ attālums no valsts nozīmes ceļiem, dzelzceļa, nozīmīgiem transporta mezgliem, energoresursu pieejamība, industriālās būves (ražošanas infrastruktūra). Jāvērtē arī sociālās infrastruktūras aspekti – ceļu kvalitāte, sabiedriskā transporta kursēšanas biežums, iespējas saņemt

nepieciešamos pakalpojumus savā dzīvesvietā vai tuvākajā apkārtnē. Infrastruktūras raksturojums palīdz novērtēt esošo pilsētas attīstības pakāpi un potenciālās attīstības iespējas.

Latvijas kontekstā uzmanība jāpievērš arī **kultūrvēsturiskajam aspektam** un pilsētas veidošanās apstākļiem. Pilsētās ar senu vēsturi ir izveidojušās savādākas sociālās attiecības kā pilsētās ar dažu desmitu gadu vēsturi. No šiem apstākļiem iedzīvotājiem veidojas arī atšķirīga piederības sajūta attiecīgajai pilsētai. Savukārt, atkarībā no piederības sajūtas un sociālo attiecību specifikas lielā mērā atkarīga turpmākā pilsētas attīstība.

Bez jau minētajiem vēl tiek nosaukti tādi kritēriji kā apbūves blīvums un pašvaldību funkcijas, taču pašreizējā situācijā šie kritēriji nav vērtējami kā izšķiroši pilsētu tipoloģijas veidošanai.

Apkopojot minētos kritērijus, par pētījuma izlasei nozīmīgākajiem jāuzskata šādi pilsētas tipoloģijas parametri:

- ✓ **Iedzīvotāju izvietojums** (pilsētas iedzīvotāju skaits, blīvums, apkārtējo teritoriju apdzīvotības blīvums, citu (kādu?) pilsētu tuvums, tajā skaitā attālums no Rīgas. Ja iespējams, jānošķir pilsētas un apkārtējo teritoriju dati).
- ✓ **Funkcijas** – pilsētas statuss, valsts iestāžu izvietojums (kādas?), sociālo pakalpojumu (izglītības, veselības aprūpes iestādes (kādas?), nodarbinātības struktūra – kādās nozarēs nodarbināti darbspējīgā vecuma iedzīvotāji.
- ✓ **Infrastruktūras attīstība** – ražošanas infrastruktūra – ceļi, dzelzceļi, energoresursu pieejamība (elektrotīkli, gāze utt.), ostas, industriālās būves utt. (vai ir? kādi objekti? attālums līdz tiem?); sociālā infrastruktūra – sabiedriskais transports, veikalu tīkli, DUS.
- ✓ **Kultūrvēsturiskais** aspekts – kad un kādos apstākļos pilsēta veidojusies (pilsētas dibināšanas/statusa piešķiršanas gads un apstākļi, svarīgākie attīstības posmi).

Pašreizējā situācijā būtiska loma pilsētu attīstībā ir to statusam pēc administratīvi teritoriālās reformas. Iedzīvotāju izvietojums un infrastruktūras attīstība lielā mērā ietekmēja jaunās novadu kartes aprises, savukārt no pilsētas statusa pēc ATR ir atkarīgas funkcijas, ko pārņems pilsētas. Ņemot vērā administratīvi teritoriālās reformas iznākumu, Latvijā izveidosies piecas pilsētu grupas ar atšķirīgām attīstības iespējām un resursiem:

- ✓ republikas nozīmes pilsētas (9) – ieskaitot Valmieru un Jēkabpili
- ✓ novadu centri, kuri līdz šim bijuši rajonu centri (18) – nereti ap bijušiem rajonu centriem novadu veidos gandrīz visi bijušie rajona pagasti, piemēram, Alūksnes vai Kuldīgas gadījumā
- ✓ novadu centri – līdzšinējie vietēja līmeņa centri (34) – tagad iegūs vienādu statusu ar bijušiem rajonu centriem. Grūtības šeit var sagādāt pilnvērtīga formāli paredzēto funkciju izpilde, jo bijušajiem rajonu centriem ir labāk attīstīta infrastruktūra nekā vietējiem centriem
- ✓ vietējie centri (11) – formāli iekļausies kādā no novadiem, taču nebūs novada centrs. Pagaidām nav zināmas šo pilsētu funkcijas
- ✓ pilsēta kā atsevišķa vienība (5) – pilsētas, kuras paliks līdzšinējās robežās (piemēram, Saulkrastu pilsēta ar lauku teritoriju, Cēsaine). Teorētiski šīm pilsētām vajadzētu pildīt tādas pašas funkcijas kā novadu centriem.

Šis pilsētu grupējums no vienas puses, ņem vērā iepriekš aprakstītos pilsētu tipoloģijas parametrus, no otras puses – paredzams, ka tas saglabās savu nozīmi ilgākā laika posmā, jo ņem vērā jaunizveidoto novadu karti. Runājot par pilsētu tipoloģiju varbūt vērts atsevišķi

izdalīt valsts galvaspilsētu un lielāko pilsētu Rīgu, ņemot vērā gan tās iedzīvotāju skaitu, gan administratīvi politisko, gan ekonomisko, finanšu, starptautisko nozīmi.

6.1.2. *Gadījumu izvēles pamatojums*

Pētījuma izlasē tiks iekļautas visu iepriekš minēto tipu pilsētas dažādos reģionos. Policentriskas attīstības un pilsētu tīklu veidošanas perspektīvā ir būtiski atlasīt gadījumus, kuros iespējams izvērtēt noteiktas republikas pilsētas, noteikta novada centra un vietējo centru attiecības, sadarbības modeļus, dažādu resursu plūsmas utml. Līdz ar to pētījuma izlasē tiks iekļautas republikas pilsētas un tām atbilstoši novadu centri un vietējie centri.

Kā minēts 1.starpziņojumā, novadu veidošana Latvijā netiek veikta pēc noteiktiem kritērijiem vai vienojošiem motīviem. Par to liecina arī vairāku pašvaldību izteiktā pretestība novadu veidošanai, tādēļ pagaidām nevar runāt par galīgo novadu karti. Šim pētījumam tiek izmantota 29.02.2008. apstiprināta novadu karte.

Atbilstoši tai paredzēts, ka jau esošajām 7 republikas pilsētām – Rīgai, Daugavpīlij, Jelgavai, Jūrmalai, Liepājai, Rēzeknei, Ventspilij, - turpmāk pievienosies arī Jēkabpils un Valmiera. Līdz ar to lauka darbs būtu jāveic kādā no jau esošajām republikas pilsētām un kādā no „jaunajām” republikas pilsētām.

Teorētiski pēc ATR realizēšanas ar lielām grūtībām nevajadzētu sastapties tiem rajonu centriem, kuri formāli kļūs par novadu centriem (Aizkraukle, Alūksne, Balvi, Bauska, Cēsis, Dobele, Gulbene, Krāslava, Kuldīga, Limbaži, Ludza, Madona, Ogre, Preiļi, Saldus, Talsi, Tukums, Valka). Šīm pilsētām jau iepriekš ir izveidota infrastruktūra kā rajona centra pilsētai, kas ļaus bez īpašām grūtībām pārņemt novada funkcijas. Jaunizveidotie novadi gan savā starpā atšķirsies ar teritorijas lielumu. Citviet ap bijušo rajona centru paliek gandrīz visi pagasti (piemēram, Alūksne, Gulbene, Kuldīga, Madona), bet citviet ap bijušo rajona centru būs salīdzinoši nelielas teritorijas (Aizkraukle, Preiļi). Arī iedzīvotāju skaits topošajās novadu pašvaldībās ir atšķirīgs – no ~12000 Preiļu novadā līdz ~35000 Talsu novadā un ~38000 Ogres novadā. Līdz ar to šo pilsētu turpmākajā attīstībā var būt zināmas atšķirības, ko nosaka attālums no Rīgas, infrastruktūra, iedzīvotāju skaits un blīvums u.c. faktori, tomēr nosacīti šīs pilsētas ir iekļaujamas vienā pilsētu grupā. Pētījuma mērķu sasniegšanai būtu lietderīgi tuvāk apskatīt teritorijas lieluma un iedzīvotāju skaita ziņā atšķirīgas pilsētas.

Izteikti atšķirīga situācija no iepriekš minētās pilsētu grupas ir tām 34 pilsētām, kuras līdz šim bijušas t.s. mazpilsētas (pakārtotas rajona pilsētām), bet kuras līdz ar ATR realizāciju būs novadu centri (Jaunjelgava, Pļaviņas, Ape, Viļaka, Līgatne, Ilūkste, Auce, Aknīste, Viesīte, Dagda, Skrunda, Grobiņa, Priekule, Durbe, Aizpute, Salacgrīva, Alojā, Kārsava, Zilupe, Varakļāni, Lubāna, Lielvārde, Ķegums, Līvāni, Viļāni, Olaine, Sigulda, Brocēni, Kandava, Strenči, Smiltene, Mazsalaca, Rūjiena, Pāvilosta). No vienas puses starp šīm pilsētām pastāv atšķirības izdevīga vai mazāk izdevīga ģeogrāfiskā novietojuma ziņā un līdz ar to iedzīvotāju skaita un blīvuma ziņā, tomēr visas šīs pilsētas pašlaik vieno nepieciešamība no mazpilsētu statusa kļūt līdzvērtīgām tām pilsētām, kuras iepriekš bijušas rajona centri. Formāli visiem novadu centriem perspektīvā vajadzēs veikt vienādas funkcijas, novada iedzīvotājiem nodrošinot nepieciešamos pakalpojumus. Šādā aspektā minētā pilsētu grupa ir mazāk izdevīgā situācijā kā bijušie rajonu centri, jo vairāku gadu desmitu laikā ir pievērsta uzmanība tieši rajonu centru infrastruktūras nodrošināšanai. Piemēram, rajonu centros ir izvietotas valsts institūciju filiāles, būtiski pakalpojumu nodrošinātāji (slimnīca, valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests utml.). Mazpilsētās tai pašā laikā parasti attīstās t.s. mononozare jeb, citiem vārdiem, mazpilsētas specializējas kādā tautsaimniecības nozarē, un tām nepiemīt plaši attīstīta infrastruktūra. Līdz ar to, lai nākotnē visu novadu iedzīvotājiem būtu pieejami vienādi pakalpojumi, šai pilsētu grupai būs jāiegulda vairāk resursu savā attīstībā. Pētījuma izlasē no

šīs pilsētu grupas būtu lietderīgi iekļaut vairākas pilsētas un analizēt to attiecības ar pārējam pilsētu grupām. Pagaidām paliek atklāts jautājums par Rīgas aglomerācijā ietilpstošo pilsētu (Sigulda, Olaine) iekļaušanu izlasē, jo tās dažādu apsvērumu dēļ ir grūti salīdzināmas ar citām šīs grupas pilsētām.

Nākošā pilsētu grupā var iedalīt tās pilsētas, kuru statuss pēc ATR realizēšanas nemainīsies (Subate, Kalnciems, Ainaži, Staicele, Baloži, Vangaži, Sabile, Stende, Valdemārpils, Seda, Piltene). Līdz šim tās ir bijušas kā rajona vietējie centri, turpmāk tās būs novadu vietējie centri, pēc būtības līdzīgi pagastu centriem attiecīgajā novadā. Par šo pilsētu funkcijām ir pārāgri runāt, jo pašlaik valstī nav noteikti precīzi kritēriji, kādiem jāatbilst noteikta tipa pilsētai. Neraugoties uz to, šīs pilsētas ir jāiekļauj pētījuma izlasē, lai novērtētu attiecības/tīklojumu starp dažādiem pilsētu tiem.

Nosacīti pēdējā pilsētu grupā var iedalīt tās pilsētas, kuras pēc ATR realizēšanas paliks līdzšinējās robežās, neapvienojoties ar kādu citu pašvaldību (Cesvaines pilsēta ar lauku teritoriju, Ikšķile, Salaspils, Saulkrastu pilsēta ar lauku teritoriju, Baldones pilsēta ar lauku teritoriju). Šīs pilsētas būs teritoriāli nelielas vienības, taču formāli tās būs līdzvērtīgas pārējiem novadu centriem.

Apkopojot iepriekš minēto, pētījuma izlasē tika iekļautas visas pilsētu grupas, izvēloties atsevišķus gadījumus.

Veidojot pilsētu izlasi, tika ņemtas vērā arī reģionu atšķirības (skat.1. tabulu). Izlase tika saskaņota ar VRAA un RAPLM pārstāvjiem.

5.tabula.

Pilsētu izlase pētījumā

N.pk.	Pilsētas	Reģions
Republikas pilsētas		
1.	Daugavpils	Latgale
2.	Jēkabpils	Zemgale
3.	Liepāja	Kurzeme
4.	Rīga	Rīgas
Bijušie rajonu centri-jaunie novadu centri		
5.	Alūksne	Vidzeme
Mazpilsētas-jaunie novadu centri		
6.	Dagda	Latgale
7.	Sigulda	Rīgas
8.	Smiltene	Vidzeme
9.	Viesīte	Zemgale
Pilsēta ar lauku teritoriju, pilsēta novadā		
10.	Valdemārpils	Kurzeme

6.1.3. Lauka darba raksturojums

Lauka darbs tika veikts 2009. gada janvārī februārī, apmeklējot lielāko daļu izvēlēto pilsētu un veicot ekspertu intervijas un fokusa grupu diskusijas (Jēkabpils, Liepāja, Sigulda, Valdemārpils, Viesīte). Ņemot vērā ierobežotos laika un finansiālos resursus organizēt plašāka mēroga izpēti nebija iespējams, tādēļ daļā pilsētu (Alūksne, Dagda, Smiltene) situācijas analīze tika veikta, izmantojot 2008. gada vasarā lauka darbā iegūtos materiālus, daļā (Daugavpils, Rīga) – izmantojot līdzšinējos pētījumus.

Lielu atbalstu lauka darba organizācijā sniedza pasūtītājs – Valsts Reģionālās attīstības Aģentūra, nodrošinot iespējas apmeklēt izvēlēto pilsētu pašvaldības, intervēt pašvaldību vadītājus un speciālistus, organizēt iedzīvotāju un uzņēmēju fokusa grupu diskusijas.

Saskaņā ar projekta tehnisko aprakstu lauka pētījumā galvenā uzmanība tika pievērsta pilsētu grupu galvenajām problēmām, kas būtu risināmas pilsētu politikas ietvaros, tomēr lauka darba materiāli ļauj ieskicēt arī nozīmīgākās pilsētvides problēmas. Šī pētījuma ietvaros nav iespējams tās sistemātiski analizēt un novērtēt to nozīmīgumu katrā pilsētu grupā, tomēr zināmu ieskatu šajā jomā pētījums sniedz. Vēl plašāku (bet nesistematizētu) ieskatu pilsētvides problēmās sniedz lauka darba materiāli, kas ievietoti pielikumos.

6.1.4. Pētījuma datu apkopojums un analīze

Latvijā, paralēli jau minētajām pilsētu funkcijām dokumentos tiek minēts, ka pilsētas ir reģionu attīstības dzinējspēks, attīstības virzītājspēks un dažādu inovāciju centrs.²⁷ Līdz ar to pilsētu politikai vajadzētu būt vērstai uz savstarpējas sadarbības veicināšanu. Tas loģiski paredz pilsētu un lauku pašvaldību sadarbību, pilsētu savstarpēju sadarbību, taču, kā liecina līdzšinējie pētījumi²⁸, horizontālas saites vēl netiek pietiekoši izmantotas. Drīzāk pilsētās vērojama tendence norobežoties un savai attīstībai izmantot vertikālas saites (ministrijās, valdībā). Par šo tendenci liecina ļoti daudzi šī pētījuma gaitā iegūtie lauka darba materiāli. Konkurence izteiktā veidā pamanāma gan starp republikas pilsētām reģionā (Liepāja un Ventspils), gan arī starp dažāda līmeņa pilsētām (Valka un Smiltene, Jēkabpils un Viesīte). Visbiežāk tā izpaužas kā tendence koncentrēt visus pakalpojumus savā pilsētā, vēlme izvietot reģionālās valsts iestādes utt. Par to liecina daudzu intervēto ekspertu izteikumi.

Piemēram, Smiltenes pašvaldības priekšsēdētājs atzīst, ka notiek sava veida cīņa ar Valku, lai Smiltēnē būtu pieejama zemesgrāmatu nodaļa, nodarbinātības valsts aģentūra un iespējams vēl citas iestādes – piemēram, tiesa un prokuratūra.

L.Salcevičs: „Pagasti varbūt tai vietā, lai izmantotu pansionātu... grūž naudu iekšā, prasa rajonam, lai uztaisītu savējām piecām, sešām vecām māmuļām savu mini pansionātu, kuram ir fantastiskas izmaksas.

Bet kāpēc tu to dari? –A tis ir muns!... Nu nedomā...”

²⁷ LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Vadlīnijas pašvaldību integrēto attīstības programmu izstrādei*. Sk. internetā 20.11.2008: www.rapl.m.gov.lv/lat/regionala_attistiba/pilsetu_politika/?doc=7814

²⁸ Skat. šī ziņojuma 5. sadaļu.

6.1.4.1. Rīga – Latvijas galvaspilsēta

Rīga ieņem īpašu vietu Latvijas un pat visa Baltijas reģiona pilsētu vidū, tāpēc tās politikas vadlīniju izstrāde nav pilnvērtīgi realizējama šī projekta ietvaros. Rīgai arī iepriekš pievērsta sociālo pētnieku uzmanība, bet no pilsētas attīstības stratēģijas un politikas vadlīniju izstrādes viedokļa visinteresantākie ir daži pēdējo trīs gadu laikā veiktie pētījumi.

Runājot par makro līmeņa priekšlikumiem, var izdalīt trīs stratēģijas pilsētu politikas attīstībai:

- ✓ Makroekonomiskā (nodokļi) tās pielietojuma gadījumā zinātnes attīstībai, sadarbības veicināšanai valdības var izmantot nodokļu atlaides.
- ✓ Cilvēkkapitāla stratēģija – ieguldīt cilvēkos, veicināt izglītību, īpaši tajos virzienos, kuri prioritāri pilsētas attīstībai (stipendijas, prakses, pieejamība dažādās pilsētas iedzīvotāju grupās).
- ✓ Kaimiņkopienų stratēģija (pilsētas decentralizācija, tehnoloģiju izmantošana komunikācijā, mājokļu atjaunošanas programmas dažādiem rajoniem atšķirīgi, lai veicinātu arī panīkušo pilsētas daļu attīstību, var veidot kādai uzņēmējdarbības jomai īpaši labvēlīgus apstākļus kādā pilsētas daļā).

Kā viens no efektīviem līdzekļiem Rīgas pilsētas problēmu risināšanai varētu būt sabiedrisko fondu veidošana.

Rīgas pilsētas inovāciju stratēģija (Rīgas Domes nepublicētie materiāli) ietver virzību uz šādu vīziju: "Rīga ir iespēju pilsēta ikvienam Baltijas reģionā, Jūsu dzīves, biznesa un investīciju pilsēta, ko tā panāk, nodrošinot pievilcīgu uzņēmējdarbības vidi un pieejamību, augstu dzīves kvalitāti, strauju izaugsmi un kvalificēta darbaspēka pieejamību, atsaucīgiem publiskā sektora pakalpojumiem un augstu zināšanu koncentrāciju."

Rīgas, tāpat kā jebkuras lielas pilsētas ekonomikas pamats ir pietiekami blīva aglomerācija, tas ir, zināms pircēju, piegādātāju, ražotāju, pakalpojumu sniedzēju, klientu un nodarbināto un darba devēju skaits un koncentrācija ierobežotā teritorijā. Vienīgais Latvijas reģions, kurā nākošajā desmitgadē prognozēts iedzīvotāju skaita pieaugums ir Pierīga (Rīgas rajons un Jūrmala) (Pēteris Zvidriņš, LU Starptautiskā zinātniskā konference 2007.gadā). Jo plašāka pilsētas ekonomiskā aglomerācija, jo tā stabilāka. Tāpēc Rīgas ekonomika ir daudz stabilāka nekā jebkuras citas Latvijas pilsētas ekonomika. Tikai lielpilsētas ir spējīgas pilnvērtīgi iekļauties globālajās finanšu, informācijas un tehnoloģiju attīstības plūsmās²⁹.

Tālāk tiks sniegts pārskats par sekojošiem pētījumiem:

1. Pētījums „Creative Future. Growth Potentialities for Baltic Cities - Outline”, Hamburg Institute of International Economics, 2009. Autors: Lennart Blech, Birgit Brandhuber, Dr Astrid Könönen, Rainald Köster, Thomas Lenné, Nora Reich, Oliver Rodhe, Dr Silvia Stiller, Jan Wedemeier
2. 2007.g vasarā un 2008.gada pavasarī RDPAD sadarbībā ar Tirdzniecības un sabiedriskās domas pētījumu centru SKDS Rīgas domes uzdevumā veica Rīgas iedzīvotāju aptauju par viņu apmierinātību ar pašvaldības darbu.
3. Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences, Laboratory of analytical and strategic studies, skatīts internetā 01,12,2008, <http://www.vraa.gov.lv>

²⁹ Castells, M. *The End of Millenium*. Oxford : Malden, MA: Blackwell Publishers, 2000.

Rīga ir Latvijas galvaspilsēta, lielākā Baltijas valstu pilsēta, ostas pilsēta, lielākais Latvijas saimnieciskais, politiskais, administratīvais un kultūras centrs. Rīgai ir iespējas kļūt par nozīmīgu centru ne tikai Baltijas valstu, bet arī Baltijas jūras valstu pilsētu kontekstā. Saskaņā ar EDSO tipoloģiju, kas balstīta uz tādiem kritērijiem kā iedzīvotāju blīvums, lauku apdzīvoto vietu iedzīvotāju īpatsvars un pilsētu lielums, tikai Rīgas un tās tuvākā apkārtnes apdzīvojuma struktūra atbilst urbāna reģiona raksturojumam, pārējā valsts teritorija ir pārsvarā lauki. Latvijas pilsētas, izņemot Rīgu, šajā kontekstā uzskatāmas par mazām pilsētām.

Pētījums „Creative Future. Growth Potentialities for Baltic Cities - Outline” ietver deviņas pilsētas Baltijas jūras reģionā: Ķīli, Rostoku, Gdaņsku, Viļņu, Rīgu, Tallinu, Turku, Umea un Orhusu.

Rīgas izaugsmi ierobežojošs faktors ir **nepietiekamais iedzīvotāju blīvums galvaspilsētas reģionā**, jo pārējās Baltijas jūras valstīs tas ir augstāks un nodrošina izaugsmes iespējas. Rīgas reģionā tas ir <60 cilvēkiem uz 1 km². Paredzamā iedzīvotāju skaita dinamika Rīgā laika periodam līdz 2020. gadam sasniedz – 8.5%, kas pārsniedz Viļņas un Tallinas iedzīvotāju samazināšanās prognozes.

Rīgas daļa Latvijas IKP pārsniedz 50%, kas ir līdzīgi kā Tallinas/Igaunijas gadījumā. **Nodarbināto proporcija pakalpojumu sektorā pārsniedz 70%**, kas ir vairāk nekā Viļņā, Tallinā, bet var liecināt par augsto pakalpojumu koncentrāciju galvaspilsētā, nevis par to kvalitatīvo sastāvu, jo pakalpojumi var būt augsti kvalificētie (*advanced*) vai zemu kvalificētie, kuri nenodrošina tādu pievienoto vērtību kā pirmie. Nodarbinātība zināšanu ietilpīgo, augsti kvalificēto pakalpojumu jomā Rīgai zemāka nekā Tallinai un augstāka nekā Viļņai.

Šobrīd salīdzinošā pētījumā Rīga kopā ar Gdaņsku un Viļņu ierindota tikai trešajā pilsētu grupā salīdzinot ne tikai ar galvaspilsētām, bet ar „mazām” un „vidējām” lielpilsētām (*city*).

Pilsētas konkurētspēju starptautiskā mērogā pētnieki raksturo pēc to **atvērtības, inovācijām (radošuma) un virzības uz zināšanu sabiedrību**.

Pilsētas **inovatīvā, radošā** rakstura indikatori :

- ✓ privātie un publiskie izdevumi pētniecībai un attīstībai kā % no IKP,
- ✓ pētniecībā un attīstībā nodarbināto proporcija no visiem strādājošajiem,
- ✓ patentu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem,
- ✓ mājsaimniecību proporcionālā daļa ar interneta pieslēgumu.

Zināšanu pilsētu (t.i. pilsētu, kurā veidojas zināšanu sabiedrības) raksturo vairāki indikatori:

- ✓ produktivitāte,
- ✓ nodarbināto īpatsvars zinātnes ietilpīgos pakalpojumos,
- ✓ nodarbināto proporcija zinātnes ietilpīgā ražošanā,
- ✓ studentu skaits uz 1000 iedzīvotājiem,
- ✓ nodarbināto ar trešā augstāko izglītību proporcija
- ✓ kultūras piedāvājums.
- ✓ pilsētas „atvērtība” ietver tādus indikatorus kā:
- ✓ ārzemju studentu proporcija studējošo vidū,
- ✓ ārvalstu iedzīvotāju proporcija pilsētā,
- ✓ sieviešu proporcija starp nodarbinātajiem,

- ✓ iedzīvotāju blīvums,
- ✓ sasniedzamība no starptautiskajiem transporta tīkliem

Pētījums ietver gan statistikas datu analīzi (Eurostat, OECD), gan ekspertu interviju rezultātus.

Rīgas tradicionāli stiprās puses ir tirdzniecība, transports un loģistika, bet perspektīvie ekonomikas sektori tūrisms, konsultācijas, finansu un komunikāciju pakalpojumi. Kā īpaša pievilcība novērtēts jūgendstila mantojums. No katriem 100 tūristiem, kuri apmeklē Latviju, 71 apmeklē Rīgu. Kultūras piedāvājums, spēcīgas universitātes.

Pētījums „Creative Future. Growth Potentialities for Baltic Cities – Outline” rāda, ka inovatīvo tehnoloģiju jomā Rīga ir tikai sākumstadijā, šo jomu būtiski ietekmē krītošais iedzīvotāju skaits. Lai gan arī šajā jomā kopš 1990-ajiem gadiem notikušas dinamiskas strukturālas pārmaiņas, Rīgas inovatīvās attīstības komponente pilsētu salīdzinājumā sasniedz tikai trešo-zemāko līmeni (zem ES vidējā), kas raksturo to, cik sabiedrībai sociāli pieņemama nodarbinātība, finansu līdzekļu investēšana pētījumos un attīstībā, cik pieņemama jauno tehnoloģiju adaptēšana. Atvērtības indikatori Rīgu nostāda zem ES vidējā līmeņa.

Pētījumā **zināšanu** pilsētas rādītāji Rīgā sasniedz vidējo līmeni. To raksturo izglītības un kvalifikācijas iegūšanas iespējas. Zināšanu faktors var nākotnē ietekmēt arī atvērtību un inovācijas. Izglītības piedāvājums mērķtiecīga atbalsta gadījumā var būt tas, kas virza pilsētas straujāku attīstību un nodrošināt Rīgas starptautisko konkurētspēju.

Par to kā pilsētas attīstībai piesaistīt Rīgas zinātnes institūciju potenciālu var (varbūt vajag) izveidot veselu programmu.

Starptautisko studentu piesaisti nevar nodrošināt tikai augstskolas bez atbilstošas pilsētas vides, kurā iespējams ērti iegūt informāciju no apkārpojošajā un pilsētas dienestos strādājošā personāla ne tikai latviešu un krievu, bet arī angļu valodā, kā arī vizuālās informācijas (transporta shēmas visās pieturvietās), jo ne ārvalstu studenti, ne iebraukušie tūristi nesaprot Rīgas transporta darbības principus un ģeogrāfiju. Rezultātā viņi Rīgā nejūtas droši (ne tikai kriminālā nozīmē) un neuzturas šeit ilgi. Rīgas Domes darbībai būtu jābūt vairāk vērstai uz to jautājumu risinājumu, kurus nevar atrisināt citas pilsētas. Rīgā atrodas trīs universitātes, Latvijas Zinātņu akadēmija, daudzi zinātniskie institūti, bet **pilsētas attīstības problēmu risinājumā** (Domes sēdes, konferences, forumi, semināri, citas formas) **dažādu jomu speciālisti zinātnieki maz iesaistīti**. Rīgai kā jebkurai citai lielpilsētai nozīmīga ir gan veselības, ražošanas, transporta, izglītības, mājokļa, dabas aizsardzības, sociālās drošības, demogrāfijas, iedzīvotāju politiskās līdzdalības, drošības u.c. pilsētas politikas jomas. Katrā no šiem virzieniem nepieciešama sadarbība ar zinātniekiem, kas vairāk vai mazāk sekmīgi jau notiek, piemēram, ar ģeogrāfiem un pilsētplānotājiem, dažkārt arī sociologiem, bet diezgan šauri – iedzīvotāju viedokļa noskaidrošanai par vispārīgiem jautājumiem, ne konkrētu problēmu risinājumu.

Zinātnes potenciāla izmantošana Rīgā iespējama arī kā **Privātās publiskās partnerības** projekti, kuros Rīgas Dome ir sadarbības veicinātājs.

Tehnoloģiju izmantošana iespējama plaši ieviešot elektronisko norēķinu sistēmas par pilsētas pakalpojumiem gan ar Interneta, gan mobilo skaru palīdzību.

Zināšanu pilsētas potenciāla attīstībai jāattīsta sadarbība.

- ✓ Starp universitātēm kā pētījumu un studiju centriem no vienas puses un pilsētas darba devējiem no otras, ko var veicināt Rīgas domes kā mediators.
- ✓ Starp Rīgas un ārvalstu zinātnes un studiju centriem, veicinot studentu, pētnieku apmaiņu un piesaisti.
- ✓ Partnerību attīstība pētījumu un attīstības jomā starp privāto un publisko sektoru.

2007.g vasarā un 2008.gada pavasarī RDPAD (Rīgas Domes pilsētas attīstības departaments) sadarbībā ar Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centru SKDS Rīgas domes uzdevumā veica Rīgas iedzīvotāju aptauju par viņu apmierinātību ar pašvaldības darbu. Šajā pētījumā galvenā uzmanība pievērsta iedzīvotāju viedoklim par apmierinātību ar dzīves kvalitāti pilsētā un pašvaldības darbu. Pētījuma izlase 2007.gadā 2001 un 2008. gadā 2000 respondenti³⁰.

Iedzīvotāju aptaujā kā „labās lietas” minēti satiksmes uzlabojumi (31.7%), pilsētas labiekārtošana (20.5%), vides jautājumi (19.8%) un kultūras jautājumi(14.3%). Pārējās „labās lietas” nesavāc pat 10% atzinīga vērtējuma. Iedzīvotāju vērtējums attiecas uz tiem jautājumiem, kuri tiešā veidā ietekmē viņu dzīves kvalitāti, iespējas pilsētā, tie maz saistīti ar pilsētas starptautisko konkurētspēju inovāciju attīstības un zināšanu sabiedrības jomā. Tas nozīmē, ka pilsētas attīstību nevar veidot tikai, balstoties uz iedzīvotāju vēlmēm, jo iedzīvotāji neredz un neizprot nākotnes attīstības perspektīvas. Tās ir speciāli jāizstrādā un jāpieāvā iedzīvotājiem.

Problēmas, kuras būtu jārisina Rīgā pēc iedzīvotāju domām, ir satiksmes uzlabošana (42.6%), Dzīves dārdzība (24.4%), sabiedriskā kārtība un drošība (17.8%), pilsētas labiekārtošana (15.4%), vides jautājumi (14.8%), sociālie jautājumi (12.8%), izglītības jautājumi (10.6%). Pārējās problēmas kā risināmas prioritārā kārtā 2007.gadā nepārsniedz 10%. Var diezgan droši pieņemt, ka šajā gadā viens no svarīgākajiem būtu nodarbinātības jautājums, arī sociālie jautājumi noteikti būtu pakāpušies svarīguma ziņā.To var diezgan droši pieņemt tādēļ, ka svarīgākais indikators, kāpēc iedzīvotāji 2007.gadā ir apmierināti ar pašvaldības darbu ir nodarbinātības iespējas Rīgā.

Rīgas attīstība būtu jākoncentrē starptautiskās konkurētspējas virzienā. Inovācija ir viens no svarīgākajiem starptautiskās konkurētspējas virzieniem (pārnese, absorbcija), inovāciju integrācija uzņēmējdarbībā (īpaši MVU- mazo un vidējo komersantu darbībā).

Rīga ir Latvijas eksporta centrs un tajā pēc 2006.gada datiem bija vairāk nekā 2000 eksportējošu uzņēmumu. Šis rādītājs (eksportējošu uzņēmumu īpatsvars) būtiski raksturo Rīgas ekonomisko un starptautisko nozīmi.

Uz Rīgas pilsētas plānu var attiecināt vietējo un starptautisko ekspertu pausto viedokli, ka pilsētu attīstības plāni visbiežāk nekonkrēti, nav analizēta blakus esošo pilsētu un teritoriju attīstības problemātika.³¹

Balstoties uz šo pētījumu analīzi var secināt, ka Rīga ir nozīmīgākā Latvijas pilsēta, kuras potenciāls vairākkārt pārsniedz pārējo republikas pilsētu potenciālu iedzīvotāju skaita, ekonomikas izaugsmes, stabilitātes un starptautiskās konkurētspējas jomā. Rīgai ir iespējams koncentrēt pilsētas attīstību starptautiskās konkurētspējas stiprināšanas un veicināšanas virzienā. Ceļot Rīgas starptautisko konkurētspēju, tā veicinātu arī pārējo pilsētu attīstības iespējas (zināšanu pārnese, absorbcija utt.).

Rīgas zināšanu potenciāla (universitāšu) iesaiste sociālo, ekonomisko un starptautisko attiecību jautājumu risināšanā var dot nozīmīgu impulsu attīstības paātrināšanā un ilgtspējas nodrošināšanā. Līdz ar apkaimju izveidi Rīgas dome virzās tuvāk iedzīvotāju iesaistei pilsētai aktuālu problēmu risināšanai, jo administratīvo rajonu iedzīvotāju skaits ir pārāk liels un sastāvs – atšķirīgs.

³⁰ SKDS. *Rīgas iedzīvotāju apmierinātības ar pašvaldību indikatori*. Sk. internetā 22.11.2008: <http://www.skds.lv>

³¹ *Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences*. Rīga: SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, 2007.-2008. Sk. internetā 01.12.2008: [http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/Petijums_Latvijas%20pilsetu%20sociali%20eko](http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/Petijums_Latvijas%20pilsetu%20sociali%20ekonomiskas%20attistibas%20tendences.pdf)

Latvijā pilsētu politikas jomā ir problēmas, kuras nevar atrisināt bez Rīgas pilsētas aktīvas darbības, jo citu pilsētu potenciāls ir nepietiekams (piemēram, Latvijas pilsētu starptautiskā atpazīstamība), savukārt virkne problēmu tieši Rīgā izpaužas visspilgtāk (piemēram, svārstveida migrācija, iedzīvotāju pārceļšanās uz dzīvi Pierīgā).

Ja visām pārējām Latvijas pilsētām cilvēku (gan iedzīvotāju, gan viesu un tūristu) piesaiste ir aktuāla, lai saglabātu sasniegto, tad Rīgas gadījumā pilsētas politikas veidošana, nodrošinot tās ārējo pievilcību, ir priekšnoteikums daudz plašākām izaugsmes perspektīvām.

Viens no neatrisinātiem jautājumiem ir Rīgas un apkārtējo teritoriju-pašvaldību sadarbība un saistība. Rīga ir Latvijas vārti, kas var būt atvērti vai slēgti gan **starptautiskai sadarbībai**, gan **sadarbībai ar citām pilsētām un reģioniem Latvijā**. Sadarbības priekšnoteikumi ir transporta iespējas (tai skaitā velo transporta- pārvietošanās, novietnes, noma), informatīvā pieejamība, pakalpojumu sfērā nodarbināto atsaucība un valodu zināšanas, ērti izmantojama infrastruktūra (publiski pieejams internets ar informāciju par pieejas punktiem), drošība pilsētā.

Rīgas pašvaldības darbu tikai 8% iedzīvotāju³² vērtē pozitīvi, un lielākā daļa respondentu neuzskata, ka to ir iespējams ietekmēt. Tāpēc būtu nepieciešams **dekonzentrēt** Rīgas Domes deputātu sadarbību ar dažādu pilsētas rajonu iedzīvotājiem, regulāri tiekoties ar iedzīvotājiem rajonu izpilddirekciju telpās.

6.1.4.2. Republikas pilsētas: Daugavpils

Daugavpils situācijas apraksta veidošanā izmantoti stratēģiski pētniecisko dokumentu „Daugavpils pilsētas attīstības programma „Mana pils Daugavpils” 2008.-2014. gadiem un Daugavpils attīstības stratēģijas materiāli, kas ir pieejami Daugavpils oficiālajā mājas lapā.

Daugavpils ir otrā lielākā un nacionālas nozīmes Latvijas pilsēta, Latgales plānošanas reģiona lielākā pilsēta. Daugavpils pilsēta atrodas pie Latvijas austrumu robežas un ir nozīmīgs sociāli ekonomiskās attīstības centrs Baltijā.

Daugavpilī 2007. gada sākumā dzīvoja 108 091 iedzīvotāji, kas sastāda 30,4% no visiem Latgales iedzīvotājiem. Iedzīvotāju blīvums – 1510 cilv./kv.km.

Iedzīvotāji. Uz 2007. gada 1.janvāri Daugavpils rajonā bija 40 069 iedzīvotāji. Salīdzinot ar 2001.gadu, iedzīvotāju skaits 2007.gadā samazinājās par 1763 cilvēkiem. Arī iedzīvotāju blīvums laikā no 2001. līdz 2007. gadam samazinājās no 16,77 līdz 16,07 iedzīvotājiem uz 1 km². Ir vērojama tendence, ka cilvēki no lauku apvidiem pārceļas uz dzīvi Daugavpilī vai citām pilsētām. Savukārt jaunieši, kas dodas studēt uz citām republikas pilsētām, bieži vien neatgriežas rajonā. Kopumā šeit raksturīgas tādas pašas tendences, ka visā Latvijā – lauku un mazilsētu iztukšošanās un iedzīvotāju koncentrācija lielākajos centros. Tomēr **arī pašai Daugavpilij ir raksturīgs negatīvs iedzīvotāju migrācijas saldo, kas liecina, ka iedzīvotāji strauji aizplūst uz citiem reģioniem Latvijā un ārvalstīm. Šī tendence apdraud vienu no policentriskās attīstības pamatnosacījumiem – resursu, t.sk. cilvēkresursu, kritiskās masas sasniegšanu.**

Ekonomika. Vēsturiski Daugavpils ekonomikas pamatu veidoja **mazā ražošana un tirdzniecība** (it īpaši strauji tā sāka attīstīties pēc tam, kad Daugavpils 19 gs. beigās – 20 gs. sākumā kļuva par svarīgu dzelzceļa mezglu). Padomju laikos Daugavpils ekonomikas pamatā

³² *Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences*. Rīga: SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, 2007.-2008. Sk. internetā 01.12.2008:

[http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/Petijums_Latvijas%20pilsetu%20sociali%20eko-
nomiskas%20attistibas%20tendences.pdf](http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/Petijums_Latvijas%20pilsetu%20sociali%20ekonomiskas%20attistibas%20tendences.pdf)

bija lielā rūpniecība. Vēsturiskās tendences saglabājas arī šodien - kopējās pievienotās vērtības īpatsvars Latgales reģionā 2005. gadā ir šādām nozarēm: vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, automobiļu, motociklu, individuālās lietošanas priekšmetu, sadzīves aparātūras remonts (11,7%); transports, glabāšana, sakari (15,7%); apstrādes rūpniecība (15,0%). Daugavpilī, kur koncentrējušies lielākie Latgales rūpniecības uzņēmumi, 2004. gadā saražoja 43% no Latgales rūpnieciskās produkcijas kopapjoma.

Par Daugavpils ekonomisko potenciālu liecina starptautiskā konkursa rezultāti, kas tiek balstīti uz situācijas analīzi un ekonomisko rādītāju kopumu. 2005. un 2006./2007. gadā Daugavpils piedalījās fDi, *Financial Times* organizētajā konkursā. Konkursa rezultāti pierāda, ka Daugavpils var būt konkurētspējīga spēlētāja starptautiskajā tirgū. 2006./2007. gadā tika iegūtas divas 3-ās vietas nominācijās: Labākais ekonomiskais potenciāls un Izmaksu efektivitāte Baltijas valstīs.

Daugavpils stacija ir **svaīgākais kravu operāciju centrs Latvijas Austrumu reģiona daļā**, pārstrādājot 2006. gadā aptuveni 1/3 no kopējā reģiona kravu skaita vai 623,6 tūkst. tonnu. Pēdējo gadu laikā kravu apjoms samazinās, jo samazinās gan iekšzemes, gan eksporta kravu iekraušana. Gandrīz pusi no visām pārstrādājamajām kravām veido importētās preces, nafta un naftas produkti (~150 000 tonnu). Iekšzemes kravas ir daudzveidīgākas, un visizplatītākie izvešanai domāto preču veidi ir melnie metāli, grants un šķembas, kā arī nafta un naftas produkti, savukārt visizplatītākie ievēšanai domātie produkti ir cements, autotransporta līdzekļi, grants un šķembas, nafta un naftas produkti.

Daugavpils novada apvienošanas projektā minēts, ka lielākā daļa jaunveidojamā Daugavpils novada uzņēmumu ir koncentrējušies Daugavpils pilsētas pierobežu pagastos (Līksnas pagasts, Naujenes pagasts, Kalkūnes pagasts), kas izmanto pilsētas infrastruktūru un darbaspēka resursus. **Tas kopumā atbilst policentriskās attīstības koncepcijai, kurā pilsētām tiek atvēlēta reģionu virzītājspēka loma, kā arī pilsētu un lauku savstarpēja resursu papildinātība.**

Stratēģiskajā dokumentā „Mana pils - Daugavpils” veikta pilsētas ekonomikas SVID analīze, kas tabulas veidā izskatās šādi:

6.tabula.

Daugavpils ekonomikas SVID analīze

<i>Stiprās puses</i>	<i>Vājās puses</i>
· Ģeogrāfiskais stāvoklis un transporta koridoru tuvums	· Vāja jaunu produkcijas veidu izstrāde un inovatīvo tehnoloģiju ieviešana uzņēmumos
· Pastāv veiksmīgi rūpnieciskie uzņēmumi, t.sk. ar ārzemju kapitālu	· Zema rūpniecībā radītā pievienotā vērtība
· Pastāv uzņēmumi, kas eksportē savu produkciju uz rietumvalstīm	· Veca, nolietota tehnika un iekārtas
· Vietējie resursi (dabas resursi un darbaspēks)	· Saiknes trūkums starp vienas nozares uzņēmumiem
· Salīdzinoši zema darba alga	· Nepietiekama nozaru asociāciju efektivitāte
· Plašs augstākās, profesionālās izglītības iestāžu tīkls	· Saiknes trūkums starp profesionālo apmācību un darbaspēka pieprasījumu
· Nozīmīgu projektu realizācijas uzsākšana	· Novecojušais uzņēmumu vadības un menedžmenta stils, tirgus ekonomikas principu neizpratne

(Lidosta, Cietoksnis)

- Akadēmiskā parka projekts
- Pakalpojumu un ekonomiskās attīstības centrs lielā starptautiskā reģionā

<i>Iespējas</i>	<i>Draudi</i>
· Jauno tehnoloģiju un inovāciju ieviešana ražošanas sfērā	· Neliels Latvijas noiētu tirgus
· Ražošanas klasteru dibināšana	· Uzkrājumu trūkums tiešajām ražošanas investīcijām
· Jaunas ekonomiskās domāšanas un atbilstoša vadības stila veicināšana	· Iedzīvotāju migrācija un darbaspēka trūkums Daugavpilī un visā reģionā
· Pakalpojumu sfēras attīstība, t.sk. loģistikas	
· Lidostas projekta realizācija	
· Akadēmiskā parka izveide	
· Biznesa un tehnoloģiskā parka izveide	

Jāatzīst, ka pie draudiem 2009. gada pieskaitāma arī vispārīgā ekonomiskā lejupslīde dēļ pasaules krīzes. Pagaidām nav iespējams izvērtēt, cik lielā mērā tas skars Daugavpili un apturēs tās attīstību. Var prognozēt, ka iedzīvotāju un uzņēmumu pirktpēja samazināsies, kas negatīvi ietekmēs ražošanas un pakalpojumu sniegšanas apjomus. Nav pārliecības par darbaspēka uzvedību (vai pieaugs migrācija), jo vispārējās krīzes un nedrošības apstākļos ne katrs darba meklētājs ies uz augstu risku – aizceļot uz citu Latvijas reģionu vai ārzemēm, kur darbu atrast kļūva krietni sarežģītāk. Iespējams, ka cilvēki sākumā mēģinās rast visus iespējamus risinājumus bezdarba un ieņēmumu trūkuma problēmām uz vietas, kamēr tie nebūs izsmelti.

Nodarbinātība, bezdarbs un cilvēkresursi. Reģistrētais bezdarba līmenis Daugavpilī sasniedza 6,7%, kas ir divreiz vairāk nekā vidēji Latvijā (2006.g.) Uz 2008.g. sākumu reģistrētais bezdarba līmenis – 4,31%, reģistrēto bezdarbnieku skaits – 2 112 cilvēki. Tomēr krīzes apstākļos situācija var strauji pasliktināties un bezdarba īpatsvars var pieaugt. Pagaidām aktuālo datu par situācijas attīstību šajā jomā nav.

Lai noskaidrotu situāciju Daugavpilī un tā ietekmes reģionā, pēc Daugavpils pilsētas domes pasūtījuma tika veikts pētījums par cilvēkresursu pieejamību. Turpmāk secinājumi un ieteikumi, kas tika iegūti dotā pētījuma izstrādes gaitā.

Brīvu, darbā neiesaistītu cilvēkresursu pieejamība Latvijā kopumā, tāpat kā valstī, ir samazinājusies. Rīgā brīvo darbavietu īpatsvars 2006. gadā vidēji bija 2,4% (divas reizes lielāks, kā Latgalē), līdz ar to uzņēmumu savstarpējā konkurence par darbaspēka piesaisti brīvajām darba vietām Rīgā ir asāka. Cilvēkresursus Rīgai piesaista augstāka darba samaksa, kura pēdējos trijos gados aizvien vairāk attālinās no darba samaksas līmeņa Latgalē.

Vismazāk pieprasīti darba tirgū ir jaunieši līdz 20 gadu vecumam un pirmspensijas vecuma cilvēki. Jaunietis līdz 20 gadu vecumam būtu piemērots 44% uzņēmumu, kuros ir vakances,

bet pirmspensijas vecuma cilvēks (vecumā no 56 līdz 65 gadiem) – 51% uzņēmumu. Pieprasītākie ir potenciālie darba ņēmēji vecumā no 26 līdz 35 gadiem – tie atbilst 96% uzņēmumu prasībām.

Daugavpils darba tirgus lielā izvēlē piedāvā samērā **zemu apmaksātus darbus**, kuri nodrošina darbaspēka tekošos ikdienas izdevumus, bet neļauj veikt lielākus ieguldījumus dzīves ekonomiskā pamata veidošanā (iegādāties mājokli, ģimenes iedzīvi vai mašīnu, apmaksāt izglītību vai uzsākt savu biznesu). Īpaši aktuāla lielāku ienākumu saņemšana ir jauniem cilvēkiem, kuri vēlas veidot ģimeni. Darbaspēka aizplūšana no Latvijas un Latgales galvenokārt saistās ar īslaicīgu prombūtni. Tas ir ne ilgāks par gadu pagaidu darbs ārzemēs ar mērķi nopelnīt lielāku naudas summu. Tikai 10% uz ārzemēm aizbraukušo darbinieku strādā savā profesijā. Jauniešiem svarīgs motīvs ir arī dzīves pieredzes un jaunu iespēju iegūšana.

Mazie uzņēmumi ar grūtībām spēj prognozēt savas darbaspēka vajadzības uz tuvākajiem 1-2 gadiem. Šo vietējā tirgus uzņēmumu darbībai nepieciešami lēti, samērā vienkārši apmācīti un brīvi pieejami cilvēkresursi, kuri veidojas bez mazo uzņēmumu aktīvākas iesaistes apmācības procesā.

Apmācības pakalpojumu piedāvājumā Latgales izglītības iestādes orientējas uz apmācības programmām, kurām nepieciešami mazāki ieguldījumi (nav jāiegādājas dārgas laboratoriju iekārtas). Rezultātā Daugavpils darba tirgū ir **liels juristu, psihologu, ekonomistu un skolotāju piedāvājums, bet pietrūkst konstruktoru, tehnologu, mehāniķu, metālapstrādes, enerģētikas u.c. tehnisko nozaru speciālistu** – situācija, kas konstatējama arī visas Latvijas mērogā. Nepieciešamā darbaspēka deficīts apgrūtina lielo uzņēmumu darbību ārējā tirgū – uzņēmumi dažkārt nespēj apmierināt esošo pieprasījumu.

Varas struktūrām gan valsts, gan Latgales pašvaldību līmenī ir iespēja aktīvāk iesaistīties cilvēkresursu attīstības procesos, mazinot pašreizējo situācijas neskaidrību, veidojot līdzsvaru starp atšķirīgām cilvēkresursu attīstības vīzijām un atšķirīgu ekonomikas nozaru attīstības vajadzībām.

7.tabula.

Cilvēkresursu SVID

<i>Stiprās puses</i>	<i>Vājās puses</i>
· Jauno ražošanas struktūru attīstība	· Relatīvi liels ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars
· Plašas cilvēkresursu apmācības iespējas (t.sk. darbaspēka pielāgošana informatīvās sabiedrības vajadzībām)	· Lielo ražotņu sabrukums
· Investīciju un ES fondu līdzekļu piesaiste	· Zema pirktspēja iekšējā tirgū
· Liels ekonomiskās izaugsmes potenciāls	· Iedzīvotāju (īpaši bezdarbnieku) izglītības un kvalifikācijas neatbilstība mūsdienu darba tirgus prasībām
· Aktīva demogrāfiskā politika, atbalsts ģimenēm	· Iedzīvotāju skaita samazināšanās un demogrāfiskās struktūras pasliktināšanās
· Svārstveida migrācijas pastiprināšanās, iedzīvotāju skaita mehāniskais pieaugums	· Negatīvs migrācijas saldo, tajā skaitā arī svārstveida migrācija
· Nodarbinātības palielinājums aktivizējot uzņēmējdarbību	· Nepietiekami efektīvi tiek izmantoti līdzekļi bezdarbnieku pārkvalifikācijai

- Darba tirgus līdzsvarošana
- Aktivizēt uzņēmējdarbību palielinot ienākumus no darba algas
- Iespējas paplašināt ražošanas teritoriālo izvietojumu
- Uzņēmumu skaita palielinājums, jaunu darba vietu radīšana

Iespējas

- Jauno ražošanas struktūru attīstība
- Plašas cilvēkresursu apmācības iespējas (t.sk. darbaspēka pielāgošana informatīvās sabiedrības vajadzībām)
- Investīciju un ES fondu līdzekļu piesaiste
- Liels ekonomiskās izaugsmes potenciāls
- Aktīva demogrāfiskā politika, atbalsts ģimenēm
- Svārstveida migrācijas pastiprināšanās, iedzīvotāju skaita mehāniskais pieaugums
- Nodarbinātības palielinājums aktivizējot uzņēmējdarbību
- Darba tirgus līdzsvarošana
- Aktivizēt uzņēmējdarbību palielinot ienākumus no darba algas
- Iespējas paplašināt ražošanas teritoriālo izvietojumu
- Uzņēmumu skaita palielinājums, jaunu darba vietu radīšana

Draudi

- Globālās ekonomiskās krīzes
- Kvalificēto un izglītoto darbinieku aizplūde no pilsētas
- Nelabvēlīga demogrāfiskā situācija
- Diferenciācijas pastiprināšanās starp Daugavpili un Rīgu
- Ilgstošo bezdarbnieku skaita palielinājums
- Atšķirības starp piedāvājumu un pieprasījumu darba tirgū
- Sociālā spriedze

Infrastruktūra – transports un komunālie pakalpojumi. Pilsētas transporta infrastruktūra ir viens no svarīgākajiem pilsētas infrastruktūras elementiem, kas nodrošina pilsētas pastāvēšanu un dzīvotspēju. Pēdējos gados transporta problēmas ir kļuvušas daudz lielākas, sakarā ar straujo automašīnu skaita, īpaši privātā autotransporta, palielināšanos. Ielu tīkls pilsētā ir ļoti sarežģīts, jo pilsētu vairākos virzienos sadala dzelzceļa līnijas (TEN-T), bet atsevišķu pilsētas rajonu savienojumi nav nodrošināti. Līdz ar to viens no svarīgākajiem

transporta infrastruktūras projektiem ir jaunu ceļu autotransporta mezglu (pārvalu) būvniecība, kas nodrošinās drošu satiksmi pilsētā, pilsētas infrastruktūras (maģistrālo ielu) sasaisti ar TEN- T, samazinās pieaugošo dzelzceļa kravu transporta negatīvo ietekmi uz pilsētas transporta sistēmu, kā arī nodrošinās pilsētas rajonu savstarpējo sasaisti. Autotransporta mezglu risinājumi tiek noteikti pilsētas teritorijas plānojumā.

Vēl viena pilsētas infrastruktūras problēma ir publisko autostāvvietu trūkums, īpaši pilsētas centrālajā daļā. Lielā mērā tas ir saistīts ar šaurajām ielām vēsturiskajā centrā, kurā arī galvenokārt koncentrēti visi sabiedriskie un publiskie pārvaldes objekti. Dotos jautājumus paredzēts risināt arī ar privāto uzņēmēju līdzdalību.

Pakalpojumu pieejamība (pašvaldības, valsts). Daugavpilī, tāpat kā visā Latvijā kopumā, **pakalpojumi veido vairāk nekā pusi no saražotā kopprodukta.** Padomju laikos Daugavpils pilsēta bija pārindustrializēta, tās pamatā bija augsti attīstīta rūpniecība, daži uzņēmumi bija vienīgie ražotāji padomju ekonomiskajā sistēmā, kas bija cieši saistīti ar ražošanas ķēdes partneriem citās padomju republikās. Līdz ar neatkarības atgūšanu padomju saiknes tika pārtrauktas, ražošana sabruka, bet atsevišķās pakalpojumu nozarēs (tirdzniecībā, finanšu starpniecībā u.c.) ir notikusi strauja attīstība. To noteica augošā ekonomiskā atvērtība, tirdzniecības un kapitāla kustības liberalizācija, straujā banku attīstība. Pilsētā sniegtos pakalpojumus var sadalīt:

- ✓ Publiskajos pakalpojumos – tos sniedz pašvaldība, pašvaldības uzņēmumi un valsts iestādes
- ✓ Pārējos pakalpojumos – pilsētas saimniecības subjektu sniegtie pakalpojumi.

8.tabula.

Transporta infrastruktūras SVID

<i>Stiprās puses</i>	<i>Vājās puses</i>
· Attīstīts ceļu un dzelzceļa tīkls pilsētas teritorijā	· Pilsētas ceļa tehniskais stāvoklis rada izbraucamības un drošības problēmas
· Vairāku starptautiskas nozīmes autoceļu un dzelzceļu klātbūtne, kas nodrošina priekšnoteikumus starptautiskajam biznesam, tirdzniecības un pakalpojumu, tūrisma attīstībai.	· Nepietiekams finansējuma ceļu uzturēšanai
· Stabila autotransporta un tramvaja transporta sistēma, kas aptver visu pilsētas teritoriju.	· Sabiedriskā transporta pasažieru plūsmas samazināšanās, kam pamatā ir sociālekonomiskie procesi pilsētā, gan tā tehniskais stāvoklis.
· DUS tīkla izveide pilsētā	· Bīstamo kravu pārvadāšana pa dzelzceļu un automaģistrālēm caur pilsētas teritoriju rada vides piesārņojuma draudus
· Ģeogrāfiskais stāvoklis (ārvalstu robežu tuvums) nodrošina iespējas attīstīt iekšzemes un starptautiskos kravu un pasažieru pārvadājumus	· Nav izstrādāts saskaņots un koordinēts sabiedriskā transporta maršrutu tīkls; pārvadājumi nav organizēti, ņemot vērā iedzīvotāju vajadzības pēc sabiedriskā transporta, sabalansējot tās ar reālajām finansiālajām iespējām.
· Uzsākta lidostas izveides projekta realizācija	· Neefektīva ceļu satiksmes drošības nodrošināšanas sistēma
· Tramvaju projekta uzsākšana	

- Veiksmīgs Daugavpils autobusu parka darbs (t.sk. starptautiskā un reģionālā griezumā)

<i>Iespējas</i>	<i>Draudi</i>
<ul style="list-style-type: none"> · Efektīvas, drošas, konkurētspējīgas, videi draudzīgas, līdzsvarotas transporta sistēmas izveide, kas ir integrēta Eiropas transporta sistēmā. · Attīstīt Daugavpili kā nozīmīgu starptautiska transporta mezglu, izmantojot esošās transporta maģistrāles, pilnveidojot un uzlabojot to tehnisko stāvokli, kā arī izveidojot atbilstošu infrastruktūru. · Starptautiskas nozīmes lidlauka izveide, kas sekmētu investīciju, kā arī tūrisma plūsmas piesaisti pilsētai. · Pilnveidot pilsētas ielu tehnisko stāvokli, piesaistot papildus finansējumu gan no pilsētas budžeta, kas tiks palielināts, realizējot pilsētas attīstības koncepciju, gan no Valsts centralizētā budžeta, gan no Starptautiskajiem fondiem. 	<ul style="list-style-type: none"> · Pilsētas ceļu tīkla tehniskais stāvoklis. · Finanšu trūkums pilsētas ceļu tīkla uzturēšanai un attīstībai. · Pilsētas sabiedriskā transporta efektivitātes samazināšanās. Kā viens no galvenajiem faktoriem ir morāla un fiziska transporta nolietošana un finanšu trūkums tā savlaicīgai atjaunošanai.

9.tabula.

Infrastruktūra - Komunālo pakalpojumu SVID

<i>Stiprās puses</i>	<i>Vājās puses</i>
<ul style="list-style-type: none"> · Iedzīvotāju nepieciešamība pēc dotajiem pakalpojumiem un līdz ar to stabils pieprasījums no iedzīvotāju puses · Pietiekami augsts komunikāciju attīstības līmenis, kas ļauj ar samērā zemām izmaksām piesaistīt jaunus patērētājus · Kvalificēts darbaspēks · Praktiski nav konkurentu, daudziem pakalpojumiem nav aizvietotāju · Uzsākti ievērojami projekti komunālās 	<ul style="list-style-type: none"> · Nepietiekami finansiālie resursi · Zema doto nozaru rentabilitāte, rezultātā – finansiālo resursu trūkums · Inžiniertehnisko komunikāciju sistēmai ir liels nolietojums · Nozaru monopolistiskais raksturs, kas samazina uzņēmumu stimulu turpmākai attīstībai

<i>Iespējas</i>	<i>Draudi</i>
<ul style="list-style-type: none"> · Iespēja izmantot Eiropas kopienas fondu projektu finansēšanai · Iespējamais iedzīvotāju ienākumu pieaugums un, kā rezultāts – iedzīvotājiem palielināsies iespēja apmaksāt pakalpojumus · Daugavpils ūdensvada projekta realizācija · Daugavpils siltuma projekta realizācija 	<ul style="list-style-type: none"> · Pasaules cenu stipra ietekme uz energonesējiem, uz kopējo uzņēmuma izmaksu apjomu · Iedzīvotāju zems ienākumu līmenis · Iespējama iedzīvotāju daļas atteikšanās no doto uzņēmumu pakalpojumiem alternatīvu pakalpojumu izmantošanas rezultātā · Nepilnīga likumdošanas bāze

10.tabula.

Pakalpojumi – SVID analīze

<i>Stiprās puses</i>	<i>Vājās puses</i>
<ul style="list-style-type: none"> · Izdevīgs ģeogrāfiskais stāvoklis un ērta pieejamība · Daugavpils ir lieliska iepirkšanās vieta · Lielveikalu skaita pieaugums · Vienmērīgs tirgu un veikalu izvietojums pilsētā · Atpūtas un izlaides iespējas · Daudzveidīgs sporta un izklaides pasākumu klāsts · Informācijas izplatīšana plašā starptautiskā reģionā · Izglītības iestāžu koncentrācija · Medicīnas pakalpojumu klāsta daudzveidība · Valsts reģionālo iestāžu koncentrācija, kas apkalpo Latgales vai Dienvidlatgales reģionu · Policijas pārvaldes, reģionālā arhīva, VID u.c. valsts un pašvaldības iestāžu izvietošana Daugavpils cietokšņa teritorijā 	<ul style="list-style-type: none"> · Iedzīvotāju migrācija · Iedzīvotāju zemā maksātspēja · Slikts ceļu stāvoklis · Nepietiekama informācija · Mazo veikalu neaizsargātība no lielveikalu ekspansijas · Nozares stiprā atkarība no ārzemju investoriem · Nekoordinēta nozaru reģionālās politikas plānošana · Pilsētas infrastruktūras objektu sliktais tehniskais stāvoklis · Pilsētas reputācija

<i>Iespējas</i>	<i>Draudi</i>
<ul style="list-style-type: none"> · Daugavpils cietokšņa izveidošana par nozīmīgu publisko un privāto pakalpojumu sniegšanas vietu · Tūristu un pircēju pieplūdums · Vietējo firmu atbalstīšana un reklamēšana · Atlaižu konkursa noteikumos vietējām firmām · Valsts reģionālo dienestu sniegto pakalpojumu kvalitātes pieaugums 	<ul style="list-style-type: none"> · Lielo uzņēmumu tirdzniecības tīklu izplatība visā Latvijā · Ražošanas samazināšanās · Nepārdomāta nozaru politika – valsts pakalpojumu iestāžu izvietojumā reģiona (vietās, kur ir mazs iedzīvotāju skaits un blīvums) · Tālāka aktivitāšu koncentrācija galvaspilsētā · Spēcīgu reģionālo centru veidošanās Lietuvas un Baltkrievijas pierobežas reģionos

Sociālā drošība un veselības aizsardzība. Latviju pēdējo gadu laikā ir skārušas krasas sociāli ekonomiskās un politiskās izmaiņas, kam pielāgoties daudzi cilvēki nav spējuši dažādu iemeslu dēļ. Lai palīdzētu iedzīvotājiem risināt sociālās problēmas, Latvijā un arī Daugavpilī 90-to gadu sākumā tika izveidoti sociālie dienesti. Par prioritāti sociālajā sfērā visā valstī ir izvirzīta ģimenes un bērna sociālā drošība, Daugavpilī – arī cilvēku ar invaliditāti un pensionāru drošība. Viens no pamatuzdevumiem ir sociālo dzīvokļu būvniecība un atlaižu sistēmas par medicīniskajiem pakalpojumiem sakārtošana. 2007.gadā sociālajai sfērai pašvaldība iztērēja 3 miljonus 457 tūkstošus latu.

Pēc 2007.gada februārī veiktās iedzīvotāju aptaujas 78,8% respondentu uzskata, ka

Daugavpils iedzīvotājiem veselības problēma ir ļoti aktuāla. Uztraukums par veselības problēmām īpaši liels ir respondentiem, kuri vecāki par 50 gadiem – 91% no aptaujātajiem šajā vecumā uzskata veselības problēmas par ļoti aktuālām.

Lielākā problēma ir nepietiekamais medicīnas darbinieku skaits. Lai risinātu šos jautājumus, pašvaldība sniedz atbalstu jauno speciālistu piesaistei.

11.tabula.

Pilsētvide – SVID analīze

<i>Stiprās puses</i>	<i>Vājās puses</i>
<ul style="list-style-type: none"> · Attīstīta izglītības sistēma · Ir kultūras dzīves centri (teātris, kinoteātris, bibliotēkas) · Daudznacionāla un toleranta iedzīvotāju etniskā struktūra · Daudzkonfesionālā un toleranta iedzīvotāju struktūra · Stabila sociālās sfēras attīstība · Pastāv plašas saiknes starp sadraudzības 	<ul style="list-style-type: none"> · Intereses samazināšanās pret dalību masu sporta un fiziskās kultūras pasākumos · Nepietiekams finansējums kultūras, izglītības un veselības aprūpes jomās · Zemi zinātniskā potenciālā attīstības tempi · Darbspējīgo un ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājums · Vāji attīstītais tūrisms (neliels tūristu skaits no ārzemēm)

<i>Iespējas</i>	<i>Draudi</i>
· Iedzīvotāju skaita pieaugums ar augstāko izglītību	· Masu kultūras negatīvā ietekme
· Iedzīvotāju skaita pieaugums un cilvēkresursu kvalitātes uzlabošanās	· „Smadzeņu noplūde”
· Kultūras un mākslas attīstība	· Bezdarba un sociālās neaizsargātības pieaugums
· Kvalitatīvas izmaiņas veselības aprūpē	· Dzīves līmeņa pasliktināšanās
· Intereses veicināšana dalībai sporta un fiziskās kultūras pasākumos	· Pārlika sabiedrības politizācija

Aktuālākās problēmas Daugavpils iedzīvotāju redzējumā. Atbilstoši iedzīvotāju aptaujai (SAK un DU, 2007.) par aktuālākajiem problēmjaudājumiem iedzīvotāji nosauca jautājumus, kas tieši saistās ar labklājību un drošību:

- ✓ augstas cenas (90%),
- ✓ iedzīvotāju veselība (78,9%),
- ✓ alkoholisms un narkomānija (75,4%),
- ✓ stāvoklis komunālajā saimniecībā (72,2%).

Augsto cenu kā aktuālā problēmjaudājuma minēšana liecina, ka preču un pakalpojumu cenas un iedzīvotāju ienākumi tiek uzskatīti par nesamērojamiem. 2006.g. bruto darba alga sabiedriskā sektorā sastādīja 275 Ls salīdzinot ar 409 Ls Rīgā un vidējo Latvijas rādītāju 350 Ls.

Salīdzinājumam – 2004.gada dati no Daugavpils attīstības stratēģijas:

- ✓ Alkoholisms, narkomānija – 64%.
- ✓ Noziedzība – 63%.
- ✓ Iedzīvotāju veselība – 57%.
- ✓ Jaunatnes problēmas – 44%.
- ✓ Nacionālo attiecību problēmas – 34%.
- ✓ Garīgās kultūras problēmas – 23%.
- ✓ Piedāvātās izglītības konkurētspēja – 19%.

Daugavpils iedzīvotāji uzskata, ka pilsētas vadībai, pirmkārt, jāizdala līdzekļi sekojošam vajadzībām:

- ✓ Jaunu darba vietu izveidošana – 70% iedzīvotāju;
- ✓ Medicīnas iestādēm – 50% iedzīvotāju;
- ✓ Palīdzības sniegšanai sociāli neizsargātiem cilvēkiem – 41% iedzīvotāju (bija iespējamas vairākas atbildes, tāpēc kopsūma var pārsniegt 100%).

Zīmīgi, ka starp problēmu līderiem daugavpiliešu viedokļos noturīgi parādās **atkarības problēmas un veselības stāvoklis**. Var interpretēt, ka no daugavpilieši pilsētas attīstības faktoriem vislielākus draudus saskata tieši cilvēkresursiem, to veselībai un kvalitātei. Tai pat laikā šīs problēmas ir cieši saistītas ar ekonomiskās situācijas nelabvēlīgumu, iztikas nodrošināšanas un pašrealizācijas iespēju trūkuma.

Šodien (2009.g. pavasarī) nav iespējams paredzēt, kā un cik lielā mērā izdosies īstenot stratēģisko mērķu panākšanu, kurus agrāk bija definējuši pētījumi un stratēģiskie dokumenti par Daugavpils attīstību.

6.1.4.3. Republikas pilsēta: Jēkabpils

Jēkabpils situācijas apraksta veidošanā izmantoti lauka darbā iegūtie materiāli un materiāli, kas ir pieejami pilsētas oficiālajā mājas lapā.

Jēkabpils rajons atrodas Latvijas dienvidaustrumos, krustcelēs starp Latgali, Vidzemi, Zemgali un robežojas ar Lietuvu. Te saplūst divas kultūras - sēļu un latgaļu, kas nosaka rajona savdabību.

Iedzīvotāju skaits: 26330

Mājas lapa: www.jekabpils.lv

Rīgas bīskaps Nikolajs no Magdeburgas 1237. gadā Daugavas labajā krastā uzcēla Krustpils pili (Kreutzburg). Pakāpeniski ap to veidojās apbūve. 1511. gadā virsbīskapa lēņu grāmatā Krustpils jau minēta kā miests. Pilsētas tiesības Krustpilij piešķirtas 1920. gadā. 17.gs. Daugavas kreisajā krastā pie Salas kroga izveidojās strūdzinieku un plostnieku apmetne. Ar Kurzemes hercoga Jēkaba aktu 1670. gadā tai piešķirtas pilsētas tiesības un nosaukums Jakobstadt, Jēkaba miests, Jēkabpils. Abas pilsētiņas daudz cietušas karos un ugunsgrēkos, taču pilsētiņu atjaunošanos un attīstību sekmēja izdevīgie tirdzniecības ceļi pa Daugavu un pa 1861. gadā atklāto Rīgas – Orlas dzelzceļa līniju. Te izveidojās vairāki uzņēmumi – kaļķu un ķieģeļu ceplī, vilnas kārstuve, dzirnavas. 19. un 20.gs. mijā četrās mūzikas instrumentu fabrikās strādāja ap 2000 cilvēku.

Par nozīmīgāko Augšzemes pilsētu Jēkabpils kļuva 1919. gadā, kad no Jaunjelgavas uz šejieni pārceļ aprīnča administratīvās iestādes. Latvijas Republikas laikā pilsētā attīstās pārtikas un būvmateriālu rūpniecība. 1932. gadā uzbūvēts tolaik lielākais uzņēmums – cukurfabrika.

Tagadējās robežās Jēkabpils pilsēta izveidota 1962.gadā, pievienojot tai vēsturiski senāko Krustpili. Pilsētas teritorija netiek dalīta atsevišķās teritoriālās vienībās. Vien sarunvalodā Daugavas labais krasts tiek dēvēts par Krustpili, kreisais – par Jēkabpili.

Padomju laikā Krustpils tika veidota kā rūpnieciskā zona. Te izvietoti ražojošie uzņēmumi – cukurfabrika, ķieģeļu rūpnīca, šūšanas uzņēmums „Asote”, Dzelzsbetona konstrukciju rūpnīca, uzsākta metalurģijas rūpnīcas būve. Daugavas kreisajā krastā vairāk tiek iekārtoti daudzstāvu dzīvojamo māju kvartāli, būvētas valsts iestāžu administratīvās ēkas un sabiedriskās apkalpošanas objekti – tiesu nams, poliklīnika un slimnīca, stadions, skaitļošanas centrs. Abos krastos pilsētas nomalēs tiek ierādīta vieta individuālajai apbūvei.

Politiskās un sociāli ekonomiskās pārmaiņas valstī ietekmēja arī Jēkabpils attīstību. Ierastajā ritmā darbu nespēja turpināt vairāki ražotāju uzņēmumi: Dolomīts, cukurfabrika, šūšanas fabrika „Asote”. Samazināja ražošanas apjomus arī lauksaimniecības produkcijas pārstrādātāji. Ar laiku cilvēki, izpētot tirgus pieprasījumu, mācoties no citu pieredzes un savām kļūdām, spēja pārkārtot uzņēmumu darbu un pielāgoties jaunajiem apstākļiem. Šodien jaunā kvalitātē turpina strādāt SIA „PMK”, „LC būve”, „Jēkabpils maizes kombināts”, „Serho 777”, „Jēkabpils piena kombināts” un citi.

Jēkabpilī radās līdz šim nebijuši uzņēmumi, īpaši kokapstrādes nozarē, tekstilrūpniecībā, arī tirdzniecībā. Šobrīd Eiropas Savienības tirgū jau pazīstamas mēbeļu sagataves, durvis un citi kokapstrādes izstrādājumi, ko izgatavo SIA „Deiroor”, „ULD”, „Sēlijas mežs”. Uzņēmumā „Viola Stils” mazās sērijās ražotie trikotāžas apģērbi ir pieprasīti kā modes prece Itālijā, Francijā, Vācijā un citviet.

Šobrīd Jēkabpils ir pēc teritorijas astotā, pēc iedzīvotāju skaita - devītā lielākā Latvijas pilsēta. Attālums līdz Latvijas galvaspilsētai – 145 km. Tās platība – 23 km². 13,9 ha no pilsētas platības ir parki, 339 ha – ūdeņi, 163 ha – meži un 21 ha – laukumi. Pilsētā ir 215 ielas. To kopgarums - 132 km. No tiem 75 km noklāti ar asfaltbetona segumu, grants klājums ir 55 km ielu, betona plāksnes – 2 km. Visgarākā Jēkabpilī ir Rīgas iela – 5,64 km, visīsākā – Klostera. Tās garums tikai 30 metru.

Jēkabpilī dzīvo 26 330 iedzīvotāju (uz 01.07.2005.). 52% no tiem ir latvieši, 30% - krievi, 4% - baltkrievi, 3% poļi

Abos Daugavas krastos izvietotas dažādos vēstures periodos dibinātās izglītības un kultūras iestādes: 5 bērnudārzi, 6 skolas, 3 bibliotēkas, 2 kultūras nami.

Padomju laikā Jēkabpilī bija attīstījusies lauksaimniecības produkcijas pārstrāde, apģērhu šūšana, dzelzsbetonu konstrukciju ražošana. Vairāki uzņēmumi nespēja pielāgoties tirgus ekonomikas apstākļiem un pārtrauca darbību. Daži uzņēmumi atrada sadarbības partnerus ārzemēs, apguva jaunus produkcijas veidus un spēja nodrošināt tās noietu pasaules tirgū. Tie ir IU “Viola –Stils”, “Asote 2”, “Sēlijas mežs”, “ULD” un citi.

Pēc Uzņēmējdarbības atbalsta centra apkopotajiem datiem vairāk uzņēmēju darbojas kokapstrādes, mežistrādes, mēbeļu ražošanas, apģērhu šūšanas un tirdzniecības jomā. Attīstās arī lauksaimniecības produkcijas pārstrāde - piena un gaļas izstrādājumu ražošana.

Jēkabpili šķērso valsts nozīmes autoceļš - šoseja Rīga-Daugavpils (A6), kas ved līdz Baltkrievijas robežai. Pie Jēkabpils tam sākas atzars Rēzekne-Zilupe (A12), kas ved līdz Krievijas robežai. Jēkabpils atrodas arī stratēģiskas nozīmes dzelzceļu krustpunktā. To šķērso tādas dzelzceļa maģistrāles kā Rīga-Daugavpils un Rīga-Rēzekne-Zilupe, pa kurām notiek pasažieru un kravu pārvadājumi arī uz Austrumeiropu (sk. kartē), un Krustpils-Jelgava-Ventspils.

Jēkabpils ir nemitīgā attīstībā. Uzņēmējdarbības, izglītības, kultūras, tūrisma un citu nozaru attīstības pamatnostādnes iezīmētas Jēkabpils pilsētas attīstības programmā laikā posmā līdz 2011. gadam.

Jēkabpilī darbojas arī vietējais radio – Radio-1, kas raida 107.0 fm diapazonā Jēkabpils, Aizkraukles, Preiļu, Madonas rajonos.

Pilsētas vieta novadā-reģionā-valsts kopējā attīstībā . Pilsētas mērs Leonīds Salcevičs pilsētas attīstības dinamiku raksturoja pozitīvi:

„pilsētas attīstība... dinamika it kā bija ar augšupejošu līkni, bet tagad mēs sēžam un domājam, kas notiks tālāk.

It kā mēs bijām tādās ļoti, ļoti vājās starta pozīcijās 90-to gadu vidū. Jūs jau ziniet, ka Jēkabpils mums bija milzīga rūpnieciska pilsēta, bet pēc tam tas viss nojuka, sajuka... un bezdarbs, un grausti, un rūpnīcas iznīcinātas, naudiņas nav, bezdarbs milzīgs.

Bet tad šī dinamika sāka celties kaut kur ap 1997.gadu pamazām. Un, protams, līdz tam laikam arī nebija nekādi ievērojami projekti realizēti ne ar sociālo infrastruktūru, ne vispār ar pilsētas infrastruktūru, ne uzņēmējdarbība... Nekas tāds īpašs.

Un tad tas sāka tā pamazām iet uz augšu”.

Kā stiprā puse tiek minēts jēkabpiliešu patriotisms, sociālās un sporta infrastruktūras attīstība. Vērtējot iepriekšējo attīstību kā vājās puses tiek minēta valdības tādas nepareizā sociālekonomiskā politiska, kuras rezultātā uz reģioniem nenāca investori. Kā galvenais iemesls tiek minēta nediferencēta nodokļu politika investoriem. Līdz ar to attīstība koncentrējās apkārt Rīgai un Pierīgas pilsētās. Varbūt tādā pilsētā, kā Valmiera, kur jau vēsturiski bija saglabājusies ražošana, jo saglabājās gan iekšējais, gan ārējais tirgus. Jēkabpilī dzelzsbetona, ķieģeļu un keramzīta ražotnes tika slēgtas.

L. Salcevičs: „*Kāds tad te ir pašvaldības uzdevums? Uzdevums ir viens – sekmēt uzņēmējdarbības attīstību, no kā akumulēt naudu budžetā... Veidot infrastruktūru, veidot pilsētu tādu, lai cilvēki te varētu dzemdēt bērnu, palaist bērnudārzā, izskolot. Un lai būtu darbavietas, kad viņš saņems izglītību, lai atgrieztos atpakaļ. Bet nu pagaidām situācija ir tāda, kāda viņa mums ir.*”

Pilsētas ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību. Pilsētas un apkārtējo teritoriju attīstība tiek aplūkota savstarpēji saistīti. Pilsētas – attīstības, pakalpojumu centri, kurus ar apkārtējām teritorijām saista attīstīta transporta infrastruktūra.

L.Salcevičs: „*Visur pasaule ir tā, ka tomēr cilvēks naudu nopelna pilsētā un dzīvo laukos. Un tad varbūt arī vajadzēja tos resursus, lai attīstītu uzņēmējdarbību, lai atbalstītu. Lai te skursteņi kūpētu un lai cilvēks varētu strādāt, pa labu ceļu atbrauktu tos 50 km uz šejieni, nopelnītu 1000 Ls un aizbrauktu uz laukiem, kur viņš veido savu vidi un dzīvo*”.

Pilsētās jākoncentrē ražošana, labi apmaksātas darba vietas, valsts institūciju pārstāvniecības; jāsniedz plašs pakalpojumu klāsts. Laukiem tiek atvēlēta rekreācijas vietas loma, saglabājot arī lauksaimniecisko ražošanu.

Atbildot uz jautājumu „Ko pilsēta var dot apkārtējām teritorijām?”, L.Salcevičs atbild:

„*...pakalpojumu klāstu pietiekoši augstā līmenī, saražoto vai izbūvēto infrastruktūru, izglītības iespējas... nu to mēs varam dot. Un, protams, darba vietas... Pašlaik nē, bet nākotnē būs, jo... Man bija tāda statistika, ka apkārtējie pagasti... faktiski 70% sava budžeta, kas iet caur iedzīvotāju ienākumu nodokli, nopelna Jēkabpils pilsētā*”.

Kā galvenais faktors, kas traucē ilgtspējīgai reģionālajai attīstībai tiek minētas politiskās cīņas starp partijām.

L.Salcevičs: „*Kāpēc šo politiku neatbalstīs? Tūlīt varu izteikt savus argumentus, redzējumus. Tāpēc, ka mūsu politiķi cīnās par teritorijām, par pašvaldībām... Lai būtu dažādā krāsā. Loģiski, ja viņš nav oranžs, tad ir jādara viss iespējamais, lai viņš būtu oranžs. Un tāpēc es domāju, ka tā politika bijusi ļoti tuvredzīga. Vajadzēja šos deviņus reģionus attīstīt – vajadzēja ražot, dot iekšā, nevis tā kā ir pašlaik*”.

Problēmas un vajadzības, piedāvātie risinājumi, īpaši akcentējot specifiskās. Daudzas problēmas pašlaik ir kopīgas visām pilsētām – vispirms jau – trūkst labi apmaksātas darba vietas, līdzīgi kā citās pilsētās ar samērā nelielu iedzīvotāju skaitu nav attīstīta sabiedriskā ēdināšana, nav restorānu, nav atpūtas vietu – uzņēmējiem grūti nostiprināties šajās nozarēs.

Nopietna problēma ir arī augstas kvalifikācijas speciālistu trūkums – gan ražošanas attīstībai, gan darbam pašvaldībā.

Pilsētas ilgtermiņa attīstības plānošanu apgrūtina arī tas, ka nav skaidras nacionāla līmeņa attīstības stratēģijas.

L.Salcevičs: „*ja būtu valstij stratēģija uz 20 gadiem un sabalansēts budžets, un zināma attīstība... Tad pateiktu: „Jēkabpils ir tur un tur. Viņai vajag to un to.*” Un tad es zinu, ka

man būs tad un tad – kas pašlaik notiek Polijā. Viņiem tur mērs neskraida tā kā es apkārt – pie deputātiem, pie politiķiem, pie ministriem. Neskraida! Viņš zina, ka viņam 2011.gadā būs peldbaseins. Tas ir valsts plānos un cauri! Karš to tikai var izjaukt!”

Šī situācija ietekmē arī Eiropas struktūrfondu līdzekļu apguvi.

L.Salcevičs: *„Es vienīgi domāju, ka šis pētījums... tam vajadzēja parādīties ... Pirms teritoriālās reformas un varbūt pirms šīs urbānās naudas, kas mums ir iedota. ... tajās pilsētās, kas saņems to urbāno naudiņu, ir dažāda attieksme. Es nezinu, vai es to muļķīgi izdarīju vai es pareizi ilgtermiņā izdarīju... Es to naudu ieliku divos lielos projektos: tilts, kas nesīs labumu visai Latvijai, nerunājot par reģionu, un otrs ir šajā kultūras būvē, ko sauc par Ādamsona saliņa ar visu tās tiltu, jo tilts ir avārijas stāvoklī... Tas ir tāds kā reģionālais kultūras pasākumu centrs.*

Bet urbānajai naudai ir nosacījums: viņai ir jābūt integrētai naudai, viņai ir jānes labums teritorijām apkārt – ne tikai pašai pašvaldībai”.

Pilsētā ir arī vairākas specifiskas, tieši Jēkabpilij raksturīgas problēmas – nepieciešams otrs tilts pāri Daugavai. Pašlaik ir tikai viens šaurs tilts, bet centrālās ielas abās upes pusēs stiepjas gan gar vienu krastu, gan gar otru krastu. Rūpnieciskās (147 ha) zonas attīstību ierobežo tuvumā izvietotā tuberkulozes slimnīca. Problemātiska ir Madonas ielas mikrorajona attīstība (atrodas aiz dzelzceļa), nākotnē nepieciešams būvēt viaduktu. Dzelzceļa kustības intensitāte ir liela, uzņēmējdarbības attīstību ierobežo dzelzceļa šķērsošanas radītās problēmas. Dzelzceļa intensīvā kustība un pie šīs automašīnu tranzīta kustība caur pilsētai rada draudus drošībai.

Specifiskas problēmas rada vēsturiskais mantojums – divu pilsētu apvienošanās. Mantojumā saņemta ļoti gara un komplicēta transporta un pakalpojumu infrastruktūra – daudzu kilometru garumā (kanalizācija, ūdensvads un apkuras sistēmas utt.) Tādēļ pakalpojumu izmaksas ir augstas.

Tika piedāvāti arī Pilsētas attīstības problēmu risinājumi:

Uzņēmējdarbības piesaistei tika izteikts viedoklis, ka nepieciešams reģionāli diferencēt atbalstu uzņēmējiem – jo tālāk no Rīgas, jo lielāki atvieglojumi. Piemēram, uzņēmuma ienākumu nodokļa atlaides.

Pašlaik pašvaldībai ir visai ierobežotas iespējas augstas kvalifikācijas speciālistu piesaistei. Šajā jomā pašvaldībām būtu jādod lielāka rīcības brīvība.

L.Salcevičs: *„Es no savas vietas reāli varu piedāvāt, ja viņš ir izcils speciālists un viņš ir vajadzīgs sabiedrībai, pašvaldībai vai kādam uzņēmumam... Es varu viņam piedāvāt tā – aizvērt acis, pārkāpt visus likumdošanas aktus un iedot viņam uzreiz dzīvokli... Ko es nedrīkstu darīt! Ja tu neesi nodzīvojis trīs gadus pašvaldībā, tu nedrīksti pat stāties dzīvokļu uzskaites rindā. Lūk, ko likumdevējs... Es pievērtu acis. Vai tas būtu ārsts, vai skolotājs, vai policists – es to iedotu.*

Bet šo kategoriju mums it kā pietiek! Bet ja man būtu rūpniecās šeit, kas strādā ar augstām tehnoloģijām... un atnāktu kāds inženieris, ķīmiķis... Kā man uz to koagulanta rūpniecību septiņi būtu vajadzīgi – es to pašu būtu darījis”.

Sadarbība ar citām pilsētām novadā-reģionā-valstī-starptautiski. Sadarbība starptautiskā mērogā galvenokārt aprobežojas ar pieredzes apmaiņas vizītēm un kultūras sakariem. Plašākus kontaktus veidot traucēt atšķirīgais attīstības līmenis un problēmas (sadraudzības pilsētas Vācijā, Somijā), politikas domstarpības (Krievija).

L.Salcevičs: *„Ja runājam par starptautiskajām lietām, tad it kā bija tā mode un tendence – baigi daudz draugu vajag meklēt ārpusē un viss ir forši. Bet es teikšu atklāti: tas ir labi, ko mēs darām. Bet man ir apnicis dziedāt, sportot... Man gribās kaut ko vairāk. Bet*

diemžēl mums te ir tie draugi... Piemēram, Vācijā, Mellē ir tādi, kuriem neko nevajag. Viņi realizē sevi caur dziesmu, caur deju, kaut kādām nometnēm... kas arī ir fantastiski. To mēs arī atbalstām – taisām starptautiskās nometnes... Šogad laikam Mellē būs, divus gadus mēs esam uzņēmuši... Tur ir leiši, krievi, poļi un mēs”.

„Tālāk mums bija doma ar Toržoku – ir tāda pilsēta. Diemžēl nāca pie varas tāda Puškina, kas ļoti nemīl latviešus, un viņa visu nobremzēja. Nu nāks jauns mērs, varbūt viss būs savādāk. ... Bija uzsāktas aktivitātes ar Narofominsku, Krievija. Tur pilnīgi tas pats! Kad bija tas iepriekšējais mērs, viss bija ļoti labi – mēs braucām, mēs darbojāmies. Mūsu kultūras biedrības pie viņiem, viņi uz šejieni... Un taisījām koncertus... Nu saimnieciskā ziņā nekādas sadarbības nebija. Vienīgais, viņi tur atbrīvoja lielas telpas, lai mēs tur vedam savu gaļas kombināta produkciju. Bet nāca jaunais mērs! Латышуу фашисты, un mēs esam malā”.

Sadarbība ar apkārtējiem pagastiem veidojas samērā vienpusīga – Jēkabpils pilsēta ir visbiežāk ir iniciators un arī lielāku projektu vienīgais finansētājs:

„... viņi jau dotajā momentā it kā visi atbalstīja, bet faktiski... Nu kaut par šo pašu sporta infrastruktūru... Mums ir tas SIA „Sporta centrs”. 50% pieder rajonam un 50% pieder pilsētai. Un tagad, kad mēs to attīstām, renovējam... Protams, tās ir projektu naudas un tās mums Aizsardzības ministrijas naudas, bet kaut kāds līdzfinansējums ir jādod. Un šo līdzfinansējumu it kā vajadzētu dot visiem solidāri rajonā esošajām pašvaldībām. Infrastruktūras viņi jau arī izmanto. Bet viņi taču neviens nedod... Rajons no sava budžeta, pilsēta no sava... Finansiāli atbalstīt šīs aktivitātes – to pagaidām vēl neviens pagasts nav darījis”.

Par citām pilsētām reģionā :

„Viesīte... nu tā ir tāda maza, maza mazpilsētiņa... Nu viņa nekādu lielo attīstības ietekmi uz saviem apkārtējiem pagastiem nu nedod – nulle. Jēkabpils to var dot! Un ir jau pierādījies – ja tie pagasti, kas atrodas apkārt Jēkabpilij, ir vairāk materiāli nodrošināti, viņiem ir labāki ieņēmumi, viņiem ir tuvāka šī infrastruktūra, un dzīvot ir labi, salīdzinoši ar pārējiem šiem pierobežas pagastiem.

Perspektīvā varētu veidoties veiksmīgs sadarbības modelis, bet to kavē neskaidrās attīstības vīzijas, vēlme koncentrēt pakalpojumus katrā pilsētā:

„Satelīti! Mūsu satelīti! ... It sevišķi mūsu reģionā ideāli... Ja pievelk klāt Līvānus, Viesīti, Aknīsti... Šeit taču var uzbūvēt rūpnīcu, bet tur filiālīti, jo tomēr tur iedzīvotāju koncentrācija ir lielāka, nekā pagastos. Tai pašā Viesītē – tur ir to pašu 1800 cilvēku. Nu tur taču var kaut ko izdarīt! ... Bet kas ir tagad? Es esmu attīstības centrs! Maziņais, savā novadiņā... Nekad pie viņa neatnāks Valsts ieņēmuma dienests, nekad pie viņa neatnāks Valsts nodarbinātības dienests, nekad pie viņa nebūs policijas pārvaldes, nekad pie viņa nebūs tā, tā, tā... Nekad nebūs!

Tagad viņiem to slimnīcu taisa ciet. Bet varbūt, ja mēs būtu... pēc manas idejas [rīkojušies]... varbūt tad mēs no centrālās slimnīcas izņemtu mazu kumosiņu un ielīktu tur, un sniegtu to pakalpojumu tur! Lai tie 500 cilvēki gadā nebrauc uz šejieni... nu ja galīgi akūts, tad šeit izdara... Bet tagad viņiem tā nav! Viņiem ir sociālās gultas – visu taisa ciet! Aknīstē tas pats!

Bet viņi to negrib saprast!... Mēs esam kundziņi... Tāpēc no tiem kundziņiem... kāds nu kurā krāsā... reģionālā reforma ir aizgājusi grīstē, jo katrs grib būt kundziņš savā vietā. Tādas ir manas domas. Un es to no visām tribīnēm runāju!”

Iedzīvotāju fokusgrupa – īss sastāva raksturojums. Fokusgrupas diskusijā Jēkabpilī piedalījās 11 Jēkabpils pilsētas iedzīvotāji. Grupā tika pārstāvētas dažādas sociāldemogrāfiskās grupas –

skolu jaunatne, valsts un privātā sektorā strādājošie, NVO pārstāvji un pensionāri. Diskusijā piedalījās divi vīrieši un deviņas sievietes.

Pilsētas vieta novadā-reģionā-valsts kopējā attīstībā. Diskusijas dalībnieki par Jēkabpils attīstību un izaugsmi izteicās pozitīvi – 20 gadu laikā pilsēta esot izaugusi un piedzīvojusi izmaiņas, – kļuvusi krāsaināka, košāka un atraktīvāka. Attīstību iedzīvotāji tiecas raksturot kā dabisku procesu, jo dzīve „nestāvot uz vietas” un pilsēta nevarot „visu laiku dzīvot padomju laikos”. 2005. gada beigās Jēkabpils tika uzņemta Latvijas Lielo pilsētu asociācijā, jo sasniedza šim statusam nepieciešamo iedzīvotāju skaitu. Jēkabpils var piesaistīt jaunatni un darbaspēku no novada un reģiona, jo cilvēki arvien biežāk izvēlas dzīvot pilsētā lielāku iespēju un augstākas dzīves kvalitātes dēļ.

Respondenti atzīst, ka Jēkabpils mērogi un ietekme valstī nevar būt tāda, kā tā ir Rīgai. Diskusijas dalībnieki norāda, ka Rīgā ir daudz lielākas attīstības iespējas gan uzņēmējiem, gan darba ņēmējiem. Jēkabpilī pieejamie resursi un mērogi ir ierobežoti – vidēji uzņēmumos strādā no 10 līdz 20 cilvēku, līdz ar to pilsētā nav iespēju apgūt darba pieredzi lielā uzņēmumā un arī karjeras iespējas ir salīdzinoši mazākas.

Jēkabpilij sevi vēl jāpierāda citu lielo pilsētu saimē, tomēr pilsētai ir pozitīvs stimuls un izaugsmes perspektīvas, kas sakņojas sadarbībā ar citām Latvijas lielpilsētām. Jauno statusu var uzskatīt par sava veida simbolisko kapitālu, kas piesaista iedzīvotājus un paver pilsētai jaunas iespējas.

„Par lielo pilsētu mēs salīdzinoši nesen esam kļuvuši, mēs kaut kā tajā bariņā mēģinām savu vietu aizstāvēt.”

„Ja pilsēta būtu stāvējusi uz vietas, neviens pie lielajām pilsētām to nebūtu ņēmis.”

Diskusijā izskanēja, ka Jēkabpilij vajadzētu vairāk izcelt labo un skaisto, un piesaistīt vairāk tūristu gan no Latvijas, gan ārvalstīm. Jēkabpilī esot izveidots skaists apgaismojums, šeit arī atrodas Latvijā vienīgais skulptūrdārzs, notiek darbs pie Vecpilsētas renovēšanas. Izskanēja viedoklis, ka arī pilsētas iedzīvotājiem vajadzētu vairāk izcelt un lepoties par savu pilsētu, bet tas vēl pilsētas iedzīvotājiem esot jāmacās:

„Liepāja ar lepnumu pasaka: es esmu kara ostas puika! Jēkabpilī tas nozīmē- es dzīvoju kļieģeļu mikrorajonā! Bet viņi to pasaka ar lepnumu. Jēkabpilī dzīvo lepna dzīvoklī un klusi saka: es esmu no Jēkabpils - ka tik kāds neuzzina!”

Iedzīvotāji atzīst, ka Jēkabpilī ir senas un spēcīgas tirdzniecības un ražošanas tradīcijas, kuras nevajadzētu aizmirst domājot par nākotnes attīstību un jaunu ražotņu veidošanu. Jēkabpils atrodas stratēģiski nozīmīgā vietā – reģionu krustpunktā. Iedzīvotāji uzskata, ka krustpunkta ideju un Krustpils pili varētu pasniegt kā pilsētas zīmolus.

Pilsētas ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību. Diskusijas dalībnieki minēja, ka ikdienā viņi neizjūt pilsētas ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību. Viņi atzīmēja, ka pilsētai ir liela loma kā rajona centram un tā piesaista darbaspēku no apkārtējās teritorijas. Cilvēki pārnāk dzīvot no lauku teritorijām uz pilsētu un tādejādi arī Jēkabpils iedzīvotāju skaits ir pieaudzis, bet laukos iedzīvotāju skaits sarūk.

Diskusijas dalībnieki atzina, ka administratīvi teritoriālās reformas rezultātā Jēkabpils loma apkārtējā teritorijā pieaugs, pilsēta kopumā iegūs, bet laukos dzīves kvalitāte kritīsies. Viņi arī atzina, ka lauku iedzīvotājiem vēl daudz kas nav skaidrs:

„Viņi ir apmulsuši. Tehniskās lietas vēl joprojām nav skaidras. Kad viņi jautā, kur man tagad braukt, kur iet, neviens nevar atbildēt. Tā ir reforma uz papīra!”

„Tagad mazās skolas likvidēs. Es varēšu izīrēt viņiem istabas.”

„Vietējās slimnīcas likvidē, pasta nodaļas arī – laukos vairs nav pastkastītes. Pat pagastos ar 1000, 2000 iedzīvotājiem. Tas, kas notiek laukos ir neiedomājami. Ir nevis vairāki cilvēki, kas iznēsā pastu, bet viena mašīna, kas pa netīrītiem ceļiem nebrauc. Mana māte paliek bez avīzes, jo ceļš ir neizbraucams. Kas būs? Būs ārprāts! Pazudis viss vecais, kas bija labs.”

NVO sektors un iedzīvotāju līdzdalība. Jēkabpils diskusijas dalībnieku izteikumi liecina, ka Jēkabpilī iedzīvotājiem ir iespējas iesaistīties vairākās sabiedriskajās organizācijās, kuru darbība ir vērsta uz Jēkabpils iedzīvotāju pilsoniskās aktivitātes veicināšanu, invalīdu interešu aizstāvēšanu, tūrisma un kultūras dzīves veicināšanu. Jēkabpilī darbojas arī Jēkabpils Jauniešu dome, kuras pārstāve piedalījās diskusijā.

Lai arī Jēkabpilī darbojas vairākas sabiedriskās organizācijas, tiek veiktas aptaujas ar mērķi noskaidrot iedzīvotāju vajadzības, tomēr komunikācija ar lēmumpieņēmējiem esot jāuzlabo, lai iedzīvotāji tiktu ‘labāk sadzirdēti’. Raksturojot komunikāciju ar pašvaldību iedzīvotāji norādīja, ka rosinājumi tiek izteikti, bet ne vienmēr sekojot gaidītā reakcija. No otras puses tika atzīmēts, ka iedzīvotājiem pašiem jāklūst aktīvākiem un aktīvāk jāizsaka savas vēlmes un biežāk jāiesaistās pilsētas dzīves veidošanā.

„Kā to grāvi pārlekt, lai vadība ne tikai sadzirdētu, bet arī izpildītu? Līdz jūnijam vadība droši zinās, ka sabiedrība ir, bet pēc tam, kad ievelēs, atkal aizmirsīs, ka izpildvarai ir jāuzklausā sabiedrība.”

Ļoti pozitīvi tika vērtēta Jēkabpils pilsētas mājas lapa. Mājas lapā piedāvā bagātīgu un plašu informāciju – sākot ar sendienām un beidzot ar šodienas aktualitātēm. Mājas lapa ir lietotājam draudzīga, viegli saprotama. Pirms Domes sēdēm mājas lapā tiek ievietoti jautājumi, par kuriem sēdē tiks spriests. Iedzīvotāji atzīst, ka pēdējos gados politiskā dzīve Jēkabpilī ir kļuvusi interesantāka, ko daļēji veicina arī masu mediji un informācijas telpas dažādošanās – opozīcijai ir vairāk iespēju izpausties un pozīcijai, attiecīgi, ir jāreaģē.

Problēmas un vajadzības, piedāvātie risinājumi, īpaši akcentējot specifiskās (pilsētu grupai un konkrētai pilsētai). Diskusijas dalībniekiem bija vairāki ierosinājumi Jēkabpils labiekārtošanai un tās iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanai. Viņuprāt, lauku mazpilsētu un lielpilsētu problēmas atšķiras un tām ir nepieciešami dažādi risinājumi:

„Laukos piemēram, ja pamatvajadzības apmierinātas, tad viņiem pietiek, bet pilsētām ir lielākas vajadzības. Lielākām pilsētām vairāk vajag.”

Kā daudzviet Latvijā, šobrīd aktuālākās problēmas Jēkabpilī ir saistītas ar jaunu darba vietu radīšanu un bezdarba problēmu risināšanu. Iedzīvotāji atzīst, ka pilsētā sabiedriskā dzīve ir klusa un kafejnīcas – tukšas. Iedzīvotāju ienākumi krītas, kas ierobežo iespējas pavadīt laiku ārpus mājām.

„Šobrīd arī cilvēki zaudē darbu. Mani arī sokē tukšās ielas 20:00 vakarā.. Gribās kaut kādu dzīvību pilsētā.”

Otrkārt, diskusijā tika akcentēts, ka Jēkabpilī ir jāpilnveido iespējas nodarboties ar fiziskajām aktivitātēm un jāpopularizē aktīvā atpūta. Pilsētā ir nepieciešams attīstīt sporta aktivitātes veicinošo infrastruktūru – iedzīvotāji jūt nepieciešamību pēc boulinga zāles un jaunas slidotavas, jo esošās slidotavas neatbilst iedzīvotāju kvalitātes prasībām. Iedzīvotāji vēlas plašus sporta pasākumus, kuros varētu iesaistīties gan pilsētnieki, gan pilsētas viesi. Šo

jautājumu, pēc Jēkabpils iedzīvotāju domām, varētu risināt ar publiskās un privātās partnerības palīdzību, jo šobrīd ne pašvaldība, ne uzņēmēji vieni paši neesot gatavi īstenot šādus projektus. Piemēram, pašvaldība uzskata, ka slidotavas pakalpojumi ir jānodrošina uzņēmējiem, savukārt, uzņēmēji nevēlas investēt slidotavā, jo nav pārliecināti, ka ieguldījumi atmaksāsies, bet iedzīvotājiem tikmēr nav iespēju slidot.

Treškārt, iedzīvotāji uzsver kultūras dzīves veicināšanu un augsta līmeņa kultūras pasākumu organizēšanu – viņi vēlas Jēkabpilī redzēt profesionālas teātra izrādes un koncertus.

Ceturtkārt, Jēkabpilī jāattīsta atpūtas un izklaides infrastruktūra ģimenēm ar bērniem. Kāda Jēkabpils iedzīvotāja saka, ka:

„Jēkabpilī nav padomāts par ģimenēm ar maziem bērniem. Kāda kafejnīca, kas būtu draudzīga bērniem. Ir ar ko salīdzināt – Jelgava, Rīga – tur var redzēt, ka ir padomāts par ģimenēm ar bērniem.”

„Kaut vai kaut kādus tematiskos vakarus – tematiskās dienas! Pat 1.septembrī esat pavērojusi, kas notiek. Nav kur atpūsties ar bērniem! Nav kur aiziet! Piemēram, piektdienas varētu būt ģimenes dienas.”

Piektkārt, iedzīvotāji vēlas, lai pilsētā tiktu attīstīta uzņēmējdarbība un ražošana. Respondenti atzina, ka līdz šim pilsētā pārlieku daudz attīstījies mazumtirdzniecības sektors, bet ir piemirsies par ražošanu.

Citu nosaukto problēmu vidū bija bezpajumtnieku virtuvju nodrošināšana un sociālo jautājumu saasināšanās. Sociālā sfēra 2009. gadā, iedzīvotājuprāt, būs galvenā aktualitāte Jēkabpils lēmumpieņemēju dienas kārtībā.

„Mums jau solīja neķerties klāt sociālajiem pabalstiem, bet arī tie ir apcirpti. Es domāju, ka naksies sociālo jomu balstīt. Varbūt tiešām iedzīvotāji sāks klauvēt pie durvīm un teiks, ko viņi vēlas un liks viņus uzklaustīt.”

Kāds iedzīvotājs izvirzīja priekšlikumu mainīt pašvaldības un valsts iepirkumu procedūras, kas šobrīd nosaka to, ka iepirkuma izsludinātajam ir jāizvēlas lētākais piedāvājums – lielāks akcents esot jāliek uz kvalitāti, nevis cenu, jo „lētākais nav labākais”. Cits priekšlikums kopējai ekonomiskās situācijas uzlabošanai bija samazināt ienākumu nodokli, bet aplikt ar nodokli dividendes.

Sadarbība ar citām pilsētām novadā-reģionā-valstī-starptautiski. Jēkabpils iedzīvotāju diskusijas dalībnieki norādīja, ka Jēkabpils sadarbojas ar citām Latvijas lielajām pilsētām ekonomikā un kultūrā, bet sadarbība ar mazākām pilsētām netika pieminēta. Jēkabpilieši akcentēja, ka tieši viņu pilsētā darbojas mākslas galerija ‘Mans’s’, kas ir lielākā ārpus Rīgas esošā mākslas galerija. Galerija vien īsteno projektus valsts mērogā, kuros iesaistās Latvijas lielās pilsētas – Rīga, Ventspils, Daugavpils.

Jēkabpils rajona pilsētu iedzīvotāji nereti dodas darba meklējumos uz Jēkabpili, arī daļa diskusijas dalībnieku bija ienācēji Jēkabpilī gan no rajona, gan arī no tālākām Latvijas vietām. Tika gan atzīts, ka šobrīd Jēkabpils spēj piesaistīt cilvēkus tikai no rajona, bet nespēj konkurēt speciālistu piesaistē ar citām Latvijas lielajām pilsētām.

Pilsētas attīstības mērķi un prioritātes. Jēkabpilieši vēlētos redzēt aktīvāku uzņēmējdarbību, lielākus uzņēmumus un vairāk jaunu darba vietu. Šobrīd ir saasinājusies bezdarba problēma pilsētā.

„Darba vietu radīšana un bezdarbs ir topa jautājums! Bezdarba problēmu Jēkabpilī nevar atrisināt tikai Jēkabpilī. Tā ir saistīta lieta ar kopējiem procesiem.”

„Ekonomiskajā ziņā mēs esam šausmīgā bedrē. Nav uzņēmumu, kas šeit gribētu strādāt. Nav ražošanas. Likvidēja uzņēmumus- cilvēki aizgāja prom. Jo nav, kas reāli strādā.”

Tūrisma nozarē tiek saskatīts liels attīstības potenciāls. Jāstrādā ir pie ceļojumu plānu izstrādāšanas un marketinga. Jēkabpilī ir daudz lietu, ko parādīt viesiem no citām Latvijas vietām un ārvalstīm (Vecticībnieku kultūras mantojums, Mārtiņa Krēsliņa ērģeles, 90 gadus vecs kara mantojums – autentiski ierakumi).

Iedzīvotāji atzīst, ka šobrīd ir zināmas grūtības izvirzīt prioritātes ražošanā. Ir jāveic rūpīga tirgus izpēte – esošā piedāvājuma, potenciālo iespēju un pieprasījuma analīze. Jāizpēta iespējas, ko varētu ražot, kuras ražotnes paplašināt, ņemot vērā pieejamos fiziskos un cilvēkresursus, prasmes, tradīcijas. Pilsētai jāizstrādā stratēģisks attīstības plāns, kurā jāieziņē pilsētas ražošanas potenciāls ar pēc iespējas lielāku pievienotās vērtību.

Iedzīvotāji diskutēja par augstskolas nepieciešamību Jēkabpilī - pagaidām Jēkabpilī akcents esot uz arodizglītību, taču vajadzētu būt lielākām ambīcijām, jo lielā pilsētā ar senām tirdzniecības un ražošanas tradīcijām ir nepieciešami savi speciālisti. Liela pilsēta, kurā nav augstākā mācību iestāde un uzņēmumi kurā apmācītie speciālisti varētu likt lietā savas zināšanas un prasmes nevar augt un attīstīties.

Diskusijas dalībnieki norādīja, ka prioritāšu izvirzīšanu atvieglotu valsts līmenī skaidri definētas ilgtermiņa attīstības prioritātes. Jēkabpilī uzskata, ka šobrīd valstī nav definēti ‘spēles noteikumi’. Šis apstāklis apgrūtina gan valsts, gan katras pilsētas attīstību, jo prioritātes būtu jāņem vērā pilnīgi visās jomās – ekonomikā, kultūrā, izglītībā, zinātnē u.c. Izglītības sistēmai it īpaši ir jāseko līdzi pieprasījuma un piedāvājuma attiecībām un sagatavoto speciālistu atbilstībai darba tirgus prasībām. Šis joprojām esot problemātisks jautājums Latvijā:

„Mums valstij nav plānojuma, līdz ar to arī pilsētas nevar neko padarīt. Mums izglītība ir atstāta pašplūsmā – nav stratēģiskā plānošana – ko darīs saražotie speciālisti. Ir biznesa augstskolas, kuras taīsa tikai naudu un neviens nedomā, kur tie speciālisti būs vajadzīgi. Arī mums arodskolā komersantus tagad griež nost, jo nav viņi vajadzīgi.”

„Mums nav ilgtermiņa vīzijas, kas Latvijā būs! Ja mums pateiks, kas būs, tad mēs visu tam pakārtosim, bet mums jāspēj rēķināties, ka pēc laika nepateiks, ka tas mums vairs nav vajadzīgs. Viņi neskatās uz priekšu, bet tikai konstatē faktus. Vajag pateikt, ko mēs darīsim, kādas prioritātes un uz to tad arī izglītības sistēma un cilvēki varētu strādāt.”

„Valdībai ir jāsaista, kas būs eksporta preces. Ir jāpiešķir subsīdijas konkrētām nozarēm, kas arī valstij ir jānosaka. Ilgtermiņā, bet to neviens nav gatavs izdarīt.”

Pašvaldības uzdevumu uzņēmējdarbības veicināšanā iedzīvotāji saskata investīciju piesaistīšanā, bet lēmumu pieņemšanā un attīstības procesā pašvaldībai esot jānodrošina caurskatāmība, kas vairotu iedzīvotāju uzticēšanos un atbalstu attīstības aģentiem.

6.1.4.4. Republikas pilsēta: Liepāja

Liepājas situācijas apraksta veidošanā izmantoti lauka darbā iegūtie materiāli un materiāli, kas ir pieejami pilsētas oficiālajā mājas lapā.

Liepāja ir trešā lielākā Latvijas pilsēta. Tā atrodas Latvijas dienvidrietumu daļā, Baltijas jūras krastā un aizņem 1,5- 6,5 km platu jūras piekrastes kāpu valni un aizkāpas līdzenumu. No sauszemes puses Liepāju norobežo Liepājas un Tosmares ezeri. Liepāja ir “zaļa pilsēta”, jo 35% no kopējās pilsētas platības aizņem apstādījumi un dabas teritorijas, t.sk. parki un dārzi, meži un ūdeņi un citas dabas vērtības.

Liepājas pirmsākumi meklējami mazā zvejnieku ciemā — “Līvas ciemā”, kas vēstures rakstos minēts jau 1253.gadā. Pārdzīvojusi tumšos viduslaikus, šī apdzīvotā vieta Kurzemes hercogistes laikā ieguva pilsētas tiesības. Uzplaukumu pilsēta piedzīvoja Krievijas impērijas laikā. Veiksmīgi pārcietusi Pirmo pasaules karu, 1919. gadā uz neilgu laiku Liepāja kļuva par Latvijas galvaspilsētu. Liepāja Otrajā pasaules karā tika stipri sabombardēta. Šodien pilsēta atrodas jaunos un neordināros attīstības meklējumos.

Iedzīvotāju skaits: 84 974

Mājas lapa: www.liepaja.lv

20 gadsimta sākumā rūpniecība un tranzīttirdzniecība ir pilsētas ekonomiskās dzīves balsti. 1910. gadā Liepājas 52 lielrūpniecības uzņēmumos tiek nodarbināti 7810 strādnieki, tas ir, 8,4 procenti no visa Latvijas strādnieku skaita.

Kā impērijas pilsēta ar modernu ostu, attīstītu rūpniecību un pievedceļiem Liepāja ieņem nozīmīgu vietu Krievijas armijas ģenerālštāba militāri stratēģiskajos aprēķinos. Jau 19. gs.80. gados tā tiek izraudzīta par krievu Baltijas flotes bāzi. 1899. gada pavasarī tiek apstiprināts Liepājas jūras cietokšņa būves projekts un nākamās desmitgades laikā uzbūvē kara ostu, ierīko 8 krasta baterijas un sauszemes nocietinājumus, taču Baltijas kara flotes lielie zaudējumi krievu – japāņu karā mazina Liepājas bāzes nozīmi.

Gadsimta sākumā Liepāja kļūst par lielāko Krievijas emigrācijas centru. Tiešo satiksmi ar Ņujorku no 1906. gada jūnija uztur cetri kuģi, tad deviņi, visbeidzot – 11. 1907. gadā caur Liepāju izbrauc apmēram 56 500 cilvēku, 1913. – 70 125.

Pirmā pasaules kara priekšvakarā Liepāja kopā ar Rīgu aptver četras piektdaļas Latvijas rūpnieciskās ražošanas, ārējās tirdzniecības apgrozījums ir 104,2 miljoni rubļu – gandrīz divas reizes vairāk nekā gadsimta ieskaņā.

Latvijas Republikas sākuma gados Liepājā ir 67 400 iedzīvotāju, pilsētas 300. jubilejas priekšvakarā reģistrēti 1738 bezdarbnieki. Salīdzinot ar 1913. gadu, kravu apgrozījums Liepājas ostā ir samazinājies vairāk nekā 12 reizes. Liepāja kā tirdzniecības ostas pilsēta savu nozīmi zaudējusi. Šādā situācijā dzimst iecere par Liepājas brīvostu un 1931. gada 22. septembrī likts pamatakmens pirmajai noliktavas jaunbūvei Latvijas pirmajā brīvostā. Liela nozīme pilsētas ekonomikas stabilizēšanai un uzplaukumam ir 1929. gadā atklātajai Liepājas – Glūdas (Jelgavas) dzelzceļa līnijai.

Kopš 1920. gadu sākuma, kā arī vēlāk ievērojamākais rūpniecības uzņēmums Liepājā bija Kara ostas darbnīcas jeb KOD, kas sevī ietver mašīnu, fabriku un kuģu remonta rūpnīcu, kurā atrodas 600 pēdu garie doki, lielākie Baltijas jūrā, un viens mazais peldošais doks. 1935. gadā KOD sāka ražot lidmašīnas. Tie bija modeļi KOD – 1 un KOD – 2, paredzētas aizsargu aviācijas un aeroklubu vajadzībām.

1935. gadā veiktā rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu skaitīšana liecina, ka Liepājā ir 267 uzņēmumi ar mehanizētu dzinējspēku vai vismaz pieciem algotiem strādniekiem un 1576 uzņēmumi bez mehāniskā dzinējspēka ar vismaz četriem strādniekiem.

Liepājā 1920. gadā savu darbību uzsāk Valsts Liepājas tehnikums, 1921. gadā Liepājas reālģimnāzija kļūst par Valsts Liepājas vidusskolu, 1926. gadā tiek atvērta Latvijā pirmā mākslas amatniecības skola. 1922. gadā nodibinās Liepājas konservatorija, 1927. gadā – Liepājas filharmonija. 1924. gadā apmeklētājiem tiek atvērta Pilsētas muzejs.

Pēc kara Liepājas iedzīvotāju skaits pieaug no 64 200 1950. gadā līdz 72 800 1960.gadā. 1960. gadā rūpnīcā “Sarkanais metalurģis” uzstāda automatizētu velmētavu “350”. 1964. gadā izveidots jauns uzņēmums – Okeāna zvejas flotes Liepājas bāze. 1965. gadā sākas jauna mikrorajona celtniecība pilsētas Dienvidrietumu daļā.

1991. gada augusta puča dienās notiek Pilsētas padomes ārkārtas sēde, kas aicina iedzīvotājus izrādīt pilsonisko nepakļaušanos gadījumā, ja varu sagrābj militāri civilā komiteja. 1994. gada 31. augustā Liepājā pilnībā beidz pastāvēt bijusī padomju jūras kara flotes bāze.

1997. gada 18. februārī Saeima pieņem Liepājas speciālās ekonomiskās zonas likumu.

Pilsētas attīstības stratēģijas analīze. Aktuālā Liepājas pilsētas attīstības stratēģija ir izstrādāta 2008.-2014.gadam. Stratēģija pamatota uz iepriekš veiktu SVID analīzi. Pozitīvi vērtējams fakts, ka dokumentā tiek ievērotas nacionālās, reģionālās un vietējās nozīmes vajadzības un iespējas, aprakstot Liepājas lomu visos līmeņos. Vietējā līmenī tiek uzsvērti iedzīvotāju labklājības paaugstināšana, reģionālā – policentriskas reģiona struktūras nostiprināšana, bet nacionālā līmenī Liepāja sevi redz kā būtisku rūpniecības, kūrortu un kultūras centru. Atbilstoši republikas nozīmes statusam tiek uzsvērti arī pilsētas nozīmība Baltijas reģionā un Eiropā.

Pilsētas vīzija – *„lepna, radoša un aktīva pilsēta jūras krastā, kurā cilvēki vēlas dzīvot un strādāt”*. Vīzijai tiek pakārtotas prioritātes un četri savstarpēji saistīti attīstības virzieni – sabiedrība, labklājība, ekonomika un pilsētvide. Tālāk katram virzienam ir noteikti mērķi un uzdevumi. Uzdevumus ne vienmēr var uzskatīt par konkrētiem (piemēram, veicināt emigrējušo iedzīvotāju atgriešanos), tomēr šī problēma tiek risināta ar t.s. stratēģijas ieviešanas uzraudzības indikatoru jeb rādītāju palīdzību.

Stratēģija ir loģiski, pārskatāmi strukturēta, kas atvieglo tās lietojamību ikvienam interesentam. Tāpat ir parādīta stratēģijas saistība ar pārējiem pilsētas attīstības dokumentiem. Pozitīvi vērtējami centieni stratēģiju veidot kā praktiski lietojamu dokumentu (piemēram, atbilstoši stratēģijā ietvertajiem kritērijiem tiek izvērtēti pieteiktie projekti).

Kopumā pilsētas attīstības stratēģija vērtējama kā kvalitatīvs un praktiski pielietojams dokuments, ko savā darbībā var izmantot dažādas Liepājas iedzīvotāju grupas.

Intervijas ar ekspertiem. Pilsētas attīstība līdz šim tiek vērtēta kā augstāka par vidējo valstī, pateicoties rūpniecībai un eksportam. Tas apliecina, ka valsts nozīmes pilsētās jābūt spēcīgi attīstītām nozarēm, pilsētas un reģiona attīstības instrumentiem (rūpniecība, osta), pie tam tiem jābūt dažādiem. Liepāja ir būtisks darba devējs apkārtējo pašvaldību iedzīvotājiem, tāpat arī darbojas kā izglītības, pakalpojumu, transporta, finanšu centrs.

Atsevišķās jomās Liepāja ietekmē visu Latvijas teritoriju (piemēram, augstākā izglītība), taču pārsvarā ietekme izpaužas esošā rajona un reģiona mērogā. Ikdienā uz Liepāju dodas iedzīvotāji no apkārtējām teritorijām apmēram 50 km rādiusā.

Liepājā ir salīdzinoši daudz NVO (~600), kas veido spēcīgus tīklus savu interešu aizstāvībā (piemēram, pēc neredzīgo biedrības iniciatīvas pilsētā ieviesti luksofori ar skaņas signāliem). Biedri ir aktīvi, sadarbojas ar valsts un pašvaldības institūcijām. No pašvaldības puses šī sadarbība tiek vērtēta atzinīgāk, piemēram, sociālais dienests pozitīvi vērtē labdarības organizāciju darbu, atzīstot arī institucionālas barjeras (*„Mūsu pilsētā ir četras vietas, kur var paēst, bet tās ir nevalstiskas vai kristīgas organizācijas, tad vēl pārtikas preces tiek dalītas trīs reizes nedēļā, pestīšanas armijā ir ļoti maza virtuvīte, manuprāt, divreiz nedēļā ir iespējams. Bērniem no kristīgā radio ir programma ģimenēm ar bērniem un Karostā ir palīdzības māja tieši bezdarbniekiem. Pašvaldībai būtu jāatbalsta arī šīs organizācijas. Mums kā dienestam būtu svarīgi, lai mēs varam pateikt: tur tu vari aiziet un kaut ko dabūt. Ar labām vietām vienmēr tas ir sarežģīti, jo pašvaldībai ir jātaisa iepirkums un jāatbilst šīm virtuvēm dažādām prasībām utt.”*). NVO pārstāvis savukārt uzskata, ka kopumā pilsētas dome paaugstina savu popularitāti uz NVO rēķina, taču atzinīgi vērtē sociālā dienesta darbu.

Nepieciešama koordinējoša institūcija NVO jomā. Līdz šim to darīja rajona padome, bet līdz ar ATR realizēšanu nepieciešama jauna institūcija.

Problēmas un vajadzības, piedāvātie risinājumi, īpaši akcentējot specifiskās (pilsētu grupai un konkrētai pilsētai).

- ✓ *Sociālā sfēra* – palielinās iedzīvotāju īpatsvars ar zemiem ienākumiem, līdz ar to paplašinās sociālās palīdzības saņēmēju loks (galvenokārt dzīvokļu pabalsti). Otra būtiskākā palīdzības saņēmēju kategorija ir invalīdi. Problēmas saistītas ar budžeta pārdalīšanu, tam sekojošu darbinieku skaita samazināšanu, kā arī iesākto sociālo projektu apturēšanu. Apdraudēta preventīvā sociālā darba attīstība.
- ✓ *Uzņēmējdarbība* – trūkst inovatīvu ideju, netiek dibināti jauni uzņēmumi, jūtami tiek slēgti jau esošie. Vāji jūtama ostas (īpašās ekonomiskās zonas) ietekme. Trūkst praktiski lietojamas statistiskās informācijas (CSP kompetence).
- ✓ *Administrācija* – birokrātiskas struktūras domē, pašvaldības vājums iedzīvotāju interešu aizstāvībā. Tiek lobētas šauras uzņēmēju grupas intereses, lēmumi tiek pieņemti neformālā veidā („*A ir padomnieks B uzņēmuma vadītājam. Viņi tur ekipāžā brauc rallijā. Nu tā tiek risināti visi šie jautājumi.*”). Tai pašā laikā reģionu pilsētās lēmumu pieņēmēji ir pieejamāki kā Rīgā, pateicoties neformālām saitēm.
- ✓ *Izglītība* – trūkst sasaistes starp darba devējiem, valsts iestādēm, izglītības iestādēm (grūti saskaņot pieprasījumu un piedāvājumu). Vāja augstskolas sadarbība ar uzņēmējiem un pašvaldību („*Viņi ir pašpietiekami. Naudas ir, un mēs jau neesam saistīti.*”)

Risinājumi:

- ✓ Risināt jautājumu par asistentiem personām ar invaliditāti – lai tas būtu valsts apmaksāts pakalpojums;
- ✓ Vienotas vadlīnijas pašvaldību sociālajiem dienestiem (metodiski norādījumi, kad klientam jāraksta iesniegums u.tml.), tai pašā laikā respektējot pilsētu atšķirīgās problēmas. Konkrēts priekšlikums – ieviest vienotu datorprogrammu, ko var izmantot visu pašvaldību sociālie darbinieki. Jāievieš vienoti statistikas kritēriji (vai visi sociālie dienesti visās prasītajās pozīcijās saprot vienu un to pašu?)
- ✓ Ņemot vērā sarežģīto sociālo situāciju, ir jāatvieglo prasības NVO un uzņēmējiem (zupas virtuves atbilstība ļoti augstām higiēniskām prasībām, nepieciešamība pašvaldībai taisīt iepirkumu uz NVO sniegtajiem pakalpojumiem, aizliegums pašvaldībai slēgt ar konkrētu uzņēmumu līgumus, ja pēdējo 3 gadu laikā no šī uzņēmuma saņemts ziedojums);
- ✓ Konkrētu ideju meklēšana eksporta atbalstam;
- ✓ Atcelt šķēršļus uzņēmējdarbības uzsākšanai, neiznīcināt uzņēmumu ilgtermiņa perspektīvu (piemēram, ar pēkšņu PVN likmes paaugstināšanu), kontrolējošām institūcijām jāklūst par rekomendējošām;
- ✓ Vairāk akceptēt projektus reģionos;
- ✓ Atvieglot vīzu režīmu, lai attīstītos tūrisma nozare;
- ✓ Piešķirt sabiedriskā medija statusu arī reģionālajiem medijiem;
- ✓ Pilsētu politikas veidošanā visi reģioni jāuztver kā līdzvērtīgi, neizceļot Rīgu („*Nu tad jūs strādāsiet pēc reģiona un tad apkalposiet to, kas Rīgai paliks pāri – es esmu*”)

kategoriski pret to! Jo reģionu kapacitāte pēc kvantitātes nebūs tik milzīga kā Rīgas, bet kvalitatīvi tā nav sliktāka.”)

- ✓ Jārada konkrētas darbības programmas politizētu un vispārīgu stratēģiju, attīstības plānu un deklarāciju vietā, veidot precīzas vadības struktūras visos līmeņos;
- ✓ Jāpārskata iepirkumu noteikumi („*Kvalitāte, saturs un pētnieki, kas to dara, ir mazāk svarīgs – svarīgi ir tas, vai tas ir par simts latiem lētāks.*”)
- ✓ Ministriem jābūt profesionāļiem savā jomā;
- ✓ Universitātēs veidot t.s. padomnieku konventu, kas būtu pamats savstarpējai sadarbībai pilsētā un reģionā.

Sadarbība ar citām pilsētām novadā-reģionā-valstī-starptautiski. Laba sadarbība ar Kurzemes reģiona pilsētām tūrisma jomā. Tāpat arī izglītības jomā tiek veidotas kopīgas studiju programmas, piesaistīti mācībspēki utt. Starptautiskā sadarbība ar vairākām pilsētām, kas pārsvarā saistīta ar labdarību, sociālo palīdzību mazaizsargātām iedzīvotāju grupām, kā arī skolotāju apmaiņas programmām.

Respondenti atzīmē vāju solidaritāti starp pilsētām („*kā arī daugavpilieši pa televīziju un radio teica – kāpēc mums ir jāmaksā par Liepājas Metalurga garantijām?! Jo patiesi – kāda tur pārējiem Latvijas iedzīvotājiem daļa, ka viņiem tur ar nodokļiem jāmaksā par to, ka kaut kādam Liepājas Metalurgam jātaisa kaut kāda rekonstrukcija?!*”).

Tiek atzītas sadarbības problēmas starp Liepāju un rajona pašvaldībām („*Ko mēs ar jums, laukiem, sadarbosimies!*”). Starp reģiona pilsētām pastāv konkurence, kur tiek vai tiks izvietotas dažādas valsts iestāžu filiāles.

Sadarbība ar citām pilsētām biežāk notiek neformāli, izmantojot korporatīvās saites, piemēram, ar augstskolas absolventiem, bijušiem kolēģiem u.tml.

Vairāki respondenti uzsver dažādu līmeņu pilsētu sadarbību savā starpā (horizontāli), bet ne ar cita līmeņa pilsētām (vertikāli), pamatojot to ar atšķirīgām pilsētu problēmām („*Lielākoties mēs kontaktējamies ar lielajām pilsētām. Bija viens tāds lielo pilsētu seminārs, kur visi nāca kopā un bija tāds vērtīgs. Ir ļoti grūti aicināt uz tādām diskusijām, piemēram, Valdemārpili, jo tās situācijas ir atšķirīgas, tādēļ tā regulārā sazināšanās ir ar Ventspili, Jelgavu, Rīgu un Jūrmalu, reizēm Daugavpili.*”). Ar mazākām pilsētām sadarbojas pēc klientu vajadzībām (visbiežāk saistībā ar deklarēto dzīvesvietu). Sadarbība ar atsevišķu rajonu padomēm par atsevišķu pakalpojumu pirkšanu (nakts patversme, pansionāts).

Pilsētas attīstības mērķi un prioritātes. Pilsētas attīstības stratēģija tiek vērtēta atzinīgi („*es gribētu dzīvot tādā Liepājā, kā tur ir paredzēts.*”), taču mērķu sasniegšanu pašlaik būtiski ietekmē esošā ekonomiskā situācija un tam sekojoša iedzīvotāju aizplūšana. Pilsētā attīstītas tradicionāli izveidojušās nozares (metālapstrāde, tekstilrūpniecība, tūrisms), taču pilsētas attīstību būtiski ietekmē *AirBaltic* lidojumu pārtraukšana u.c. infrastruktūras problēmas. No pašvaldības tiek sagaidīta investīcijām atbalstošas (pastāvīgas) vides nodrošināšana. Tomēr lielākiem objektiem nepieciešama valsts palīdzība. Tāpat pilsētas attīstība tiek saistīta ar kultūras un izglītības jomu attīstību. Jāveido policentriska valsts attīstība ar vienu nozīmīgu izglītības centru reģionā, ap kuru koncentrējas pārējās izglītības iestādes („*ikviena augstskola, arī Rīgas augstskola, ir reģiona augstskola un nebūtu korekti – mēs šeit Rīgā un jūs tur reģionos*”).

Uzņēmēji fokusa grupas diskusijā norādīja uz vairākām problēmām un piedāvāja savu skatījumu uz to risināšanas iespējām.

Problēmas:

- ✓ būtiskas atšķirības starp lielajiem un mazajiem uzņēmumiem (mazajiem grūtāk);
- ✓ pilsētas domes pretestība uzņēmējdarbības iniciatīvai (rodas aizdomas, ka palīdz tikai noteiktai daļai; pārējiem atsaka vai prasa nepamatotu samaksu);
- ✓ finansiāla neuzticēšanās starp dažādu līmeņu institūcijām, uzņēmumiem („*Jā, mazie pazvana un pasaka, ka viņi nevar samaksāt. Bet lielajiem – tas ir stils nemaksāt! Nu negribu teikt, ka mazie maksā un lielie nemaksā. Bet tomēr tiem mazajiem kaut kāda lielāka atbildības sajūta.*”);
- ✓ Latvijā nav jūtama pilsētu attīstība (izņemot Rīgu), kas liecina par nevienmērīgu reģionālo attīstību;
- ✓ augsts birokrātijas un korupcijas līmenis pilsētā un valstī kopumā;
- ✓ valsts iestāžu nekonsekvence atsevišķu nozaru atbalstīšanā, attīstībā („*Nu iznīcināt visu to, kas uz šo brīdi ir radīts...*”);
- ✓ zema uzņēmēju elastība savā darbībā („*Mūsējais aizbrauc un atdzen mašīnu un uzliek pa virsu pusotru tūkstoši un gaida, kamēr kāds nopirks. Tikmēr lietuvietis jau piecas mašīnas pārdos, bet mūsējais vēl sēdēs uz tās kaudzes. Tas nav tikai valdībai, bet gan latviešiem kopumā raksturīgs – tāda alkatība... izteiktāka kā citām tautām.*”);
- ✓ investīcijām nelabvēlīga vide.

Risinājumi:

- ✓ sniegt uzņēmējiem vienkārši saprotamu informāciju par uzņēmējdarbības nosacījumiem, nesarežģīt situāciju;
- ✓ skaidri noteikt atbalstāmās nozares;
- ✓ neizvirzīt maksimālās ES prasības.

Iedzīvotāju fokusgrupa – īss sastāva raksturojums. Liepājas iedzīvotāju fokusgrupā piedalījās 12 iedzīvotāji – astoņas sievietes un četri vīrieši. Diskusijas dalībnieki pārstāvēja dažādas iedzīvotāju sociāldemogrāfiskās grupas – studējošo jaunatni, nodarbinātos valsts un privātajā sektorā un pensijas vecuma iedzīvotājus.

Pilsētas vieta novadā-reģionā-valsts kopējā attīstībā. Diskusijas dalībnieki pauda augstu apmierinātības līmeni ar dzīvi Liepājā. Liepāja ir atraktīva pilsēta jūras krastā, Latvijā pazīstama kā vēju un mūzikas pilsēta. Šos aspektus liepājnieki uzsvēra jau pašā diskusijas sākumā un minēja, ka Liepāja Latvijā ir plaši atpazīstama. Pilsētai ir savs īpašais šarms, te ir aktīva kultūras un mākslas dzīve. Gan bijušie, gan esošie Liepājas iedzīvotāji lepojas par savu izcelsmi no Liepājas.

„Tā ir pilsēta, par kuru nav jākaunās, ka tu dzīvo Liepājā. Tas ir vārds, kas ir lepns pats par sevi. Un lepns nevis tādā negatīvā, bet pozitīvā nozīmē. Liepāja, tā ir pilsēta ar garšu un smaržu un tādi ir cilvēki, kas šeit dzīvo. Pasakot, ka tu dzīvo Liepājā, cilvēki uz tevi atsakās.”

„Liepājnieki ir lepni par savu pilsētu un par to, ka dzīvo Liepājā un tas patiešām ir nevis dzīvesvieta, bet tas jau ir statuss- būt liepājniekam.”

Liepājnieki ir apmierināti ar pilsētas izmēru, kas ir iedzīvotājiem draudzīgs. Daba ir tuvu, pāris minūtēs iedzīvotāji var nokļūt pie jūras, ezera vai parkā. Arī pilsētas viesi, kas ierodas apskatīt Liepāju, novērtē tās atmosfēru, piedāvātās iespējas un labprāt atgriežas atkārtoti.

„Nav par lielu un nav par mazu. Katrs katru nepazīst uz ielas, bet viss ir normāli sasniedzams.”

„Šeit ir kaut kas, ko nevajag pat klasiskā reklāmā likt naudu iekšā, protams, tikai atgādinot, ka ir tāda pilsēta Latvijā, Eiropā un tā...”

Liepāja ir republikas mēroga pilsēta, kas aug līdzī laika. Tās atpazīstamības objekti laika gaitā ir mainījušies (piemēram, 1980. gadu beigās tas bija mūzikas festivāls Liepājas Dzintars, šobrīd Liepājā notiek ikgadējais festivāls Beach Party un darbojas Latvijas Pirmā rokkafejnīca, kurā arī ir Liepājas atpazīstamības simboli – Raimonda Paula ‘čības’, ‘Ģitāra’, parkā atrodas bungu skulptūra, kas uztur Liepājas kā mūzikas pilsētas atmosfēru). Liepājas Simfoniskais orķestris ir atpazīstams gan Latvijā, gan aiz valsts robežām. Tāpat Liepājā var bieži dzirdēt un redzēt dažādus viesmāksliniekus.

Liepājnieki norāda, ka pilsēta vienmēr ir bijusi atdalīta no rajona – pilsētai un rajonam ir atsevišķas vadības un, viņuprāt, Liepājas rajons no šī dalījuma zaudē, jo sadarbojoties ir vieglāk īstenot idejas un piesaistīt finansējumu. Tiek norādīts, ka Liepājas pilsētas un citu rajona pilsētu un lauku teritoriju dzīve noris atrauti vienam no otra. Liepājnieki nejūt saistību un norāda, ka tā ir „cita pasaule”, lai arī attālums, piemēram, līdz Grobiņai, ir tikai 10 kilometri. Arī administratīvi teritoriālās reformas rezultātā, diskusijas dalībniekuprāt, zaudēs lauku teritoriju iedzīvotāji, jo tiks slēgtas skolas, ambulances, pieaugs attālumi starp iedzīvotājiem un administratīvo centru, bet pilsētas dzīvi šīs pārmaiņas neietekmēs.

„Tie, kas šobrīd ir lauki, paliks vēl dziļāki lauki! Ja es dzīvotu laukos un, ja man pateiktu, ka divreiz nedēļā ir autobuss- vienreiz prom un otrreiz atpakaļ...! (..) Pie tam prom un atpakaļ iet ne tā kā tev vajag. Tev tas iet tikai vienā virzienā, atpakaļ brauc nākošajā trešdienā. Tas ir attālums, tas nav divi kilometri pārskriet pāri laukam un ieiet pie ģimenes ārsta.”

Pilsētas ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību. Diskusijas dalībnieki norāda, ka rajona un pilsētas dzīve un lēmumpieņemšana notiek atsevišķi. Protams, daudzi cilvēki no Liepājas apkārtējās teritorijas strādā Liepājā, vai arī Liepājnieki iegādājas īpašumus pilsētas pierobežā. Kāds respondents norāda, ka pilsēta kā attīstības centrs ap sevi veido citus mazākus centrus – šajā gadījumā tiek minēts piemērs par jaunu apbūves teritoriju ar jaunām ielām, veikaliem un autosaloniem. Ekonomiskā krīze gan šīs teritorijas attīstību ir apturējusi un autosaloni darbu vairs neturpina. Tomēr pirms pieciem gadiem šeit bijis purvs, tagad – attīstīta infrastruktūra.

Pilsētas attīstība kopumā tiek vērtēta pozitīvi, lai arī iedzīvotāji norāda arī uz mīnusiem un izaugsme nav bijusi tik strauja, kā citās „Rietumkrasta pilsētās” Latvijā.

Iedzīvotāji uzsver, ka Liepāja tiek veidota cilvēkiem un to iedzīvotāji novērtē. Viņi atzīst, ka Liepājas attīstībai ir būtiski, ka tiek uzlabota un attīstīta infrastruktūra, ka Liepājā ir kravas osta un rūpnīca ‘Metalurģ’, kas ir liels darba devējs pilsētas un tās apkārtējās teritorijas iedzīvotājiem.

Liepājas pilsētas un teritorijas attīstību lielā mērā noteikusi uzņēmēju aktivitāte, pašvaldības vēlme pēc iespējas veicināt attīstību un kultūras un mākslas vērtību atzīšana.

„Citās pilsētās vēl joprojām var būt tā, kurš lielākais blēdis, tas naudu iegūst. Liepājā ir domāšana ar galvu. Tā, lai visiem sanāc. Varbūt tāpēc mēs esam kultūras galvaspilsēta.”

NVO sektors un iedzīvotāju līdzdalība. Liepājā darbojas vairākas kultūras un sporta sabiedriskās organizācijas, kuru aktivitātēs Liepājas iedzīvotāji var iesaistīties. Diskusijas dalībnieki atzīst, ka ne vienmēr iedzīvotāji izmanto visas pieejamās iespējas, būtu vēlāmāka lielāka iedzīvotāju aktivitāte.

„Viens liels pluss ir tenisa skola, kur salīdzinot ar Rīgas un Jūrmalas cenām, bērniem ir seši lati mēnesī jāmaksā.”

„Tie, kas negrib, kritizēs vienalga un neies, lai arī kādi vārti būtu vaļā. Pamatā ir vajadzīga paša iniciatīva! Piemēram, viesnīcā kanāla malā ir izstādes par brīvu, bet tas nav īpaši izplatīts.”

Iedzīvotāji līdzdarbojas attīstības un pilsētas plānošanas procesā ar sabiedriskās apspriešanas starpniecību par celtniecības un infrastruktūras jautājumiem.

„Ir pamanīts, ka tās [sabiedriskās apspriešanas] notiek, bet, manuprāt, tas ir arī vienīgais, kur mēs jūtam, ka notiek cilvēku uzrunāšana un īsta darbošanās.”

Respondenti uzskatīja, ka ir nepieciešams uzlabot lēmumpieņēmēju un iedzīvotāju komunikāciju, jo ne vienmēr iedzīvotāji jūtas pietiekami labi informēti par pilsētā plānotajām aktivitātēm un projektiem. Šim viedoklim tika iebilsts ar argumentu, ja informācija tiek meklēta, to var viegli atrast.

„Kad strādāju ar pilsētas attīstības dokumentiem, tad es zinu, ka tādi ir un, kas tiek plānots, ka ir vadlīnijas. Bet tīri kā pilsonis es neko nezinu.”

„Man liekas, ka jautājumu risināšanai ir radīts caurspīdīgums”

Kopumā iedzīvotāji ir apmierināti ar Liepājas domes darbu, piedāvātajiem pakalpojumiem un pakalpojumu kvalitāti. Liepājas domes darbība tiek raksturota kā atklāta un uz sadarbību ar uzņēmējiem un iedzīvotājiem orientēta.

Problēmas un vajadzības, piedāvātie risinājumi, īpaši akcentējot specifiskās (pilsētu grupai un konkrētai pilsētai). Liepājas problēmas ir līdzīgas citu Latvijas pilsētu problēmām – darba vietu trūkums no vienas puses un atbilstoša darbaspēka un individuālās iniciatīvas trūkums no otras puses. Kāds diskusijas dalībnieks minēja, ka pilsētā un Latvijā vairāk vajadzētu meklēt un izmantot jaunus problēmu risinājumus, piemēram, iesaistīt pensionārus bērnu aprūpē.

„Pensionāru nodarbinātība, radošas vietas radīšana ar pievienoto vērtību. To pensionāri varētu nest pilsētai. Piemēram, bērnodārzu problēmu risināšanu.”

Līdzīgi kā citviet Latvijā arī Liepājā trūkst bērnodārzu. Pilsētas infrastruktūra dažviet nav sakārtota un traucē pilsētnieku dzīvi, ko iedzīvotāji saista ar ne vienmēr pārdomātu pilsētas plānošanu – tiek piesaukts plānotais, bet joprojām neuzbūvētais viadukts pie Raiņa ielas dzelzceļa pārvada, Kara ostas tilts, vienlaicīga ceļu remontu veikšana vairākās vietās, ceļu segumu kvalitāte, veloceļu problēma, autostāvvietu trūkums pilsētas centrā, ‘ļauņprātīgie ielu netīrītāji’, suņu pastaigu parka plānotā likvidēšana, klaiņojošo dzīvnieku problēma – trūkst informācijas, ko darīt šādos gadījumos, ceļu seguma uzlaušana neilgi pēc remonta, kas liecina par sadarbības trūkumu atbildīgo organizāciju vidū:

„ Tracina, ja ir ceļa remonts, kas ir uzreiz trijās maģistrālajās ielās. Nenotiek ceļu plānošana.”

„Piemēram, veloceļņš Ziemeļu ielā, pa kuru es labprāt brauktu, bet lai tur nokļūtu man jābrauc pāri tiltam, kas ir vairāk kā bīstami dzīvībai. Ir veloceļņš, bet tajā rajonā diez vai viņu kāds izmanto.”

„Ielu segumi! Ganību ielu pēdējo reizi pirms diviem gadiem nopietni izremontēja. Pagāja tikai mēneši, kad atkal plēsa vaļā un tad jau segums atkal ir sabojāts. Tā jau ir pilsētas plānošanas problēma.”

„Ir lietas, ko varētu vienkāršā veidā atrisināt. Mums ir 3-4 m plati trotuāri, varētu novilkt līnijas riteņbraucējiem un gājējiem.”

Liepājā visgrūtāk klājas ģimenēm ar vairākiem mazgadīgiem bērniem un pensionāriem, kuri aizgājuši pensijā ar 'mazajām pensijām'. Tomēr vienlaikus diskusijas dalībnieki atzina, ka Liepājas iedzīvotājiem ir ticība savai pilsētai, ka viss nepieciešamais agrāk vai vēlāk tiks izdarīts un pilsēta tiks sakārtota. Lielāka neticība ir pret valsti.

Liepājas iedzīvotāji savā pilsētā vēlas redzēt lielākas aktīvā sporta iespējas. Lai arī ir uzcelta jauna sporta halle, tā jau ir pārslogota ar dažādiem pulciņiem un treniņiem, bet iedzīvotājiem vakaros nav kur uzspēlēt bumbu. Vēl ir jāattīsta ģimenes atpūtas iespējas, jo pagaidām tās ir ierobežotas.

„Ja man gribas ar draugiem bumbu uzspēlēt, nav kur! Vasarā labi, novelk tīklu un spēlē. Slidot vēl var aiziet uz halli- publiski. Kādreiz bija tāda Robinsonu pilsētiņa uztaisīta ar aktivitātēm, kur pusaudžiem izpausties. Pabija vienu vasaru un...Iestrādnes jau ir bijušas, bet viss kaut kur pazūd. Pilsētai jāpārņem šādas projektu lietas.”

„Viss ir tāds universālais piedāvājums. Vajag kaut ko tādu, ka to bērnu var kaut kur atstāt un mamma un tētis var aiziet...bet nu nav!”

Sadarbība ar citām pilsētām novadā-reģionā-valstī-starptautiski. Diskusijas dalībnieki uzskata, ka pilsētas dzīves ikdienā viņiem trūkst sadarbības 'labas prakses' piemēru, pēc kuriem viņi varētu spriest par Liepājas sadarbību ar citām pilsētām Latvijā un ārvalstīs. Izskanēja viedoklis, ka sadarboties vajadzētu vairāk Kurzemes reģiona līmenī, jo tad būtu vieglāk īstenot dažādas ieceres. Cits diskusijas dalībnieks pieminēja konkurenci ar Ventspili un, viņaprāt, Liepāja šajā konkurences cīņā zaudē, piemēram, tūristu piesaistē.

„Jā, bet slēpot mēs braucam uz Ventspili, nevis tepat. Ir šādas tādas lietiņas, kas ir stiprākas citām pilsētām.”

„Ilgāku laiku prāmis bija Ventspilij, bet mums nebija. Tas man liekas ir ļoti būtiski.”

„Lidmašīna tagad lido arī uz Ventspili. Ar to mēs arī vairs nevaram konkurēt.”

Sadarbība notiek uzņēmējdarbībā un citās jomās, tomēr pilsētnieki atzina, ka Latvijā vēl nav attīstītas sadarbības tradīcijas un šajā jomā vēl ir jāattīstās. Tāpat ir nepieciešams informēt cilvēkus par labās prakses piemēriem, jo tādu ir daudz, taču iedzīvotāji par tiem nezina.

„Man septiņus gadus sanāca strādāt ar jauniešiem un studentiem. Mēs esam radījuši dažādus sadarbības tīklus. Tie visi jau beidzās, tad, kad ideja ir radusies, jo visi ir gatavi atrast 10 argumentus, kāpēc to nevajag.”

„Liepāja pirmā atvēra pabalstu programmu, ka cilvēkiem, kuru ienākumi nepārsniedz noteiktu robežu var pieteikties uz dzīvokļa pabalstu. Valsts pārņēma šo modeli un iedeva kā paraugu citām Latvijas pašvaldībām. Nav tā, ka tikai Rīga visu domā, šeit arī ir!”

Pilsētas attīstības mērķi un prioritātes. Diskusijas dalībnieki par pilsētas attīstības prioritātēm izvirzīja izglītību, ražošanu un tūrismu, taču Liepājā vēl nav skaidri noteiktas pilsētas prioritātes. Attīstoties šīm trīs jomām, pilsētā nebūs problēmas ar nodarbinātību un varēs arī risināt sociālās problēmas. Kāds respondents uzsver, ka nepietiek tikai ar 'deklarētām prioritātēm', bet ir jānodrošina to īstenošana:

„Arodskolās tikai nupat sāk mācīt ar kaut cik modernam ierīcēm. Visu laiku strādāja ar arhaiskiem darba galdiem. Tas cilvēks savu mūžu nevarēs dabūt darbu, jo viņš neprot rīkoties ar modernam ierīcēm, kas ir firmām.”

„Runājot par pilsētu, nav skaidrs uz ko vairāk orientēties - uz tūrismu, vai uz ražošanu. Nav gala risinājuma. Ražošana mums ir, bet vajadzīgas investīcijas un palīdzība arī no

domes puses. Mums varētu izveidoties pienācīgs tūrisms, bet nav rasts risinājums - kas tad Liepāja būs? Vai nu ražotāja vai atpūta?"

Liepāja vēlas augt un piesaistīt vairāk iedzīvotāju, taču problēmas varētu sagādāt dzīvojamais fonds. Liepājnieki rosina mazāk domāt par vakardienu, bet raudzīties nākotnē un nospraust pilsētai drosmīgus ilgtermiņa mērķus, mēģināt eksperimentēt. Iedzīvotāji vēlas Liepājā 'kaut ko drosmīgu, jaunu, neredzētu'. Neizmantojot Liepājas iespēja ir Liepājas ezers, kas vasarās pārtop par lielisku peldvietu un atpūtas vietu, bet ziemā – par publisku slidotavu. Šī projekta attīstīšanai būtu vajadzīgas salīdzinoši nelielas investīcijas.

Ražošanas attīstībai ir nepieciešams ne vien pilsētas, bet politisks atbalsts valsts mērogā. Diskusijā izskanēja, ka pašlaik atbalstīti tiek tikai lielie ražotāji un šobrīd lielo uzņēmumu centralizācija reģionu attīstībai nāk par sliktu.

„Likumdošana mazo uzņēmēju neatbalsta nemaz. Viņš maksā un uztur visu to pašu grāmatvedību, ko lielais uzņēmums. Lielajam trīs vai pieci grāmatveži, bet mazajam viens, kas ir viens no trim cilvēkiem.”

„Skandināvijā un citur ir tā, ka viņš tiek atbrīvots no nodokļa kaut kādus trīs gadus. Mums jau tas ir no pirmās dienas- aiziet un velc!”

Iedzīvotāji pozitīvi vērtē to, ka Liepājā notiek konkursi mazajiem uzņēmējiem, kuros iespējams saņemt finansiālu atbalstu uzņēmējdarbībai. Liepājas dome organizē seminārus dažādās nozarēs, informē, aicina speciālistus un izglīto par investīcijām Latvijā, par aktualitātēm attiecīgajā nozarē, par ārējo tirgu iespējām.

Kopsavilkums par Liepāju kā republikas pilsētu. Pētījumā iegūtā informācija apliecina pilsētas attīstīto komercdarbību, transporta un komunālo saimniecību, sociālo infrastruktūru, kādēļ Liepāju var uzskatīt par republikas pilsētu atbilstoši šai pilsētu kategorijai izvirzītajām prasībām (Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums, 18.12.2008.). Tāpat Liepāja demonstrē pietiekošu kapacitāti un potenciālu pilsētas tālākai attīstībai.

Līdzšinējā pilsētas attīstība tomēr vairāk uzrāda monocentriskas attīstības pazīmes. Atšķirībā no policentriskas attīstības, kur ekonomiskās vai ar ekonomiku saistītās funkcijas ir izlīdzinātas pilsētu sistēmā, kur labumu gūst ne tikai viena vai divas pilsētas, Kurzemes reģionā šīs ekonomiskās funkcijas starp pilsētām ir sadalītas nevienmērīgi. Tas nozīmē, ka Liepāja un Ventspils attaisno republikas pilsētas nosaukumu, taču tās neveido nozīmīgas ekonomiskas saites ar citām pilsētām reģionā. Vērojama samērā stingra pilsētu hierarhija reģionā. Par minēto liecina arī intervijās paustā vēlme norobežoties no citām pilsētām un novadiem reģionā, veidot savu infrastruktūru pašpietiekamu, funkcionāli iespējami maz saistītu ar apkārtējo teritoriju pašvaldībām. Vērojama republikas pilsētu savstarpēja sadarbība, no komunikācijas tīkla praktiski izslēdzot zemāka līmeņa pilsētas.

6.1.4.5. Novada centrs-bijušais rajona centrs: Alūksne

Alūksnes situācijas apraksta veidošanā izmantoti lauka darbā iegūtie materiāli un materiāli, kas ir pieejami pilsētas oficiālajā mājas lapā.

Alūksne atrodas 202 km attālumā no Rīgas Latvijas ziemeļaustrumos, Alūksnes augstienē. Pilsētas teritorija aizņem 1428 ha un 2007.gada sākumā tajā bija 9203 iedzīvotāji. Pilsēta ir Alūksnes rajona centrs un tā atrodas Alūksnes ezera krastā. Paugurainā reljefa dēļ tā

ir visaugstāk novietotā Latvijas pilsēta, jo atrodas aptuveni 200 m virs jūras līmeņa. Pilsētas devīze „Labs sākums nākotnei”.

Pilsētas attīstības vīzija ekspertu (pašvaldības deputātu, darbinieku, NVO pārstāvju un uzņēmēju) intervijās iezīmējas, akcentējot bagātīgo vēstures mantojumu un neskartās dabas vides bagātības kā galvenos resursus nākotnes attīstībai. „Alūksne kā vēsturisks, dinamisks pārrobežu sadarbības centrs”. Alūksnes priekšrocības: daba, bagātā vēsture, ģeogrāfiskā situācija – robeža.

„Tā arī cenšamies ...apgūt valodas, lai nav valodas barjeru. Sadarbojamies ar Igaunijas, Krievijas, Somijas, Nīderlandes, Zviedrijas, Vācijas sadraudzības pilsētām. Kad varēja saņemt Eiropas naudu par sadarbību ar mums, tad visi gribēja sadarboties, kad vairs nesaņem... sadarbība veicas, ja mērs grib sadarboties.” (Alūksnes politiskās varas pārstāvis, deputāts).

Pilsētas attīstību cenšas virzīt piesaistot un mēģinot paturēt vietējo cilvēkkapitālu, kā arī piesaistot pilsētai viesus. Jo vairāk pasākumu: svētku, sporta spēļu, čempionātu, jo vairāt tūristu un viesu pilsētā.

„Startējam daudzās pasaules čempionātu konkursos, esam jau sevi iezīmējuši... orientēšanās, biatlona sacensībās... mums ir sniegs. Darbojas 5km apgaismota distanču slēpošanas trase. Gribam uzlikt sniega lielgabalus.” (Alūksnes politiskās varas pārstāvis, deputāts).

Raksturojot sadarbību ar citām pašvaldībām, eksperti uzsver, ka notiek bijušā rajona teritorijā kopīgi darbojoties tūrisma, sporta pasākumu organizēšanā. Lai nekaitētu pagastu interesēm, pilsēta necenšas konkurēt ar apkārtējo teritoriju bērnu dārziem.

Alūksne (tirgus) ir vieta, kur lauciniekiem iztirgot savu produkciju.

„Katram alūksnietim ir savi lauki, kur brauc brīvdienās. Mēs esam mijiedarbībā....Bez inovācijas mēs nevarētu izdzīvot.” (Alūksnes politiskās varas pārstāvis, deputāts)

Sadarbība noris arī ar pārrobežu partneriem – Krievijā un Igaunijā (Izborska, Pleskavas tūrisma informācijas centrs; Hanja, Otepē). Hanja un Otepe vienlaicīgi ir arī konkurenti kā ziemas sporta centri. Alūksnes priekšrocības – sniega segas saglabāšanās ilgāk un stabilāk nekā citur Latvijā. Pilsēta ir „zaļa pakalnu, dārzu un parku pilsēta, tajā nav rūpnieciskā piesārņojuma” – to varam lasīt pilsētas mājas lapā.

Pilsētas pašvaldība cenšas atbalstīt nodarbinātību, veicināt darba vietu izveidi un saglabāšanu. Galvenais darba devējs ir dažādas valsts iestādes – skolas, valsts pārvaldes iestādes, kuras ATR kontekstā var tikt slēgtas, apvienotas vai pārvietotas uz kaimiņpilsētām.

Kājnieku skolas atrašanās Alūksnē nodrošina darbu arī daudziem vietējiem – kā apkalpojošajam personālam. Privātā sektora uzņēmējdarbību pārstāv bankas, celtniecības un kokapstrādes firmas, kā arī pilsētas apkārtnē darbojošies tūrisma, lauksaimniecības (piens, olas) un zivjaudzēšanas uzņēmēji- pārsvarā mazie un mikro darba devēji. Kokapstrādē un tirdzniecībā lieli uzņēmumi izkonkurējuši mazos gaterišus un veikaliņus. Ķīnas ienākšana Dānijas un citu Skandināvijas valstu tirgū izkonkurējusi Alūksnes mēbeļu ražotājus. Uzņēmējdarbības atbalstu cenšamies realizēt caur atbalstu projektiem, ja iespējams atbalstot caur iepirkumu, organizējot pasākumus, kuros viņi sniedz pakalpojumus.

„Galvenā uzņēmēju vēlme: netraucēt vietējos uzņēmējus, vislielākais traucēklis, ja ievēro likuma burtu, nevis garu, tad var apturēt pilnīgi visu.” (Alūksnes politiskās varas pārstāvis, deputāts).

Katru mēnesi pašvaldības vadība tiekas ar NVO, reizi mēnesī ar valsts iestāžu vadītājiem, vienreiz mēnesī ar tūrisma nozares uzņēmējiem. Darbojas divas spēcīgas arodbiedrības:

izglītības darbinieku un pašvaldību darbinieku. Koplīgums ļoti stiprs un aizsargājošs, panākts pateicoties saliedētam darbam.

Iedzīvotāji un pašvaldība 2004. gadā izveidojusi NVO „Alūksnes novada centru”, kas vāc līdzekļus iedzīvotāju iniciatīvu, inovatīvu ideju atbalstam. Katru gadu 5000-10000 Ls. Piemēram, ideja „Izgaismosim pilsētas strūklakas”, „Ābeļdārzs pie 2. vidusskolas”.

Ekspertu minētās problēmas:

- ✓ Bažas par skolu slēgšanu – jaunu bērnu skaita normatīvu noteikšana skolās, ja būs apdraudēta skolu pastāvēšana, cilvēki tur negribēs dzīvot. Pilsēta izremontējusi vakara vidusskolu.
- ✓ Trūkst gāzes vada, tas neļauj pilsētai attīstīt ražošanas veidus, kuros nepieciešama gāzes apkure.

Perspektīvas: informāciju tehnoloģijas ļauj dzīvot Alūksnē un strādāt Briselē. Ir cilvēks, kurš strādā par tulku Briselē, caur internetu saņem uzdevumu un nosūta atpakaļ. Internets laukos pagaidām lēns un nedrošs.

Sociālās aprūpes centri finansējuma dalījums pēc pakļautības pašvaldībai vai LM SPP nav sociāli taisnīgs.

Problēmas pilsētā. Pašvaldības izpilddirekcijas pārstāvis norādīja, ka „*problēmas ir ielas, trotuāri, komunikācijas, kanalizācija....mums ir pils....ļoti, ļoti vēsturiska, kura drūp. Varētu sakārtot, ja būtu līdzekļi.*”

Trūkst pašvaldības dzīvokļu, rindā 178cilvēki, pašvaldībai kopā ~ 180. Deficīts arī sociālais darbinieks ar augstāko izglītību, ir tikai astoņi, bet to vērtē kā ļoti grūtu darbu, kuru nenovērtē ne iedzīvotāji, ne vadība.

„Problēma arī kvalificētu speciālistu piesaiste. Nevaram konkurēt ar Siguldu, Ventpili, Liepāju brīvā laika pavadīšanas ziņā”

„Ļoti sāpīgi, ka trūkst akušieru, slēgta dzemdību nodaļa. Tagad izvēlas Valmieru, Balvus kur dzemdēt, tas cilvēkiem nav ērti. Ģimenes ārsti noslogoti.” „Sadarbība ar profesionālām organizācijām ārstu atrašanās neveidojas, jo nav brīvu dzīvokļu, kurus piedāvāt arī kā dienesta dzīvokļus. Tā dara Cēsis, bet mūsu iepriekšējā pieredze diezgan skumja, visi grib privātos dzīvokļus.” (Alūksnes politiskās varas pārstāvis, deputāts)

Pozitīvs risinājums – plānošanas reģioni, kuri var veicināt sadarbību Vidzemes reģiona ietvaros.

Finansu sadale projektiem, investīcijām.

„Diemžēl Alūksne nav to pilsētu skaitā, kuras iekļautas pilsētu infrastruktūras projektos starp 17 izredzētajām. ...Kurš vairāk bļauj, tas dabū vairāk...Kā bērns pie mātes pupa.....gribētos godīgumu.” (Alūksnes politiskās varas pārstāvis, deputāts)

Investīciju piesaiste būtu jāskata ilgtermiņā, lai kāda pašvaldība nebūtu neizdevīgā situācijā. Problēmas, kuras jārisina pilsētas un pagastu (lauku) iedzīvotājiem pamatā līdzīgas: izglītības pieejamība, veselības aprūpe, infrastruktūra, valsts investīciju finansējuma dalījums.

Alūksnes darba devēju viedokli par Alūksnes un Rīgas, centrālās varas attiecības raksturo viņu viedokli par ATR. Alūksnes, tās apkārtnes (bijusī rajona teritorija) darba devēji savu attieksmi pret ATR raksturo dažādi, taču pārsvarā – kā negatīvu. Kopumā vērtējums ir negatīvs. Pēc ekspertu domām, ATR ietekme uz reģionālo attīstību ir negatīva un tās

negatīvās sekas turpinās pieaugt. Atbildība jāuzņemas valsts centrālajai politiskajai un administratīvajai varai.

Dala darba devēju ATR saista ar atšķirīgu valsts centrālās varas pārstāvju (pirmkārt, valdības) atbildības trūkumu par to, kas notiek Latvijas reģionos – attālos rajonos, kuri tuvāk citu valstu robežām nekā galvaspilsētai. Ekonomiskās problēmas un darba vietu nodrošinājumu saista ar valdības politiku reģionos.

„... Protams, man kaut kā tas arī ļoti sāp, ka republikā vadībā un valdībā, pateikšu, ka ļoti maz par to domā, lai varētu teiksim piedāvāt darba vietas un organizēt darbu tā, lai būtu arī darbs nomalēs, ..., jo mēs esam pierobežā. Diemžēl tāda situācija ir. Protams, protams, viennozīmīgi, attālumš no centra, nosaka ļoti, ļoti daudz. Un ne tikai no centra! Arī no lielām pilsētām...” (darba devēja, publiskais sektors, Alūksne)

Vietējo pašvaldību darba devēji drīzāk vērtē kā to varu, kura pārstāv savējos, kura arī savu iespēju robežās dara ko spēj vietējās attīstības labā, bet tāpat atkarīgi no centra pieņemtajiem lēmumiem un nevar to ietekmēt. Vietējo vadītāju rīcībā darba devēji saskata centienus uzņemties atbildību, vēlmi palīdzēt ”saviem” cilvēkiem.

„Teikšu tā, ka ļoti daudzi cenšas pagastā palīdzēt saviem cilvēkiem. Ja arī ir cilvēki, kas nodarbinātības dienestā stājas uzskaitē, tad pagasti pieņem viņus tajos pagaidu sabiedriskajos darbos un te jau mēs varam redzēt, kur pagasti tik tiešām rūpējas par saviem cilvēkiem.”

„Es baidos, ka mēs sagaidīsim vēl vienu (emigrācijas) vilni un ļoti lielu vilni, ka mūsu jaunatne, darba spējīgie cilvēki meklēs darbu ārpus Latvijas” (darba devēja, publiskais sektors, Alūksne)

Negatīvu attieksmi pret Administratīvi teritoriālo reformu saista ar centra un reģionu attiecībām plašākā kontekstā, domājot par valdības atbildību demogrāfisko un reģionālās politikas problēmu risināšanā.

„...gribētos, ... ja būtu iespējama tāda valsts politika, lai cilvēki varētu dzīvot ne tikai lielajā pilsētā, bet arī tur, kur viņiem patīk dzīvot kaut vai tādā aizmirstā vietā kā Alūksne.” (darba devējs, privātais sektors, Alūksne)

Demogrāfisko un reģionālo problēmu risinājums ietekmē arī uzņēmējdarbības esošās iespējas un nākotnes perspektīvas (arī pēc ATR).

„Nu neko vairāk nevajag, kā tikai lai cilvēki būtu. Lai aizķeras cilvēks, un , ja aizķeras cilvēks, tad visu var. Līdz tam brīdim, kad ir cilvēki, tad viss dzīvo. Jo tad ir dažādas vajadzības un iespējas. Un līdzko cilvēku paliek arvien mazāk, tad ir bēdīgi.” (darba devējs, privātais sektors, Alūksne)

Alūksnes pašvaldība atbalsta iedzīvotāju atgriešanos no imigrācijas Īrijā, Anglijā nodrošinot bērniem un pieaugušajiem iespēju mācīties vakarskolā, kuras telpas savestas kārtībā.

Daļa ekspertu negatīvi vērtē iespējamo ATR iespaidu uz reģionu attīstību, bet savu attieksmi nepauž aktīvi, drīzāk cenšas norobežoties no iekļaušanās politiskajos un administratīvajos procesos.

„Tas ir atkal viens no globalizācijas posmiem, kad viss tiek centralizēts. Ja centralizē jau vienu iestādi smagi sajūtam... Bet te vairāki cilvēki zaudēs darbu... pakalpojums neaizsniedzamāks.. .reaģēšanas laiks palielinājies...”

„Izdevīgi tas droši vien tikai valdošajai politikai, tai sistēmai, centralizēt visu, tā ir vieglāk kontrolēt...nevis mazas patstāvīgas šūnas, ...vieglāk lielas, pakļautas, atkarīgas no

kaut kādām subsīdijām, finansējumiem, utt.” (darba devējs, mazais uzņēmējs, Alūksnes rajons)

Savu norobežošanu no notiekošajiem procesiem uzņēmējs rūpīgi pārdomājis un noformulējis savu – subjektīvi pamatotu uzskatu sistēmu, koncentrējot atbildības jēdzienu ap savu personisko rīcību, norobežojoties no vēlmes iejaukties plašākos sociālos procesos.

„Es nebiju ar mieru savu galvu nolikt Rīgā. Kādu laiku strādāju... institūcijās, kuras saucu par birokrātiem...negribēju tajā piedalīties. Pats galvenais ...vienmēr cīnīties par labām, nevis ļaunām lietām. Turklāt es nejutos tik spēcīgs, lai tā atklāti mestos cīņā...”

Darba devējs, pieredzi precīzi pamato norobežošanās pozīciju, reize ieskicējot valsts pārvaldes vides nepievilcību. Atbildība par savu dzīvi netiek uzkrauta ne valstij, ne pašvaldībai, tai pašā laikā saskatot valsts pārvaldes sistēmas trūkumus.

„Nu, visa tā sistēma tāda kreisa un šķība... mēs mierīgi plānojam savu dzīvi.” (darba devējs, privātais sektors, Alūksne)

Secinājumi:

- ✓ Pilsētas pašvaldības pārstāvji skaidri saskata pilsētas attīstības prioritātes un iespējas. Tās ir tūrisms, kultūra, pakalpojumi, dabas resursu izmantošana. Visās intervijās tika pausts patriotisms, vēlme piesaistīt cilvēkus Alūksnei un tās apkārtnē.
- ✓ Izpildvaras pārstāvji norāda, ka politiskā piederība, partiju pārstāvniecība bieži traucē projektu finansējuma piesaistē, lietišķo uzdevumu realizācijā.
- ✓ Valsts aģentūru (VOAVA), SPP neieinteresētība pilsētas veselības aprūpes un sociālās aprūpes jautājumu risinājumā. Valsts ieņēmumu dienesta kontrolējošās darbības dēļ uzņēmēji cenšas reģistrēt savu darbību citur.
- ✓ Pilsētā darbojas NVO, gan jauniešu atbalsta organizācijas, gan arodbiedrības. Pilsēta realizē sadarbību ar ārvalstu pilsētām. Pozitīvais rezultāts – modernas ugunsdzēsības mašīnas, līdzdalība pilsētas pasākumos.
- ✓ Uzņēmējdarbība pārstāv dažādas nozares, arī netradicionālās – zivju mazuļu audzēšanu, netradicionāliem kokapstrādes veidiem, ūdenssporta piedāvājumu, mobilo sakaru torņu celtniecību.
- ✓ Iedzīvotāju iniciatīvas atbalsta „Alūksnes novada fonds”.
- ✓ Uzņēmēji un citi darba devēji valsts iestāžu darbu vērtē kā reģionālajai attīstībai un uzņēmējiem nedraudzīgu (birokrātija, kontroles organizāciju pārlietu sīkumainā pieeja, finansu sadale, neorientēšanās vietējās problēmās).

6.1.4.6. Novada centrs: Dagda

Dagdas situācijas apraksta veidošanā izmantoti lauka darbā iegūtie materiāli un materiāli, kas ir pieejami pilsētas oficiālajā mājas lapā.

Problēmas:

- ✓ Valsts pašvaldībām nedod līdzīgu naudu funkciju veikšanai;
- ✓ Maza vietējo iedzīvotāju iniciatīva uzņēmējdarbībā;
- ✓ Vāja saikne starp ministriju, pašvaldību u.c. institūcijām (piemēram, arodizglītībā);

Risinājums. Vietējiem centriem nepieciešamas investīcijas infrastruktūras un uzņēmējdarbības attīstībai.

6.1.4.7. Novada centrs: Cēsaine

Cēsaines situācijas apraksta veidošanā izmantoti lauka darbā iegūtie materiāli un materiāli, kas ir pieejami pilsētas oficiālajā mājas lapā.

Problēmas:

- ✓ Pilsētu pašvaldību atkarība no partijām finansējuma saņemšanā („Agrāk teica – naudai jāiet līdz bērniem, tagad pašvaldībai jāiet līdz naudai partijās. Morāliki tas nav pieņemams.”)
- ✓ Dzīvojamā fonda problēmas (trūkst telpu dažādu institūciju izvietojšanai);
- ✓ Neapmierinošs sabiedriskā transporta kursēšanas biežums;
- ✓ Nepietiekoši tiek izmantota esošā infrastruktūra („Dzelzceļš vēl ir līdz Gulbenei; kāpēc nevarēja vest kokmateriālus pa dzelzceļu? To nevar saprast, kāpēc neizmanto?”);
- ✓ Draudi ATR piespiedu variantam, trūkst iespēju „pašnoteikties” („Pagrimums sāktos, ja piespiedīs pie viena novada – Madonas. Nekad jau naudas nepietiek nomalēm.”)

Risinājums. Lai maza pilsēta (vietējais centrs) saglabātos un attīstītos, jānodrošina izglītība („Mums tā darbība koncentrēta uz skolas būvniecību pat tā izmisīgi. Tā ir dzīvība; ja skolas nebūtu, tad centrs arī nolikvidētos.”).

6.1.4.8. Novada centrs: Viesīte

Viesītes situācijas apraksta veidošanā izmantoti lauka darbā iegūtie materiāli un materiāli, kas ir pieejami pilsētas oficiālajā mājas lapā.

Viesīte atrodas Jēkabpils rajonā, Augšzemes augstienes Sēlpils paugurvalnī. Viesīti apņem lauku teritorija, kas robežojas rietumos un ziemeļos ar Aizkraukles rajona Zalves, Daudzeses, Sunākstes un Seces pagastiem, austrumos un dienvidos ar Jēkabpils rajona Sēlpils, Salas, Kalna, Elkšņu un Saukas pagastiem. Viesīte kā apdzīvota vieta ar nosaukumu Eķengrāve (arī Āžu miests) izveidojusies ap 1890.g. pie Āžu kroga (celts 19.gs. 30.gados) uz bijušās Eķengrāves muižas zemes, kas vēstures avotos minēta jau 16.gs. beigās. Viesīte atrodas 146 km no Rīgas un 32 km no Jēkabpils. Pilsētā atrodas garais un šaurais Viesītes ezers.

Pilsētu šķērso autoceļš P75 Jēkabpils – Nereta – Lietuvas robeža.

Viesītes iedzīvotāju skaits kopā ar lauku teritoriju 2007. gadā: 2836

Platība: 2,3 km², lauku teritorija 311,1 km².

Viesītes mājas lapa: www.viesite.lv

Viesītē darbojas sabiedriska organizācija „Sēļu zīle”, kas izveidota uz sieviešu klubiņa bāzes 2001. gadā. Biedrība darbojas ciešā sadarbībā ar pašvaldību dažādu projektu īstenošanā. Tās mērķis ir aktivizēt iedzīvotājus izglītībai, kas, savukārt, veicinātu izglītotas un informācijas sabiedrības attīstību.

Tagadējā Viesītes teritorija bijusi apdzīvota vismaz 1. g.t.pr.Kr., par to liecina savrupatradumi un Kūliņu pilskalna nocietinātā apmetne. Kalnadegļu, Galvānu un Lejasmucenieku

kapulaukos iegūtie savrupatradumi attiecas uz agro dzelzs laikmetu (2.-4. gs.), atradumi Dukurānu kapulaukā – uz vēlo dzelzs laikmetu (10.-12. gs.).

Viesītes kā apdzīvotas vietas nosaukums Eķengrāve (arī Āžu miests) saistāms ar blakus esošās muižas vārdu. 1477. gada 28. jūnijā Livonijas ordeņa mestrs Bernts fon Borhs piešķīra Ansim Smēdēm un viņa pēcnācējiem lēnī vienu arķlu zemes (apm. 295 pūrvietas). 1566. gadā hercogs Gothards Ketlers uz šo zemi izdeva robežu rakstu. Muižas nosaukums „Eichengrabe” (Ozolgrāvis) pirmo reizi minēts 1622. gadā.

Par Viesītes miesta sākumu uzskata Āžu krogu, kas pastāvēja jau vismaz 18. gs. beigās. Kā Āžu kroga iedzīvotāji minēti: 1800. gadā - vācietis mūrnieks Nefe, 1812. gadā – vācietis audējs Nohs, 1850. gadā – ienācējs no Kurzemes Jānis Dābols. 1800. gadā Eķengrāve minēti divi mūrnieki, viens ādu ģērētājs, viens kalējs, divi cepuru taisītāji. 1815. gadā muižā dzīvoja 41 vīrietis un 61 sieviete, pavisam ap 30 ģimeņu: deviņas ebreju, divas poļu, viena latviešu, pārējās - vācu ģimenes.

Kā apdzīvota vieta pie Āžu kroga Eķengrāve minēta 1890. gadā. 1892. gadā tajā bija slimnīca, aptieka, vilnas kārstuve, zemnieku preču bode. 1912. gadā bija 125 dzīvojamās ēkas un ap 800 iedzīvotāju, 1920. gadā – 468 iedzīvotāji, 1922. gadā – 729, 1925. gadā – 1124.

Nozīmīgākie uzņēmumi – pašvaldības dibinātās kapitālsabiedrības un zemnieku saimniecības. Pašvaldības dibinātās kapitālsabiedrības: SIA „Viesītes transports”. Regulāri pasažieru pārvadājumi, autobusu noma, tūrisma pakalpojumi pa Latviju un Eiropu, kravu pārvadājumi, ceļu uzturēšana ziemā, ceļu segumu uzturēšana. SIA „Viesītes komunālā pārvalde”. Dzīvojamo fondu apsaimniekošana, ūdensapgādes un kanalizācijas pakalpojumi, notekūdeņu attīrīšana. SIA „Viesītes veselības un sociālās aprūpes centrs”. Ēka atrodas pansionāts ar 25 vietām, 10 vispārēja profila ārstniecības gultas (diennaksts stacionārs), neatliekamās medicīniskās palīdzības diennaksts brigāde, kas apkalpo Viesītes un apkārtējo pašvaldību iedzīvotājus. SIA „Pērlītes” – kempings pie Viesītes ezera. Atpūtas iespējas visa gada garumā.

Nozīmīga nozare ir lauksaimniecība. Viesītes pilsētas lauku teritorijā 6739,8 ha aizņem lauksaimniecībā izmantojamās zemes platības. No tām 4937,8 ha aramzeme, 32,9 ha augļu dārzi, pļavas 576,4 ha, ganības 1192,8 ha. No lauksaimniecības nozarēm Viesītes lauku teritorijā visplašāk ir attīstīta piena – lopkopība. Ar to nodarbojas 17 Z/s saimniecības un 1 kooperatīvā sabiedrība. Sešpadsmit saimniecības ir ar ganāmpulkiem no 5 – 50 slaucamām govīm. Lielākie piena ganāmpulki ir Z/s Kalna Dambrāni – 400 slaucamās govīs, k/s Lemesis -90 slaucamās govīs. K/s Lemesis ir vienīgā saimniecība, kurā ir saglabāta cūkkopības nozare. Lielākais piena izslaukums gadā no govīs ir Z/s Kalna Dambrāni – 12 000 kilogrami. Ar gaļas liellopu audzēšanu nodarbojas 2 saimniecības. Lielākā no tām ir SIA TLK Vildavas, kura audzē Hailender šķirnes gaļas liellopus. Aitkopība tiek attīstīta 2 saimniecībās. Z/s Mantinieki tiek audzētas Latvijas tumšgalves šķirnes aitas. P/s Zeltkalni nodarbojas ar Romanovas šķirnes aitu audzēšanu. Ar graudkopību nodarbojas 4 saimniecības. Z/s Oši ir attīstījusi lopbarības pupu audzēšanu, kā labu proteīna ieguves avotu, lai papildinātu un uzlabotu barības kvalitāti, jo saimniecība nodrošina ar spēkbarību z/s Kalna Dambrāni slaucamo govju ganāmpulku. Divas saimniecības Z/s Meža-kūleņi un z/s Pilszemnieki nodarbojas ar augļkopību, kurās galvenais virziens ir ābolu audzēšana. Z/S „Kaupres” 9 ha platībā tiek audzēts stādāmais materiāls mežu atjaunošanai.

Citi nozīmīgākie uzņēmumi – SIA „Ārītes”, veikals; „Ceļtekas”, celtniecības pakalpojumi, mini ekskavatora pakalpojumi; SIA „Goba koks”, klasiskā galdniecība, dažādu plātņu mēbeles. Gatera pakalpojumi; IU „Forevers G”, interneta pakalpojumi, datorserviss, videonovērošana.

Intervijas ar ekspertiem. Pilsētas vieta novadā-reģionā-valsts kopējā attīstībā. Viesītes pilsēta ar laiku iegūst arvien lielāku nozīmi reģionā un Latvijā, jo cilvēkiem ir nepieciešams centrs, kurā iegūt nepieciešamos pakalpojumus, vai tas būtu saimniecības vai pārtikas veikals, vai apkārtņē vienīgais esošais bankomāts. Viesītē atrodas arodvidusskola, vidusskola, bērnu un jauniešu centrs, mūzikas un mākslas skola, pirmsskolas izglītības iestāde, kā arī sporta skola, kas ir noderīgas ne tikai Viesītes iedzīvotājiem, bet apkalpo vairumu apkārt dzīvojošo. Pilsētas ietekme uz apkārtējo teritoriju attīstību. – Viesītes autobusu pakalpojumi ir lieliska iespēja, lai neatstātu novārtā maz apdzīvotās vietas – tā viennozīmīgi ir apkārtējo iedzīvotāju viena no prioritātēm ikdienā.

Liela problēma ir Viesītei neesošais dzīvojamais fonds un sociālā māja. Dzīvokļi ir privatizēti. Pirms kāda laika, uz Viesītī nāca dzīvot pensionāri no Rīgas, jo dzīvokļus varēja nopirkt par samērīgām cenām, bet tagad viss ir izpirkts. Pašvaldība daudzas lietas nespēj risināt, jo tai nav iespēju – nav līdzekļu. Pilsētai nav apbūves gabalu, kas varētu atrisināt reformas rezultātā. Viena no Viesītes problēmām ir arī bāreņu nodrošināšanā ar dzīvesvietu pēc pilngadības sasniegšanas.

Attīstās arī sadarbība ar citām pilsētām novadā-reģionā-valstī-starptautiski. Viesītei ar projektu palīdzību ir sadarbība ar Dāniju un Poliju, ar kuram notiek dažādi braucieni pieredzes apmaiņas nolūkos.

Viesītes iedzīvotāju skaits katru gadu samazinās, kas ir saistīts ar cilvēku izbraukšanu gan uz ārzemēm, gan citām valstīm. Atgriežoties cilvēkam ir nepieciešama iespēja nopirkt dzīvojamo platību, lai spētu veiksmīgi izveidot ģimeni. Atalgojums Viesītē ir nepiemērots attiecībā pret citu pilsētu atalgošanas apmēriem. Lai Viesīte attīstītos ir nepieciešams izmantot projektu sniegtos līdzekļus, jo finansējums ir pārāk mazs, lai pašvaldības spēkiem panāktu vēlamo. Vasarā bērniem netiek nodrošināts bērnudārzs, bet šī problēma ir jārisina valsts līmenī. Viesītes iedzīvotāji pārsvarā savas dzīvesvietas pārceļ uz Rīgu, Suntažiem vai Jēkabpili vai citām Latvijas vietām. Lai cilvēki neizbrauktu un neapmestos citur ir nepieciešams iztikas minimuma pārtikas grozs- samērīgā līmenī, ne tā kā tagad. Ir nepieciešams padomāt par minimālo algu, jo no tā ir arī atkarīgs mazo pilsētu iedzīvotāju dzīves līmenis, pilsētas un teritorijas attīstība. Jārisina problēmas profilaktiski, nevis jācīnās ar sekām. Pašlaik problēmu rada pārkvalificēšanās, izglītības ieguve. Situācija ļoti strauji mainās un ir nepieciešami konstanti priekšlikumi un stratēģija, kura virzīt izglītību. Valstij ir jācenšas atvieglināt noteikumus sociālajā sfērā, kas traucē sociālo darbinieku veiksmīgu darbību.

Viesīte pašlaik ir funkcionāls centrs apkārtējo pagastu iedzīvotājiem; tiek izmantoti bankas pakalpojumi, zobārsta, slimnīcas un skolas pakalpojumi. Kā vietējam centram raksturīgs arī tas, ka pilsētas iedzīvotāji ikdienā dodas uz pašreizējo rajona centru – Jēkabpili (galvenokārt uz darbu). Turpmākā Viesītes attīstība pēc respondentu domām ir politisks jautājums, kur daudz izteiks pašvaldību vēlēšanas („*Varbūt jauni kadri kaut kur parādīsies. Tā vecā blice ir stabila un ir nepieciešama konkurence*”). Mazajās pilsētās izjūt pilsētu hierarhiju, kad mazās un lielās pilsētas ir atšķirīgā situācijā („*Šīs lielās pilsētas nekad nav nākušas kopā Pašvaldību Savienībā, jo viņi runā pa tiešo ar ministru prezidentu, saeimu...*”).

Respondenti uzsver, ka mazo pilsētu ietekme uz apkārtējām teritorijām ir nosacīta, jo pašvaldības budžets ir mazs un tas tikko pietiek vietējo iedzīvotāju vajadzību nodrošināšanai. Lai arī apkārtējo teritoriju iedzīvotāji izmanto zināmu daļu pilsētas infrastruktūras, kopumā vietējie centri ir līdzīgā statusā ar apkārtējiem pagastiem.

Viesītes gadījumā iedzīvotāji ir samērā pasīvi, jo pašvaldība veic lielu daļu nevalstiskā sektora funkciju (pēc pašvaldības darbinieku domām) („*Mums nav attīstīts šis nevalstiskais sektors, ka pašvaldība izdara visu, lai cilvēki nebūtu aktīvi*”). Esošās NVO savu darbību plāno atkarībā no iespējamā pašvaldības atbalsta.

Nozīmīgākās problēmas sociālajā jomā – būtiskākā riska grupa ir ģimenes ar bērniem, kur jārisina gan iztikas problēmas, gan ģimenes un skolas problēmas. Lielas neskaidrības ar veselības aprūpi, piemēram, Jēkabpils iedzīvotājiem pilsētas poliklīnikās ir noteikti atvieglojumi, bet tas nav paredzēts rajona iedzīvotājiem, kuriem pilsētas veselības aprūpes speciālisti ir tuvākie pieejamie. Iedzīvotāju emigrācija, novecošanās.

Administrācija – vietējos centros trūkst profesionāļu, jo īpaši tajās jomās, kas kļuvušas aktuālas samērā nesen (piemēram, projektu koordinatori).

Uzņēmējdarbība – maz inovatīvu ideju, netiek aizņemtas brīvas nišas. Mazās pilsētas būtiski ietekmē 20.gs. 90.gados notikušās ekonomiskās pārmaiņas, sevišķi ja padomju laikā ir bijuši lieli uzņēmumi, tad pēc to sabrukšanas vietējiem centriem trūkst kapacitātes nodrošināt iedzīvotājus ar darba vietām.

Risinājumi:

- ✓ samazināt ES prasības, nepieciešamo dokumentāciju mazajām pašvaldībām. Piemēram, Viesītes pašvaldība par saviem līdzekļiem nevar nodrošināt visām prasībām atbilstošu sociālo māju;
- ✓ diferencēt prasības attiecībā uz pilsētām un lauku (t.sk. mazo pilsētu) pašvaldībām. Pakalpojumus nedrīkst koncentrēt tikai lielajās pilsētās. Tam jābūt izlīdzinātam dažādās pilsētās, par vienu no kritērijiem izvirzot pašvaldības spēju uzturēt attiecīgā pakalpojuma infrastruktūru;
- ✓ nepieciešama vienota valsts datu bāze sociālā dienesta vajadzībām. Viesītes sociālajam dienestam nav pieslēguma par īpašumu un radniekiem, kas savukārt apgrūtina darbu;
- ✓ pārskatīt GMI piešķiršanu, lai tas nedublētos (valsts noteikts, bet pašvaldība var mainīt), jo pašvaldības jebkurā gadījumā strādā sava budžeta ietvaros;
- ✓ diferencēt funkcijas un līdz ar to valsts atbalstu teritorijām ar pilsētas statusu un lauku pašvaldībām;
- ✓ saglabāt vietējos centrus, uzturot ceļu tīklu;
- ✓ veidot reģionus atbilstoši funkcionalitātei („*Reģiona centrs mums ir Jelgava. Bet kur ir Jelgava un kur Viesīte? Tātad, protams, tuvāk mums ir Jēkabpils.*”);
- ✓ atviegloti hipotekāro kredītu nosacījumi mazajām pilsētām un laukiem, lai piesaistītu iedzīvotājus;
- ✓ ieviest nodokļu atlaides jaunajiem uzņēmējiem.

Vietējā līmeņa centru speciālisti praktiski nekontaktējas ar rajona centra, topošās republikas pilsētas speciālistiem, pamatojot ar to, ka katrai pilsētu grupai ir savas risināmas problēmas („*Nav vajadzības. Atšķiras cilvēku vajadzības, dzīvesveids ir savādāks*”). Tomēr tiek uzsvērts, ka rajona centros jābūt koordinatoriem, kuri ir kā starpnieki starp lēmumu pieņēmējiem un speciālistiem mazajās pilsētās un pagastos. Jūtama valsts un pašvaldības iestāžu savstarpēja nošķirtība („*Nekādas pārbaudes nav bijušas. Tagad ir pasākuši informēt, bet ir arī lietas, kas pašam jāmeklē*” – sociālais dienests par LM). Sadarbība notiek ar citām mazajām pilsētām, taču tā nav regulāra un to nosaka konkrētas vajadzības („*Ja ir kādi jautājumi, ko nevar atrisināt*”). Tas pats vērojams arī pilsētas politiskajā uzstādījumā, kas uztur ideju par iespēju brīvi lemt par pilsētu un nebūt no kāda hierarhiski atkarīgam („*es visu laiku esmu teicis, ka rajona padome ir lieka*”). Viesīte līdz šim ir mērķtiecīgi strādājusi pie infrastruktūras izveides, lai mazinātu atkarību no Jēkabpils, kļūtu par novada centru un zināmā mērā pat konkurētu ar Jēkabpili („*mums ir sava pirts, kur brauc pat no Jēkabpils mazgāties, jo tā ir īsta lauku pirts.*”).

Viesītē tiek plānots slēgt sadarbības līgumu ar Ilūksti kultūras jomā. Kultūra dominē arī starptautiskajā sadarbībā. Sadarbība Latvijā, kas tiek definēta kā pieredzes apmaiņa, notiek ar nosacīti sava līmeņa pilsētām vai pagastiem. Tai pašā laikā jūtama konkurence starp šīm pilsētām („uz *Sēlijas galvaspilsētas* titulu pretendē *Aknīste, Jēkabpils, Sēlpils... ļoti daudzi sevi pasludina par Sēlijas centru*”).

Respondenti nesaskata būtiskas izmaiņas turpmākajā pilsētas attīstībā, drīzāk nākotnes vīzija tiek skatīta pesimistiski. Viens no iemesliem tam ir novada veidošana ar trim apkārtējiem pagastiem, kuri pieder pie t.s. dotējamiem pagastiem, kas nozīmē jau tā ierobežoto līdzekļu pārdali. Tādēļ par būtisku vīzijas sastāvdaļu tiek uzskatīta sakārtota infrastruktūra.

Uzņēmēji fokusa grupas diskusijā norādīja uz vairākām problēmām un piedāvāja savu skatījumu uz to risināšanas iespējām.

Problēmas:

- ✓ kredītu pieejamības problēma;
- ✓ atšķirīga pašvaldības attieksme pret vietējiem iedzīvotājiem un ienācējiem (vietējiem neuzticas);
- ✓ ilgstoša ES pieteikto projektu izskatīšana;

Risinājumi:

- ✓ lēmumu pieņemšanas procesā jāiesaista uzņēmēji;
- ✓ Pārskatīt dabas resursu nodokļa maksāšanas kārtību („tad pielieciet uzreiz, kad es ņemu bāzē, maisiņiem to cenu. Bet gada beigās man tagad jāvelk visas pavadzīmes un uz pusi vairāk jāmaksā kā tajās bāzēs”).

Viesītes iedzīvotāju fokusa grupas diskusijā piedalījās 8 pilsētas iedzīvotāji – četri vīrieši un četras sievietes. Pārstāvētas tika dažādas iedzīvotāju sociāldemogrāfiskās grupas: strādājošā un skolu jaunatne, pašvaldību un privātās struktūrvienībās strādājošie un pensijas vecuma iedzīvotāji.

Diskusijas grupas dalībnieki bija ieinteresēti izvērtēt savas pilsētas lomu novadā, reģionā un valsts kopējā attīstībā, taču viņi atzina, ka Viesīte ir „*ļoti maza pilsēta un attīstība ir ļoti niecīga, jo budžets ir niecīgs*” un, attiecīgi, arī pilsētas ietekme reģionā un valsts kopējā attīstībā nav jūtama. Viesītes vārds Latvijā izskanot reti un novads netiekot pietiekami reklamēts, līdz ar to atpazīstamība ir zema. Iedzīvotāji atklāj, ka ir savas pilsētas patrioti un vēlētos redzēt dinamiskāku attīstības gaitu savā pilsētā. Attīstība veicinātu arī pilsētas atpazīstamību un ietekmi, taču šobrīd „*nekas nemainās*”. Pilsētas iedzīvotāji Viesīti raksturo kā „pensionāru pilsētu”.

Tomēr diskusijas dalībnieki norādīja, ka Viesīte iekļaujas vispārējā valsts attīstības procesā, piesaistot finansējumu, piemēram, ceļu infrastruktūras sakārtošanai un pilsēta ir kļuvusi sakoptāka, taču šobrīd valsts ekonomiskās situācijas dēļ sakārtošanas darbi ir apstājušies un arī jauni attīstības projekti netiek uzsākti.

Iedzīvotāji uzskata, ka Viesīte varētu būt saistoša vieta potenciālajiem uzņēmējiem, norādot, ka Viesītē ir lēts darbaspēks un salīdzinoši lētas telpu izmaksas.

Iedzīvotājiem bija grūtības raksturot pilsētas ietekmi un apkārtējās teritorijas attīstību, viņi sliecās uzskatīt, ka drīzāk šāda ietekme nav vērojama. Tika atzīmēts, ka Viesītes lauku teritorijas iedzīvotāji pilsētas budžetā veic zemes nodokļa iemaksas.

Iedzīvotāji uzskatīja, ka Viesītei būtu iespējas izvērst sadarbību ar zemniekiem no tuvējās apkārtnes, kas būtu savstarpēji izdevīga – piemēram, sadarboties produktu piegādē Viesītes vidusskolai, taču tas neesot iespējams:

„Ja es būtu zemnieks, es varētu sataisīt sviestu un vest pārdot uz skolu, bet to es arī nedrīkstu darīt, nekādā ziņā- visur uzreiz likumi priekšā. Mēs, kad mācījāmies skolā, mēs pastrādājām un par to mums veda pienu un kartupeļus. Tagad viss tiek lobēts.”

Diskusijas dalībnieki nevarēja nosaukt nevienu reģistrētu sabiedrisko organizāciju, kas darbojas Viesītē. Tika minēta viena neformāla rokdarbnieču apvienība, kas nodarbojas ar savu izstrādājumu tirdzniecību (piemēram, Aknīstē) un piedalās izstādēs. Viesītē darbojas arī Viesītes bērnu un jauniešu centrs, kur jaunieši var pavadīt savu brīvo laiku.

Kāds jauniešs norādīja, ka pilsētas iedzīvotājus no iesaistīšanās pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs attur zemi ienākumi un ikdienas rūpes par savu iztiku:

„Nevalstiskajās organizācijās strādā cilvēki, tad, kad viņi ir atrisinājuši savas finansiālās problēmas un var atļauties kaut ko ziedot arī sabiedrībai, bet, ja pašam iet slikti, kur nu vēl citiem palīdzēt.”

Arī citi diskusijas dalībnieki piekrita šim viedoklim un viena no respondentēm piebilda, ka:

„Neviens nav ieinteresēts strādāt par velti; strādāt, ja par to nemaksā.”

Viesīte saskaras ar iedzīvotāju novecošanās problēmu, depopulāciju un slēpto bezdarbu. Jaunieši pēc skolas pabeigšanas dodoties prom uz Rīgu un vecāki viņu izvēli atbalsta, jo Viesītē neesot iespējams atrast darbu un nodrošināt iztiku ģimenei. Viens no respondentiem atzina, ka no astoņpadsmit savas klases absolventiem, viņš vienīgais ir palicis Viesītē uz dzīvi – lielā mērā tādēļ, ka viņš ir invalīds.

Viesītē trūkst uzņēmējdarbības, kas radītu jaunas darba vietas. Diviem no diskusijas dalībniekiem darba vietu bija dabūjuši pateicoties Eiropas Savienības atbalstītam projektam, par ko abi nodarbinātie - invalīdi, bija ļoti apmierināti. Tomēr viņi neslēpa bažas par to, ka nezina, vai darba vieta tiks saglabāta arī pēc projekta beigām. Iedzīvotāji ir noraizējušies, ka Viesītē darbojas tikai pakalpojumus sniedzošas (lielākoties pašvaldības) iestādes, bet aktīva uzņēmējdarbība un produkcijas radīšana nenotiek. Tika minēts piemērs par šūšanas ceļu Viesītē, kurā nav vērojama nekāda aktivitāte, jo neesot pasūtījumu.

Diskusijas dalībnieki savā ikdienā neizjūt sadarbību ar citām pilsētām. Tā notiek kultūras un izglītības jomā, piemēram, pasākumu jauniešiem organizēšanā.

Viesītes iedzīvotājiem ir arī ekonomiskas saiknes ar Jēkabpili – daļai tur ir darbs, jauniešiem izklaides pasākumi, un tika atzīts, ka izdevīgāk iepirkties ir Jēkabpilī pieejamāku cenu un lielāka sortimenta dēļ. Viesītē iedzīvotāji iegādājoties tikai nepieciešamākās ikdienas preces.

Uzsākot sarunu par pilsētas attīstības mērķiem, kāda respondente nosaka, ka Viesīte ir „*maza, mīļa pilsētiņa un kāda bija tāda būs*”. Citi dalībnieki norādīja, ka pašreizējās ekonomiskās situācijas dēļ uz izaugsmi nevar cerēt, jo iedzīvotāju ienākumi krītas, nākas uzņemties kvalifikācijai neatbilstošus darba piedāvājumus un lielākās pilsētās dzīve esot vieglāka. Pieejamo cilvēkresursu potenciālu mazpilsētās ir grūtāk pilnībā izmantot, kas attālina attīstības perspektīvu:

„Vispār vai pēdējā laikā ir iespējama kāda attīstība? Cilvēki tagad sāk darīt vienkāršākus darbus, līdz ar dzīves līmeņa pasliktināšanos.”

„Lielām pilsētām ir vieglāk. Ja ir darba vietas, tad cilvēkiem ir kur strādāt, ieguldīt līdzekļus savā individuālā attīstībā.”

Kā prioritātes diskusijas dalībnieki Viesītē izvirza infrastruktūras sakārtošanu, uzņēmējdarbības attīstīšanu un, galvenais, jaunu darba vietu radīšanu. Valstī ir nepieciešams veidot nodokļu politiku, kas atbalstītu jaunu uzņēmumu veidošanos un ir nepieciešamas nodokļu atlaides uzņēmējiem.

Grūtības sekmīgi īstenot attīstības plānus un veidot vīziju par Viesītes nākotni iedzīvotāji skaidro ar to, ka šādas prioritātes nav izvirzītas valsts mērogā. Šis apstāklis, viņuprāt, lielā mērā kavē mazpilsētu attīstību. Tāpat labi izstrādātas, ilgtspējīgas un stabilas politikas trūkums kavē gan valsts, gan pilsētu attīstību kopumā. Mazpilsētām arī neesot nepieciešamā ekonomiskā pamata attīstībai:

„Mums valstiskā mērogā nav nekādas vīzijas par nākotni. Kāda vīzija tādā mazā pilsētā, kur vispār nav iespējams prognozēt ieņēmumus. Šeit viss balstās uz to, ka jaunie cilvēki aizplūst projām, bet viņi paliek pierēģistrēti šeit un ta laime ir tada, ka nodokļi atnāk uz šejieni.”

„Ko var darīt? Valsts attīstības politika vienmēr ir bijusi saraustīta, likumdošana mainās vienā acumirkļī, nevar neko saplānot. Pašvaldība neko nevar saplānot...Nav iespējams. Tagad ir tāds moments.”

Viesītes iedzīvotāji uzskata, ka valstī ir jābūt izpratnei, ka „laukos, kādam arī jādzīvo”, taču, lai iedzīvotāji paliktu laukos un mazpilsētās, ir jābūt politiskam atbalstam.

6.1.4.9. Kopsavilkums par situācijas analīzi novadu centros Viesītē, Cescvainē un Dagdā

Visas pilsētas pēc ATR realizēšanas iegūs novada centra statusu. Kopīgs tām ir arī fakts, ka iepriekš tās bijušas t.s. rajona pilsētas, hierarhiski pakārtotas rajona centriem. Funkcionāli tās gradējamas kā vietējie jeb lokālie centri. Pētījumā iegūtie rezultāti arī parāda šo pilsētu piederību vietējiem centriem – savu iespēju robežās pilsētas nodrošina iedzīvotāju vajadzības, taču tām nereti trūkst finansiālu, materiālu un cilvēku resursu šo vajadzību pilnvērtīgai nodrošināšanai. Pilsētas ar lielākiem vai mazākiem panākumiem cīnās par pašvaldības funkciju izpildi, taču turpmākā attīstība ir atkarīga no valsts atbalsta instrumentiem.

Vietējie centri pārsvarā sadarbojas ar sava līmeņa pilsētām vai ar pagastiem, taču ne ar republikas pilsētām, pat ja tās atrodas netālu. Pētījuma rezultāti neuzrāda pietiekošus apliecinājumus tam, ka mazās pilsētas veidotu savstarpējus tīklus nepieciešamo pakalpojumu nodrošināšanai. Drīzāk šāda sadarbība iespējama topošā novada ietvaros.

Minētais apliecina, ka pilsētu politikā vajadzētu plānot atšķirīgus atbalsta instrumentus lielajām un mazajām pilsētām, rast atšķirīgu pieeju prasībās dažādās jomās, ar projektu un citu instrumentu palīdzību veicināt mazo pilsētu savstarpēju sadarbību.

2.2.4.10. Novada centrs: Smiltene

Smiltenes situācijas apraksta veidošanā izmantoti lauka darbā iegūtie materiāli un materiāli, kas ir pieejami pilsētas oficiālajā mājas lapā.

Smiltene ir Ziemeļvidzemes mazpilsēta Gaujas pietekas Abula krastos, kas atrodas Vidzemes augstienes ziemeļu malā Valkas rajonā 47 km uz dienvidiem no Valkas pilsētas. Otrā latviskākā pilsēta Latvijā ar 97,6% latviešu īpatsvaru. Trīs pakalnu pilsēta!

Iedzīvotāju skaits: 6300

Platība: 718 ha

Pilsētas mājas lapa: www.smiltene.lv

Smiltene ir skaista Ziemeļvidzemes mazpilsētiņa, Vidzemes augstienes ziemeļu malā, no kuras pakalniem paveras plašs skats uz Trikātas pacēlumu un Sedas līdzenumu. Kopš seniem laikiem te krustojušies tirgotāju ceļi, kuri kalpoja ne tikai pilsētas attīstībai, bet bija viegli sasniedzami svešzemju iebrucējiem.

Smiltenes vārds parādījies 1359. gadā. Jau no seniem laikiem Smiltē krustojušies senie tirdzniecības ceļi, kas veda no dažādiem Latvijas novadiem uz Krievzemi un Igauniju. Tikai pēc neatkarīgas Latvijas valsts nodibināšanas sākās ceļu sakārtošana atbilstoši laikmeta prasībām un tehnikas attīstībai. 1922.gada sākumā Smiltē izveidoja Valkas apriņķa inženieru posteni Nr.7. Ceļu darbinieku pārziņā bija arī daļa no Alūksnes, Gulbenes, Madonas un Cēsu apriņķa ceļiem. Vēlāk Latvijas valdība izveidoja Šoseju un zemesceļu departamentus. Smiltēnieši iegādājās divus zemes gabalus uz kuriem uzbūvēja kantora ēku, darbnīcu un noliktavu. Pēc Otrā pasaules kara ceļu uzturēšana un remonts prasīja arvien lielākus līdzekļus un labāku ceļu kvalitāti.

Izvērstoties nepieciešamībai rekonstruēt tiltus un ceļus izveidoja ceļu būves rajonus. Sākumā Smiltē darbojās Madonas ceļu būves rajona filiāle, bet kopš 1959.gada tā pārtapa par patstāvīgu uzņēmumu. Pakāpeniski Smiltē 8. ceļu būves rajons (CBR) paplašināja savu ražošanas bāzi un izvērta tiltu un ceļu būves un rekonstrukcijas darbus visā Vidzemē. Vairāk nekā 40 savas pastāvēšanas gadus tas ir kļuvis par vienu no lielākajiem ceļu būves uzņēmumiem valstī.

Ziemeļu karš Smiltē noslaucīja no zemes virsas, bet 18. gs. beigās Smiltene sāk mosties un uzplaukst tikai pēc 1911. gada, kad atklāja šaursliežu dzelzceļu Smiltene-Valmiera-Ainaži. Pilsētas tiesības Smiltene ieguva 1920. gadā.

Smiltene ir fenomenāla mazpilsēta, jo tajā pieejama visa līmeņa izglītība, pilsētā atrodas bērnudārzs, sākumskola, vidusskola, ģimnāzija, arodvidusskolas un divu augstskolu filiāles, kā arī mākslas, mūzikas un sporta skolas.

Smiltē arī ir daudzveidīgas izklaides iespējas, jo pilsētā ir: boulings, peintbols, kinoteātris "Kino 80", skeitparks, Smiltē Sporta halle (KSC), Sporta un atpūtas komplekss "Teperis", klubs "Fresco".

Uzņēmēji Smiltē pilsētā: SIA "SINE" "Zemnieksēta" Banketu zāle, bistro, kafijas un tējas veikals. Klāj banketu galdus izbaukumos.

A/s „Smiltē Piens” Piedāvā 24 dažādus piena veidus, strādā lai bagātinātu savu piedāvājumu un paaugstinātu realizācijas termiņus produktiem.

A/s "8CBR" Divas asfaltbetona rūpnīcas, betona ražošanas iecirknis, kokapstrādes un galdniecības izstrādājumu iecirknis, mehanizācijas darbu iecirknis ar plašām remontu darbnīcām.

Intervijas ar ekspertiem. Kā uzsver Smiltē domes priekšsēdētājs, tad pilsēta ir piedzīvojusi patiesu attīstību, kas tika veicināta ar investīcijām un iespējām, ko sniedz dažādi Eiropas Savienības fondi. Un kopumā tiek secināts, ka, aplūkojot Smiltē salīdzinājumā ar citām Vidzemes pilsētām, tad Smiltē līmenis ir vērtējams kā līmenis virs vidējā. Kaut gan tiek arī secināts, ka kopumā Vidzemes reģionā ir grūti atrast nesakoptas teritorijas – iespējams, vienīgi Lubānas pusē.

„Par Smilteni jārunā plašākā novada kontekstā; visi gājuši pa attīstības nevis stagnācijas ceļu: uzņēmējdarbībā, kultūrā, infrastruktūrā... Smiltene iekļauta to 17 pilsētu vidū, kuras saņems atbalstu (4,6 milj. latu) policentriskas attīstības programmas ietvaros.”

Un šī sadarbība ir skaidrojama ar vairāku faktoru vienlīdzīgu kopējo mijiedarbi:

„Tas nav viens, bet vairāku faktoru kopums – ģeogrāfija, uzņēmējdarbība, smilteniešu patriotisms, pietiekoši sakārtota infrastruktūra, izglītības iestādes.”

Pozitīvi tiek novērtēts tas, ka pilsētai ir izstrādāts un pieņemts attīstības plāns 2008.-2018.gadam. Savukārt integrētajā Smiltenes novada plānā tika izdalītas trīs galvenās prioritātes – izglītība, uzņēmējdarbība un infrastruktūras attīstība. Tāpat arī ir paredzēti 64 konkrēti projekti un iniciatīvas.

Smiltenes publiskajā dzīvē – sporta pasākumos tiek pulcināti cilvēki ne tikai no apkārtnējiem pagastiem un pilsētām, bet arī no visas Latvijas. Smiltenē ir viens no pieciem mākslīgā seguma laukumiem Latvijā. Pilsētā populārākais sporta veids ir futbols, un pilsētai ir 15 jauniešu futbola komandas, kuras augstu kotējas arī visas Latvijas mērogā. Un pēc pilsētas mēra vārdiem Smiltenē „*sports ir kā cements, kas piesaista jauniešus, satur sabiedrību*”.

Nozīmīgākā prioritāte Smiltenē ir izglītība, un 61% pilsētas budžeta aiziet izglītības vajadzībām. Pilsētā ir trīs pirmsskolas mācību iestādes, viena ģimnāzija, viena vidusskola, viena pamatskola. Tāpat pilsētā ir mūzikas, sporta, un mākslas skola. Līdz ar to uz Smilteni dodas daudzi ārpus pilsētas dzīvojoši skolnieki, kas padara Smilteni par nozīmīgu centru topošā novada izglītības struktūrā.

Smiltenē atrodas uzņēmumi, kas ieņem augsta ranga vietu Latvijā un ir izauguši uz vietējiem resursiem.

Par vienu no pilsētas problēmām var uzskatīt nespēju cilvēkiem, kuri izmācījušies Rīgā, nodrošināt darba vietu. Līdz ar to arī Smiltene piedzīvo iedzīvotāju skaitu samazināšanos, kaut arī uz Smilteni notiek pastāvīga migrācija no apkārtnējiem lauku teritorijām izglītības, darba vai vienkāršas iepirkšanās nolūkos.

Lai arī Smiltenes pilsēta ir viena no vairākām Valkas rajona pilsētām, tā, protams, pilda centra funkcijas tai apkārtnē esošajām teritorijām. Nevar noliegt, ka attiecībā ar lauku pagastiem Smiltene nav konkurents, jo infrastruktūras nodrošinājums ir vairāk kā atbilstošs vidusmēra Latvijas mazpilsētas līmenim. Pilsēta attiecībā uz apkārtnējo lauku pagastiem ir stiprāka, bet lai sadarbība notiktu un attīstītos abas teritorijas vienības, nepieciešams nodefinēt sadarbības attīstību, vajadzības, principus.

Smiltenes domes priekšsēdētājs uzskata, ka cilvēki ir ļoti aktīvi savstarpējā sadarbībā, it īpaši ja tas skar kaut kāda veida projektu izstrādi.

Smiltenes pilsētā darbojas brīvprātīga apvienība, kas mēdz izvērsties par laiku lietu pārrunāšanai, kā arī pilsētas problēmu risināšanai, ieteikumu veidošanai. Klubā darbojas cilvēki, kuri var ietekmēt pilsētas ikdienišķo dzīvi. Norit lieliska sadarbība ar pašvaldību, kas atvieglo ieceru realizēšanu. Apvienība saņem palīdzību arī no uzņēmēju puses, kā dēļ sporta un kultūras aktivitātes noris augstā līmenī. Šajā apvienībā darbojas 12 biedri, kas ir novada cilvēki un zina novada iedzīvotāju vēlmes. Nenoliedzami šādu apvienību izveide palīdz attīstīt ne tikai pilsētu, bet sniegt labumu arī apkārtnē dzīvojošajiem.

Vēl pilsētā darbojas uzņēmēju klubs, kuram ir regulāras tikšanās ar domi un tās pārstāvjiem, lai pārrunātu, piemēram, attīstības plānus, dažādas infrastruktūras lietas. Bet kopumā pilsētā varētu uzskaitīt aptuveni 15 NVO, kuru starpā ir latviešu biedrība, labdarības biedrības. Un vairāki NVO arī piedalās kopīgos projektu izstrādāšanas procesos, kuru rezultātā tiek izstrādāti projekti, kas tiek iesniegti pilsētas domei.

Viena no problēmām ir darbaspēka izaugsme, trūkst sakarīgu darba roku. Problēma ir arī darba tikums. Protams, ir nepieciešams attīstīt ceļu infrastruktūru. Nevar noliegt, ka nākas bieži braukt uz Igauniju, jo ceļi tur ir apmierinošā stāvoklī, pat ļoti labā, ko nevarētu attiecināt uz Smiltēni un Latviju. Kvalitatīvs ceļu nodrošinājums ir risinājums ļoti daudzām pilsētu problēmām.

Kā tīri praktiska problēma tiek minēta dzīvokļu trūkums pilsētā. Vēl pilsētas mērs min nepieciešamību rekonstruēt pilsētas autoostu, jo tā ir vieta, kur notiek pietiekami liela iedzīvotāju plūsma – ik dienas no Smiltēnes atiet vai uz to atnāk ap 70 autobusiem. Tomēr problēma ir tāda, ka autoosta pieder Valmieras ATU, bet viņiem nav līdzekļu modernas autoostas izbūvei.

Vēl pilsētas mēru uztrauc tas, ka Smiltēnē, kas kļūs par novada centru, nav savas policijas pārvaldes, pilsonības dienesta, ugunsdzēsības un glābšanas dienesta.

Svarīgi, lai veidotu sadarbību starp pilsētām, nevajadzētu to veidot mākslīgi – tam nav nepieciešamības. Sadarbība veidojas pati par sevi. Smiltēnei tuvākās sadarbības pilsētas ir Cēsis un Valmiera, kur ir kontakti ar pazīstamiem cilvēkiem, ir zināms, ka varēs pakonsultēties.

Smiltēnes Uzņēmēju kluba biedrs uzskata, ka Smiltēnes galvenie attīstības veicinātāji vienmēr ir bijuši: cilvēki, vide un vēsture. Lai veidotos veiksmīga attīstība, svarīgi ir izveidot sadarbību ar lauku pagastiem, kur nevar noliegt, būs grūtības. Lai sadarbība būtu veiksmīga ir jānodēfīnē principi, pēc kā tā noritēs. Lai uzlabotu dzīves kvalitāti, viens no mērķiem ir uzlabot vidi – sakārtot to.

Viņš arī uzskata, ka visvairāk uzmanību vajadzētu pievērst tūrisma infrastruktūrai – inovēt tūrisma jomā, lai veicinātu pilsētas atpazīstamību un attīstību. It īpaši akcentu vajadzētu likt uz lauku tūrismu. Arī plānos ir atrunāts, ka vajadzētu attīstīt aktīvo tūrismu un kā vienu no šī tūrisma veidiem – velotūrismu. Pie tam vajadzētu veicināt dažādu sporta sacensību organizēšanas iespējas, kuras pulcētu cilvēkus no visas Latvijas. Bet nedrīkst aizmirst arī par relaksējošo tūrismu un vienkāršu viesu uzņemšanu.

Pilsētas domes priekšsēdētājs savukārt par nozīmīgāko mērķi uzskata jauna dzīvojamā kvartāla izbūvi, jo tas nodrošinātu dzīvesvietu daudziem cilvēkiem, tādā veidā tiktu sekmēts pilsētas iedzīvotāju skaita pieaugums. Tomēr šā mērķa galvenais ierobežojums ir brīvu zemes teritoriju trūkums.

Kā iespējamo brīvo nišu domes priekšsēdētājs atzīmē informāciju tehnoloģiju sfēru, kurā pašvaldībai trūkst speciālistu. Tomēr nav skaidrības, kā šī sfēra vispār varētu nākotnē attīstīties.

Tāpat pašvaldības priekšsēdētājs atzīst, ka notiek sava veida cīņa ar Valku, lai Smiltēnē būtu pieejama zemesgrāmatu nodaļa, nodarbinātības valsts aģentūra un iespējams vēl citas iestādes – piemēram, tiesa un prokuratūra.

2.2.4.11. Novada centrs: Sigulda

Siguldai ir stratēģiski izdevīga atrašanās vieta Latvijas vidienē, Rīgas reģionā, lielu transporta maģistrāļu un galvaspilsētas tuvumā. Laba satiksmes infrastruktūra nosaka lielu novada pieejamības potenciālu. Iespējams izmantot stratēģiski svarīgo Siguldas novada novietojumu pie starptautiskas nozīmes autoceļa un valsts nozīmes dzelzceļa līnijas. Apdzīvojuma centrus savieno labs ceļu tīkls, kas rada iespējas veidot funkcionāli vienotu novada apdzīvojuma struktūru.

Siguldas pilsēta ir Siguldas novada centrs. Siguldas novadam ir raksturīga monocentriska apdzīvojuma struktūra, jo vairāk nekā trešā daļa iedzīvotāju ir koncentrēti Siguldas novada centrā – Siguldas pilsētā. Kopējā novada teritorijas platība – 203,5 km², iedzīvotāju skaits ir 15 1081. Siguldas novads robežojas Krimuldas pagastu, Inčukalna pagastu, Allažu pagastu, Mālpils pagastu, Nītaures pagastu, un Līgatnes pagastu. Tagadējā Siguldas novadā atrodas Siguldas pilsēta un apdzīvotās vietas kā Peltes (Lorupe) – 1632 iedz., Ķipari – 409 iedz., Jūdaži – 253 iedz., More – 195 iedz., Akenstaka – 138 iedz., Eglaine – 135 iedz., Kalnabeites – 109 iedz., Nurmīži – 103 iedz., Kārtūži – 25 iedz.

Attālums no Siguldas novada centra Siguldas pilsētas līdz galvaspilsētai Rīgai – 52 km, līdz blakus rajona centram Cēsu pilsētai – 36 km. Abām iepriekšminētajām pilsētām, it īpaši Rīgai, ir ļoti liela nozīme Siguldas iedzīvotāju ekonomiskās un sociālās dzīves veidošanā, kā darba, mācību un izklaides centriem. Siguldas novadā ir stipri attīstīta svārstmigrācija. Iedzīvotāju svārstmigrācija norāda uz apdzīvoto vietu un teritoriju savstarpējām saiknēm, līdz ar to – uz teritoriju ekonomisko vienotību. Visbūtiskāk teritoriju savstarpējo saistību raksturo iedzīvotāju ikdienas braucieni, ko var iedalīt divos galvenajos veidos pēc migrācijas mērķiem – migrācija uz darba un mācību vietām, kā arī migrācija, kas saistīta ar pakalpojumu izmantošanu. Visaugstākais pakalpojumu līmenis (t.sk. pārvaldes institūcijas, augstākās mācību iestādes, u.c.) ir Rīgā, tādēļ lielākā iedzīvotāju plūsma saista Siguldas novadu ar to. Vērojama arī iedzīvotāju cikliskā migrācija uz darba vietām (galvenokārt, kokapstrādes uzņēmumos) Inčukalnā un Mālpils pagastā.

Būtisks teritorijas attīstības rādītājs ir iedzīvotāju nodarbinātība. Valstī viena no sociāli ekonomiski smagākajām problēmām ir bezdarbs. Tas jāvērtē kopsakarībā ar ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaitu, iedzīvotāju skaita izmaiņām un sociālo infrastruktūru reģionos. Siguldas novadam līdz šim bija raksturīgs zems bezdarba līmenis, jo to galvenokārt noteica galvaspilsētas Rīgas tuvums. Par iedzīvotājiem, kuri atrodas darba meklētāju statusā rūpējas pašvaldība. Sadarbībā ar Nodarbinātības valsts aģentūru šai iedzīvotāju grupai tiek piedāvāta iespēja strādāt novada zaļumsaimniecībā un teritorijas sakopšanā. Siguldas novadā, tāpat kā valstī kopumā, ir vērojama darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma kvantitatīvā neatbilstība, kas nozīmē atšķirību starp reģistrēto un faktisko bezdarbnieku skaitu, kā arī otrādi – starp reģistrēto un faktisko strādājošo skaitu. Visvairāk nodarbināto netiek oficiāli reģistrēti celtniecības, tirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas nozarēs.

Iedzīvotāji līdz šim meklēja dzīves vietu iespējami tuvu Rīgai, taču Siguldas novads atrodas jau Rīgas reģiona perifērijā. Tomēr Siguldas piedāvājums – skaistā daba, sakārtotā vide, attīstītā infrastruktūra, komunikāciju pieejamība un salīdzinoši labais transporta nodrošinājums – ir spējis īsā laikā padarīt šo teritoriju par nekustamā īpašuma tirgū pieprasītāko no attālākajām Rīgas reģiona teritorijām.

Siguldas novadā tradicionāli attīstījušās tādas saimniecības nozares kā lauksaimniecība, kokapstrāde un ar tūrismu saistītas nozares. Siguldas novadā ir reģistrēti vairāk kā 500 uzņēmumi. To skaits strauji mainās, kāds uzņēmums tiek no jauna izveidots, kāds cits likvidēts. Daudzi uzņēmumi, kas ir reģistrēti Siguldas novadā, faktiski darbojas apkārtējos pagastos. Uzņēmumi, kuru darbība saistās ar ražošanu, galvenokārt izvietojusies blakus pagastos – Allažu un Inčukalna pagastos. Savukārt, uzņēmumi, kas darbojas pakalpojumu sektorā, galvenokārt atrodas Rīgā. Visvairāk Siguldā reģistrēto uzņēmumu (25%) nodarbojas ar komercpakalpojumiem, reklāmu, tūrismu, sportu un atpūtas iestādēm, skaistumkopšanu. Otrajā vietā ir tirdzniecība (24%), t.sk. degvielas uzpildes stacijas. Aktivizējoties būvniecībai Siguldas novada teritorijā un Latvijā kopumā, pieaudzis būvniecības nozarē reģistrēto uzņēmumu skaits. Tie veido 8% no kopumā reģistrētajiem uzņēmumiem.

Pašlaik noteicošās lauksaimniecības nozares Siguldas novadā ir graudkopība, zālāju sēklu audzēšana, dārzeņu un lopbarības augu audzēšana. Otra noteicošā nozare ir lopkopība – piena lopkopība, liellopu audzēšana, aitkopība, truškopība, mājputnu audzēšana un zirgu audzēšana.

Liellopu skaits 2005.gadā novadā bija 730. Piena lopkopība Mores pagastā jau tradicionāli ir nozīmīga lauksaimniecības nozare. Lielākās piena ražotājas ir lauku saimniecības: „Saulītes”, „Lauberti”, „Urdzēni”, „Druvas” u.c. Piens, galvenokārt, tiek realizēts SIA „Mālpils piensaimnieka” pienotavā. Novadā ir saimniecības, kas specializējušās augļkopībā, biškopībā, lauku tūrismā, netradicionālās lauksaimniecības nozarēs – strausu (z/s „Salmiņi” strausus audzē gaļas ieguvei) un staltbriežu audzēšanā (z/s „Saulstari” Mores pagastā, kur var vērot ap 70 staltbriežu to dabiskā vidē), saimniecības - uzņēmumi, kas nodarbojas ar stādu, sēklu tirdzniecību un puķkopību. Z/s „Zemzari” Peltēs darbojas graudu pieņemšanas, apstrādes un pārstrādes komplekss – bijusī graudu kalte. Siguldas novadā aktīvu lauksaimniecisku darbību veic ap 130 lauku saimniecības.

Siguldas novadā raksturīgi daudz, bet mazi ražotāji. Šis apstāklis vērtējams kā pozitīvs, jo dod iespēju iedzīvotājiem izvēlēties darba vietu, un mazina risku rasties problēmsituācijām 1 uzņēmuma dēļ. Galvenā pārstrādes nozare ir kokapstrāde. Lielākās zāģētavas: SIA “More Industry” (95% kapitāla pieder zviedru īpašniekiem), “Saulstari-2”, “Akords”, z/s “Birzītes” un “Ozoliņi”. Novada teritorijā atrodas viena no lielākajām kamīnmalkas ražotnēm Baltijā - dāņu “Nordstrom Industries”. Te ražotā un tīkliņā iesaiņotā kamīnmalka nopērkama gandrīz katrā Latvijā, kā arī Dānijas degvielas uzpildes stacijā.

Kā visplašāk pārstāvēto pakalpojumu veidu var uzskatīt ar tūrisma nozari saistītos pakalpojumus: viesnīcas un viesu mājas, sabiedriskā ēdināšana. Pakalpojumu jomā plaši darbojas ar aktīvo atpūtu un izklaides iespējām saistīti uzņēmumi. Mūsdienās Sigulda un tās apkārtnē teritorija arvien ir pievilcīgs tūrisma rajons. Sigulda ir pievilcīga ar tās stratēģisko novietojumu attiecībā pret tūrisma tirgu, tūrisma plūsmām, kas šajā gadījumā ir galvaspilsēta Rīga. Nedaudz savādāka tūrisma situācija ir Siguldas novada lauku apvidos, šī teritorija nav iecienīta tūrisma maršrutos. Siguldas pilsētas un tās apkārtnē teritoriju kultūrvēsturiskās un dabas bagātības aizēno pārējās teritorijas atraktivitāti. Nozares izaugsmei svarīgs faktors ir vietējo iedzīvotāju un uzņēmēju aktivitāte un ieinteresētība. Tiek aktualizētas tūrisma iespējas lauku apvidos, pārsvarā teritorijās, kas pieguļ Siguldas pilsētai. Lauku teritorijas vajadzētu iekļaut tūrisma produktos. Svarīgi būtu izveidot veloceļu līdz Jūdažiem, bet ceļu uz Mori noasfaltēt. Siguldas novada lauku teritorija ir piemērota lauku tūrismam. Vēl pie lauku tūrisma svarīgi ievērot, ka pārāk perifēras teritorijas nav iecienītas. Kā lauku tūrisma piemēru Siguldas novadā var minēt, Mores pagastā darbojošos zemnieku saimniecību „Saulstari”, kas specializējusies briežu audzēšanā. Paralēli dzīvnieku apskatei un vērošanai, tā piedāvā arī komercmedības, maksšķerēšanu. Tūrisma nozares attīstības iespējas nosaka infrastruktūras attīstības līmenis. Par svarīgiem infrastruktūras elementiem tūrisma nozarē uzskatāmi transports un sasniedzamība, kā arī ceļu infrastruktūra.

Siguldas pilsēta un tai pieguļošās teritorijas, kur atrodas populārākie tūrisma apskates objekti novadā, nodrošina ceļotāju ar ērtu sasniedzamību (sabiedriskais transports – vilciens, autobuss) un kvalitatīviem ceļiem. Taču novada lauku teritorijas ir grūti sasniedzamas. Ar Siguldas pilsētas iekšējo sabiedrisko transportu iespējams nokļūt Peltēs, Turaidā, Krimuldā, Kaķīškalnā, Gleznotājkalnā, Ķiparos. Sabiedriskā transporta nodrošinājums un ceļu stāvoklis Siguldas novada lauku teritorijās – Nurmižos, Jūdažos un Morē - ir nepietiekams, lai tur varētu plaši attīstīt tūrisma nozari. Tādēļ tur veidojas „melns caurums” – neapzināti tūrisma resursi, neapgūti tūrisma objekti, nav tūrisma mītņu un ēdināšanas pakalpojumu nodrošinājuma. Autoceļu kvalitāte ir ļoti sliktā stāvoklī. Apmēram 30% no novada ceļiem un ielām būtu nepieciešama rekonstrukcija tuvāko 5 gadu laikā. Asfalta segums, dažviet arī grants segums ir nekvalitatīvs.

Vietējā transporta nodrošinājums uz Siguldas novada ciemiem ir nepietiekams. Mikroautobuss uz Mori kursē tikai 2 reizes dienā, bez tam vakara stundās satiksme netiek nodrošināta. Tas nozīmē, ka Mores ciema un apkārtnē lauku teritoriju iedzīvotājiem tiek liegta izklaides funkcija – teātru, koncertu, izklaides pasākumu apmeklēšana. Autobuss uz Nurmižiem kursē tikai mācību gada laikā.

2005.g. rudenī zinātnes centra „Sigra” telpās (Peltēs), ar pašvaldības finansiālu atbalstu, darbu sāka Latvijas Lauksaimniecības universitātes Siguldas filiāle, kurā nepilna laika (neklātienes) studijās iespējams iegūt augstāko izglītību. Pēc vidējās izglītības iegūšanas jaunieši parasti brauc augstākās izglītības studijas turpināt uz Rīgu, Valmieru, un citām Latvijas pilsētām, kur atrodas augstākās mācību iestādes. Tagad, kad Siguldas novadā ir atvērta augstskolas filiāle, no daudzām blakus pilsētām tieši uz Siguldu brauc mācīties daudz studentu.

Ievērojama daļa Siguldas novada iedzīvotāju strādā Rīgā, savukārt Siguldā strādā apkārtējo pašvaldību iedzīvotāji, kā rezultātā daudz grūtāk ir attīstīt iedzīvotājos piederības sajūtu Siguldas novadam un neveidojas vienota sociālā kopiena. Uz Rīgu, galvenokārt, dodas augstāk apmaksātais, uz Siguldu – zemāk apmaksātais darbaspēks. Pašlaik Siguldas novads saskaras ar nepietiekamu darba vietu daudzveidību novada teritorijā. Kā arī ierobežotais sabiedriskā transporta tīkla nodrošinājums neveicina iedzīvotāju aktivitāti, jo nav nodrošināts pietiekams sabiedriskā transporta reisu un maršrutu skaits uz Siguldas novada lauku teritorijām. Siguldā ir augsta tūrisma sezonālitate un īss viesu uzturēšanās laiks novadā. Esošo apdzīvoto vietu (centru) sociālās infrastruktūras un pakalpojumu salīdzinoši zemāks kvalitātes līmenis novada teritorijā, īpaši lauku teritorijā, neveicina cilvēku apmierinātību ar dzīvi laukos. Nepietiekams kultūras pasākumu tehniskais nodrošinājums, kā arī sporta un aktīvās atpūtas iespējas galvenokārt ir koncentrētas tikai Siguldas pilsētā un tai pieguļošajās teritorijās.

Novada mērķis ir saglabāt novadu kā pašvaldības administratīvo teritoriju un attīstīt to kā daudzfunkcionālu Rīgas reģiona nozīmes attīstības centru, neizslēdzot iespēju novada teritorijai nākotnē paplašināties. Saglabāt un attīstīt novada teritorijas apdzīvojamu struktūru, palielināt apdzīvojamu un infrastruktūras funkcionālo daudzveidību un kvalitāti, kā arī pakalpojumu pieejamību visiem novada iedzīvotājiem. Attīstīt Siguldu kā daudzveidīgu reģiona, valsts un starptautiskas nozīmes sporta, mākslas, mūzikas, tūrisma un lauksaimniecības izglītības un pētniecības centru. Veidot ciešu sadarbību ar Rīgu, attīstot valsts un reģiona nozīmes sabiedriskos pakalpojumus Siguldā. Attīstīt daudzveidīgu tradicionālo un inovatīvu uzņēmējdarbību novada teritorijā kā iedzīvotāju nodarbinātības un saimnieciskās labklājības būtisku sastāvdaļu. Veidot ciešu sadarbību ar kaimiņu pašvaldībām, to teritoriju iedzīvotājiem un uzņēmējiem, kā arī sadarboties ar kaimiņu pašvaldībām nepieciešamo pakalpojumu nodrošināšanā un rekreatīvo aktivitāšu piedāvājuma paplašināšanā.

Pašlaik galvenais izaugsmes process notiek, pateicoties iedzīvotāju skaita un svārstmigrācijas pieaugumam. Siguldas novadam ir liels potenciāls mājokļu, valsts un reģiona nozīmes sabiedrisko pakalpojumu, izglītības, komercdarbības un sporta, kultūras un tūrisma infrastruktūras attīstīšanā. Lai panāktu stabilu un sekmīgu novada attīstību, ir nepieciešams risināt vispārējās vajadzības – cilvēkresursu attīstības, sociāli un ekoloģiski kvalitatīvas dzīves vides veidošanas, telpiskās jeb ilgtspējīgas attīstības un saimnieciskās attīstības jautājumus, kā labas izglītības attīstību – cilvēku zināšanu un prasmju potenciāla veicināšana, nodrošinot pieejamu un kvalitatīvu izglītību visos līmeņos, radīt augstākās izglītības iespējas teritorijā, paplašināt tālākizglītības, mūžizglītības iespējas, augsti kvalificēta darbaspēka piesaisti darbam novadā, attīstīt novada identitāti un īpaši atbalstīt radošo aktivitāti, attīstīt ilgtspējīgu, ar Rīgas pilsētu un kaimiņu pašvaldību teritorijām saskaņotu daudzveidīgu daudzcentru apdzīvojamu sistēmu.

6.1.5. Pētījuma secinājumi

Apkopojot pētījuma galvenos secinājumus var konstatēt, ka:

- ✓ Latvijā ir hierarhiska pilsētu sistēma.
- ✓ Pilsētu grupām un apakšgrupām ir kopīgas attīstības problēmas.

- ✓ Horizontālās saites, sadarbības modeļi ir samērā vāji attīstīti.
- ✓ Vēsturiski un reģionu nevienmērīgas attīstības gaitā Latvijā izveidojies nevienmērīgs pilsētu izvietojums, tādēļ nepieciešami dažādi pilsētu sadarbības modeļi teritorijās ar atšķirīgu iedzīvotāju blīvumu, infrastruktūras attīstību un atšķirīgu attālumu no Rīgas un citām lielajām pilsētām.

Latvijas pilsētu sistēmā izdalās vairākas pilsētu grupas: galvaspilsēta Rīga, pārreģionālie centri (Liepāja, Daugavpils) un reģionālie centri (Jelgava, Ventspils, Valmiera, Rēzekne, Jēkabpils, Jūrmala), mazie un vidējie centri (Alūksne, Bauska utt. - bijušie rajonu centri); jaunie novadu centri (Cesvaine, Viesīte utt.), citi (vietējās nozīmes centri, piem., Valdemārpils).

Lai gan republikas pilsētas statusā ir gan Liepāja un Daugavpils, gan citi reģionālie centri, šo pilsētu grupu problēmas un iespējamie to risinājumi ir atšķirīgi. Pēc lieluma no Latvijas republikas pilsētām vienīgi Liepāja un Daugavpils var pretendēt uz lielas pilsētas statusu ES kontekstā (iedzīvotāju skaits virs 100 000). Īpaša statusa noteikšana šīm pilsētām sekmētu to plašāku iekļaušanos starptautiskās sadarbības tīklos. Pašlaik šādu statusu ieņem tikai galvaspilsēta Rīga.

Pēc administratīvi teritoriālās reformas izveidosies pilsētu sistēma, kuru veido šādas grupas:

- ✓ galvaspilsēta Rīga;
- ✓ republikas pilsētas (8, neskaitot Rīgu)
- ✓ novadu līmenī:
 - ✓ pilsētas – novadu centri;
 - ✓ mazpilsētas – novadu vietējie centri

Šajā situācijā var veidoties nopietnas problēmas. Pilsētu – novadu centru grupā ietilps gan bijušie rajonu centri, gan jaunie novadu centri. Šīs pilsētas nevarēs funkcionēt kā vienāda līmeņa centri, jo starp tām ir pārāk lielas atšķirības gan infrastruktūras attīstībā, gan ietekmē uz apkārtējām teritorijām. Arī jaunizveidotie novadi pēc saviem izmēriem ir atšķirīgi. Vietām novadu veido viss bijušais rajons, vietām ap bijušajiem centriem novadā apvienojušās pavisam nelielas teritorijas. Savukārt daži jaunie novadu centri agrāk bijuši rajona nozīmes centri ar vājāk attīstītu infrastruktūru.

Pašlaik arī nav skaidrības par otrā līmeņa pašvaldībām – vai tiks veidotas, kādas var būt to funkcijas un resursi. Izveidojoties apriņķiem vai reģioniem var veidoties jauna attīstības centru hierarhija. Dažos gadījumos izveidojušies novadi, kuriem nav izteikta centra. Vai tas nozīmē, ka būtu jāstimulē jaunu pilsētu veidošanos (piem. novados, kur to nav)?

7. PILSĒTU POLITIKAS MĒRĶTERITORIJAS

Šajā sadaļā tiks aplūkotas pilsētu funkcijas valsts un reģionu attīstībā – hierarhiski, tīklojumā apvienoti centri, dažādu pakalpojumu sniegšanas punkti reģionu iedzīvotājiem, kas veido nacionāla mēroga tīklojumu.

Mērķu teritoriju izvēle teritoriālajā attīstībā ir atbildīgs uzdevums, jo kādas teritorijas iekļaušana īpaši atbalstāmā mērķa grupā nedrīkst mazināt citu teritoriju attīstības potenciālu un iespējas. Ideālā variantā telpiskajai attīstībai jābūt līdzsvarotai un vienmērīgai, lai nodrošinātu uzņēmējdarbības, ekonomikas funkcionēšanas, apdzīvotības un dzīves kvalitātes funkcijas visā Latvijas teritorijā. Citiem vārdiem, mērķu teritoriju definēšana nedrīkst radīt Latvijas kartē „tukšus plankumus”, kuros dramatiski sašaurinātos ekonomiskās aktivitātes iespējas, pasliktinātos infrastruktūra, notiktu strauja depopulācija un vides degradācija.

Arī Eiropas Savienības telpiskās plānošanas dokumenti rosina uz integrētu un polifunkcionālu teritoriālo attīstību, kura kā svarīgu sastāvdaļu iekļauj arī reģionu un pilsētu specializāciju. Šai integrētās attīstības pieejai atbilst arī Nacionālajā attīstības plānā formulēta policentriska koncepcija. Attīstības loģika un attīstības procesu kontekstualizācija plašākā tirgus attiecību tīklā un globālā resursu plūsmā liek izvairīties no pārlietu fiksētas telpiskās attīstības centru un policentru izvietojuma. Mūsdienu dinamiskai ekonomikai un sabiedrību vairāk atbilstošs ir attīstības centru savstarpējais tīklojums, kuros pastāv telpisko areālu pārklāšanās lielo, vidējo un mazo centru (pilsētu) mijattiecību sinerģija, savstarpējās resursu un dažādu kapitālu formu apmaiņas, kuras ir saistītas arī ar iedzīvotāju mobilitāti. Šādi raksturots policentrisms kartē izskatās kā koncentrisku attīstības areālu pārklāšanās. Teorētiski var pieņemt un praksē tas apstiprinājies, ka lielākas iespējas attīstīties ir tādām ģeogrāfiskām vienībām, kurās pastāv un darbojas vairāku areālu pārklāšanās.

No šī viedokļa arī Latvijā ir uzmanīgi jāattiecas pret ierobežota skaita definētu telpisko attīstības centru. Šī pieeja ir lietojama attīstības stimulēšanas nolūkā, bet tā nedrīkst būt akmenī iecirsta uz daudziem gadiem. Attīstības prioritātes un izpausmes var mainīties, tās definē aktīvie uzņēmēji, inovāciju procesi, ekonomiskā darbība un citi faktori, un tās nedrīkst piesaistīt ģeogrāfiski fiksētiem lokusiem (lokuss – sociāli ekonomisko procesu vieta).

Balstoties uz sacīto, pētniekuprāt, perspektīva ir tāda pieeja un politikas instrumenti, kuri uzsvāru liek nevis uz lokusu fiksāžu (*the fixities of locuses*), bet uz attīstības procesu dinamiku un to veicināšanu, ievērojot teritoriālo komponenti un telpiskā aspekta svarīgumu. Tātad, pilsētpolitikas plānošanas princips varētu būt attīstības procesu veicināšana telpā, pēc iespējas visā Latvijas teritorijā, nevis ierobežotu teritoriju noteikšana, kuros stimulēt attīstību. Šāda pieeja drīzāk izvēlētos nevis 17, 26, 56 vai 108 u.tml. teritoriālu attīstības centru noteikšanu par mērķa teritorijām, bet drīzāk formulētu konkrētus mērķa uzdevumus, kuri izpildāmi visās šajās teritorijās. Teritoriju (pašvaldību, to iedzīvotāju, tajās darbojošos uzņēmumu un izglītības iestāžu un citu aģentu) uzdevums būtu rēķināties ar attīstības uzdevumiem, izmantot politikas piedāvātās iespējas, veidot attīstību savā teritorijā gan sadarbojoties, gan arī konkurējot ar citām teritorijām. Tādā kārtā pie attīstītākām vietām un mazāk attīstītākām vietām mēs nonāktu objektīvu attīstības procesa rezultātā, nevis politiskas iepriekšizlemšanas ceļā. Šī pieeja varētu būt labāk vērtējama no sociālā atbildīguma viedokļa, jo tieši iedzīvotāji, uzņēmumi, izglītības un pārvaldes iestādes būs tie subjekti, kuri ar savi darbību vai pasivitāti reāli noteiks savas vietas attīstības līmeni, indeksu un reputāciju.

Pilsētu politikas mērķteritorijas definētas, pamatojoties uz pilsētu funkcionālo analīzi.

Literatūrā biežāk pieminētās pilsētu funkcijas ir šādas:

- ✓ administratīvs un kontroles centrs;

- ✓ tirdzniecības (īpaši mazumtirdzniecības) centrs;
- ✓ pakalpojumu centrs;
- ✓ transporta pakalpojumi;
- ✓ potenciāli teritorijas attīstības katalizatori.

Pilsētu attīstībā šīs funkcijas tiek realizētas atšķirīgos mērogos. Piemēram, valsts galvaspilsētā koncentrētas augstākā līmeņa administratīvās iestādes, visplašākās iepirkšanās iespējas nodrošina prestižu zīmolu veikali, pieejami visdažādākie pakalpojumi utt., savukārt mazpilsētā-neliela novada centrā var būt izvietotas tikai pašvaldības iestādes, iedzīvotājiem pieejams ierobežots pirmās nepieciešamības preču piedāvājums un pakalpojumu klāsts, vietējā transporta galapunkts vai pieturvietā, kas ļauj nokļūt līdz nākamā līmeņa transporta mezglam.

Gan Eiropas, gan nacionāla līmeņa teritorijas attīstības plānos pilsētas tiek minētas kā noteiktas teritorijas – valsts, reģionu, lauku teritoriju, - attīstības virzītājspēks. Ekonomiski un sociāli spēcīgas pilsētas ap sevi saliedē apkārtējās lauku teritorijas, kalpo kā dažādu inovāciju centri. Līdz ar to tiek radīts pamats policentriskai un līdzsvarotai reģionu un valsts attīstībai. Mazpilsētas valsts nomaļos rajonos bieži vien ir tikai pirmais punkts, kas ļauj ērti un ātri sasniegt nākamā līmeņa attīstības centru, ar plašāku iespēju klāstu, savukārt lielākās pilsētas pašas spēj sniegt impulsus un resursus plašāku apkārtējo teritoriju attīstībai utt. Protams, pilsētu funkcijas būtiski atšķiras pēc pilsētu lieluma un nozīmes. Lielpilsētu piedāvājums gan ekonomiskā, gan kultūras ziņā ir būtiski atšķirīgs no mazām pilsētām, kuru galvenais uzdevums ir nodrošināt apkārtējo teritoriju iedzīvotāju primārās vajadzības.

Hierarhisks pilsētu grupējums balstīts uz būtiskām pilsētu funkcionālām atšķirībām, bet neņem vērā reģionālās īpatnības, kas veidojušās reģionu nevienmērīgas attīstības rezultātā. Definējot pilsētpolitikas mērķteritorijas, līdztekus pilsētu hierarhiskās sistēmas analīzei, jāņem vērā arī nevienmērīgās reģionālās attīstības ietekme uz pilsētu attīstību. Reģionālās atšķirības iezīmē papildus dimensiju pilsētas attīstības modeļu raksturojumā. Rezultātā pilsētu savstarpējo attiecību modeļus nosaka gan pilsētas vieta hierarhiskajā pilsētu sistēmā, gan tās vieta un loma reģionā (skat. 8. tabulu). Mazpilsētām ar vienādu statusu pilsētu hierarhiskajā sistēmā, bet atšķirīgu infrastruktūras attīstības pakāpi un dažādā attālumā no Rīgas un tuvākajām lielajām pilsētām ir visai atšķirīgas attīstības perspektīvas. Piemēram, Baloži, Kalnciems, Vangaži no šī aspekta ir daudz labvēlīgākā situācijā kā Seda, lai gan visas šīs pilsētas pieder vienai grupai.

12.tabula.

Pilsētu politikas mērķteritorijas

<i>Pilsētu grupas</i>	<i>Apakšgrupas</i>	<i>Pilsētas</i>	<i>Statuss pēc ATR</i>
Republikas pilsētas	"vecās"	Rīga, Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Ventspils	republikas pilsēta
	"jaunās"	Jēkabpils, Valmiera	
Bijušie rajonu centri-tagad jaunie novadu centri		Aizkraukle, Alūksne, Balvi, Bauska, Cēsis, Dobeles, Gulbene, Krāslava, Kuldīga, Limbaži, Ludza, Madona	jaunā novada centrs; jau iepriekš ir izveidota infrastruktūra kā rajona centra pilsētai; ir izvietotas valsts institūciju filiāles, būtiski pakalpojumu nodrošinātāji
		Ogre, Preiļi, Saldus, Talsi, Tukums, Valka,	

	ietilpst Rīgas aglomerācijā	Olaine, Sigulda	
Bijušās t.s. mazpilsētas, pakārtotas rajona pilsētām	pārējās	Jaunjelgava, Pļaviņas, Ape, Viļaka, Līgatne, Ilūkste, Auce, Aknīste, Viesīte, Dagda, Skrunda, Grobiņa, Priekule, Durbe, Aizpute, Salacgrīva, Aloja, Kārsava, Zilupe, Varakļāni, Lubāna, Lielvārde, Ķegums, Līvāni, Viļāni, Brocēni, Kandava, Strenči, Smiltene, Mazsalaca, Rūjiena, Pāvilosta,	jaunais novada centrs; formāli visiem novadu centriem perspektīvā vajadzēs veikt vienādas funkcijas; perspektīvā būs jāiegulda vairāk resursu; starp šīm pilsētām pastāv daudz atšķirību ģeogrāfiskā stāvokļa, iedzīvotāju skaita u.c. ziņā
Rajona vietējais centrs		Subate, Kalnciems, Ainaži, Staicele, Baloži, Vangaži, Sable, Stende, Valdemārpils, Seda, Piltene	novada vietējais centrs
Pilsēta ar lauku teritoriju, pilsēta		Cesvaines pilsēta ar lauku teritoriju, Ikšķile, Salaspils, Saulkrastupilsēta ar lauku teritoriju, Baldones pilsēta ar lauku teritoriju	novads

8. PILSĒTU POLITIKAS MĒRĶI UN PRIORITĀTES

Reģionālā politika vienmēr būs vērsta uz reģionu attīstības nevienmērības samazināšanu. Nevienmērīgā Latvijas reģionu attīstība nosaka, ka nav iespējams izvēlēties visai Latvijai universālu pilsētu attīstības modeli. Vienlīdz svarīga ir gan Rīgas kā attīstības centra starptautiskās konkurētspējas veicināšana, gan republikas pilsētu kā nacionālā mēroga attīstības centru nostiprināšana, gan sociālo pakalpojumu un ekonomiskās darbības iespēju nodrošināšana iedzīvotājiem teritorijās ar zemu iedzīvotāju blīvumu, tādējādi, novēršot tālāku cilvēkresursu noplicināšanu un attīstības iespēju samazināšanu šajās teritorijās. Tas nozīmē, ka pilsētu politikai jāparedz dažādu attīstības modeļu sinerģiska kombinācija – līdztekus pastāv dažāda līmeņa sadarbības tīkli, kuros pilsētas iesaistās nacionālā, starpreģionālā, reģionālā un iekšreģionālā mērogā.

Būtiskākais nosacījums pilsētu dzīves vides pievilcībai un iedzīvotāju piesaistei pilsētās ir nodarbinātība. Jo īpaši nozīmīgi tas ir mazām un vidējām pilsētām, kam nav pietiekoši daudz resursu, lai vienlīdz veiksmīgi attīstītu vairākas nozares. Tādēļ šīs pilsētas parasti specializējas vienā tautsaimniecības nozarē, un pārējās darba vietas parasti veido pašvaldību iestādes. Savukārt, ja mazajās pilsētās izvieta nacionāla līmeņa institūcijas, tas būtiski ietekmē nodarbinātības struktūru pilsētā.

Vietēja līmeņa centriem pētnieki izšķir šādas nodarbinātības struktūras un pakalpojumu īpatnības:

- ✓ galvenās ekonomiskās aktivitātes vietējos centros ir saistītas ar municipālajiem pakalpojumiem (pašvaldības, pašvaldību uzņēmumi, sabiedriskie pakalpojumi un izglītība), lauksaimniecību un rūpnieciskām aktivitātēm, kas ir saistītas ar lauksaimniecības produkcijas pārstrādi, vietējiem dabas resursiem un cilvēkresursiem;
- ✓ pakalpojumu līmenis (izglītība, veikalu tīkls, atpūtas, kultūras pakalpojumi) raksturīgs lauku apdzīvotām vietām ar ierobežotu pakalpojumu klāstu, kas atbilst šo pilsētu nelielajam iedzīvotāju skaitam;
- ✓ dzīvojamā fonda ziņā pilsētvides elementi (daudzdzīvokļu apbūve) ir saistāmi ar padomju laika plānošanas sekām, kas ne vienmēr atbilst iedzīvotāju mājokļa vajadzībām³³.

Daudzviet vietējos centros ir saglabājušās atliekas no padomju laika ražošanas infrastruktūras. Dažkārt, neraugoties uz dzelzceļa u.c. būtisku infrastruktūras elementu esamību, tie ne vienmēr tiek pilnvērtīgi izmantoti, jo mazajām pilsētām trūkst cilvēkresursu un finansu resursu ražošanas uzsākšanai un attīstīšanai.

Paralēli minētajiem apsvērumiem jāmin arī citi reģionāla un vietēja līmeņa apstākļi. Starp tiem būtiskākie ir dabas resursu izlietošana, iedzīvotāju blīvums, tirgus pieejamība, ienākumu sadalījums, varas iegūšana. Attiecībā uz dabas resursu izmantošanu var nonākt pie tādas mazpilsētu apzīmēšanas kā „firmas pilsētas” (*company town*). Šādos gadījumos apkārtējo lauku teritoriju iedzīvotāju vajadzības nav prioritāras, jo šajās pilsētās vispirms rūpējas par tās specifiku nodrošinājumiem darbiniekiem. Specializēšanās mazajām pilsētām ir nepieciešama, citādi tās piedāvā plašu, bet nekvalitatīvu pakalpojumu klāstu iedzīvotājiem. Nepieciešams spēcīgs vidusslānis, ko veido uzņēmēji un profesionāļi. Tādēļ pilsētām ļoti būtiska ir uzņēmējdarbības, pašnodarbinātības attīstīšana, kas vienlaikus nodrošina vietējos iedzīvotājus ar darba vietām un sniedz iedzīvotājiem nepieciešamos pakalpojumus.

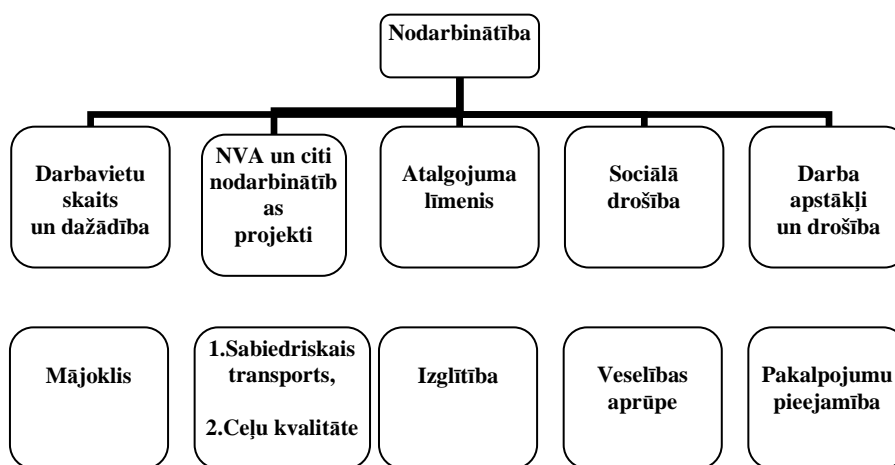
³³ LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Latgales reģiona attīstības aģentūra. *Latgales pilsētu attīstības stratēģija*. 2001. Sk. internetā 01.03.2008: www.latgale.lv/lv/files/download?id=6

Bez darba iespējām iedzīvotājiem būtiski ir dažāda veida pakalpojumi. Tie ir saistīti ar atbilstoša mājokļa esamību, izglītības iespējām, veselības aprūpi, rekreācijas iespējām u.c. Dažādām sociāli – demogrāfiskajām iedzīvotāju grupām ir atšķirīgas vajadzības un līdz ar to nepieciešamie pakalpojumi. Iedzīvotāju piesaiste lauku teritorijām vai pilsētām ir tieši atkarīga no visu iepriekš minēto pakalpojumu esamības un pieejamības. Teritorijas plānošanas vājais punkts pašlaik ir neskaidra nākotnes vīzija par to, kāda veida un kvalitātes turpmāk būs minētie pakalpojumi. Pašlaik nodrošinājums ar pakalpojumiem nav vērtējams kā mērķtiecīgs. Drīzāk tas mainās stihiski atkarībā no makropolitiskām, makroekonomiskām izmaiņām, kā arī konkrētu pašvaldību iniciatīvas.

Nodrošinājumu ar pakalpojumiem shematiski var apskatīt 1.attēlā. Kā iepriekš minēts, iedzīvotājiem būtiskākais faktors piesaistei noteiktai vietai ir nodarbinātība un ar to saistītie jautājumi – darba alga, sociālā drošība utml. Tam pakārtoti ir visi pārējie pakalpojumi, kas nepieciešami iedzīvotājiem.

1.attēls.

Iedzīvotāju piesaistes faktori

Avots: LLU projekts „Objektīvie un subjektīvie faktori iedzīvotāju piesaistē mazpilsētām un lauku teritorijām” 2006.gads

Kā būtisku papildinājumu iepriekš minētajam var teikt, ka nodarbinātības un pakalpojumu plānošanai jābūt ilgtermiņā, lai iedzīvotājiem būtu skaidra nākotnes perspektīva par noteiktas teritorijas/ apdzīvotas vietas attīstību.

Pētījums „Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences”³⁴, ko veica SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija” pēc Valsts reģionālās attīstības aģentūras pasūtījuma:

- ✓ Latvijas pilsētas kopumā ir pozitīvi noskaņotas attiecībā pret savas izaugsmes perspektīvām.
- ✓ Par draudu savai attīstībai pilsētas (izņemot Latvijas Republikas nozīmes pilsētas) uzskata iedzīvotāju slikto materiālo stāvokli un nepietiekamo finansējumu pašvaldībai tās funkciju veikšanai.

³⁴ Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences. Rīga: SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, 2007.-2008.

- ✓ Nereti, plānojot savu attīstību, pilsētas nenovērtē savas finansiālās iespējas. Proti, vairāku jomu attīstībai nepieciešami daudz lielāki finanšu ieguldījumi nekā tie ir pieejami pašvaldībām.
- ✓ Mazās pilsētas pārsvarā ir orientētas uz pilsētu sadarbības tīklu veidošanu.
- ✓ Rīga ir lielākais Latvijas attīstības centrs ar augstāko radošuma indeksu.
- ✓ Izņemot Daugavpili un Rēzekni, Latvijas pilsētas nav funkcionāli specializējušās.
- ✓ Visas pilsētas vēlas līdzsvarotu pilsētu attīstību ne tikai rajona, bet arī reģionālā mērogā.

Pakalpojumu pieejamībā ļoti nozīmīgs ir mobilitātes aspekts. Šajā kontekstā ir svarīgi novērtēt divus mobilo attālumu aspektus:

- ✓ fiziskā ikdienas mobilitāte – pārvietošanās un braucieni uz darbu, pēc pakalpojumiem
- ✓ informatīvā, virtuālā, komunikatīvā mobilitāte – piekļuve informācijai, internetam, e-pakalpojumiem

Blakus pārdomātam pakalpojumu uzņēmumu tīklam mazapdzīvotos reģionos perspektīvā arvien lielāku nozīmi varētu iegūt attālināto pakalpojumu piedāvājums.

Reģionālās politikas pamatnostādnes nosaka valsts reģionālo attīstību:

- ✓ Latvijas un tās reģionu attīstības līmeņa tuvināšana Eiropas valstu līmenim. Latvijas un tās reģionu konkurētspējas pieaugums pārējo ES reģionu vidū;
- ✓ līdzvērtīgu dzīves, darba un vides apstākļu nodrošināšana valsts iedzīvotājiem visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību;
- ✓ līdzvērtīgu uzņēmējdarbības priekšnoteikumu radīšana visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību;
- ✓ Rīgas kā galvaspilsētas starptautiskās konkurētspējas palielināšana.³⁵

Balstoties uz šīm pamatnostādnēm, pilsētu politikas mērķi ir:

- ✓ galvaspilsētas Rīgas konkurētspējas Baltijas reģionā nostiprināšana, iesaiste ES pilsētu tīklos;
- ✓ republikas pilsētu nostiprināšana, attīstot to specializāciju un sadarbību reģionos, veidojot tās par attīstības centriem, kas būtiski sekmē apkārtējo teritoriju attīstību;
- ✓ bijušo rajonu centru – jauno novadu centru strauja attīstība, iesaistīšana pilsētu tīklos, lai paplašinātu piedāvāto pakalpojumu klāstu (īpaši tādās jomās kā izglītība, transports)
- ✓ bijušo vietējās nozīmes centru – jauno novadu centru attīstības potenciāla nostiprināšana un tīklošana, lai nodrošinātu iedzīvotājiem dzīves un darba apstākļus, kas līdzvērtīgi pārējo novadu centru iespējām;
- ✓ reģionāli diferencēta pieeja mazo pilsētu – novadu vietējo centru attīstībai.

³⁵ LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Reģionālās politikas pamatnostādnes*. Sk. internetā 13.11.2008: http://www.raplm.gov.lv/lat/regionala_attistiba/politikas_dokumenti/?doc=256

9. RĪCĪBAS VIRZIENI IZVIRZĪTO MĒRĶU UN PRIORITĀŠU ĪSTENOŠANAI

Apzinoties, ka Latvijā reāli pastāv hierarhiska pilsētu sistēma un reģionu attīstības nevienmērības rezultātā iedzīvotāju izvietojuma un pilsētu tīkla blīvums ir nevienmērīgs, iezīmējas vairāki pilsētu sistēmas attīstības modeļi, to realizēšanas nosacījumi un iespējamie attīstības scenāriji.

Pilsētu sistēmas attīstības modeļi, to realizēšanas nosacījumi un iespējamie attīstības scenāriji

<i>Pilsēta/pilsētu grupa</i>	<i>Attīstības modelis</i>	<i>Atbalstāmie procesi</i>	<i>Samazināmie riski</i>	<i>Politikas instrumenti</i>	<i>Scenāriji</i>
Rīga, valsts galvaspilsēta, Baltijas reģiona un ES mēroga attīstības centrs	Monocentriska attīstība nacionālā mērogā, centrālā vieta Latvijas pilsētu sistēmā, policentriska attīstība Baltijas reģiona un ES mērogā,	Nacionālā mēroga nozīmīgākais centrs, starptautiskā konkurētspēja Baltijas reģionā, ES	Resursu, tajā skaitā cilvēkresursu pārlieta koncentrācija	Veicināt Rīgas kā valsts galvaspilsētas, Baltijas reģiona un ES mēroga attīstības centra attīstību PPP – privāto un publisko partnerību attīstība	Rīga – Baltijas galvaspilsēta ; lielākā pilsēta reģionā, izglītības, ekonomiskās un kultūras attīstības līderis Rīga – Latvijas „ūdensgalva” – pilsētas problēmu saasināšanās; nespējot piesaistīt attīstības resursus no ārpusē, noplicina valsts resursus;
Republikas pilsētas – reģionu attīstības centri	Policentriska attīstība reģionos apvienojumā ar labi attīstītiem horizontālajiem sakariem starp reģioniem (starpreģioālie tīkli), reģionos (reģionālie tīkli) un sadarbība ar pilsētām citos reģionos (vietējie tīkli, arī pāri reģionu robežām)	Policentriska attīstība, horizontālo saišu attīstība Kurzemē – Liepāja un Ventspils, Zemgalē – Jēkabpils un Jelgava, Latgalē – Rēzekne un Daugavpils, Rīgas reģionā - Rīga un Jūrmala; Vidzemes reģionam – Valmiera un jaunie novadu centri, kas veido sadarbības tīklu; Reģionu specializācija un zīmološana Transporta un sakaru attīstība, kas palielina reģiona iedzīvotāju ikdienas kustību, paplašinot noieta tirgu, darbavietu, pakalpojumu,	Konkurence starp republikas pilsētām; Jūrmala kā Rīgas „pielikums”; Vidzemē neizveidojas spēcīgi centri; Zemgalē slikti attīstīta transporta infrastruktūra, kas savieno Jēkabpili un Jelgavu, reģions „pārlūst” – vāji attīstās, mazapdzīvotas teritorijas starp reģiona centriem Konkurence starp vairākiem potenciāli spēcīgiem attīstības centriem Vidzemē	Ilgtermiņa nacionālās attīstības stratēģijas izstrāde Reģionāli diferencēti nodarbinātības un uzņēmējdarbības veicināšanas pasākumi Atvieglājumi uz vietējo tirgu orientētu preču un pakalpojumu Reģionālās identitātes nostiprināšana,	Reģionālās attīstības nevienmērības pārvarēšana, reģionālā savdabība – Latvijas pievienotā vērtība , pamats tūrisma un augstas kvalitātes nišas produktu ražošanai un eksportam. Iedzīvotāji atgriežas reģionos, tajā skaitā pilsētās, jo tur ir augstāka dzīves kvalitāte; Pieaug reģionālās attīstības nevienmērīga, reģioni panīkst , jo to resursi tiek noplicināti, visa dzīve koncentrējas ap Rīgu.

		kultūras un izglītības pieejamību.		Atbalsts reģiona zīmološanai Atbalsts reģionālo sabiedrisko mediju attīstībai Transporta un sakaru attīstība starp reģiona centriem Valsts institūciju reģionālo filiāļu pārdomāts izvietojums Reģionālo augstskolu specializācija atbilstoši reģiona vajadzībām	
Jaunie novadu centri-bijušie rajonu centri, kas veido pilsētu tīklus – Aizkraukle, Alūksne, Balvi, Bauska, Cēsis, Dobeles, Gulbene, Krāslava, Kuldīga, Limbaži, Ludza, Madona Jaunie novadu centri-bijušās mazpilsētas, citas mazpilsētas un	Sadarbības tīklu attīstība piedāvājot plašu kvalitatīvu pakalpojumu klāstu, valsts institūciju filiāles, attīstītu infrastruktūru, specializācija specifisku pakalpojumu sniegšanā „savā tīmeklītī” Sadarbības tīklu attīstība, nodrošinot darbavietas, pakalpojumu pieejamību, iespēju ērti nokļūt līdz rajonu pilsētām un Rīgai (iekšreģionālie tīkli)	Pilsētu izaugsme un specializācija, sadarbības tīklā nodrošinot apvienoto resursu optimālu izmantošanu un paplašinot iedzīvotājiem pieejamo pakalpojumu klāstu; Vietējo sadarbības tīklu („vietējo tīmeklīšu”) attīstība starp ģeogrāfiski tuvu esošām pilsētām, piem. Jēkabpils-Līvāni-Madona	Neracionāla resursu izmantošana, tiecoties katrā novada centrā uzturēt vienādu pakalpojumu klāstu; Konkurence par valsts institūciju filiāļu izvietojumu Profesionālu augstas kvalifikācijas speciālistu trūkums, nespēja nodrošināt kvalitatīvus un lētus pakalpojumus, risks zaudēt kritisko demogrāfisko masu, uzņēmējdarbības kritisko masu	Atbalsts sadarbības tīklu attīstībai PPP attīstība Atbalsts vietējās iniciatīvas grupām Kvalitatīvas izglītības pieejamība novados Pārdomāts profesionālās izglītības iestāžu tīkls centros Atbalsts augstas kvalifikācijas speciālistu piesaistei – atbalsts doktorātu izveidei,	Dažāda mēroga sadarbības tīklu sinerģija , transporta un sakaru infrastruktūras attīstība, ērta pakalpojumu pieejamība. Konkurence starp novadiem, kas noved pie resursu izšķērdēšanas un nespējas sniegt kvalitatīvus pakalpojumus.

apdzīvotas vietas				pašvaldības dzīvokļu piešķiršana utml	
Mazpilsētas novadu vietējie centri, citas apdzīvotas vietas lielāku centru tuvumā	Lielāko pilsētu satelīti, uz tuvāko nozīmīgāko centru vērsta monocentriska attīstība interese un piesaiste	Pilsētu izaugsme un savas identitātes nostiprināšana	Risks zaudēt savdabību, dzīves vides augsto kvalitāti, kļūt par lielās pilsētas perifēru mikrorajonu	Atbalsts mazpilsētu identitātes stiprināšanai	Mazpilsētas šarms: ekonomiski un sociāli integrēties lielpilsētās, mazpilsētu iedzīvotāji saglabā ekskluzīvo mazpilsētas dzīvesstilu – personiskas sociālās saites, miers un klusums, individualizēta dzīves vide. Mazpilsētas pazūd bez pēdām.
Mazpilsētas novadu vietējie centri, citas apdzīvotas vietas perifērijā, tālu no lielākiem centriem	Vietējo sadarbības tīklu („vietējo tīmeklišu”) attīstība, meklējot iespēju ērti „pieslēgties” iekšreģionālajiem tīkliem, kvalitatīviem transporta un sakaru tīkliem	Radoša vietējo resursu izmantošana; teritoriālā kapitāla veidošana	Risks zaudēt kritisko demogrāfisko masu, uzņēmējdarbības kritisko masu; teritorijas iztukšošanās, sociālā spriedze un iedzīvotāju sociāla degradācija, nespējot nodrošināt sociālo pakalpojumu minimumu	Transporta un sakaru infrastruktūras attīstība, pakalpojumu ērtas pieejamības nodrošināšana, attālinātie pakalpojumu (interneta saziņa, iespēja operatīvi nokļūt , piem, slimnīcā no jebkuras valsts vietas)	Vasarnieki laukos: Racionāla specifisku vietas resursu apsaimniekošana (lauksaimnieciskā ražošanas, dabas tūrisms, medības, vasarnīcas utml), nodrošinot vietējiem iedzīvotājiem iespēju saglabāt tradicionālo dzīves vidi, uz vietas nodrošinot samērā šauru pakalpojumu klāstu/ plašu tikai sezonas laikā, vajadzības gadījumā nodrošinot pakalpojumu sasniedzamību (internātskolas, operatīva neatliekamā medicīniskā palīdzība utt). Mežonīgā province: pamesti, depresīvi reģioni

9.1. Sasniedzamie rezultāti un rezultatīvie rādītāji

Pašlaik iegūt informāciju par atsevišķām pilsētām kavē atbilstošu statistikas datu trūkums. Proti, lielākā daļa datu šobrīd tiek uzskaitīti, par atsevišķu vienību ņemot rajonu. Tas nozīmē, ka kvantitatīvi nošķirt laukus un pilsētas nav iespējams, tāpat arī tās pilsētas, kuras nav rajona centri. Nepieciešamo informāciju ir iespējams meklēt internetā, pilsētu mājas lapās, taču šādā gadījumā informācija ne vienmēr ir salīdzināma. Piemēram, par pilsētām tiek minēts iedzīvotāju skaitu dažādos gados.

Pēc administratīvi teritoriālās reformas samazināsies iespēja novērtēt pilsētu attīstību, jo statistikas dati tiks apkopoti novadu līmenī, bet pilsētas kā atsevišķas analīzes vienības neparādīsies. Arī līdz šim lietotie teritoriju attīstības indeksi pārsvarā balstīti uz demogrāfiskajiem datiem un nesniedz pietiekamu situācijas analīzi. Līdz ar novadu izveidošanu, nebūs pieejami dati par lauku teritorijām, arī dati par pilsētām kā atsevišķām vienībām. Bez informācijas nav iespējams ne politikas veidošanas, ne pārvaldības process.

Politikas veidošanas un pārvaldības procesu apgrūtina arī tas, ka atšķiras juridiskie un reālie dati (statistikas dati neatspoguļo reālo situāciju, piem., dzīvesvietas deklarēšana).

Pilsētu attīstības politikas izstrādei un tās efektivitātes novērtēšanai ir svarīgi iegūt valsts un/vai pašvaldību statistikas datus pēc māsaimniecību principa – neighbourhood assessment. Īpaši svarīga šī statistika ir vietējās attīstības plānošanai.

Pasaules praksē tiek izmantotas dažādas pilsētu attīstības monitoringa sistēmas, kas balstītas uz aprobētu indikatoru sistēmām.

9.1.1. ANO programma UN-HABITAT United Nations Human Settlement Programme³⁶

Atbilstoši ANO Ģenerālās asamblejas mandātam šī programma veic pilsētu monitoringu novērtējot to sociālo un vides ilgtspēju ar mērķi nodrošināt atbilstošu patvērumu visiem. Pamatdokumenti: Vankuveras Deklarācija par Cilvēkapmetnēm, Stambulas Deklarācija par Cilvēkapmetnēm, Deklarācija par pilsētām un citām cilvēkapmetnēm jaunajā tūkstošgadē un 56/206 Deklarācija.

UN-HABITAT **stratēģijas pamatelementi** ir:

- ✓ zināšanu izplatīšana un pārskati veidojot globālu izpratni par pilsētu attīstību;
- ✓ urbanizācijas ilgtspējīgas attīstības un nabadzības samazināšanas ievērošana kā norma tālākai attīstībai;
- ✓ tehniskā kooperācija;
- ✓ inovāciju finansējums;
- ✓ stratēģiskā partnerība.

Galvenās aktivitātes šīs programmas ietvaros ir

- ✓ Global Campaign on Urban governance
- ✓ Global Campaign for Secure Tenure

Šo kampaņu ietveros darbojas arī speciālie projekti:

³⁶ Global Campaign on Urban Governance. *Urban Governance Index (UGI). A tool to measure progress in achieving good urban governance*. Sk. internetā 13.11.2008:
http://www.unhabitat.org/downloads/docs/2232_80907_UGIndex.doc

- ✓ *CitiesAlliance* – nodrošina efektīvu mājokļu attīstības politiku, mājokļa tiesību realizāciju, pilsētu ilgtspējīgu plānošanu, vides plānošanu un menedžmentu (graustu likvidācijas programma ar Pasaules Bankas palīdzību).
- ✓ *Safer Cities Programme* – pilsētu ekonomiskās attīstības pētījumi un monitorings. (Nodarbinātība, nabadzības ierobežošana, municipālā un mājokļu finansējuma sistēmas un pilsētu investīcijas).

9.1.2. Pilsētu attīstības indekss (PAI)

PAI ir plaša indikatoru sistēma pilsētu politikas rezultātu novērtēšanai, ietver gan tiešos administrācijas un vadības jautājumus, gan plašu informācijas loku, kas nepieciešams dažādu grupu iesaistei un dialoga raisīšanai veidojot integrētu pilsētu attīstības procesu.

Indekss ietver tādus rādītājus kā kopējos aktivitātes rādītājus, tirgus aktivitāti IKP utt. System wide range (CPI), abstraktu jēdzienu kompleksu:

PPI (pilsētu pārvaldes (governance) indeksa komponenti)

PPI = summārais pilsētu pārvaldes mērs, kas mēra sasniegumus piecās pilsētu pārvaldes dimensijās:

- ✓ efektivitāte (effectiveness);
- ✓ taisnīgums (Equity);
- ✓ atbildība (Accountability);
- ✓ līdzdalība (participation);
- ✓ drošība (security);
- ✓ pilsētas pārvalde (governance).

Efektivitāte ietver tādus indikatorus kā vietējo nodevu iekasēšana, izdevumi pamatpakalpojumiem, transferus (pabalstus), ceļojumu-pārbraucienų laiku pilsētā;

Taisnīgums – nabadzīgo mājsaimniecību skaitu, labas kvalitātes dzeramā ūdens pieejamību, pieejamība karstajam ūdenim un WC, sieviešu īpatsvars pilsētas vadībā;

Līdzdalība – izglītība, vēlēšanu aktivitāte, NVO, līdzdalība projektos-atvēlētais budžets;

Atbildība – publikācijas, padomnieki, atceltie padomnieki, Log City product.

Drošība – vardarbības upuri, vardarbība ģimenē, policijai nepieejamas vietas, noziedzības prevences politika, vides rīcības plāns, bērnu mirstība.

PPI indekss vairāk vērsts uz sociālo dzīves apstākļu novērtēšanu, lielu vērtību veltot pārvaldes efektivitātes novērtējumam, mazāk pievēršoties pilsētas dzīves kvalitātes, pieejamo pakalpojumu novērtējumam.

Globālā pilsētu indikatoru datu bāze (Global Urban Indicators Database) ietver 23 atslēgas indikatorus, 300 pilsētas. Šeit ir tādi indikatori kā IKP, pilsētas kopprodukts (LCP), ūdens nodrošinājums, kanalizācija, elektrības pieslēgums, telefona pieslēgums, sākumskolas klases, vidusskolas klases, bērnu mirstība, slimnīcas gultu skaits, notekūdeņu attīrīšana, atkritumu apsaimniekošana, neregistrētā nodarbinātība, pastāvīgs mājoklis, mājokļu atbilstība, izdevumi infrastruktūrai, auto īpašumā, mājsaimniecības lielums, kvadrātmetri dzīvojamās platības uz 1 personu, iedzīvotāju skaits, vidējais ceļā uz darbu pavadītais laiks, iedzīvotāju blīvums, pārvietošanās ar auto, pārvietošanās kājām, ienākumu atšķirības, nabadzīgās mājsaimniecības, nabadzīgās sieviešu vadītās mājsaimniecības. Visi šie indikatori tiek

apkopoti procentos un ir iespējams veikt faktoru analīzi. Šajā indikatoru datu bāzē nav iekļauti tādi svarīgi rādītāji kā interneta pieslēgums, velosipēdu izmantošana, varbūt vēl citi. Vērtē gan attīstību, gan nevienlīdzību katram rādītājam.

GUID indikatoru klāsts ir ļoti plašs, un daļa no tiem ietver samērā grūti iegūstamu informāciju. Piemēram, neregistrētā nodarbinātība, pastāvīgs mājoklis, mājokļu atbilstība, izdevumi infrastruktūrai, auto īpašumā, vidējais ceļā uz darbu pavadītais laiks, pārvietošanās ar auto, pārvietošanās kājām, ienākumu atšķirības. Šādas informācijas iegūšana ir laikietilpīga un, līdztekus apjomīgu statistikas datu uzkrāšanai pilsētas, prasa īpašu aptaujas anketu sagatavošanu, regulāru aptauju organizēšanu, informācijas sistemātisku iegūšanu un apstrādi.

PAI veido sasniedzamības (pieejamības), nevienlīdzības un savienojamības indekss. Šeit iespējams izdalīt piecus apakšindeksus:

- ✓ Infrastruktūra. $25 \times \text{ūdensvads} + 25 \times \text{kanalizācija} = 25 \times \text{elektrība} + 25 \times \text{telefons}$ (varētu aizstāt ar Internetu)
- ✓ Atkritumi. $\text{Notekūdeņu attīrīšana} \times 50 + \text{oficiāla cieto atkritumu nodošana} \times 50$
- ✓ Veselība. $(\text{Paredzamais dzīves ilgums} - 25) \times 50 / 60 + (32 - \text{bērnu mirstība}) \times 50 / 31.92$
- ✓ Izglītība. $\text{Lasītprasme} \times 25 + \text{kombinētā iesaiste (enrolment)} \times 25$
- ✓ Produkts. $(\log \text{City Product} - 4.61) \times 100 / 5.99$

PAI = infrastruktūras indekss + atkritumu indekss + izglītības indekss + veselības indekss + pilsētas produkta indekss.

Visumā PAI korelē ar tautas attīstības indeksu HDI, bet ir arī lielas novirzes, īpaši attīstības zemēs. Veidojot indikatoru sistēmu, komponentu īpatsvaru var variēt, svarīgākais iegūt precīzus izejas datus. Vērtējot lielo pilsētu attīstību, būtu svarīgi lai dati ir ne tikai par visu pilsētu, bet arī par tās rajoniem, lai var saprast, kurā rajonā ir augstākais atbirums no skolas, kur atrodas neatbilstošas kvalitātes mājokļi, kur mazākas, lielākas mājsaimniecības, kur nav noslēgti līgumi par atkritumu izvešanu utt.

Šis indekss varētu tik pielietots pilsētu politikas rezultātu novērtēšanai Latvijas situācijā. Īpaši svarīgi ir tas, ka šo indeksu var lietot arī lielo pilsētu rajonu analīzē, jo atšķirībā no vidēja lieluma un mazpilsētām, kur pilsētvide ir viendabīgāka, lielajās pilsētas rajonu nevienmērīga attīstība var būt nopietna problēma.

Lai izmantotu PAI Latvijas pilsētu politikas rezultātu novērtēšanai, nepieciešamas to adaptēt Latvijas situācijai un izvērtēt nepieciešamo datu iegūšanas iespējas. PAI izmantošana liktu pamatus vietējās statistikas sistēmas, kas raksturo dzīves kvalitāti pilsētās, izveidošanai. Tas būtu labs pamats ne tikai pilsētu politikas, bet visas teritoriālās attīstības plānošanai un novērtēšanai. Pieaugot pilsētu kā dažāda līmeņa attīstība centru lomai, PAI ļautu sekot iekšējai reģionu attīstības dinamikai. Ņemot vērā to, ka PAI visumā korelē ar HDI, kas ir plaši pazīstams tautas attīstības novērtēšanai globālā mērogā, šis indikatoru sistēmas izmantošana ļautu novērtēt Latvijas pilsētu attīstību globālā kontekstā.

9.2. Atbildīgās institūcijas

Pāreja no sektorālās uz teritoriālo pieeju nozīmē, ka pilsētu politika ir multisektorāla politika, kuras veidošanā un īstenošanā jāpiedalās visām iesaistītajām pārvaldes institūcijām. Pilsētas kā reģionālie centri sadarbojas policentriskās sistēmas ietvaros, lai nodrošinātu savas

pievienotās vērtības pieejamību arī citās pilsētās, lauku un nomaļos apgabalos. Privātajam sektoram (īpaši attiecīgajā apdzīvotajā vietā un reģionā izvietotajiem uzņēmumiem), zinātnes aprindām, publiskajam sektoram (īpaši vietējām un reģionālajām pašvaldībām), nevalstiskajām organizācijām un dažādām nozarēm ir jāsadarbojas, lai nodrošinātu pilsētas un apkārtējo teritoriju ilgtspējīgu attīstību.

Ietekmes uz teritoriju attīstību novērtējumam ir jākļūst par obligātu nozaru politikas plānošanas dokumentu, plānu, programmu un projektu obligātu sastāvdaļu. Šim teritoriju attīstības novērtējumam būtu jāraksturo sociālie, ekonomiskie un vides rādītāji un to paredzamās izmaiņas projektu realizācijas rezultātā, jāizvērtē potenciālās attīstības problēmas un iespējas.

10. PRIEKŠLIKUMI PAR NEPIECIEŠAMAJIEM ATBALSTA INSTRUMENTIEM PILSĒTU POLITIKAS MĒRĶU, PRIORITĀŠU UN RĪCĪBAS VIRZIENU ĪSTENOŠANAI

Pētījuma rezultāti apstiprina, ka pilsētu attīstība nevar tikt aplūkota atrauti no reģiona kopējās attīstības. Ne tikai pilsētas lielums, arī iedzīvotāju blīvums un izvietojums reģionā, attālums no Rīgas, citu lielāku pilsētu tuvums, pilsētu tīkls reģionā būtiski ietekmē pilsētas attīstību.

Pilsētas statuss pilsētu hierarhijas sistēmā galvenokārt nosaka funkciju klāstu (t.i. pienākumu nastu un atbildības mērogu, kas uzlikta pilsētas pašvaldībai). Resursus šo funkciju realizēšanai dod iespējas, kas pilsētās ir gana labi apzinātas un izmantotas - valsts investīcijas, spēja piesaistīt ārējo finansējumu. Mazāk novērtētas ir iespējas caur sadarbības tīkliem mobilizēt resursus un plānot to izlietojumu ilgtermiņā. Līdztekus plānošanas reģioniem, kas veicina sadarbību reģionu ietvaros, mazāk apzinātas un izmantotas iespējas veidot sadarbības tīklus ne tikai reģionu iekšienē, bet arī pāri reģionu robežām veidojot sadarbības tīklus kopīgu problēmu risināšanā. Kā pozitīvu piemēru var minēt Jēkabpili, kas atrodas triju novadu (Zemgales, Vidzemes, Latgales) krustpunktā un sadarbība ar Madonu un Līvāniem daudzās jomās ir pat plašāka, nekā ar Viesīti un īpaši Aknīsti.

Pilsētu ietekmes uz lauku teritoriju attīstību izvērtējumam būtu nepieciešama detalizētāka analīze, jo balstoties uz SIA „Konsorts” 2009.veiktā pētījumā „Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums” izveidota ļoti detalizēta lauku teritoriju tipoloģija, kas kombinācijā ar dažādiem pilsētu tipi paver ļoti lielas kombinācijas iespējas. Lai gan visā visumā lielās pilsētas ir mazāk atkarīgas no laukiem, ir jomas, kurās lielo pilsētas un to iedzīvotāji izmanto pat ļoti attālu lauku teritoriju resursus. Šāda joma ir, piemēram, iedzīvotāju migrācija, īpaši jauniešu piesaiste lielajām pilsētām. Lai gan arī no republikas pilsētām daudzi iedzīvotāji darba, karjeras un izglītības iespēju meklējumos dodas uz Rīgu, tomēr pakalpojumu piedāvājums ļauj ne tikai noturēt, bet pat piesaistīt lauku iedzīvotājus. Migrācijas procesu analīze liecina, ka darba meklējumos uz ārzemēm biežāk dodas lauku un perifēru mazpilsētu iedzīvotāji.

Atbilstoši reģionālās politikas pamatnostādņēs definētajiem pilsētu politikas mērķiem tika izanalizētas problēmas dažādās pilsētu grupās un izvērtēti iespējamie risinājumi to sasniegšanai.

Pilsētu politikas mērķi: Latvijas un tās reģionu attīstības līmeņa tuvināšana Eiropas valstu līmenim. Latvijas un tās reģionu konkurētspējas pieaugums pārējo ES reģionu vidū

<i>Pilsētu grupas</i>	<i>Apakšgrupas</i>	<i>Problēmas</i>	<i>Risinājumi</i>
Republikas pilsētas	Rīga	Nepietiekama konkurētspēja Baltijas reģionā, vāja iesaiste ES pilsētu tīklos	<p>Inovācija ir viens no svarīgākajiem starptautiskās konkurētspējas virzieniem (pārnese, absorbcija), inovāciju integrācija uzņēmējdarbībā (īpaši MVU-mazo un vidējo komersantu darbībā).</p> <p>Plašāka iesaiste Baltijas reģiona un ES mēroga sadarbības tīklos.</p> <p>Rīgas zināšanu potenciāla (universitāšu) iesaiste sociālo, ekonomisko un starptautisko attiecību jautājumu risināšanā.</p> <p>Pilsētas zīmološana Baltijas reģiona un ES mērogā</p>
	"vecās"	Nav skaidras nacionāla līmeņa attīstības stratēģijas. Nav reģionālās diferenciacijas ekonomiskās un sociālās attīstības veicināšanai.	<p><u>Kopīgais visām republikas pilsētām:</u> Atbalsts sadarbības partneru ārpus Latvijas meklējumos Nepieciešams reģionāli diferencēt atbalstu uzņēmējiem - jo tālāk no Rīgas, jo lielāki atvieglojumi Atbalsts augsti kvalificētu speciālistu piesaistei Reģionu specializācija un sadarbība, arī iekšēji reģionā Reģionālo zīmolu veidošana Plašāka sakaru veidošana ar pilsētām/ reģioniem ārpus valsts, uzņēmējdarbības piesaiste</p>
	"jaunās"	Aprūtināta augsti kvalificētu speciālistu piesaiste gan pašvaldību, gan privātajā sektorā	<p>Nostabilizēt pilsētu lomu reģionā: Zemgales reģionā: „sadalīt lomas” starp abām pilsētām (Jelgavu un Jēkabpili), attīstīt transporta un sakaru infrastruktūru reģionā un Rīgas virzienā; Vidzemē: nostiprināt pilsētu sadarbības tīklos</p>

	Rīgas un citu lielo pilsētu tuvumā, blīvāk apdzīvotos reģionos	Svārstmigrācija nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports) piegulošajās lauku teritorijās nepietiekami resursi lielāku projektu piesaistei	Sakaru un transporta infrastruktūras attīstība, lai nodrošinātu iedzīvotājiem lielākas iespējas izmantot darbavietas Rīgā un lielajās pilsētās Specializācija un sadarbība gan ar republikas pilsētām, gan ar pārējām pilsētām tuvākajā apkārtnē
Bijušie rajonu centri-tagad jaunie novadu centri	Tālu no Rīgas un citām lielajām pilsētām, reģionos ar zemu apdzīvotības blīvumu	Trūkst augsti kvalificētu speciālistu gan pašvaldību, gan privātajā sektorā Nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports)	Valsts iestāžu pakalpojumu attālināto pakalpojumu attīstība Vietējo resursu un infrastruktūras apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts Inovatīvu risinājumu meklējumi Nepieciešams reģionāli diferencēt atbalstu uzņēmējiem - jo tālāk no Rīgas, jo lielāki atvieglojumi Uz vietējo tirgu orientētu preču un pakalpojumu ražošanas īpašs atbalsts (atvieglota valsts institūciju kontrole, nodokļu atvieglojumi) Pilsētu zīmolu attīstība
Mazpilsētas novadu vietējie centri, citas apdzīvotas vietas perifērijā, tālu no lielākiem centriem	ietilpst Rīgas aglomerācijā	Svārstmigrācija; nepietiekama darba vietu daudzveidība; nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports) piegulošajās lauku teritorijās	Attīstīt daudzveidīgu tradicionālo un inovatīvu uzņēmējdarbību;
			Vietējo resursu un infrastruktūras apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts Inovatīvu risinājumu meklējumi Vietējo sadarbības tīklu attīstība Uz vietējo tirgu orientētu preču un pakalpojumu ražošanas īpašs atbalsts (atvieglota valsts institūciju kontrole, nodokļu atvieglojumi) Mazpilsētu identitātes nostiprināšana, zīmološana radot priekšnosacījumus tūrisma u.c. pakalpojumu un preču

reģionos ar
augstāku
apdzīvotības
blīvumu

Nepietiekoši tiek izmantota esošā
infrastruktūra
Nepietiekami horizontālie sakari

			ar augstu pievienoto vērtību ražošanai Latvijā un ārzemēs (ārvalstu tūristu piesaiste sezonas laikā, reģionam specifisku produktu amatnieciska ražošana starpsezonā).
	reģionos ar zemu apdzīvotības blīvumu	Kritiska demogrāfiskā masa, riskanta uzņēmējdarbības kritiskā masa;	Vietējo resursu apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts Sakaru un transporta infrastruktūras attīstība, lai teritorija nenonāktu izolācijā

15.tabula.

Pilsētu politikas mērķi: Līdzvērtīgu dzīves, darba un vides apstākļu nodrošināšana valsts iedzīvotājiem visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību

<i>Pilsētu grupas</i>	<i>Apakšgrupas</i>	<i>Problēmas</i>	<i>Risinājumi</i>
Republikas pilsētas	Rīga	Satiksmes uzlabošana, sabiedriskā transporta attīstība, dzīves dārdzība, sabiedriskā kārtība un drošība, pilsētas labiekārtošana, vides jautājumi, sociālie jautājumi, izglītības jautājumi	Ilgtermiņa attīstības stratēģijas veidošana, PPP iesaistīšana Starptautiskā finansējuma piesaiste Rīgas attīstības plānošana blakus esošo pilsētu un teritoriju attīstības kontekstā Apkārtējo pilsētu un teritoriju resursu piesaiste pilsētas problēmu risinājumos (piemēram, apkārtējo teritoriju dzīvojamais fonds, rekreācijas iespējas utt.) NVO sektora un iedzīvotāju iesaistīšana
	"vecās"	Augstas kvalifikācijas speciālistu piesaiste Mājokļu nepietiekamība un nepietiekama kvalitāte	Ilgtermiņa attīstības stratēģijas veidošana, PPP iesaistīšana Starptautiskā finansējuma piesaiste
	"jaunās"	Satiksmes uzlabošana, sabiedriskā transporta attīstība, sabiedriskā kārtība un drošība, pilsētas labiekārtošana, vides	Pilsētu attīstības plānošana blakus esošo pilsētu un teritoriju attīstības kontekstā NVO sektora un iedzīvotāju iesaistīšana

		<p>jautājumi, sociālie jautājumi, izglītības jautājumi Vides piesārņojums lielo pilsētu apkārtnē Atpūtas un rekreācijas iespējas</p>	<p>Atkritumu savākšanas, šķīrošanas un pārstrādes attīstība, piesaistot arī ES finansējumu</p>
Bijušie rajonu centri-tagad jaunie novadu centri	<p>Rīgas un citu lielo pilsētu tuvumā, blīvāk apdzīvotos reģionos</p>	<p>Svārstmigrācija nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports) piegulošajās lauku teritorijās nepietiekami resursi lielāku projektu piesaistei</p>	<p>Sakaru un transporta infrastruktūras attīstība, lai nodrošinātu iedzīvotājiem lielākas iespējas strādāt un izmantot pakalpojumus Rīgā un lielajās pilsētās Specializācija un sadarbība gan ar republikas pilsētām, gan ar pārējām pilsētām tuvākajā apkārtnē Pilsētu zīmolu attīstība Vietējā tūrisma attīstība</p>
	<p>Tālu no Rīgas un citām lielajām pilsētām, reģionos ar zemu apdzīvotības blīvumu</p>	<p>Arvien vairāk trūkst augsti kvalificētu speciālistu gan pašvaldību, gan privātajā sektorā Vāji attīstītas profesionālās izglītības iespējas Ierobežots pakalpojumu piedāvājums Nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports)</p>	<p>Sakaru un transporta infrastruktūras attīstība, lai iedzīvotāji ērti var nokļūt lielākos centros Vietējo resursu un infrastruktūras apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts Inovatīvu risinājumu meklējumi, tajā skaitā arī profesionālās izglītības piedāvājuma paplašināšanā Nepieciešams reģionāli diferencēt atbalstu uzņēmējiem - jo tālāk no Rīgas, jo lielāki atvieglojumi Uz vietējo tirgu orientētu preču un pakalpojumu ražošanas īpašs atbalsts (atvieglota valsts institūciju kontrole, nodokļu atvieglojumi) Pilsētu zīmolu attīstība</p>
<p>Mazpilsētas novadu vietējie centri, citas apdzīvotas vietas</p>	<p>ietilpst Rīgas aglomerācijā</p>	<p>Svārstmigrācija; nepietiekama darba vietu daudzveidība; nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports) piegulošajās lauku teritorijās.</p>	<p>Attīstīt daudzveidīgu tradicionālo un inovatīvu uzņēmējdarbību; Sakaru un transporta infrastruktūras attīstība, lai iedzīvotāji ērti var nokļūt lielākos centros</p>

Mazpilsētas novadu vietējie centri, citas apdzīvotas vietas perifērijā, tālu no lielākiem centriem	reģionos ar augstāku apdzīvotības blīvumu	<p>Trūkst augsti kvalificētu speciālistu gan pašvaldību, gan privātajā sektorā</p> <p>Vāji attīstītas profesionālās izglītības iespējas</p> <p>Ierobežots pakalpojumu piedāvājums</p> <p>Nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports)</p> <p>Nepietiekoši tiek izmantota esošā infrastruktūra</p> <p>Nepietiekami horizontālie sakari</p>	<p>Vietējo resursu un infrastruktūras apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts</p> <p>Inovatīvu risinājumu meklējumi</p> <p>Vietējo sadarbības tīklu attīstība</p> <p>Uz vietējo tirgu orientētu preču un pakalpojumu ražošanas īpašs atbalsts (atvieglota valsts institūciju kontrole, nodokļu atvieglojumi)</p> <p>Mazpilsētu identitātes nostiprināšana, zīmološana, radot priekšnosacījumus tūrisma u.c. pakalpojumu un preču ar augstu pievienoto vērtību ražošanai Latvijā un ārzemēs (ārvalstu tūristu piesaiste sezonas laikā, reģionam specifisku produktu amatnieciska ražošana starpsezonā).</p> <p>Vienkāršu tehnoloģiju ražošanas uzņēmumu filiāļu izvietošana mazpilsētās</p> <p>Nelielu tradicionālo ražojumu lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumu attīstība</p> <p>Kooperācijas attīstība</p>
	reģionos ar zemu apdzīvotības blīvumu	<p>Nepietiekam iedzīvotāju kritiskā masa uzņēmējdarbības attīstībai un plaša pakalpojumu klāsta attīstīšanai</p>	<p>Vietējo resursu apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts</p> <p>Sakaru un transporta infrastruktūras attīstība, lai teritorija nenonāktu izolācijā, lai iedzīvotāji ērti var nokļūt lielākos centros</p> <p>Plaša attālināto pakalpojumu pieejamība, pakalpojumu sasniedzamības nodrošināšana</p> <p>Apvienotu bērnudārza un sākumskolas tīkla uzturēšana jaunākā skolas vecuma bērniem, un internātu pie skolām veidošana vecākiem skolēniem</p>

Pilsētu politikas mērķi: Līdzvērtīgu uzņēmējdarbības priekšnoteikumu radīšana visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību

<i>Pilsētu grupas</i>	<i>Apakšgrupas</i>	<i>Problēmas</i>	<i>Risinājumi</i>
Republikas pilsētas	Rīga	Nepietiekama konkurētspēja Baltijas reģionā, vāja iesaiste ES pilsētu tīklos	Inovācija ir viens no svarīgākajiem starptautiskās konkurētspējas virzieniem (pārnese, absorbcija), inovāciju integrācija uzņēmējdarbībā (īpaši MVU-mazo un vidējo komersantu darbībā). Plašāka iesaiste Baltijas reģiona un ES mēroga sadarbības tīklos. Rīgas zināšanu potenciāla (universitāšu) iesaiste sociālo, ekonomisko un starptautisko attiecību jautājumu risināšanā. Pilsētas zīmološana Baltijas reģiona un ES mērogā
	"vecās"	Nav skaidras nacionāla līmeņa attīstības stratēģijas. Nav reģionālās diferenciacijas ekonomiskās attīstības veicināšanai. Aprūtināta augsti kvalificētu speciālistu piesaiste gan pašvaldību, gan privātajā sektorā	Atbalsts sadarbības partneru ārpus Latvijas meklējumos Nepieciešams reģionāli diferencēt atbalstu uzņēmējiem - jo tālāk no Rīgas, jo lielāki atvieglojumi Atbalsts augsti kvalificētu speciālistu piesaistei Reģionu specializācija un sadarbība, arī iekšēji reģionā Reģionālo zīmolu veidošana Plašāka sakaru veidošana ar pilsētām/ reģioniem ārpus valsts, uzņēmējdarbības piesaiste
	"jaunās"		
Bijušie rajonu centri-tagad jaunie novadu centri	Rīgas un citu lielo pilsētu tuvumā, blīvāk apdzīvotos reģionos		Ilgtermiņa attīstības stratēģiju izstrāde, Sadarbība ar citām pilsētām, apkārtējo teritoriju resursu apzināšana un izmantošana Reģionu zīmološana;

	Tālu no Rīgas un citām lielajām pilsētām, reģionos ar zemu apdzīvotības blīvumu	Trūkst augsti kvalificētu speciālistu gan pašvaldību, gan privātajā sektorā Kritiska demogrāfiskā masa uzņēmējdarbības attīstīšanai Nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports) Uzņēmības un zināšanu trūkums uzņēmējdarbības uzsākšanai	Valsts iestāžu pakalpojumu attālināto pakalpojumu attīstība Vietējo resursu un infrastruktūras apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts Inovātīvu risinājumu meklējumi Nepieciešams reģionāli diferencēt atbalstu uzņēmējiem - jo tālāk no Rīgas, jo lielāki atvieglojumi Uz vietējo tirgu orientētu preču un pakalpojumu ražošanas īpašs atbalsts (atvieglota valsts institūciju kontrole, nodokļu atvieglojumi) Atbalsts pašnodarbinātības un mazo uzņēmumu attīstībai Kooperācijas attīstība Pilsētu zīmolu attīstība
Mazpilsētas novadu vietējie centri, citas apdzīvotas vietas perifērijā, tālu no lielākiem centriem	ietilpst Rīgas aglomerācijā	Nevienlīdzīga konkurence ar viegli pieejamajām lielpilsētās iespējām Nepietiekama darba vietu daudzveidība; nepietiekami attīstīta transporta infrastruktūra (ceļi, sabiedriskais transports) piegulošajās lauku teritorijās	Attīstīt daudzveidīgu tradicionālo un inovatīvu uzņēmējdarbību;
	reģionos ar augstāku apdzīvotības blīvumu	Nepietiekoši tiek izmantota esošā infrastruktūra Nepietiekami horizontālie sakari	Vietējo resursu un infrastruktūras apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts Inovātīvu risinājumu meklējumi Vietējo sadarbības tīklu attīstība Uz vietējo tirgu orientētu preču un pakalpojumu ražošanas īpašs atbalsts (atvieglota valsts institūciju kontrole, nodokļu atvieglojumi) Mazpilsētu identitātes nostiprināšana, zīmološana radot priekšnosacījumus tūrisma u.c. pakalpojumu un preču ar augstu pievienoto vērtību ražošanai Latvijā un ārzemēs (ārvalstu tūristu piesaiste sezonas laikā, reģionam specifisku produktu amatnieciska ražošana starpsezonā).
	reģionos ar zemu apdzīvotības blīvumu	Kritiska demogrāfiskā masa, riskanta uzņēmējdarbības kritiskā masa;	Vietējo resursu apzināšana, vietējās attīstības iniciatīvu atbalsts Sakaru un transporta infrastruktūras attīstība, lai teritorija nenonāktu izolācijā

Balstoties uz veikto analīzi, izstrādāti priekšlikumi reģionālās attīstības politikas pilnveidošanai.

17. tabula.

Priekšlikumu reģionālās attīstības politikas pilnveidošanai kopsavilkums

Identificētās problēmas (Grupējums pēc problēmu rakstura, izpausmes formas)	Problēmas mērogs (*) – pašvaldību skaits % no kopējā; arī ballēs (1 - 5) (izziņai pievienots arī cik % iedzīvotāju u.tml.)	Problēmas radītās iespējamās sekas (**) (sociāli ekonomiskie riski), kvalitatīvs apraksts; arī ballēs (1-5)	Ilgtermiņa, vidēja, īstermiņa raksturs (***), kvalitatīvs raksturojums, arī ballēs (1 – 4)	Nozīmīguma kopnovērtējums (****) ballēs (1 – 100)	Iespējamās politiku alternatīvas (politikas instrumenti), kas risina problēmu
	A	B	C	D = A x B x C	
Problēmu grupa A EKONOMIKAS UN UZNĒMĒJDARBĪBAS DIMENSIJA					
Vāja un novecojusi infrastruktūra (īpaši ceļi) vietējos centros		Piekļuves un transportēšanas grūtības Ceļu satiksmes negadījumu risks Ekonomisko zaudējumu risks (5)	Vidējā termiņa (3)		Investēt vairāk līdzekļus ceļu remontam un ceļu būvei, piesaistot tam arī Eiropas Savienības fondu līdzekļus

Liels administratīvs slogs, uzsākot jaunu biznesu		Nelabvēlīgie apstākļi uzņēmējdarbības uzsākšanai Nodokļu ievākšanas samazināšanās (4)	Vidēji īsa termiņa (2)		1. Samazināt birokrātiskās prasības un iesniedzamo dokumentu klāstu, kas ir nepieciešams jauna uzņēmuma dibināšanai 2. paatrināt reģistrācijas un nepieciešamo atļauju saņemšanas procedūras
Saprotamas, vienkārši uztveramas informācijas trūkums par uzņēmuma dibināšanas procedūras kārtību		Kavēšanās un informācijas nepilnības risks (1)	Īstermiņa (1)		Izstrādāt vienkāršus un saprotamus informatīvus līdzekļus tiem, kas vēlas uzsākt biznesu pašvaldībā
Eiropas Savienības maksimālo prasību izvirzīšana attiecībā uz uzņēmējdarbību		Papildus finansiāls un administratīvs slogs uzņēmumiem (3)	Īstermiņa (1)		No Eiropas Savienības noteikto normu stingruma diapazona izvēlēties „mīkstākus”, uzņēmējdarbībai draudzīgākus variantus (standartu, normatīvu u.c. prasību ievērošanas ziņā)
Atbalsta reģionālās diferenciacijas trūkums		(4)	Vidēji īsa termiņa (2)		Reģionāli diferencēt atbalstu uzņēmējiem. Piemēram, piedāvāt uzņēmumu ienākumu nodokļa atlaides atkarībā no attāluma no Rīgas vai arī katrā reģionā – no reģionālajiem attīstības centriem (piem., no Ventspils)

Atbalsta un atvieglojumu trūkums jaunajiem uzņēmējiem		Resursu nepietiekamība uzņēmējdarbības sākumstadijā - nestabilitātes risks (3)	Vidējā termiņa (3)		<ol style="list-style-type: none"> 1. Ieviest nodokļu atlaides jaunajiem uzņēmējiem uz noteiktu laiku (piemēram, uz pirmajiem 3 – 5 gadiem) 2. Apsvert iespēju pašā sākumposmā piemērot līdz pat 100% atlaidi
Iepirkumu nepietiekami rūpīga izvērtēšana		Pasūtāmo pakalpojumu kvalitātes riski Korupcija (4)	Vidēji īsa termiņa (2)		<ol style="list-style-type: none"> 1. Regulēt iepirkumu procedūru – ne vienmēr lētākais piedāvājums ir kvalitatīvs 2. Nodrošināt iepirkumu konkursu reālu caurspīdīgumu
Šķēršļi uzņēmējdarbības ilgtermiņa attīstībai		Neprognozējamas izmaiņas fiskālā u.c. veida likumdošanā (4 vai 5)	Vidēji īsa termiņa (2)		Atteikties no steidzīgiem un nepietiekami sagatavotiem lēmumiem, kas var kaitēt uzņēmējdarbības ilgtermiņa attīstībai – piemēram, no PVN likmes paaugstināšanas līdz 21%
Vīzu režīms kā kavēklis tūrisma attīstībai			Vidējā termiņa vai ilgtermiņa (3 – 4)		Atvieglot vīzu režīmu ar kaimiņvalstīm, kas neietilpst Eiropas Savienībā (Krievija, Baltkrievija; arī Ukraina u.c.)

Priekšrokas došana kontrolei rekomendāciju vietā no valsts un pašvaldību iestāžu puses			Īstermiņa (1)		Uzraugot uzņēmumu darbu, biežāk piemērot rekomendācijas nekā kontroles un sodu mehānismus (piemēram, nepilnību vai noteikumu neievērošanas gadījumā, ja pārkāpums konstatēts pirmo reizi)
Dabas resursu nodokļa maksāšanas kārtība			Vidēji īsa termiņa (2)		Pārskatīt dabas resursu nodokļa maksāšanas kārtību
Problēmu grupa B SOCIĀLĀ DIMENSIJA					
Nepietiekama personu ar īpašām vajadzībām aprūpe			Vidēji īsā termiņa (2)		Nodrošināt valsts finansējumu invalīdu asistentu pakalpojumiem

Vienoto vadlīniju sociālajiem dienestiem trūkums			Vidēji īsa termiņa (2)		<ol style="list-style-type: none"> 1. Izstrādāt vienotas vadlīnijas (metodiskus norādījumus) sociālajiem dienestiem to darbā ar klientiem (piemēram, kad klientam jāraksta iesniegums u.tml.) 2. Izstrādāt vienotu datorprogrammatūru sociālo dienestu vajadzībām 3. Ieviest vienotus statistikas vākšanas principus, lai visi sociālie dienesti konkrētās prasītajās pozīcijās saprastu vienu un to pašu)
Vienotas valsts datubāzes trūkums sociālo dienestu vajadzībām			Vidēji īsa termiņa (2)		Izveidot valsts vienotu datubāzi sociālo dienestu vajadzībām, nosakot vienotus informācijas vākšanas un apstrādes principus

Pārāk augstas prasības NVO un uzņēmējiem, taisot sociālus projektus (higiēnas prasības u.tml.)			Īstermiņa (1)		Jāatvieglo prasības NVO un uzņēmējiem, taisot iepirkumus, piemēram: 1. Pazemināt higiēniskās prasības zupu virtuvēm un līdzīgiem ēdināšanas pakalpojumiem, kas domāti maznodrošinātajiem; 2. Atcelt aizliegumu pašvaldībai slēgt ar konkrētu uzņēmumu līgumus, ja pēdējo 3 gadu laikā no šī uzņēmuma saņemts ziedojums
Normas par stāšanos dzīvokļu rindās			Vidēji īsā termiņa		Atcelt normu, pēc kuras stāties dzīvokļu rindā var cilvēks, kurš konkrētā pašvaldībā nodzīvojis 3 gadus – lai veicinātu darbaspēka un speciālistu piesaistīšanu pašvaldībā
Reģionālo mediju statuss			Īstermiņa		Piešķirt sabiedriskā medija statusu arī reģionālajiem medijiem

Mazo pilsētu un lauku iedzīvotāju skaita samazināšanās			Vidējā termiņa (2)		Atvieglot hipotekāro kredītu nosacījumus mazajām pilsētām un laukiem, lai piesaistītu iedzīvotājus (lai tur būtu izdevīgi iegādāties mājokli un pārcelties uz pastāvīgu dzīvošanu)
GMI piešķiršanas īpašības					Pārskatīt GMI piešķiršanu, lai tas nedublētos (valsts noteikts, bet pašvaldība var mainīt), jo pašvaldības jebkurā gadījumā strādā sava budžeta ietvaros
Problēmu grupa C PĀRVALDES DIMENSIJA					
Plānošanas un stratēģijas veidošanas trūkumi Attīstības prioritāšu nenoteiktība Skaidru darbību programmu trūkums			Ilgtermiņa (4)		Ilgtermiņa stratēģija un budžeta plānošana valsts līmenī Valsts līmenī skaidri definētas ilgtermiņa attīstības prioritātes; atbilstoši tām – konkrētas darbības programmas, precīzas vadības struktūras visos līmeņos

Sasaistes trūkumus starp pētījumiem un rīcībpolitiku			Vidējā termiņa (3)		Atbilstošu pētījumu veikšana pirms politikas plānošanas un finansējuma piešķiršanas; pētījumu rezultātu iekļaušana rīcībpolitikās
Vienotu standartu trūkums pilsētpolitikā (piem., Rīgas izcelšana)			Vidējā termiņa (3)		Pilsētu politikas veidošanā visi reģioni jāuztver kā līdzvērtīgi, neizceļot Rīgu
Nepietiekama prasību diferenciācija attiecībā uz pilsētu un lauku pašvaldībām			Vidējā termiņa (3)		Diferencēt prasības attiecībā uz pilsētām un lauku (t.sk. mazo pilsētu) pašvaldībām
Pakalpojumu koncentrēšanās lielajās pilsētās			Ilgtermiņa (4)		Pakalpojumus nedrīkst koncentrēt tikai lielajās pilsētās. Tiem jābūt izlīdzinātiem dažādās pilsētās, par vienu no kritērijiem izvirzot pašvaldības spēju uzturēt attiecīgā pakalpojuma infrastruktūru
Līdzekļu nepietiekamība sporta un kultūras attīstībai			Ilgtermiņa (4)		Investīcijas sporta un kultūras infrastruktūrā
Nepieciešamība koordinēt nevalstisko organizāciju darbu ar pašvaldībām			Vidējā termiņa (3)		Veidot NVO darbu koordinējošas institūcijas novadu vai reģionu līmenī
Atbalsta trūkums reģionālajiem projektiem			Ilgtermiņa (4)		Vairāk akceptēt projektus reģionos

Paskaidrojumi kopsavilkuma tabulā lietotajām analītiskajām komponentēm un vērtēšanas algoritmam

(*) Problēmas mērogs – pašvaldību skaits % no kopējā; arī ballēs (1 - 5)	(**) Problēmas radītās iespējamās sekas (sociāli ekonomiskie riski); arī ballēs (1-5)				(***) Ilgtermiņa, vidēja, īstermiņa raksturs; arī ballēs (1 - 4)	(****) Nozīmīguma kopnovērtējums ballēs (1 - 100)	
Līdz 20% pašvaldību – 1 balle	Ietekmju daudzpusība				Īstermiņa problēma (līdz 2 gadiem) – 1 balle	Nozīmīguma kopnovērtējums (izteikts ballēs) nav matemātiski eksakts lielums, bet indikatīvi palīdz saraņžēt problēmas, veidojot aptuvenu prioritāšu sarakstu.	
20 – 40% pašvaldību – 2 balles					Vienpusīga		Vidēji daudzpusīga
40 – 60% pašvaldību – 3 balles	Risku līmenis	Zems	1 balle	2 balles	3 balles	Vidēja termiņa problēma (6 – 9 gadi) – 3 balles	
60 – 80% pašvaldību – 4 balles		Vidējs	2 balles	3 balles	4 balles	Ilgtermiņa problēma (virs 10 gadiem) – 4 balles	
Virs 80% pašvaldību – 5 balles		Augsts	3 balles	4 balles	5 balles		

Pētnieku apspriedēs ar pētījuma pasūtītāju tika izteikta vēlme formulēt priekšlikumus attīstības mērķa teritorijām, pilsētpolitikas uzdevumiem un politikas instrumentiem. Mērķu teritoriju izvēle teritoriālajā attīstībā ir atbildīgs uzdevums, jo kādas teritorijas iekļaušana īpaši atbalstāmā mērķa grupā nedrīkst mazināt citu teritoriju attīstības potenciālu un iespējas. Ideālā variantā telpiskajai attīstībai jābūt līdzsvarotai un vienmērīgai, lai nodrošinātu uzņēmējdarbības, ekonomikas funkcionēšanas, apdzīvotības un dzīves kvalitātes funkcijas visā Latvijas teritorijā. Citiem vārdiem, mērķu teritoriju definēšana nedrīkst radīt Latvijas kartē „tukšus plankumus”, kuros dramatiski sašaurinātos ekonomiskās aktivitātes iespējas, pasliktinātos infrastruktūra, notiktu strauja depopulācija un vides degradācija.

Arī Eiropas Savienības telpiskās plānošanas dokumenti rosina uz integrētu un polifunkcionālu teritoriālo attīstību, kura kā svarīgu sastāvdaļu iekļauj arī reģionu un pilsētu specializāciju. Šai integrētās attīstības pieejai atbilst arī Nacionālajā attīstības plānā formulēta policentrisma koncepcija. Attīstības loģika un attīstības procesu kontekstualizācija plašākā tirgus attiecību tīklā un globālā resursu plūsmā liek izvairīties no pārlietu fiksētas telpiskās attīstības centru un policentru izvietojuma. Mūsdienu dinamiskai ekonomikai un sabiedrību vairāk atbilstošs ir attīstības centru savstarpējais tīklojums, kuros pastāv telpisko areālu pārklāšanās lielo, vidējo un mazo centru (pilsētu) mijattiecību sinerģija, savstarpējās resursu un dažādu kapitālu formu apmaiņas, kuras ir saistītas arī ar iedzīvotāju mobilitāti. Šādi raksturots policentrisms kartē izskatās kā koncentrisku attīstības areālu pārklāšanās. Teorētiski var pieņemt un praksē tas apstiprinājies, ka lielākas iespējas attīstīties ir tādām ģeogrāfiskām vienībām, kurās pastāv un darbojas vairāku areālu pārklāšanās.

No šī viedokļa arī Latvijā ir uzmanīgi jāattiecas pret ierobežota skaita definētu telpisko attīstības centru. Šī pieeja ir lietojama attīstības stimulēšanas nolūkā, bet tā nedrīkst būt akmeņi iecirsta uz daudziem gadiem. Attīstības prioritātes un izpausmes var mainīties, tās definē aktīvie uzņēmēji, inovāciju procesi, ekonomiskā darbība un citi faktori, un tās nedrīkst piesaistīt ģeogrāfiski fiksētiem lokusiem (lokuss – sociāli ekonomisko procesu vieta).

Balstoties uz sacīto, pētniekuprāt, perspektīva ir tāda pieeja un politikas instrumenti, kuri uzsvāru liek nevis uz lokusu fiksāžu (*the fixities of locuses*), bet uz attīstības procesu dinamiku un to veicināšanu, ievērojot teritoriālo komponenti un telpiskā aspekta svarīgumu. Tātad, pilsētpolitikas plānošanas princips varētu būt attīstības procesu veicināšana telpā, pēc iespējas visā Latvijas teritorijā, nevis ierobežotu teritoriju noteikšana, kuros stimulēt attīstību. Šāda pieeja drīzāk izvēlētos nevis 17, 26, 56 vai 108 u.tml. teritoriālu attīstības centru noteikšanu par mērķa teritorijām, bet drīzāk formulētu konkrētus mērķa uzdevumus, kuri izpildāmi visās šajās teritorijās. Teritoriju (pašvaldību, to iedzīvotāju, tajās darbojošos uzņēmumu un izglītības iestāžu un citu aģentu) uzdevums būtu rēķināties ar attīstības uzdevumiem, izmantot politikas piedāvātās iespējas, veidot attīstību savā teritorijā gan sadarbojoties, gan arī konkurējot ar citām teritorijām. Tādā kārtā pie attīstītākām vietām un mazāk attīstītākām vietām mēs nonāktu objektīvu attīstības procesa rezultātā, nevis politiskas iepriekšizlemšanas ceļā. Šī pieeja varētu būt labāk vērtējama no sociālā atbildīguma viedokļa, jo tieši iedzīvotāji, uzņēmumi, izglītības un pārvaldes iestādes būs tie subjekti, kuri ar savi darbību vai pasivitāti reāli noteiks savas vietas attīstības līmeni, indeksu un reputāciju.

Pētnieku kolektīvā ieskatā svarīgāk izvēlēties Latvija mērķa teritorijas, būtu noteikt mērķa uzdevumus un attiecināt tās uz visām teritorijām. Mūsaprāt, šie uzdevumi ir:

Ekonomiskie uzdevumi:

- ✓ Ražošanas attīstība
- ✓ Produktivitātes kāpināšana
- ✓ Eksporta veicināšana
- ✓ Inovāciju un jaunu risinājumu radīšana

Sociālie uzdevumi:

- ✓ Nodarbinātības un pakalpojumu iespēju nodrošināšana saprātīgā ģeogrāfiskās telpas vienība, ievērojot iedzīvotāju mobilitātes iespējas un to nodrošinošo infrastruktūru. Cik liela ir šī telpiskā vienība, kāds ir tās ģeogrāfiskais un laiciskais attālums
- ✓ Apdzīvotības iespējas uzturēšana un noturēšana visā Latvijā. Šim aspektam ir svarīga simboliskā un arī drošības nozare, turklāt, mainoties ekonomikas formām un raksturam. Apdzīvotība un teritorija kopā veido sabiedrību kā ekonomiskās un politiskās struktūras karkasu.
- ✓ Resursu, ienākumu izlīdzsvarošana no sociālā taisnīguma viedokļa un sociālās nevienlīdzības un atstumtības mazināšanās nolūkā.

Vides aspekts – skatīties pāri teritoriāliem ietvariem saistībā ar ekosistēmu pārvaldību, biodaudzveidības saglabāšanu, vides aizsardzību multifunkcionālā saimniecībā.

Iepriekšējā rindkopā raksturotie integrētās attīstības uzdevumi ir sasniedzami, veidojot jaunus un kompleksus jauna vaida instrumentus. Šie jaunie teritoriālās attīstības instrumenti ir kompleksi, proti – tie attiecināmi uz dažādiem tautsaimniecības sektoriem vienādā mērā, tie arī ir multiteritoriāli, jo vērsti uz telpiskām vienībām. Jaunie mērķa instrumenti vienlīdz aicināti sekmēt kā lielu pilsētu, tā arī vidēju un mazu pilsētu attīstību, gan arī sekmēt to pieguļošo teritoriju un ietekmes areālu attīstību. Citiem vārdiem, telpiskās attīstības mērķa instrumenti nedrīkst būt reselektīvi. Tās ir jau kopš izveidošanas orientēti uz kādu šauru mērķa teritoriju grupām – lielām pilsētām, īpaši izraudzītiem novadu centriem utt.

Mērķa instrumentiem jābūt demokrātiski pieejamiem visiem attīstībā ieinteresētiem subjektiem, jo sevišķi t.s. teritoriālajiem konsorciem.

Pētnieku grupu iesaka politikas veidotājus pārdomāt nākošajā tabulā izklāstītos darbības virzienus un mērķa instrumentus iepriekš raksturoto attīstības uzdevumu sasniegšanai.

19.tabula.

Darbības virzieni un risinājumi un tiem atbilstošie instrumenti pa veidiem

Darbības virzieni/risinājumi	Instrumenti			
	Tiesiski administratīvie	Finansu, ekonomiskie	Izglītības, informācijas	Brīvprātīgie
Zināšanu institūciju un uzņēmumu partnerības (risinājums ģenerē jaunas idejas, produktus un pakalpojumus reģionālajām augstskolām, pētnieciskiem centriem sadarbojoties ar dažādu nozaru uzņēmumiem)	MK noteikumi, kuri regulētu un veicinātu reģionālo augstskolu un uzņēmumu partnerības	Īpaša fonda izveide reģionālo zināšanu uzņēmumu partnerībām	Vairākumam dalībniekam šī ideja ir jauna – nepieciešami izglītojošie semināri par partnerību veidošanas un darbības pamatprincipiem	Vietējo attīstības fondu (nodibinājumu) izveide
Ražotāju kooperācijas (risinājums sekmē preču ražotāju un pakalpojumu sniedzēju kooperāciju, veidojot jaunus produktus un to realizācijas tīklus, ieviešot jaunus mārketinga metodes, uzlabojot produktu kvalitāti un nostiprinot uzņēmumu konkurentsipēju, mazinot atkarību no globālajiem spēlētājiem)		Atviegloti nodokļi ražotāju kooperatīviem darbības sākumā	Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas	Vietējo iniciatīvas grupas iesaiste lēmumu pieņemšanas procesā (sieviešu klubi, jauniešu organizācijas)
Eksporta mārketinga (veicina uzņēmumu kontaktus Latvijā un ar partneriem ārvalstīs, uzlabo	Dažādu nozaru pētnieku iesaiste tīklu	Atbalsts eksporta uzņēmumiem	Apmācības kursi organizācijas sadarbībā,	

uzņēmumu izpratni par praksi un pieejām, veicina sadarbību uzņēmumu starpā, lai iegūtu jaunus preču un pakalpojumu tirgus ārvalstīs	izveides un organizācijas jautājumos eksporta iespēju izziņāšanā Eksporta konsultantu piesaiste un dalīšanas labajā pieredzē	Garantiju veidā, atbalsts izpētes studijām, tirgus izpētei Atbalsts dalībai starptautiskās izstādēs Īpašs atbalsts iesācējiem, sievietēm, pensionāriem, iniciatīvas grupām	pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas Eksporta konsultantu piesaiste un dalīšanas labajā pieredzē Datubāzu, mājaslapu izveidošana par inovatīviem uzņēmumiem	
Inovatīvu uzņēmumu tīkli (pastiprina uzņēmumu tīklošanos, kas ir fundamentāli nepieciešama modernā ekonomikā), iekļauj tīklos daudzveidīgas kompetences un ekspertīzes, kas nepieciešamas inovācijās). Tas veicina uzņēmumu konkurentsipēju, pārdošanas kapacitāti iekšzemē un ārzemēs.	Dažādu nozaru pētnieku iesaiste tīklu izveides un organizācijas jautājumos Uzņēmumu tīklu konsultatīvo padomju izveide		Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas Mentoringa izmantošana	Nozaru asociāciju iesaiste un informēšana par uzņēmumu klāsteriem, inovāciju partnerībām, informācijas apmaiņas veicināšana starp reģioniem un uzņēmumiem (horizontāla apmaiņa)
Risinājums esošo uzņēmumu konversijai uz augstākās pievienotās vērtības ražošanu. (palīdz uzņēmumiem pārprofilēt ražošanu un pakalpojumus, paplašinot / uzlabojot zināšanas par tirgu, jaunām ekonomikas formām, patērētāju vajadzībām, inovāciju tendencēm, perspektīviem ražošanas virzieniem.			Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas	
Apdzīvotības saglabāšana	Paplašināt digitālo pakalpojumu spektru iedzīvotājiem	Atbalsts attālināto pakalpojumu sniedzējiem	Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas Izglītīt un informēt sabiedrību par attālinātajiem pakalpojumiem	
Nodarbinātības veicināšana reģionos		Pašnodarbinātības veicināšana reģionos, piedāvājot palīdzību un atbalstu ar grāmatvedības pakalpojumiem, uzņēmējdarbības		Īpašs atbalsts senioru uzņēmējdarbībai, pieredzes apmaiņa vietējo resursu izmantošanā

		informāciju u.c., kursiem		
Vides pārvaldība			Vides resursu apzināšana vietējā līmenī, to ekonomiskā potenciāla izvērtēšana un izmantošanas iespējas vietējā līmenī	
Sociālais atbildības nostiprināšana	Konsultatīvās padomes (bezdarbs, pakalpojumi, transports, vietējā plānošana, izglītības infrastruktūra)		Informēt par konsultatīvo padomju darbības rezultātiem un pieredzi Izveidot reģionālos sabiedriskos medijus	Sekmēt novadu, starpnovadu, starppilsētu un reģionālo attīstības organizācijas veidošanos

Šajā tabulā raksturoti daži, mūsdiā, pārsvarā ekonomiskie instrumenti. Tie izvēlēti ilustratīvi, pēc būtiskuma, bet neizsmēļ visu iespējamo instrumentu klāstu. Neesam arī iekļāvuši instrumentus sociālās un vides jomu regulēšanai, jo tas prasītu atsevišķus pētījumus. Instrumenti aizpildīti indikatīvi un norāda uz iespējamo darbības virzienu, prasa tālāku izpēti un precizējumu

11. NOVĒRTĒJUMS PAR PILSĒTU POLITIKAS IETEKMI UZ VALSTS UN PAŠVALDĪBU BUDŽETIEM

Pašlaik nav iespējams veikt detalizētu pilsētu politikas ietekmes uz valsts un pašvaldību budžetiem novērtējumu, tomēr var iezīmēt galvenās tendences, kas raksturo izmaiņas valsts un pašvaldību budžeta ienākumu un izdevumu struktūrā. Tabulas aizpildītas indikatīvi un norāda uz iespējamajām izmaiņām budžetā, izvēloties to vai citu darbības virzienu, tās prasa tālāku izpēti un precizējumu.

20.tabula.

Novērtējums par pilsētu politikas ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem

Zināšanu institūciju un uzņēmumu partnerību veidošanas ietekme uz valsts un pilsētu pašvaldību budžetu					
Instrumentu grupa	Instrumenti	Valsts budžets		Pašvaldību budžets	
		izdevumi	ieņēmumi	izdevumi	ieņēmumi
Tiesiski administratīvie	MK noteikumi par reģionālo augstskolu un uzņēmumu partnerībām	+	0	0	+
Finansu, ekonomiskie	Reģionālo zināšanu uzņēmumu partnerību fonda izveide	0		+	+
Izglītības, informācijas	izglītojošie semināri par partnerību veidošanas un darbības pamatprincipiem	0	+	+	+
Brīvprātīgie	Vietējo attīstības fondu (nodibinājumu) izveide	0	+	0	+
Ražotāju kooperācijas					
Tiesiski administratīvie	-	-	-	-	-
Finansu, ekonomiskie	Nodokļu atvieglojumi ražotāju kooperatīviem darbības sākumā	0	-	0	-
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses studijas	0	0	+	+
Brīvprātīgie	Vietējo iniciatīvas grupas iesaiste lēmumu pieņemšanas procesā	0	+	0	+
Eksporta mārketinga					
Tiesiski administratīvie	pētnieku iesaiste tīklu izveides un organizācijas jautājumos eksporta iespēju izziņāšanā	0	+	+	+
	Eksporta konsultantu piesaiste	0	+	+	+
Finansu, ekonomiskie	Atbalsts eksporta uzņēmumiem	+	+	+	+
	atbalsts izpētes studijām, tirgus izpētei	0	+	+	+
	Atbalsts dalībai starptautiskās izstādēs	+	+	+	+
	Īpašs atbalsts iesācējiem (sievietēm, pensionāriem, u.c.)	+	+	+	+

	grupām)				
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas	+	+	+	+
	Eksporta konsultantu piesaiste un dalīšanas labajā pieredzē	0	+	+	+
	Datubāzu, mājaslapu izveidošana par inovatīviem uzņēmumiem	0	+	+	+
Inovātīvu uzņēmumu tīkli					
Tiesiski administratīvie	Pētnieku iesaiste tīklu izveides un organizācijas jautājumos	0	+	0	+
	Uzņēmumu tīklu un konsultatīvo padomju izveide	0	+	0	+
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses studijas	+	+	+	+
	Mentoringa kustība	0	+	0	+
Brīvprātīgie	Nozaru asociāciju iesaiste(horizontāla apmaiņa)	0	+	0	+
Uzņēmumu konversija uz augstākās pievienotās vērtības ražošanu					
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses studijas	+	+	+	+
Apdzīvotības saglabāšana					
Tiesiski administratīvie	Paplašināt digitālo pakalpojumu spektru iedzīvotājiem	+	+	+	+
Finansu, ekonomiskie	Atbalsts attālināto pakalpojumu sniedzējiem	+	+	+	+
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses studijas	0	+	0	+
	Izglītot un informēt sabiedrību par attālinātajiem pakalpojumiem	+	+	+	+
Nodarbinātības veicināšana reģionos					
Finansu, ekonomiskie	Pašnodarbinātības veicināšana, atbalsts grāmatvedības pakalpojumu veidā, uzņēmējdarbības informāciju u.c., kursiem	+	+	+	+
Brīvprātīgie	Īpašs atbalsts senioru uzņēmējdarbībai, pieredzes apmaiņa vietējo resursu	+	+	+	+

	izmantošanā				
Vides pārvaldība					
Izglītības, informācijas	Vietējo vides resursu apzināšana un to ekonomiskā potenciāla izvērtēšana	+	+	+	+
Sociālais atbildības nostiprināšana					
Tiesiski administratīvie	Konsultatīvās padomes (bezdarbs, pakalpojumi, transports, vietējā plānošana, izglītības infrastruktūra)	+	+	+	+
Izglītības, informācijas	Informēt par konsultatīvo padomju darbības rezultātiem un pieredzi	+	+	+	+
	Izveidot reģionālos sabiedriskos medijus	+	+	+	+
Brīvprātīgie	Sekmēt novadu, starpnovadu, starppilsētu un reģionālo attīstības organizācijas veidošanos	0	+	0	+

NOSLĒGUMS

No veiktajiem pārskatiem par pilsētu attīstības tendencēm, pilsētpolitiku Latvijā un ES līmenī, kā arī policentriskās attīstības iespējamiem modeļiem un ceļiem var izdarīt vairākus secinājumus. Tai pat laikā tiem neizbēgami būs apkopojošs raksturs, jo secinājumi ne vienmēr spēj adekvāti attēlot visas detaļas un sīkumus, kuri ir minēti tekstā un arī ir vērā ņemami.

Secinājumi:

- ✓ Vairākums kā pētījumu, tā politikas (plānošanas) dokumentu par pilsētu attīstību Latvijā atzīst, ka tā līdz šim notikusi ļoti nevienmērīgi – atkarībā no pilsētas kapacitātēm, iespējām un reģionālā konteksta.
- ✓ Pārskatos „Reģionālā attīstība Latvijā” tika konstatēts, ka šis stāvoklis jau kļuvis par tendenci, kura ir pretrunā ir deklarēto policentriskās attīstības mērķi, jo tas paredz līdzsvarotu un sabalansētu attīstību. Ja valsts, reģionālās un vietējās pašvaldības (sadarbībā ar uzņēmumiem, Eiropas Savienības institūcijām un plašiem sabiedrības slāņiem) nemobilizēsies kopīgai un koordinētai rīcībai, panākt šo mērķi nākotnē būs arvien grūtāk.
- ✓ Rīga, no vienas puses, ir absolūtā līdere praktiski visos attīstības un izaugsmes aspektos, no otras puses, tajā visacīmredzamāk un asāk izpaužas pilsētām raksturīgās problēmas. Tik pat spilgti izpaužas nevienlīdzība ekonomiskās attīstības un dzīves kvalitātes jomā starp pilsētām un laukiem.
- ✓ Vairums pētījumu atzīst, ka viens no galvenajiem attīstības faktoriem ir apdzīvotās vietas attālums no kādas lielas pilsētas – attīstības centra. Jo lielāks šis attālums, jo asāk izpaužas atpalcība. Tā ir galvenā atziņa arī par pilsētu – lauku attiecībām.
- ✓ Par ļoti bīstamu signālu atzīstama mazpilsētu un lauku jauniešu nevēlēšanās palikt mājās – galvenokārt ekonomiskās atpalcības dēļ un iespēju trūkuma, lai pilnvērtīgi realizētos savos māju reģionos. Līdz ar cilvēkresursu noplūdi būs arvien mazāk iespēju reanimēt sociāli ekonomisko situāciju nelabvēlīgākos reģionos.
- ✓ Pilsētu iedzīvotājus raksturo diezgan pesimistiska vispārējā pilsētu stāvokļa uztvere, liela neapmierinātība ar dzīves kvalitāti, kā arī ar resursu un iespēju pieejamību. Trūkst uzticēšanās pašvaldībām, kas izslēdz konstruktīvu dialogu starp varu un sabiedrību un aktīvu pilsonisko līdzdalību, kura ir viens no attīstības pamatakmeņiem.
- ✓ Pašvaldību plānus raksturo konkrētības trūkums, iedzīvotāju un citu ieinteresēto pušu viedokļu neņemšana vērā, vāja plānošanas koordinācija ar blakus teritorijām un kaimiņpilsētām.
- ✓ Salīdzinot pilsētpolitikas attēlojumu NAP un LIAS, ir jāatzīst, ka Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģija ir solis uz priekšu salīdzinājumā ar Nacionālo attīstības plānu. Tas ir izvērstāks, konkrētāks, uz skaidri definēto mērķu panākšanu orientēts dokuments, kas ietver arī procedūru aprakstu šo mērķu panākšanai. LIAS piemīt arī dziļāks analītiskums un labāks pamatojums, kādēļ tiek izvēlēta un ieteikta tā vai cita rīcība.
- ✓ No policentriskās attīstības pamatmodeļiem LIAS drīzāk izšķiras par labu sadarbības tīklu modelim, kas paredz lielāku atšķirību izlīdzināšanu un pilsētu specializāciju tautsaimniecības nozarēs. Tā ir uz kooperāciju, nevis konkurenci vērsta pieeja. LIAS, tāpat kā Eiropas telpiskās attīstības perspektīva, var tikt izmantotas kā kontrolsaraksti (angļu val. *checklist*) pilsētpolitikas veidošanā un īstenošanā. Katram uzdevumam būtu jāizstrādā detalizētākās izpildes procedūras, īpaši ņemot vērā finansējuma aspektus.

- ✓ Pilsētpolitikas veidotājiem un īstenotājiem būtu labāk jāapzinās policentrisko modeļu veidus un atšķirības, lai savlaicīgi izšķirtos par labu tādai, kas liktos optimālāka Latvijas apstākļos (no izmaksu un ieguvumi viedokļa, bet vadoties pirmām kārtām no ilgspējības principa). Tas paredz arī normatīvo aktu saskaņošanu un pielāgošanu izvēlētajam modelim – citādi pastāv risks, ka jau plānošanas stadijā radīsies pretrunas, kas apturēs policentrisko attīstību un mērķi netiks sasniegti.

Nosakot attīstības centrus ir jāņem vērā Latvijas pilsētu sistēmas hierarhiskā struktūra.

Eiropas Savienības telpiskās attīstības plānošanā ir notikusi akcentu maiņa no sektorālās uz teritoriālo pieeju, līdz ar to jāapzinās, ka pilsētu politika ir multisektorāla politika, kuras veidošanā un īstenošanā jāpiedalās visām iesaistītajām pārvaldes institūcijām.

Veidojot pilsētpolitiku, blakus Rīgai ir jānosaka gan reģionālie centri, gan potenciālās īpaši atbalstāmās teritorijas. Ņemot vērā Latvijas nevienmērīgo apdzīvotības blīvumu, var veidoties teritorijas, kas prasa īpašus atbalsta pasākumus.

Nevienmērīgā Latvijas reģionu attīstība nosaka, ka nav iespējams izvēlēties visai Latvijai universālu pilsētu attīstības modeli. Vienlīdz svarīga ir gan Rīgas kā attīstības centra starptautiskās konkurētspējas veicināšana, gan republikas pilsētu kā nacionālā mēroga attīstības centru nostiprināšana, gan sociālo pakalpojumu un ekonomiskās darbības iespēju nodrošināšana iedzīvotājiem teritorijās ar zemu iedzīvotāju blīvumu, tādējādi, novēršot tālāku cilvēkresursu noplicināšanu un attīstības iespēju samazināšanu šajās teritorijās. Tas nozīmē, ka pilsētu politikai jāparedz dažādu attīstības modeļu sinerģiska kombinācija.

Kopsavilkums

Pārskats par pilsētu attīstību Latvijā

No veiktajiem pārskatiem par pilsētu attīstības tendencēm, pilsētpolitiku Latvijā un ES līmenī, kā arī policentriskās attīstības iespējamajiem modeļiem un ceļiem var izdarīt vairākus secinājumus. Tai pat laikā tiem neizbēgami būs apkopojošs raksturs, jo secinājumi ne vienmēr spēj adekvāti attēlot visas detaļas un sīkumus, kuri ir minēti tekstā un arī ir vērā ņemami:

- ✓ Vairākums kā pētījumu, tā politikas (plānošanas) dokumentu par pilsētu attīstību Latvijā atzīst, ka tā līdz šim notikusi ļoti nevienmērīgi – atkarībā no pilsētas kapacitātēm, iespējām un reģionālā konteksta.
- ✓ Pārskatos „Reģionālā attīstība Latvijā” tika konstatēts, ka šis stāvoklis jau kļuvis par tendenci, kura ir pretrunā ir deklarēto policentriskās attīstības mērķi, jo tas paredz līdzsvarotu un sabalansētu attīstību. Ja valsts, reģionālās un vietējās pašvaldības (sadarbībā ar uzņēmumiem, Eiropas Savienības institūcijām un plašiem sabiedrības slāņiem) nemobilizēsies kopīgai un koordinētai rīcībai, panākt šo mērķi nākotnē būs arvien grūtāk.
- ✓ Rīga, no vienas puses, ir absolūtā līdere praktiski visos attīstības un izaugsmes aspektos, no otras puses, tajā visacīmredzamāk un asāk izpaužas pilsētām raksturīgās problēmas. Tik pat spilgti izpaužas nevienlīdzība ekonomiskās attīstības un dzīves kvalitātes jomā starp pilsētām un laukiem.
- ✓ Vairums pētījumu atzīst, ka viens no galvenajiem attīstības faktoriem ir apdzīvotās vietas attālums no kādas lielas pilsētas – attīstības centra. Jo lielāks šis attālums, jo asāk izpaužas atpalcība. Tā ir galvenā atziņa arī par pilsētu – lauku attiecībām.
- ✓ Par ļoti bīstamu signālu atzīstama mazpilsētu un lauku jauniešu nevēlēšanās palikt mājās – galvenokārt ekonomiskās atpalcības dēļ un iespēju trūkuma, lai pilnvērtīgi realizētos savos māju reģionos. Līdz ar cilvēkresursu noplūdi būs arvien mazāk iespēju reanimēt sociāli ekonomisko situāciju nelabvēlīgākos reģionos.
- ✓ Pilsētu iedzīvotājus raksturo diezgan pesimistiska vispārējā pilsētu stāvokļa uztvere, liela neapmierinātība ar dzīves kvalitāti, kā arī ar resursu un iespēju pieejamību. Trūkst uzticēšanās pašvaldībām, kas izslēdz konstruktīvu dialogu starp varu un sabiedrību un aktīvu pilsonisko līdzdalību, kura ir viens no attīstības pamatakmeņiem.
- ✓ Pašvaldību plānus raksturo konkrētības trūkums, iedzīvotāju un citu ieinteresēto pušu viedokļu neņemšana vērā, vāja plānošanas koordinācija ar blakus teritorijām un kaimiņpilsētām.
- ✓ Salīdzinot pilsētpolitikas attēlojumu NAP un LIAS, ir jāatzīst, ka Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģija ir solis uz priekšu salīdzinājumā ar Nacionālo attīstības plānu. Tas ir izvērstāks, konkrētāks, uz skaidri definēto mērķu panākšanu orientēts dokuments, kas ietver arī procedūru aprakstu šo mērķu panākšanai. LIAS piemīt arī dziļāks analītiskums un labāks pamatojums, kādēļ tiek izvēlēta un ieteikta tā vai cita rīcība.
- ✓ No policentriskās attīstības pamatmodeļiem LIAS drīzāk izšķiras par labu sadarbības tīklu modelim, kas paredz lielāku atšķirību izlīdzināšanu un pilsētu specializāciju tautsaimniecības nozarēs. Tā ir uz kooperāciju, nevis konkurenci vērsta pieeja. LIAS, tāpat kā Eiropas telpiskās attīstības perspektīva, var tikt izmantotas kā kontrolsaraksti (angļu val. checklist) pilsētpolitikas veidošanā un īstenošanā. Katram uzdevumam būtu jāizstrādā detalizētākās izpildes procedūras, īpaši ņemot vērā finansējuma aspektus.

- ✓ Pilsētpolitikas veidotājiem un īstenotājiem būtu labāk jāapzinās policentrisko modeļu veidus un atšķirības, lai savlaicīgi izšķirtos par labu tādai, kas liktos optimālāka Latvijas apstākļos (no izmaksu un ieguvumi viedokļa, bet vadoties pirmām kārtām no ilgtspējības principa). Tas paredz arī normatīvo aktu saskaņošanu un pielāgošanu izvēlētajam modelim – citādi pastāv risks, ka jau plānošanas stadijā radīsies pretrunas, kas apturēs policentrisko attīstību un mērķi netiks sasniegti.

Pilsētu politikas īstenošanas pamatprincipi

Balstoties uz Latvijas pilsētu politikas īstenošanas pamatprincipu analīzi, jāsecina, ka, nemot vērā ES Kopienas kohēzijas stratēģijas, Latvijas Ilgtspējīgas Attīstības Stratēģijas pamatnostādnes, ņemot vērā pilsētu un reģionālās attīstības procesu Latvijā īpatnības, var tikt formulēti sekojoši **pilsētu politikas īstenošanas pamatprincipi**:

- ✓ pilsētu vadošā loma teritoriālajā attīstībā;
- ✓ pilsētu konkurētspēja reģionālā, nacionālā un ES mērogā;
- ✓ pilsētas kā valsts/reģiona izaugsmes virzītājspēks;
- ✓ līdzsvarotāka attīstība un situācijas uzlabošana teritorijās ar zemu iedzīvotāju blīvumu;
- ✓ tīklu veidošana gan starptautiskā, gan nacionālā un reģionu līmenī starp dažāda mēroga un potenciāla pilsētām;
- ✓ inovācijām un radošumam atvērta ekonomiskā un sociālā vide;
- ✓ diferencēta pieeja mērķteritorijām;
- ✓ vietējā potenciāla integrācija reģionāla un vietēja līmeņa attīstības stratēģijās;
- ✓ pašvaldības kā attīstības pasākumu iniciatori (proaktīva pilsētas attīstība);
- ✓ nepieciešamība raudzīties pāri teritoriju administratīvajām robežām;
- ✓ integrētas pieejas ieviešana (multidisciplināra, multisektorāla, daudzlīmeņu);
- ✓ kultūras atšķirību un identitātes veicināšana;
- ✓ ilgtspējīgas ilgtermiņa perspektīvas veidošana;
- ✓ transporta, darba vietu, mājokļu, izglītības un sociālo pakalpojumu pieejamības nodrošināšana.

Pētījums par dažādu pilsētu attīstības modeļu atbilstību Latvijas situācijai

Lai noskaidrotu dažādu mērķgrupu intereses un vajadzības pilsētu attīstības procesos, tika plānots veikt intervijas (valsts un pašvaldību iestāžu darbinieku, augstākās izglītības un zinātnisko institūciju pārstāvju) un fokusgrupu diskusijas (komersantu, lauku un pilsētu iedzīvotāju). Pētījumā tika ietverti visi Latvijas reģioni un dažādi pilsētu tipi.

Lauka darbs tika veikts 2009. gada janvārī-februārī, apmeklējot lielāko daļu izvēlēto pilsētu un veicot ekspertu intervijas un fokusa grupu diskusijas (Jēkabpils, Liepāja, Sigulda, Valdemārpils, Viesīte). Ņemot vērā ierobežotos laika un finansiālos resursus organizēt plašāka mēroga izpēti nebija iespējams, tādēļ daļā pilsētu (Alūksne, Dagda, Smiltene) situācijas analīze tika veikta, izmantojot 2008. gada vasarā lauka darbā iegūtos materiālus, daļā (Daugavpils, Rīga) – izmantojot līdzšinējos pētījumus.

Lielu atbalstu lauka darba organizācijā sniedza pasūtītājs – Valsts Reģionālās attīstības Aģentūra, nodrošinot iespējas apmeklēt izvēlēto pilsētu pašvaldības, intervēt pašvaldību vadītājus un speciālistus, organizēt iedzīvotāju un uzņēmēju fokusa grupu diskusijas.

Saskaņā ar projekta tehnisko aprakstu lauka pētījumā galvenā uzmanība tika pievērsta pilsētu grupu galvenajām problēmām, kas būtu risināmas pilsētu politikas ietvaros, tomēr lauka darba materiāli ļauj ieskicēt arī nozīmīgākās pilsētvides problēmas. Šī pētījuma ietvaros nav iespējams tās sistemātiski analizēt un novērtēt to nozīmīgumu katrā pilsētu grupā, tomēr zināmu ieskatu šajā jomā pētījums sniedz. Vēl plašāku (bet nesistematizētu) ieskatu pilsētvides problēmās sniedz lauka darba materiāli, kas ievietoti pielikumos.

21.tabula.

Pilsētu izlase pētījumā

Npk	Pilsētas	Reģions
		Republikas pilsētas
1.	Daugavpils	Latgale
2.	Jēkabpils	Zemgale
3.	Liepāja	Kurzeme
4.	Rīga	Rīgas
		Bijušie rajonu centri-jaunie novadu centri
5.	Alūksne	Vidzeme
		Mazpilsētas-jaunie novadu centri
6.	Dagda	Latgale
7.	Sigulda	Rīgas
8.	Smiltene	Vidzeme
9.	Viesīte	Zemgale
		Pilsēta ar lauku teritoriju, pilsēta novadā
10.	Valdemārpils	Kurzeme

Problēmas, kuras nepieciešams risināt pilsētu politikas ietvaros

22.tabula.

Pilsētu hierarhisks sadalījums un veicamās funkcijas

Nosacīts hier. līmenis	Pilsētas statuss <u>pirms</u> ATR	Pilsētas statuss <u>pēc</u> ATR	Veicamās funkcijas pēc ATR realizācijas	Piemēri
1	Galvaspilsēta Rīga	Galvaspilsēta Rīga	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Baltijas jūras reģiona pilsēta (ārējās attiecības, tranzīts, eksports, zinātnes un inovāciju centrs) ➤ Pakalpojumu veidi: zemāk minētais + terciārā veselības aprūpe, nacionālā lidosta, Nacionālā opera, Nacionālā bibliotēka, u.c. 	Rīga
2	Republikas pilsētas	Republikas pilsētas (neieskaitot Rīgu)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ekonomiskās attīstības centri, reģionu ekonomiskie dzinējspēki 	Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Ventspils,

			<ul style="list-style-type: none"> ➤ Katrai pilsētai – konkrēts attīstības virziens uz tās teritoriālā, infrastruktūras u.c. veida potenciāla ➤ Pakalpojumu piemēri: zemāk minētais + augstākā līmeņa sekundārā veselības aprūpe, augstākās mācību iestādes, tehnoloģiskie parki – ražošanas un zinātnes sasaiste, transporta sistēmas un loģistika, teātri un sporta halles, iepirkšanās centri, u.c. 	Jēkabpils, Valmiera
3	Rajonu centri	Novadu centri	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Jābūt spējīgiem nodrošināt plašāku pakalpojumu klāstu ➤ Tīklošanās lielākā mēroga pakalpojumu sniegšanā (piem., izglītība, transports) ➤ Pakalpojumu piemēri: zemāk minētais + sekundārā veselības aprūpe, juridiskie, finanšu pakalpojumi, uzņēmējdarbības atbalsta pakalpojumi, kultūras un sporta centri, u.c. 	Aizkraukle, Alūksne, Balvi, Bauska, Cēsis, Dobele, Gulbene, Krāslava, Kuldīga, Limbaži, Ludza, Madona, Ogre, Preiļi, Saldus, Talsi, Tukums, Valka
4	Mazpilsētas	Novadu centri	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Primāro pakalpojumu nodrošināšana ➤ Tīklošanās un pakalpojumu diferenciācija ➤ Pakalpojumu piemēri: skola, pasts, primārā veselības aprūpe, ātrā medicīniskā palīdzība, ugunsdzēsēji, veikali, sabiedriskais transports, vietējie ceļi, kopienas centrs/bibliotēka, bankomāti u.tml. 	Jaunjelgava, Pļaviņas, Ape, Viļaka, Līgatne, Ilūkste, Auce, Aknīste, Viesīte, Dagda, Skrunda, Grobiņa, Priekule, Durbe, Aizpute, Salacgrīva, Aloja, Kārsava, Zilupe, Varakļāni, Lubāna, Lielvārde, Ķegums, Līvāni, Viļāni, Olaine, Sigulda, Brocēni, Kandava, Strenči, Smiltene, Mazsalaca, Rūjiena, Pāvilosta
5	Rajona vietējie centri	Novadu vietējie centri	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Primāro pakalpojumu nodrošināšana ➤ Tīklošanās un pakalpojumu diferenciācija ➤ Pakalpojumu piemēri: skola, pasts, primārā veselības aprūpe, ugunsdzēsēji, veikali, sabiedriskais transports, vietējie ceļi, kopienas centrs/bibliotēka, bankomāti u.tml. 	Subate, Kalnciems, Ainaži, Staicele, Baloži, Vangaži, Sabile, Stende, Valdemārpils, Seda, Piltene
6	Pilsētas ar lauku teritoriju	Novadu vietējie centri	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Primāro pakalpojumu nodrošināšana ➤ Tīklošanās un pakalpojumu diferenciācija 	Cesvaines, Ikšķiles, Salaspils, Saulkrastu, Baldones pilsētas ar lauku teritorijām

- Pakalpojumu piemēri: skola, pasts, primārā veselības aprūpe, ugunsdzēsēji, veikali, sabiedriskais transports, vietējie ceļi, kopienas centrs, bankomāti u.tml.

Pilsētu sistēmas attīstības modeļi, to realizēšanas nosacījumi un iespējamie attīstības scenāriji

Pilsēta/pilsētu grupa	Attīstības modelis	Atbalstāmie procesi	Samazināmie riski	Politikas instrumenti	Scenāriji
Rīga, valsts galvaspilsēta, Baltijas reģiona un ES mēroga attīstības centrs	Monocentriska attīstība nacionālā mērogā, centrālā vieta Latvijas pilsētu sistēmā, policentriska attīstība Baltijas reģiona un ES mērogā,	Nacionālā mēroga nozīmīgākais centrs, starptautiskā konkurētspēja Baltijas reģionā, ES	Resursu, tajā skaitā cilvēkresursu pārlieta koncentrācija	Veicināt Rīgas kā valsts galvaspilsētas, Baltijas reģiona un ES mēroga attīstības centra attīstību PPP – privāto un publisko partnerību attīstība	Rīga – Baltijas galvaspilsēta; lielākā pilsēta reģionā, izglītības, ekonomiskās un kultūras attīstības līderis Rīga – Latvijas „ūdensgalva” – pilsētas problēmu saasināšanās; nespējot piesaistīt attīstības resursus no ārpusē, noplicina valsts resursus;
Republikas pilsētas - reģionu attīstības centri	Policentriska attīstība reģionos apvienojumā ar labi attīstītiem horizontālajiem sakariem starp reģioniem (starpreģioālie tīkli), reģionos (reģionālie tīkli) un sadarbība ar pilsētām citos reģionos (vietējie tīkli, arī pāri reģionu robežām)	Policentriska attīstība, horizontālo saišu attīstība Kurzemē – Liepāja un Ventspils, Zemgalē – Jēkabpils un Jelgava, Latgalē – Rēzekne un Daugavpils, Rīgas reģionā - Rīga un Jūrmala; Vidzemes reģionam – Valmiera un jaunie novadu centri, kas veido sadarbības tīklu; Reģionu specializācija un zīmološana Transporta un sakaru attīstība, kas palielina reģiona iedzīvotāju ikdienas kustību, paplašinot noieta tirgu, darbavietu, pakalpojumu, kultūras un izglītības pieejamību.	Konkurence starp republikas pilsētām; Jūrmala kā Rīgas „pielikums”; Vidzemē neizveidojas spēcīgi centri; Zemgalē slikti attīstīta transporta infrastruktūra, kas savieno Jēkabpili un Jelgavu, reģions „pārlūst” – vāji attīstītas, mazapdzīvotas teritorijas starp reģiona centriem Konkurence starp vairākiem potenciāli spēcīgiem attīstības centriem Vidzemē	Ilgtermiņa nacionālās attīstības stratēģijas izstrāde Reģionāli diferencēti nodarbinātības un uzņēmējdarbības veicināšanas pasākumi Atvieglojumi uz vietējo tirgu orientētu preču un pakalpojumu Reģionālās identitātes nostiprināšana, Atbalsts reģiona zīmološanai Atbalsts reģionālo sabiedrisko mediju attīstībai Transporta un sakaru attīstība starp reģiona	Reģionālās attīstības nevienmērības pārvarēšana, reģionālā savdabība – Latvijas pievienotā vērtība , pamats tūrisma un augstas kvalitātes nišas produktu ražošanai un eksportam. Iedzīvotāji atgriežas reģionos, tajā skaitā pilsētās, jo tur ir augstāka dzīves kvalitāte; Pieaug reģionālās attīstības nevienmērīga, reģioni panīkst , jo to resursi tiek noplicināti, visa dzīve koncentrējas ap Rīgu.

				centriem Valsts institūciju reģionālo filiāļu pārdomāts izvietojums Reģionālo augstskolu specializācija atbilstoši reģiona vajadzībām	
Jaunie novadu centri-bijušie rajonu centri, kas veido pilsētu tīklus – Aizkraukle, Alūksne, Balvi, Bauska, Cēsis, Dobeles, Gulbene, Krāslava, Kuldīga, Limbaži, Ludza, Madona Jaunie novadu centri-bijušās mazpilsētas, citas mazpilsētas un apdzīvotas vietas	Sadarbības tīklu attīstība piedāvājot plašu kvalitatīvu pakalpojumu klāstu, valsts institūciju filiāles, attīstītu infrastruktūru, specializācija specifisku pakalpojumu sniegšanā „savā tīmeklītī” Sadarbības tīklu attīstība, nodrošinot darbavietas, pakalpojumu pieejamību, iespēju ērti nokļūt līdz rajonu pilsētām un Rīgai (iekšreģionālie tīkli)	Pilsētu izaugsme un specializācija, sadarbības tīklā nodrošinot apvienoto resursu optimālu izmantošanu un paplašinot iedzīvotājiem pieejamo pakalpojumu klāstu; Vietējo sadarbības tīklu („vietējo tīmeklīšu”) attīstība starp ģeogrāfiski tuvu esošām pilsētām, piem. Jēkabpils-Līvāni-Madona	Neracionāla resursu izmantošana, tiecoties katrā novada centrā uzturēt vienādu pakalpojumu klāstu; Konkurence par valsts institūciju filiāļu izvietojumu Profesionālu augstas kvalifikācijas speciālistu trūkums, nespēja nodrošināt kvalitatīvus un lētus pakalpojumus, risks zaudēt kritisko demogrāfisko masu, uzņēmējdarbības kritisko masu	Atbalsts sadarbības tīklu attīstībai PPP attīstība Atbalsts vietējās iniciatīvas grupām Kvalitatīvas izglītības pieejamība novados Pārdomāts profesionālās izglītības iestāžu tīkls centros Atbalsts augstas kvalifikācijas speciālistu piesaistei – atbalsts doktorātu izveidei, pašvaldības dzīvokļu piešķiršana utml	Dažāda mēroga sadarbības tīklu sinerģija , transporta un sakaru infrastruktūras attīstība, ērta pakalpojumu pieejamība. Konkurence starp novadiem, kas noved pie resursu izšķērdēšanas un nespējas sniegt kvalitatīvus pakalpojumus.
Mazpilsētas novadu vietējie centri, citas apdzīvotas vietas lielāku centru tuvumā	Lielāko pilsētu satelīti, uz tuvāko nozīmīgāko centru vērsta monocentriska attīstība interese un piesaiste	Pilsētu izaugsme un savas identitātes nostiprināšana	Risks zaudēt savdabību, dzīves vides augsto kvalitāti, kļūt par lielās pilsētas perifēru mikrorajonu	Atbalsts mazpilsētu identitātes stiprināšanai	Mazpilsētas šarms: ekonomiski un sociāli integrējoties lielpilsētās, mazpilsētu iedzīvotāji saglabā ekskluzīvo mazpilsētas dzīvesstilu –personiskas sociālās saites, miers un klusums, individualizēta dzīves vide. Mazpilsētas pazūd bez pēdām.

<p>Mazpilsētas novadu vietējie centri, citas apdzīvotas vietas perifērijā, tālu no lielākiem centriem</p>	<p>Vietējo sadarbības tīklu („vietējo tīmeklīšu”) attīstība, meklējot iespēju ērti „pieslēgties” iekšreģionālajiem tīkliem, kvalitatīviem transporta un sakaru tīkliem</p>	<p>Radoša vietējo resursu izmantošana; teritoriālā kapitāla veidošana</p>	<p>Risks zaudēt kritisko demogrāfisko masu, uzņēmējdarbības kritisko masu; teritorijas iztukšošanās, sociālā spriedze un iedzīvotāju sociāla degradācija, nespējot nodrošināt sociālo pakalpojumu minimumu</p>	<p>Transporta un sakaru infrastruktūras attīstība, pakalpojumu ērtas pieejamības nodrošināšana, attālinātie pakalpojumu (interneta saziņa, iespēja operatīvi nokļūt, piem, slimnīcā no jebkuras valsts vietas)</p>	<p>Vasarnieki laukos: Racionāla specifisku vietas resursu apsaimniekošana (lauksaimnieciskā ražošanas, dabas tūrisms, medības, vasarnīcas utml), nodrošinot vietējiem iedzīvotājiem iespēju saglabāt tradicionālo dzīves vidi, uz vietas nodrošinot samērā šauru pakalpojumu klāstu/ plašu tikai sezonas laikā, vajadzības gadījumā nodrošinot pakalpojumu sasniedzamību (internātskolas, operatīva neatliekamā medicīniskā palīdzība utt). Mežonīgā province: pamesti, depresīvi reģioni</p>
---	--	---	--	---	---

Pilsētu politikas mērķteritorijas

Pētnieku apspriedēs ar pētījuma pasūtītāju tika izteikta vēlme formulēt priekšlikumus attīstības mērķa teritorijām, pilsētpolitikas uzdevumiem un politikas instrumentiem. Mērķu teritoriju izvēle teritoriālajā attīstībā ir atbildīgs uzdevums, jo kādas teritorijas iekļaušana īpaši atbalstāmā mērķa grupā nedrīkst mazināt citu teritoriju attīstības potenciālu un iespējas. Ideālā variantā telpiskajai attīstībai jābūt līdzsvarotai un vienmērīgai, lai nodrošinātu uzņēmējdarbības, ekonomikas funkcionēšanas, apdzīvotības un dzīves kvalitātes funkcijas visā Latvijas teritorijā. Citiem vārdiem, mērķu teritoriju definēšana nedrīkst radīt Latvijas kartē „tukšus plankumus”, kuros dramatiski sašaurinātos ekonomiskās aktivitātes iespējas, pasliktinātos infrastruktūra, notiktu strauja depopulācija un vides degradācija.

Arī Eiropas Savienības telpiskās plānošanas dokumenti rosina uz integrētu un polifunkcionālu teritoriālo attīstību, kura kā svarīgu sastāvdaļu iekļauj arī reģionu un pilsētu specializāciju. Šai integrētās attīstības pieejai atbilst arī Nacionālajā attīstības plānā formulēta policentrisma koncepcija. Attīstības loģika un attīstības procesu kontekstualizācija plašākā tirgus attiecību tīklā un globālā resursu plūsmā liek izvairīties no pārlietu fiksētas telpiskās attīstības centru un policentru izvietojuma. Mūsdienu dinamiskai ekonomikai un sabiedrību vairāk atbilstošs ir attīstības centru savstarpējais tīklojums, kuros pastāv telpisko areālu pārklāšanās lielo, vidējo un mazo centru (pilsētu) mijattiecību sinerģija, savstarpējās resursu un dažādu kapitālu formu apmaiņas, kuras ir saistītas arī ar iedzīvotāju mobilitāti. Šādi raksturots policentrisms kartē izskatās kā koncentrisku attīstības areālu pārklāšanās. Teorētiski var pieņemt un praksē tas apstiprinājies, ka lielākas iespējas attīstīties ir tādām ģeogrāfiskām vienībām, kurās pastāv un darbojas vairāku areālu pārklāšanās.

No šī viedokļa arī Latvijā ir uzmanīgi jāattiecas pret ierobežota skaita definētu telpisko attīstības centru. Šī pieeja ir lietojama attīstības stimulēšanas nolūkā, bet tā nedrīkst būt akmeņi iecirsta uz daudziem gadiem. Attīstības prioritātes un izpausmes var mainīties, tās definē aktīvie uzņēmēji, inovāciju procesi, ekonomiskā darbība un citi faktori, un tās nedrīkst piesaistīt ģeogrāfiski fiksētiem lokusiem (lokuss – sociāli ekonomisko procesu vietne).

Balstoties uz sacīto, pētniekuprāt, perspektīva ir tāda pieeja un politikas instrumenti, kuri uzsvāru liek nevis uz lokusu fiksāžu (*the fixities of locuses*), bet uz attīstības procesu dinamiku un to veicināšanu, ievērojot teritoriālo komponenti un telpiskā aspekta svarīgumu. Tātad, pilsētpolitikas plānošanas princips varētu būt attīstības procesu veicināšana telpā, pēc iespējas visā Latvijas teritorijā, nevis ierobežotu teritoriju noteikšana, kuros stimulēt attīstību. Šāda pieeja drīzāk izvēlētos nevis 17, 26, 56 vai 108 u.tml. teritoriālu attīstības centru noteikšanu par mērķa teritorijām, bet drīzāk formulētu konkrētus mērķa uzdevumus, kuri izpildāmi visās šajās teritorijās. Teritoriju (pašvaldību, to iedzīvotāju, tajās darbojošos uzņēmumu un izglītības iestāžu un citu aģentu) uzdevums būtu rēķināties ar attīstības uzdevumiem, izmantot politikas piedāvātās iespējas, veidot attīstību savā teritorijā gan sadarbojoties, gan arī konkurējot ar citām teritorijām. Tādā kārtā pie attīstītākām vietām un mazāk attīstītākām vietām mēs nonāktu objektīvu attīstības procesa rezultātā, nevis politiskas iepriekšizlemšanas ceļā. Šī pieeja varētu būt labāk vērtējama no sociālā atbildīguma viedokļa, jo tieši iedzīvotāji, uzņēmumi, izglītības un pārvaldes iestādes būs tie subjekti, kuri ar savi darbību vai pasivitāti reāli noteiks savas vietas attīstības līmeni, indeksu un reputāciju.

Pētnieku kolektīvā ieskatā svarīgāk izvēlēties Latvija mērķa teritorijas, būtu noteikt mērķa uzdevumus un attiecināt tās uz visām teritorijām. Mūsaprāt, šie uzdevumi ir:

Ekonomiskie uzdevumi:

- ✓ Ražošanas attīstība
- ✓ Produktivitātes kāpināšana

- ✓ Eksporta veicināšana
- ✓ Inovāciju un jaunu risinājumu radīšana

Sociālie uzdevumi:

- ✓ Nodarbinātības un pakalpojumu iespēju nodrošināšana saprātīgā ģeogrāfiskās telpas vienība, ievērojot iedzīvotāju mobilitātes iespējas un to nodrošinošo infrastruktūru. Cik liela ir šī telpiskā vienība, kāds ir tās ģeogrāfiskais un laiciskais attālums
- ✓ Apdzīvotības iespējas uzturēšana un noturēšana visā Latvijā. Šim aspektam ir svarīga simboliskā un arī drošības nozare, turklāt, mainoties ekonomikas formām un raksturam. Apdzīvotība un teritorija kopā veido sabiedrību kā ekonomiskās un politiskās struktūras karkasu.
- ✓ Resursu, ienākumu izlīdzsvarošana no sociālā taisnīguma viedokļa un sociālās nevienlīdzības un atstumtības mazināšanās nolūkā.

Vides aspekts – skatīties pāri teritoriāliem ietvariem saistībā ar ekosistēmu pārvaldību, biodaudzveidības saglabāšanu, vides aizsardzību multifunkcionālā saimniecībā.

Iepriekšējā rindkopā raksturotie integrētās attīstības uzdevumi ir sasniedzami, veidojot jaunus un kompleksus jauna vaida instrumentus. Šie jaunie teritoriālās attīstības instrumenti ir kompleksi, proti – tie attiecināmi uz dažādiem tautsaimniecības sektoriem vienādā mērā, tie arī ir multiteritoriāli, jo vērsti uz telpiskām vienībām. Jaunie mērķa instrumenti vienlīdz aicināti sekmēt kā lielu pilsētu, tā arī vidēju un mazu pilsētu attīstību, gan arī sekmēt to pieguļošo teritoriju un ietekmes areālu attīstību. Citiem vārdiem, telpiskās attīstības mērķa instrumenti nedrīkst būt reselektīvi. Tās ir jau kopš izveidošanas orientēti uz kādu šauru mērķa teritoriju grupām – lielām pilsētām, īpaši izraudzītiem novadu centriem utt.

Mērķa instrumentiem jābūt demokrātiski pieejamiem visiem attīstībā ieinteresētiem subjektiem, jo sevišķi t.s. teritoriālajiem konsorcijiem.

Pētnieku grupu iesaka politikas veidotājus pārdomāt zemāk tabulā izklāstītos darbības virzienus un mērķa instrumentus iepriekš raksturoto attīstības uzdevumu sasniegšanai.

Pilsētu politikas mērķi un prioritātes

Reģionālās politikas pamatnostādnes nosaka valsts reģionālo attīstību:

- ✓ Latvijas un tās reģionu attīstības līmeņa tuvināšana Eiropas valstu līmenim. Latvijas un tās reģionu konkurētspējas pieaugums pārējo ES reģionu vidū;
- ✓ līdzvērtīgu dzīves, darba un vides apstākļu nodrošināšana valsts iedzīvotājiem visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību;
- ✓ līdzvērtīgu uzņēmējdarbības priekšnoteikumu radīšana visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību;
- ✓ Rīgas kā galvaspilsētas starptautiskās konkurētspējas palielināšana.³⁷

Balstoties uz šīm pamatnostādnēm, pilsētu politikas mērķi ir:

- ✓ galvaspilsētas Rīgas konkurētspējas Baltijas reģionā nostiprināšana, iesaiste ES pilsētu tīklos;

³⁷ LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Reģionālās politikas pamatnostādnes*. Sk. internetā 13.11.2008: http://www.raplm.gov.lv/lat/regionala_attistiba/politikas_dokumenti/?doc=256

- ✓ republikas pilsētu nostiprināšana, attīstot to specializāciju un sadarbību reģionos, veidojot tās par attīstības centriem, kas būtiski sekmē apkārtējo teritoriju attīstību;
- ✓ bijušo rajonu centru – jauno novadu centru strauja attīstība, iesaistīšana pilsētu tīklos, lai paplašinātu piedāvāto pakalpojumu klāstu (īpaši tādās jomās kā izglītība, transports)
- ✓ bijušo vietējās nozīmes centru – jauno novadu centru attīstības potenciāla nostiprināšana un tīklošana, lai nodrošinātu iedzīvotājiem dzīves un darba apstākļus, kas līdzvērtīgi pārējo novadu centru iespējām;
- ✓ reģionāli diferencēta pieeja mazo pilsētu – novadu vietējo centru attīstībai.

Rīcības virzieni izvirzīto mērķu un prioritāšu īstenošanai

Apkopojot lauka darbā iegūtos materiālus, var izvirzīt virkni priekšlikumu pilsētpolitikas mērķu sasniegšanai.

Konceptuāli priekšlikumi:

- ✓ ilgtermiņa stratēģija un budžeta plānošana valsts līmenī; valsts līmenī skaidri definētas ilgtermiņa attīstības prioritātes; atbilstoši tām – konkrētas darbības programmas, precīzas vadības struktūras visos līmeņos;
- ✓ atbilstošu pētījumu veikšana pirms politikas plānošanas un finansējuma piešķiršanas; pētījumu rezultātu iekļaušana rīcībpolitikās;
- ✓ pilsētu politikas veidošanā visi reģioni jāuztver kā līdzvērtīgi, neizceļot Rīgu („*Nu tad jūs strādāsiet pēc reģiona un tad apkalposiet to, kas Rīgai paliks pāri – es esmu kategoriski pret to! Jo reģionu kapacitāte pēc kvantitātes nebūs tik milzīga kā Rīgas, bet kvalitatīvi tā nav sliktāka.*”);
- ✓ diferencēt prasības attiecībā uz pilsētām un lauku (t.sk. mazo pilsētu) pašvaldībām;
- ✓ pakalpojumus nedrīkst koncentrēt tikai lielajās pilsētās. Tiem jābūt izlīdzinātiem dažādās pilsētās, par vienu no kritērijiem izvirzot pašvaldības spēju uzturēt attiecīgā pakalpojuma infrastruktūru;
- ✓ vietējiem centriem nepieciešamas investīcijas infrastruktūras (īpaši ceļu) un uzņēmējdarbības attīstībai;
- ✓ investīcijas sporta un kultūras infrastruktūrā;
- ✓ ģimenei draudzīgu atpūtas un izklaides vietu veidošana;
- ✓ veidot NVO darbu koordinējošas institūcijas novadu vai reģionu līmenī;
- ✓ vairāk akceptēt projektus reģionos.

Uzņēmējdarbības veicināšanai:

- ✓ inovāciju integrācija uzņēmējdarbībā (īpaši mazo un vidējo komersantu darbībā). Tas varētu izpausties kā finansiāls un materiāls atbalsts zinātniskiem atklājumiem, zinātnieku sadarbībai ar komersantiem;
- ✓ sadarbības veicināšana starp zinātniekiem, ekonomistiem, attīstības plānotājiem (darba grupas, iesaiste lēmumu pieņemšanā);

- ✓ universitātēs veidot t.s. padomnieku konventu, kas būtu pamats savstarpējai sadarbībai pilsētā un reģionā;
- ✓ sniegt uzņēmējiem vienkārši saprotamu informāciju par uzņēmējdarbības nosacījumiem, nesarežģīt situāciju;
- ✓ skaidri noteikt atbalstāmās nozares;
- ✓ neizvirzīt maksimālās ES prasības attiecībā uz uzņēmējdarbību;
- ✓ reģionāli diferencēt atbalstu uzņēmējiem (piemēram, uzņēmumu ienākumu nodokļa atlaides atkarībā no attāluma no Rīgas);
- ✓ ieviest nodokļu atlaides jaunajiem uzņēmējiem.
- ✓ regulēt iepirkumu procedūru – ne vienmēr lētākais piedāvājums ir kvalitatīvs;
- ✓ atcelt šķēršļus uzņēmējdarbības uzsākšanai, neiznīcināt uzņēmumu ilgtermiņa perspektīvu (piemēram, ar pēkšņu PVN likmes paaugstināšanu);
- ✓ kontrolējošām institūcijām jāklūst par rekomendējošām;
- ✓ atvieglot vīzu režīmu, lai attīstītos tūrisma nozare;
- ✓ pārskatīt dabas resursu nodokļa maksāšanas kārtību.

Sociālā joma:

- ✓ risināt jautājumu par asistentiem personām ar invaliditāti – lai tas būtu valsts apmaksāts pakalpojums;
- ✓ vienotas vadlīnijas pašvaldību sociālajiem dienestiem (metodiski norādījumi, kad klientam jāraksta iesniegums u.tml.), tai pašā laikā respektējot pilsētu atšķirīgās problēmas. Konkrēts priekšlikums – ieviest vienotu datorprogrammu, ko var izmantot visu pašvaldību sociālie darbinieki. Jāievieš vienoti statistikas kritēriji (vai visi sociālie dienesti visās prasītajās pozīcijās saprot vienu un to pašu?)
- ✓ nepieciešama vienota, visu pašvaldību sociālajiem dienestiem pieejama valsts datu bāze sociālā dienesta vajadzībām.
- ✓ ņemot vērā sarežģīto sociālo situāciju, ir jāatvieglo prasības NVO un uzņēmējiem (zupas virtuves atbilstība ļoti augstām higiēniskām prasībām, nepieciešamība pašvaldībai taisīt iepirkumu uz NVO sniegtajiem pakalpojumiem, aizliegums pašvaldībai slēgt ar konkrētu uzņēmumu līgumus, ja pēdējo 3 gadu laikā no šī uzņēmuma saņemts ziedojums);
- ✓ mainīt normu par stāšanos dzīvokļu rindā pašvaldībā. Pašlaik stāties dzīvokļu rindā var cilvēks, kurš konkrētā pašvaldībā nodzīvojis 3 gadus. Taču tā nav iespējams piesaistīt speciālistus reģionos;
- ✓ piešķirt sabiedriskā medija statusu arī reģionālajiem medijiem;
- ✓ pārskatīt GMI piešķiršanu, lai tas nedublētos (valsts noteikts, bet pašvaldība var mainīt), jo pašvaldības jebkurā gadījumā strādā sava budžeta ietvaros;
- ✓ atviegloti hipotekāro kredītu nosacījumi mazajām pilsētām un laukiem, lai piesaistītu iedzīvotājus;

Sasniedzamie rezultāti un rezultatīvie rādītāji

Pašlaik iegūt informāciju par atsevišķām pilsētām kavē atbilstošu statistikas datu trūkums. Proti, lielākā daļa datu šobrīd tiek uzskaitīti, par atsevišķu vienību ņemot rajonu. Tas nozīmē, ka kvantitatīvi nošķirt laukus un pilsētas nav iespējams, tāpat arī tās pilsētas, kuras nav rajona

centri. Nepieciešamo informāciju ir iespējams meklēt internetā, pilsētu mājas lapās, taču šādā gadījumā informācija ne vienmēr ir salīdzināma. Piemēram, par pilsētām tiek minēts iedzīvotāju skaits dažādos gados.

Pēc administratīvi teritoriālās reformas samazināsies iespēja novērtēt pilsētu attīstību, jo statistikas dati tiks apkopoti novadu līmenī, bet pilsētas kā atsevišķas analīzes vienības neparādīsies. Arī līdz šim lietotie teritoriju attīstības indeksi pārsvarā balstīti uz demogrāfiskajiem datiem un nesniedz pietiekamu situācijas analīzi. Līdz ar novadu izveidošanu, nebūs pieejami dati par lauku teritorijām, arī dati par pilsētām kā atsevišķām vienībām. Bez informācijas nav iespējams ne politikas veidošanas, ne pārvaldības process.

Politikas veidošanas un pārvaldības procesu apgrūtina arī tas, ka atšķiras juridiskie un reālie dati (statistikas dati neatspoguļo reālo situāciju, piem., dzīvesvietas deklarēšana).

Pilsētu attīstības politikas izstrādei un tās efektivitātes novērtēšanai ir svarīgi iegūt valsts un/vai pašvaldību statistikas datus pēc mājsaimniecību principa – neighbourhood assessment. Īpaši svarīga šī statistika ir vietējās attīstības plānošanai.

Pasaules praksē tiek izmantotas dažādas pilsētu attīstības monitoringa sistēmas, kas balstītas uz aprobētu indikatoru sistēmām.

Atbildīgās institūcijas

Pāreja no sektorālās uz teritoriālo pieeju nozīmē, ka pilsētu politika ir multisektorāla politika, kuras veidošanā un īstenošanā jāpiedalās visām iesaistītajām pārvaldes institūcijām. Ietekmes uz teritoriju attīstību novērtējumam ir jāklūst par obligātu nozaru politikas plānošanas dokumentu, plānu, programmu un projektu obligātu sastāvdaļu. Šim teritoriju attīstības novērtējumam būtu jāraksturo sociālie, ekonomiskie un vides rādītāji un to paredzamās izmaiņas projektu realizācijas rezultātā, jāizvērtē potenciālās attīstības problēmas un iespējas.

Priekšlikumi par nepieciešamajiem atbalsta instrumentiem pilsētu politikas mērķu, prioritāšu un rīcības virzienu īstenošanai

24.tabula.

Darbības virzieni un risinājumi un tiem atbilstošie instrumenti pa veidiem

<i>Darbības virzieni/risinājumi</i>	<i>Instrumenti</i>			
	Tiesiski administratīvie	Finansu, ekonomiskie	Izglītības, informācijas	Brīvprātīgie
Zināšanu institūciju un uzņēmumu partnerības (risinājums ģenerē jaunas idejas, produktus un pakalpojumus reģionālajām augstskolām, pētnieciskiem centriem sadarbojoties ar dažādu nozaru uzņēmumiem)	MK noteikumi, kuri regulētu un veicinātu reģionālo augstskolu un uzņēmumu partnerības	Īpaša fonda izveide reģionālo zināšanu uzņēmumu partnerībām	Vairākumam dalībniekam šī ideja ir jauna – nepieciešami izglītojošie semināri par partnerību veidošanas un darbības pamatprincipiem	Vietējo attīstības fondu (nodibinājumu) izveide
Ražotāju kooperācijas (risinājums sekmē preču ražotāju un pakalpojumu sniedzēju kooperāciju, veidojot jaunus produktus un to realizācijas tīklus, ieviešot jaunus mārketinga metodes, uzlabojot produktu kvalitāti un nostiprinot uzņēmumu konkurentsipēju, mazinot		Atviegloti nodokļi ražotāju kooperatīviem darbības sākumā	Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas	Vietējo iniciatīvas grupas iesaiste lēmumu pieņemšanas procesā (sieviešu klubi, jauniešu organizācijas)

atkarību no globālajiem spēlētājiem)				
Eksporta māketings (veicina uzņēmumu kontaktus Latvijā un ar partneriem ārvalstīs, uzlabo uzņēmumu izpratni par praksi un pieejām, veicina sadarbību uzņēmumu starpā, lai iegūtu jaunus preču un pakalpojumu tirgus ārvalstīs)	Dažādu nozaru pētnieku iesaiste tīklu izveides un organizācijas jautājumos eksporta iespēju izziņāšanā Eksporta konsultantu piesaiste un dalīšanas labajā pieredzē	Atbalsts eksporta uzņēmumiem Garantiju veidā, atbalsts izpētes studijām, tirgus izpētei Atbalsts dalībai starptautiskās izstādēs Īpašs atbalsts iesācējiem, sievietēm, pensionāriem, iniciatīvas grupām	Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas Eksporta konsultantu piesaiste un dalīšanas labajā pieredzē Datubāzu, mājaslapu izveidošana par inovatīviem uzņēmumiem	
Inovatīvu uzņēmumu tīkli (pastiprina uzņēmumu tīklošanos, kas ir fundamentāli nepieciešama modernā ekonomikā), iekļauj tīklos daudzveidīgas kompetences un ekspertīzes, kas nepieciešamas inovācijās). Tas veicina uzņēmumu konkurentsipēju, pārdošanas kapacitāti iekšzemē un ārzemēs.	Dažādu nozaru pētnieku iesaiste tīklu izveides un organizācijas jautājumos Uzņēmumu tīklu konsultatīvo padomju izveide		Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas Mentoringa izmantošana	Nozaru asociāciju iesaiste un informēšana par uzņēmumu klāsteriem, inovāciju partnerībām, informācijas apmaiņas veicināšana starp reģioniem un uzņēmumiem (horizontāla apmaiņa)
Risinājums esošo uzņēmumu konversijai uz augstākās pievienotās vērtības ražošanu. (palīdz uzņēmumiem pārprofilēt ražošanu un pakalpojumus, paplašinot / uzlabojot zināšanas par tirgu, jaunām ekonomikas formām, patērētāju vajadzībām, inovāciju tendencēm, perspektīviem ražošanas virzieniem.			Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas	
Apdzīvotības saglabāšana	Paplašināt digitālo pakalpojumu spektru iedzīvotājiem	Atbalsts attālināto pakalpojumu sniedzējiem	Apmācības kursi organizācijas sadarbībā, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas Izglītēt un informēt sabiedrību par attālinātajiem pakalpojumiem	
Nodarbinātības veicināšana reģionos		Pašnodarbinātības veicināšana reģionos, piedāvājot palīdzību un		Īpašs atbalsts senioru uzņēmējdarbībai, pieredzes apmaiņa vietējo

		atbalstu ar grāmatvedības pakalpojumiem, uzņēmējdarbības informāciju u.c., kursiem		resursu izmantošanā
Vides pārvaldība			Vides resursu apzināšana vietējā līmenī, to ekonomiskā potenciāla izvērtēšana un izmantošanas iespējas vietējā līmenī	
Sociālais atbildības nostiprināšana	Konsultatīvās padomes (bezdarbs, pakalpojumi, transports, vietējā plānošana, izglītības infrastruktūra)		Informēt par konsultatīvo padomju darbības rezultātiem un pieredzi Izveidot reģionālos sabiedriskos medijus	Sekmēt novadu, starpnovadu, starppilsētu un reģionālo attīstības organizācijas veidošanos

Novērtējums par pilsētu politikas ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem

25.tabula.

Novērtējums par pilsētu politikas ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem

Zināšanu institūciju un uzņēmumu partnerību veidošanas ietekme uz valsts un pilsētu pašvaldību budžetu					
Instrumentu grupa	Instrumenti	Valsts budžets		Pašvaldību budžets	
		izdevumi	ieņēmumi	izdevumi	ieņēmumi
Tiesiski administratīvie	MK noteikumi par reģionālo augstskolu un uzņēmumu partnerībām	+	0	0	+
Finansu, ekonomiskie	Reģionālo zināšanu uzņēmumu partnerību fonda izveide	0		+	+
Izglītības, informācijas	izglītojošie semināri par partnerību veidošanas un darbības pamatprincipiem	0	+	+	+
Brīvprātīgie	Vietējo attīstības fondu (nodibinājumu) izveide	0	+	0	+
Ražotāju kooperācijas					
Tiesiski administratīvie	-	-	-	-	-
Finansu, ekonomiskie	Nodokļu atvieglojumi ražotāju kooperatīviem darbības sākumā	0	-	0	-
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses studijas	0	0	+	+
Brīvprātīgie	Vietējo iniciatīvas grupas iesaiste lēmumu	0	+	0	+

	pieņemšanas procesā				
Eksporta mārketing					
Tiesiski administratīvie	pētnieku iesaiste tīklu izveides un organizācijas jautājumos eksporta iespēju izzināšanā	0	+	+	+
	Eksporta konsultantu piesaiste	0	+	+	+
Finansu, ekonomiskie	Atbalsts eksporta uzņēmumiem	+	+	+	+
	atbalsts izpētes studijām, tirgus izpētei	0	+	+	+
	Atbalsts dalībai starptautiskās izstādēs	+	+	+	+
	Īpašs atbalsts iesācējiem (sievietēm, pensionāriem, u.c. grupām)	+	+	+	+
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses piemēru studijas	+	+	+	+
	Eksporta konsultantu piesaiste un dalīšanas labajā pieredzē	0	+	+	+
	Datubāzu, mājaslapu izveidošana par inovatīviem uzņēmumiem	0	+	+	+
Inovatīvu uzņēmumu tīkli					
Tiesiski administratīvie	Pētnieku iesaiste tīklu izveides un organizācijas jautājumos	0	+	0	+
	Uzņēmumu tīklu un konsultatīvo padomju izveide	0	+	0	+
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses studijas	+	+	+	+
	Mentoringa kustība	0	+	0	+
Brīvprātīgie	Nozaru asociāciju iesaiste(horizontāla apmaiņa)	0	+	0	+
Uzņēmumu konversija uz augstākās pievienotās vērtības ražošanu					
Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses studijas	+	+	+	+
Apdzīvotības saglabāšana					
Tiesiski administratīvie	Paplašināt digitālo pakalpojumu spektru iedzīvotājiem	+	+	+	+
Finansu, ekonomiskie	Atbalsts attālināto pakalpojumu sniedzējiem	+	+	+	+

Izglītības, informācijas	Apmācības kursi, pieredzes apmaiņa un labās prakses studijas	0	+	0	+
	Izglītot un informēt sabiedrību par attālinātajiem pakalpojumiem	+	+	+	+
Nodarbinātības veicināšana reģionos					
Finansu, ekonomiskie	Pašnodarbinātības veicināšana, atbalsts grāmatvedības pakalpojumu veidā, uzņēmējdarbības informāciju u.c., kursiem	+	+	+	+
Brīvprātīgie	Īpašs atbalsts senioru uzņēmējdarbībai, pieredzes apmaiņa vietējo resursu izmantošanā	+	+	+	+
Vides pārvaldība					
Izglītības, informācijas	Vietējo vides resursu apzināšana un to ekonomiskā potenciāla izvērtēšana	+	+	+	+
Sociālais atbildības nostiprināšana					
Tiesiski administratīvie	Konsultatīvās padomes (bezdarbs, pakalpojumi, transports, vietējā plānošana, izglītības infrastruktūra)	+	+	+	+
Izglītības, informācijas	Informēt par konsultatīvo padomju darbības rezultātiem un pieredzi	+	+	+	+
	Izveidot reģionālos sabiedriskos medijus	+	+	+	+
Brīvprātīgie	Sekmēt novadu, starpnovadu, starppilsētu un reģionālo attīstības organizācijas veidošanos	0	+	0	+

**INFORMĀCIJA PAR TEHNISKAJĀ APRAKSTĀ MINĒTAJIEM
JAUTĀJUMIEM**

Tehniskā apraksta punkts	Sadaļa/as starpziņojumā	Lapaspuše (aptuveni)
2.6.1. pārskats par Latvijas pilsētu attīstības tendencēm, izvērtējot administratīvi teritoriālās reformas ietekmi uz pilsētu attīstību;	Pārskats par pilsētu attīstības tendencēm retrospektīvā sniegts 1.starpziņojuma ievadā, administratīvi teritoriālās reformas ietekmi izceļot 1.2. apakšnodaļā	4.-15.lpp.
2.6.2. pārskats par pilsētu ietekmi uz apkārtējo teritoriju attīstību;	Balstoties uz iepriekš aplūkotiem pētījumiem, nepieciešamā informācija apkopota 1.starpziņojuma 1.3.apakšnodaļā	16.-17.lpp.
2.6.3. pārskats par pilsētu ietekmi uz reģionālās attīstības un valsts attīstības tendencēm	Teorētiska pilsētu ietekme analizēta NAP un LIAS kontekstā 1.starpziņojuma 1.4. apakšnodaļā	18.-20.lpp.
2.7. pārskats par pilsētu jautājumus regulējošo normatīvo un institucionālo bāzi	Informācija apkopota un analizēta 1.starpziņojuma 2.nodaļā	20.-24.lpp.
2.8. pārskats par Latvijas pilsētu izaugsmi Eiropas Savienības pilsētu politikas attīstības kontekstā	Formulēts 1.starpziņojuma 3.nodaļā	24.-29.lpp.
2.9.1. identificēt pilsētu politikas īstenošanas pamatprincipus	Ņemot vērā teorētiskos aspektus un pētījuma gaitā iegūtos rezultātus, pilsētu politikas pamatprincipi pamatoti gala ziņojuma 1.nodaļā	29.-35.lpp.
2.9.2. identificēt problēmas, kuras nepieciešams risināt pilsētu politikas ietvaros	Būtiskākās problēmas atsevišķām pilsētu grupām identificētas gala ziņojuma 2.nodaļā	35.-93.lpp.
2.9.3. identificēt pilsētu politikas mērķteritorijas	Mērķteritorijas identificētas atbilstoši pilsētu funkcionālajai analīzei, ko Latvijā nosaka ATR – skatīt gala ziņojuma 3.nodaļu	93.-96.lpp.
2.9.4. izvirzīt pilsētu politikas mērķus un prioritātes	Vispārīgi formulēts gala ziņojuma 4.nodaļā. Pilsētu politikas mērķi empīriski pamatoti ar pētījuma dalībnieku minētajām pilsētu problēmām un ieteiktajiem risinājumiem – skatīt gala ziņojuma 2.2.4.1.-2.2.4.11. apakšnodaļu.	96.-99.lpp.
2.9.5. definēt iespējamās rīcības virzienus izvirzīto mērķu un prioritāšu īstenošanai, tostarp, identificējot sasniedzamos rezultātus, rezultatīvos rādītājus, kā arī atbildīgās institūcijas	Formulēts gala ziņojuma 5.nodaļā. Iespējamie scenāriji atsevišķu pilsētu attīstības modeļu realizēšanā apskatīti pielikumā, 9.tabulā	94.-105.lpp.

2.9.6. sagatavot priekšlikumus par nepieciešamajiem atbalsta instrumentiem pilsētu politikas mērķu, prioritāšu un rīcības virzienu īstenošanai	Formulēts gala ziņojuma 10.nodaļā. Detalizētāk izklāstīts 17.tabulā pielikumā	116.-123.lpp.
2.10. sagatavot novērtējumu par pilsētu politikas ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem	Formulēts gala ziņojuma 11.nodaļā, 20.tabulā	129.-131.lpp.

IZMANTOTIE AVOTI

Pētījumi un pētnieciskie ziņojumi

1. *A Strategic Monitoring and Evaluation Framework for Regional and Local Development in Latvia*. OECD & LEED, 2008.
2. Blech, L. et al. *Creative Future. Growth Potentialities for Baltic Cities – Outline*. Frankfurt a.M./Hamburg.: Hamburg Institute of International Economics, 2009.
3. Castells, M. *The End of Millenium*. Oxford : Malden, MA: Blackwell Publishers, 2000.
4. Centrālā statistikas pārvalde. *Latvijas statistikas gadagrāmata 2005*. Rīga: Centrālā statistikas pārvalde, 2006.
5. Global Campaign on Urban Governance. *Urban Governance Index (UGI). A tool to measure progress in achieving good urban governance*. Sk. internetā 13.11.2008: http://www.unhabitat.org/downloads/docs/2232_80907_UGIndex.doc
6. *Jauniešu viedokļu izziņāšana par reģionu attīstības un novadu veidošanas jautājumiem Latvijas mazpilsētās un ciemos*. Rīga: Baltijas studiju centrs, 2007.
7. *Kultūras pieejamība novados: aptauja un ekspertu intervijas*. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2007. g. augusts.
8. *Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences*. Rīga: SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, 2007.-2008. Sk. internetā 01.12.2008: http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/Petijums_Latvijas%20pilsetu%20sociali%20ekonomiskas%20attistibas%20tendences.pdf
9. *Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums*. Rīga: SIA „Konsorts”, 2009.
10. LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Pašvaldības Latvijā*. Sk. internetā 14.03.2008: www.raplm.gov.lv/lat/pasvaldibas/
11. LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Vadlīnijas pašvaldību integrēto attīstības programmu izstrādei*. Sk. internetā 20.11.2008: www.raplm.gov.lv/lat/regionala_attistiba/pilsetu_politika/?doc=7814
12. Meijers, E.J., Waterhout, B., Zonneveld, W.A.M. *Closing the GAP: Territorial Cohesion through Polycentric Development*. Refereed Articles, Oct 2007, no 24, European Journal of Spatial Development. Sk. internetā 30.10.2008: <http://www.nordregio.se/EJSD/refereed24.pdf>
13. Milliņš G., Turlajs J. *Latvijas apdzīvotās vietas: klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Apgāds Jāņa sēta, 1998.
14. *Nacionālās un reģionālās nozīmes daudzfunkcionālo centru izveides sociāli ekonomiskais pamatojums*. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2008. g. maijs – jūnijs.
15. *Par Rīgas plānošanas reģiona teritoriju*. Sk. internetā 30.10.2008: www.rpr.gov.lv/pub/index.php?id=6&PHPSESSID=96e45995172428e12baab2504294fd56
16. *Pētījums par dažāda veida infrastruktūru un publiskā un privātā sektora pakalpojuma klāstu un tā pieejamību Latvijas apdzīvotajās vietās ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000*. Rīga: SIA „Konsorts”, 2008. g. aprīlis.
17. *Pilsētu sistēmas un sadarbība: Latvijas līdzdalība INTERREG IIC Baltijas jūras reģionālās programmas īstenošanā* (pielikums: projekta starpziņojums angļu valodā). Rīga: SIA „CTB”, 1999.

18. *Pilsētas un reģioni – reģionālās un nacionālās izaugsmes virzītāji: dokuments diskusijai.* Rīga: SIA „Konsultanti”, 2005. g. augusts.
19. Rozīte, M. The Role of Industry in the Development of Small Towns in Latvia. In: *Development Problems of the Small Towns in the Baltic States.* Rīga: University of Latvia, 1993, p. 1–6.
20. SKDS. *Rīgas iedzīvotāju apmierinātības ar pašvaldību indikatori.* Sk. internetā 22.11.2008: <http://www.skds.lv>
21. Strauss, Wolf-Christian, *German Institute of Urban Affairs*, Berlin, Germany, 4 th June 2009, <http://www.hochschulkontor.lv>
22. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. *Reģionālā attīstība Latvijā.* Sk. internetā 13.11.2008: <http://www.vraa.gov.lv/lv/petnieciba/petijumi>
23. Zobena, A. (Galv. red.). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2006/2007. Cilvēkkapitāls: mans zelts ir mana tauta?* Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2007.
24. *Социологические исследования в Прибалтийских Советских республиках. Часть I.* Вильнюс, 1986.
25. *Социологические исследования в Прибалтийских Советских республиках. Часть II.* Вильнюс, 1986.

Latvijas politiskie dokumenti

26. Daugavpils pilsētas attīstības programma „*Mana pils Daugavpils 2008 – 2014*”. Sk. Daugavpils oficiālajā mājas lapā 01.03.2008: <http://www.daugavpils.lv/?load=510>
27. LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Latgales reģiona attīstības aģentūra. *Latgales pilsētu attīstības stratēģija.* 2001. Sk. internetā 01.03.2008: www.latgale.lv/lv/files/download?id=6
28. *Latvijas ilgtspējīgās attīstības stratēģija.* Sk. internetā 13.11.2008: <http://www.latvija2030.lv/page/238>
29. *LR Likums par pašvaldībām.* Sk. internetā 13.11.2008: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255>
30. *LR Reģionālās attīstības likums.* Sk. internetā 13.11.2008: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=61002>
31. LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Pilsētvides prioritāte „Policentriska attīstība”.* Sk. Internetā 24.11.2008: <http://www.rapl.gov.lv/pub/print.php?id=1527&PHPSESSID=4977...%3Fref%3DGuzels.TV>
32. LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Reģionālās politikas pamatnostādnes.* Sk. internetā 13.11.2008: http://www.rapl.gov.lv/lat/regionala_attistiba/politikas_dokumenti/?doc=256
33. *LR Teritorijas plānošanas likums.* Sk. internetā 13.11.2008: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=63109>
34. *Nacionālais attīstības plāns 2007. – 2013. gadam.* Sk. internetā 13.11.2008: <http://www.nap.lv/lat/>

Eiropas Savienības dokumenti

35. European Commission. *ESDP – European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1999.
36. *Leipzig Charter on Sustainable European Cities. Final Draft*. May 2007.
37. Padomes lēmums (2006. g. 6. oktobris) par Kopienas kohēzijas stratēģijas pamatnostādņem (2006/702/EK). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*.

Vispārēji avoti

38. Pūriņš V. (Galv. red.). *Latvijas PSR ģeogrāfija: otrs, papildināts izdevums*. Rīga: Zinātne, 1975.

Interneta avoti

39. www.jekabpils.lv
40. www.liepaja.lv
41. www.smiltene.lv
42. www.viesite.lv